

ICFTU

içindekiler

BASKANDAN

2 - 3

Kimliğimiz ve Hak-İş
Salim USLU

21. Yüzyıl ve Sendikalar

4-7

8-81

- İlber ORTAYLI
- Şahin UÇAR
- Cornell H. FLEİSCHER
- Turgut CANSEVER
- Niyazi ÖZDEMİR
- Yılmaz ÖZTUNA
- Mustafa ARMAĞAN
- Ahmed Akgündüz
- Ali ŞAFAK
- Veysi ERKEN
- Hakan ALKAN
- Altay ÜNALTAY
- Abdullah DEMİR
- Fethi GEDİKLİ
- Azim ÖZTÜRK
- Mustafa ŞENTOP

Öz Çelik-İş Sendikası
Öz Ağaç-İş Sendikası
Öz Gıda-İş Sendikası
Öz İplik-İş Sendikası
Hizmet-İş Sendikası

82-101

Dış İlişkiler

102-105

106-113

Bize Gelen Kitaplar

114-115

116-117

Eylül-Ekim 1999

"Hak-İş Magazine" is one of the periodicals of the Hak-İş Confederation
A BRIEF LOOK AT THIS ISSUE

118-119

Bilgi Çağı'na Doğru
**SENDİKALARIN YOL
HARİTALARI VAR MI?**

120

HAK-İŞ

aylık mesleki eğitim dergisi

Ekim '99 / Sayı: 51

sahibi

Türkiye Hak İşçi Sendikaları
Konfederasyonu adına
Sahim USLU
Genel Başkan

genel yayın yönetmeni

Yusuf ENGİN

Genel Eğitim Sekreteri

editör

İsmail İlmi KIDEYŞ

yazı işleri müdürü

Av. Mecit ZEREN

bu sayıya katkıda bulunanlar

Mehmet FERİT

Osman YILDIZ

Aydın ÜNAL

Şahin SERİM

Unal ÖZDEM

Numan ÖZCAN

Yusuf KARACA

Yahya DÜZENLİ

Ayhan ŞENGÜL

Emir SARITAŞ

Osmanlı'yı Konuşmak

dosyası figür ve fotoğraflar,

Bülent ARI'nın arşivinden alınmıştır.

dizgi

Fatma CAN

fotoğraflar

Arif ÇATAL

Ali Tekin ÇAĞLAV

hazırlık - baskı

mina ajansı

Matbaacılık İletişim Neşriyat Ajansı

Ltd. Şti.

Tel : 309 04 16

Fax : 309 61 44

yurtdışı posta gideri

Almanya 50 DM

Amerika 40 \$

Diğer ülkeler 40 \$ karşılığı

posta çeki hesabı

Hak - İş Dergisi 21 09 86

yazışma adresi

Tunus Caddesi No : 37

Kavaklıdere / Ankara

Tel : 0 (312) 417 16 30 - 417 79 00

Fax : 425 05 52

internet adresi

<http://www.hakis.org.tr>

e-mail: hakis@superonline.com

Yazılarda belirtilen görüşler yazarların kişisel görüşleridir.
Gönderilen yazı ve resimler iade edilmez.
Yayınlanan yazılar kaynak gösterilerek ıktibas edilebilir.

Yayıncıdan

Çeyrek Asra 1 kala

24. kuruluş yıldönümümüz kutluyoruz.

24 yıl, çeyrek asra bir var,

24 yıl, delikanlılıktan olgunluğa geçiş dönemi,

24 yıl, Türkiye'de mevcut siyasi partilerin yaşlarının birkaç katı,

24 yıl, Üçüncü bin yıla kapı araladık.

Burada meşhur Çin atasözünü hatırlıyoruz; *"Gelecek seneyi düşünüyorsan buğday ek, gelecek on yılı düşünüyorsan ağaç dik, gelecek yüzyılı düşünüyorsan insan eğit"*. Hak-iş'i kuranlar gelecek yüzyılı düşündüler.

Anarşi ve terörün ülke genelinde yayılmaya başladığı, insanların yanlarında taşıdıkları gazeteye, taktıkları alyans veya şapkaya ve hatta bindikleri arabaya göre kamp ve sınıflara ayrıldığı bir dönemde Türk işçi hareketinden doğan bir fidan delikanlılık dönemini bitirip, olgunluk dönemini hızla ilerliyor. Konfederasyonumuz bugün Ortadoğu'dan Avrupa'ya, Türk Cumhuriyetlerinden Afrika kıtasına kadar sayısız ülkenin üye olduğu uluslararası çalışma dünyasında haklı yerini almıştır.

Hak-İş'in ilkeli, kararlı ve onurlu bir mücadelesinde kuşkusuz çok yirmi dört yıl geçecek.

Bu yıldönümümüzün ayrı iki önemi var;

Birincisi; 24. Kuruluş yıldönümümüzle beraber, aynı zamanda Konfederasyonumuzun 9. Olağan Genel Kurulu'nu da yapacağız. Bağlı sendikalarımızın genel kurulları tam bir demokratik süreç ve uyum içerisinde tamamlandı.

İkincisi; Bu 24. Yılımız bizi 2000 yılına taşıyor. Aslında tarihi dönemleri yaşıyoruz.

Türkiye,

- Antidemokratik yasaları,

- Baskıcı ve uzlaşmaz yönetimleri,

- Kurku temeli ve gard alma prensibine göre işleyen yuttaş-devlet ilişkileriyle,

- 18 Trilyon lira açıklı bütçesini IMF'in direktiflerine göre hazırlayan bir hükümetle,

- Deprem felaketiyle ipliği pazara çıkan yönetim anlayışıyla,

- Çalışanların ancak mezarda emekli edilmek istendiği bir anti-sosyal bir devletle,

2000 yılının kapısını aralamaktadır.

Hak-İş Dergimizin 51. sayısında dopdolu bir dosya ile karşınıza çıkıyor. Hazırladığımız **'Osmanlı Dosyası'**nda, konularında uzman yerli ve yabancı bilim adamlarının çok değerli görüşlerine yer verdik. Bu sayımızda dünyaca ünlü ve UNESCO tarafından Osmanlı Devleti'nin 700. Yıldönümünü Kutlama Komitesinde yer alan **Prof. Dr. İlber Ortaylı**, bir tarih ve felsefe üstadı bilim adamı **Fleisher**, Prof. Dr. Şahin Uçar hocamızla birlikte genç ve tecrübeli bilim adamlarımız yazılarıyla dosyamıza katkıda bulundular.

17 Ağustos 1999 tarihinde ülkemizin yasa boğan deprem felaketinde yaralarımızın sarılması için konfederasyonumuzun ülke bazında açtığı dayanışma hesabımız ile birlikte yardım kampanyamızı ulusal sınırlarımızın dışına çıkardık. Konfederasyonumuz ve ülkemizdeki diğer işçi konfederasyonları ile bizden sonra depremi yaşayan Yunanistan İşçi Konfederasyonunun ortaklaşa düzenlediği konserler hem Türkiye'de ve hem de Yunanistan'da ilgi ile izlendi. Bu sayımızda İstanbul ve Atina konserleriyle ilgili haberler göreceksiniz.

Gelecek sayımızda buluşmak üzere, selam ve saygılar sunarız.

Kimliğimiz ve Hak-İş

Kimlik sorunu sözünü en çok ettiğimiz, üzerinde en az düşündüğümüz, çözmek için çok az şey yaptığımız bireysel, toplumsal ve kurumsal sorunlarımızın en başta gelenlerindendir. Gerçekten de bütün düşüncelerimiz, ideallerimiz, davranışlarımız hatta düşlerimiz "Kimlik" sorununa ilişkin olarak verdiğimiz cevaptan sonra anlam ve açıklık kazanır.

Bunun için şair haykırır adeta:

Aynalar, söyleyin bana, ben kimim?

Çünkü kendine ilişkin bulacağı cevap bütün bir hayatına hatta hayattan sonraki hayatına işaret tutacaktır.

Toplumumuzun bir kimlik bunalımı hatta derin bir kimlik bunalımı yaşadığı gün gibi ortadadır. Böylesine genel kabul görmüş bir soruna cevap aramak yerine hazır cevaplardan birini benimsemek toplumu başkalaştırmaya, insanı şahsiyetinin hiçbir belirgin çizgisi kalmamış bir insan slüetine, kurumları ise hayati fonksiyonlarını sun'ı desteklerle ayakta tutabilen bir hantallığa sürükler. Hazır kimliklerden birini giymek, bir başkasının kaderinde çizilen senaryonun bir figüranı olarak kalmak, sürekli bir taklit ve benzeme çılgınlığına sürüklenmek ve nihayet hiçbir şey olamamak şeklinde acıklı bir komediye dönüşür. Oynadığımız rolün komikliği başkalarını güldürür ve size başkalarının gözünde gülünç olmak kalır.

Biz Hak- İş olarak toplumumuzun kimliğini ve bu kimliği teşekkül ettiren hatıra ve değerleri önemsemi-

ğimiz kadar başta kendimiz olmak üzere tek tek bütün üyelerimizi ve Hak-İş'i diğer örgütlerden farklı kılan kurumsal kimliğimizi hayatımızın temel gayesi olarak koyduk önümüze. Çünkü varolma nedenimiz kimliğimizdir, kimliğini aziz ve vazgeçilmez görmeyen her toplum, insan ve kurum üzerinde bulunduğu coğrafya için, içinde yaşadığı toplum için ve devlet denen müşterek varlığımızın siyasi organizasyonu için lüzumsuz bir kambur haline gelir. Ve tarih lüzumsuz varlıkları ya yok etmiş ya da yokmuş muamelesine tabi tutmuştur.

Tarihin bize bir ibret olarak sunduğu bu hikmetli dersi bir an için hatırimızdan çıkarmadık ve kimliğimizi namusumuz bildik. Bu yüzden hiçbir zaman hazır cevaplardan birini, hazır kimlik kalıplarından birini üzerimize geçirmedik, bizim için dikilmemiş elbiseleri üstümüze giymedik. İşte bireysel ve toplumsal farklar gibi Hak-İş'i bir sivil toplum örgütü olarak diğerlerinden farklı kılan da bu hassasiyettir.

Bu hassasiyetle biz her zaman değişmemiz gereken yerde değişmeden çekinmedik ve değişmememiz gereken asli özelliklerimizi koruma noktasında da kararlı olduk. Şüphesiz kurumlar gibi Hak-İş de zamanın ve hayatın gerekli ve zorunlu hale getirdiği alanlarda değişmeyi, gelişmeyi, derinleşmeyi fazilet bilirken kimliğimizin asli unsurlarını korumayı da bütün dayatmalara rağmen en aziz çabalarımızdan biri haline getirmiştir.

Hak-İş'in baştan beri gayret etti-

ği insanlığın evrensel birikimini reddetmeden, onların bilgi ve birikiminden yararlanmak kaydıyla ülkenin, toplumumuzun içinde bulunduğu şartların ve yaşadığı tarihi tecrübelerin ışığında özgün bir sendikal mücadele tarzı geliştirmek düşüncesi belirgin bir şekilde ağırlığını hissettirmiştir. Ve bu çaba zamanla herkesin, her kesimin fark edeceği bir açıklığa kavuşmuştur.

Yıllarca bazı peşin hükümlü insanlar ve kesimler bizim bu çabamızı ve bu çaba ile oluşturduğumuz çizgimizi bazı siyasal ve ideolojik düşünce ve yapıların içine yerleştirme çabalarına rağmen farklı ve özgün yanımızı daha da önemlisi özgürlükçü yanımızı aklı selim sahibi herkes kabul etmiştir. Hak-İş'in azmini, enerjisini ve ufkunun genişliğini anlayamayanlar kendi kafalarında kendi çizdikleri bir imajla Hak-İş'i kitlelere tanıtmaya gayret etmişler, buna rağmen bu gayretlerin hiçbirisi toplumda itibar ve karşılık görmemiştir. "Kuyunun dibindeki kurbağalar gökyüzünü kuyunun ağzı kadar sanır" ya da Mevlana'nın dediği gibi boyunlarında çiban varmış gibi, gökyüzüne bakarak ayı görmek yerine 'ayı leğende' seyretme alışkanlığından dolayı bazıları kendi bulanık ve kirli sularındaki yansımanın çirkinliklerini leğenlerdeki aya mal etmişlerdir.

Bütün bunların dışında Hak-İş temel dünya görüşünün ve sendikal mücadele tarzının temel çizgilerinin ülke ve genel insanlık yararını esas alan insan merkezli bir fikir çerçevesinde, eksiksiz, ayıpsız, bütün ku-

Salim USLU

rum ve kurulları ile teşekkül etmiş, demokrasi talebinde, bu demokrasi-nin teşekkülü için gereken toplumsal uzlaşmaya, temel hak ve özgürlükleri kullanmaya elverişli bir anayasa ile hukuk devleti çizgisiyle hukuk zemininde, emeğin hak ettiği karşılığı alması noktasında sosyal devlet ilkesi içinde ve nihayet hak alma mücadelesini hakkaniyet ve sorumluluk anlayışıyla adalet çerçevesinde şekillendiğini herkes görmüştür.

Bütün bunlarla birlikte Hak-İş milletimizin tarihini, inançlarını ve bunları yaşamının gerektirdiği hak ve özgürlükleri bütün samimiyetleri ile benimsemiştir. Yine Hak-İş, toplumsal varlığımızı, bu varlığımızın birlik, bütünlük içinde ve bir gelecek projesi çerçevesinde geliştirme ve devletimizin üniter yapısını koruma konusunda en az bu konuyu sık sık gündeme getirenler kadar hassastır. Ancak bu hassasiyetimiz bize de acı vermesine rağmen, çağdaş bir devlet ve gelişmiş bir toplum olmak için gerekli gördüğümüz eksiklikleri, yanlışlıkları ve fazlalıkları dile getirmekten alıkoymadı bizi ve biz bunu yaparken birilerinin hoşuna gitmeyi ya da bir yerleri rahatsız etmeyi hiç düşünmedik.

Kendimizi bu topluma ait, bu toplumun bütününe ait, ondan bir parça olarak gördük. Ne hakkımızın yenmesine göz yumduk, ne de gücümüzü bir imtiyaz olarak kullanma yanlışına düştük.

Bir sivil toplum örgütü olarak insanımıza, toplumumuza ve ülkemize ait hassasiyetlerimizi emek ve sorumlulukla yerine getirmeye gayret

ettik. Fedakarlığımızı ahmaklık çizgisine dönüştürmek isteyenlere, sabrımızı katlanmak gibi telakki edenlere, emeğimizi kendimizi gerçekleştirmenin bir yolu değil de bir mahkumiyet gibi algılayanlara, onurumuzu metalaştırmaya gayret edenlere aldırmadık. Doğru olanı, güzel olanı, tutarlı ve insanca olanı, temsil gücümüzün ve sorumluluğumuzun gereği olan aramaya, anlamaya ve yapmaya çalıştık.

Yanlışlıklarımız, eksikliklerimizi varsa kabulleniriz ama samimiyetin tartışılmasını asla.

Bütün bu yazdıklarımıza, söylediklerimize ve yaptıklarımıza rağmen bizi kendi istedikleri gibi görmek ve göstermek isteyenler, sadece kendilerini veya kendileri gibi olanları aldatabilirler.

Biz haklı da olsa mazeretlere sığınmayan kararlı, onurlu ve uzlaşmaya dayalı, sorumluluğunu her adımda yüreğinde hisseden bir tavır geliştirdik. Risk almaktan da, zor zamanda konuşmak ve yazmaktan da, kötüleyicilerin kötülemelerinden de yılmadık. Kendimiz olmak, kendimiz kalmak, ait olduğumuz toplumun vicdanı ve eseri olmak böyle bir çizgi içinde insanlığa ve insanımıza hizmetlerde ve katkıda bulunmak sevdamız oldu.

Biz yüreğinde bu sevdayı taşıyan, bütün farklılıkları kendi dünyamızın bir zenginliği, çeşitliliği, derinliği olarak değerlendiriyor, kapımızı, gönlümüzü herkese açık tutuyoruz.

Bu açıklığın er geç bütün kapalı kapıları da açacağına inanıyoruz.

Biz Hak- İş olarak toplumumuzun kimliğini ve bu kimliği teşekkül ettiren hatıra ve değerleri önemseydiğimiz kadar başta kendimiz olmak üzere tek tek bütün üyelerimizi ve Hak-İş'i diğer örgütlerden farklı kılan kurumsal kimliğimizi hayatımızın temel gayesi olarak koyduk önümüze.

Marx'ın, "**Dünyanın bütün işçileri, birleşin**" sözünün üzerinden yüz elli yılı aşkın bir süre geçti.

Dünyanın bütün işçileri hala birleşemedi. Hatta Marx'ın öngördüklerinin çoğu gerçekleşemezken, gerçekleştirenler ise sükut-u hayalle sonuçlandı.

Sanayi Devrimiyle başlayan Yeni Çağ'da endüstriyel ilişkiler de köklü bir değişim yaşadı. Tarihin ilk dönemlerinde köleler ve tutsaklar vardı. Sonra, Ortaçağ'da loncalar oluştu, endüstriyel ilişkiler usta, kalfa, çırak ilişkisinden ibaretti. Sanayi Devrimiyle birlikte, üretim, kar, emek, çalışan kavramları da köklü bir değişime uğradı. Binlerce işçinin çalıştığı fabrikalar kuruldu. İnsanlar akın akın endüstri bölgelerine göçtüler. Alışkanlıklar, gelenekler, anlayışlar, yaşam tarzları, dünyaya bakış felsefeleri tamamen yeni bir boyut kazandı.

Çağımıza bakarken, en azından Türkiye'den bakarken, ciddi bir kaosla karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Yeniçağın ilk zamanlarında, hatta yüzyılın başlarında sınıflandırma, tanımlama, analiz etme çok kolaydı. Bugün ise hemen her alanda bu işlevleri yerine getirmek çok güçleşti. Bunun için çeşitli nedenler sayılabilir. Globalleşme, veya dünyanın global bir köye dönüşmesi bunun önemli nedenlerinden. Artık dünyayı avucumuzun içi gibi görebiliyoruz. Ama aynı zamanda avucumuzun içi büyüklüğündeki o dünyada milyarlarca insan yaşıyor ve bu da gözlemlerimizi zorlaştırıyor.

Sanayi Devrimi sonrasında, özellikle 19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyıl başlarında endüstriyel ilişkiler ve ekonomi üzerine yapılan tüm çalışmalar ve ortaya konan tüm fikirler bugün yeniden gözden geçirilmek zorunda. Dünya iki büyük savaşa sahne oldu ve 100 yıl önceki dünya ile bugünün dünyası birbirine çok az benziyor. Bu-

nun yanında Sanayi Devrimi sonrasında değişen dünyanın analiz edilmesi ve tanımlanması, o günün erken teorileriyle mümkün olmuyor.

Emek, işçi sınıfı, proleter, makina, işveren, işyeri, mülk gibi kavramlar her ne kadar Sanayi Devrimi sonrası içeriklerini aşağı yukarı koruyor olsalar da, bugün aynı tanımlarla, ya da aynı içeriklerle yola çıkmak mümkün değil.

Bunun nedeni sadece aradan uzun bir zaman geçmiş olması, dünya savaşları, medya, hızlı bilimsel ve terminolojik değişim değil. O günün Avrupa'sında ortaya atılan fikirlerin ve teorilerin, o gün bile dünyanın tamamını şamil olmadığı, teorilere yönelik en önemli eleştirilerdendi. Hatta Marx'ın öngörülleri bile bu açıdan tutmamıştı. Sınırları genişlettiğiniz, daha doğuya gittiğinizde farklı bir tabloyla karşılaşılırdınız. Bugün bile dünyada Japonya, ABD, Avrupa Birliği gibi manzaraların yanında Hindistan, Afrika, Rusya ve benzeri manzaralar var ve bu iki manzara birbiriyle derinden çelişiyor. Örneğin İngiltere veya Almanya Marx ve onun gibi düşünen veya onun düşüncelerinden yola çıkıp başka çıkarsamalar yapanların öngörülerini veya tahlillerini kat kat aşmışken, Hindistan, Nepal gibi ülkeler daha Sanayi Devrimi çağını bile yakalayabilmiş değiller.

Karşımızda homojen bir dünyanın olmayışı, Sosyalist görüşlerin tutarsızlığı anlamına gelmiyor. Sonuçta Sanayi Devrimi sonrası beklentilerin birçoğu gerçekleşmiş durumda. Ya da en azından sosyalizmin o gün istediklerinin gerçekleşmemiş olmaması bugün de birçok sorunun çözülmemesi için birer adım olarak karşımıza çıkıyor.

Ama gerçek olan şu ki, Yeni bir yüzyıla girerken, endüstriyel ilişkiler alanında daha geniş çalışmalara ihtiyaç duyuyoruz. Bu çalışmalar, geçmişten

ders alan, ancak geçmişteki teorilerin birçoğunu bir yana bırakan çalışmalar olması gerekiyor. 20. Yüzyıl'ın son yarısına ilişkin çalışmalar bile, Yeni bir yüzyılın eşliğinden tekrar ele alınmalı. Sanayi Toplumu zamanı dünyanın basit kategorizasyon mantığıyla günümüzü yeniden tanımlamak mümkün görünmüyor.

DÜNYADA SENDİKALAR

Emek sömürüsü tanımı Sanayi Devrimi sonrasında en popüler ve üzerinde en çok tartışılan konuydu. Tarihin ilk döneminde tutsaklık ve kölelik çok olağan karşılanıyordu. Usta-kalfa-çırak ilişkisi ise gelenek ve dinler sayesinde şekillenmişti. Sanayi Devrimi sonrasında ise işveren ve işçi kavramları farklı şekillerde tezahür etti.

O günlerde, işveren ve işçi arasındaki ilişkinin efendi-köle arasındaki ilişkiye benzememesi için mücadele vardı. Efendi köle arasındaki ilişki tarihin ilk dönemlerinde çok doğal karşılanırken, Sanayi Devrimi sonrasında bir başkaldırı ortaya çıktı. Sendikal hareketin tarihi ve teorisi birbirini tutmuyor demistik. İşverene yönelik başkaldırı ve örgütlenme çabaları bugünden bakıldığında gerçekten şanlı bir mücadeledir. Ancak, 200 yıldan fazla süren bu mücadele sonrasında, işçi sınıfı

Marx'ın,
"**Dünyanın
bütün işçileri,
birleşin**"
sözünün üze-
rinden yüz elli
yılı aşkın bir süre geçti.

Dünyanın bütün işçileri
hala birleşemedi. Hatta
Marx'ın öngördüklerinin
çoğu gerçekleşemezken,
gerçekleştirenler ise sükut-u
hayalle sonuçlandı.

VE SENDİKALAR

fı kavramı yerli yerine oturmamış, işveren çok değişmiş, iş ilişkileri tanınamayacak hale gelmiştir.

200 yıl öncesinin işveren-işçi-iş tanımlarıyla bugünkülerinin değişik olması olumlu bir anlam taşımamalı. Aslında her üç terimin birbirleriyle ilişkisi tarih boyunca hiç değişmedi. Sadece kabuk değiştirdi. İlkçağlardan Ortaçağ'a geçişte, Ortaçağ'dan Yeni Çağ'a geçişte, Yeni Çağ'dan günümüze bu terimler arasındaki ilişki temel felsefesini hep korudu. Kaçınılmaz olarak (dünyanın birçok bölgesinde diye de ekleyelim) işçi-işveren hep birbirinin karşısı olarak görüldü ve hep bir mücadele (gizli ya da açık olarak) yaşandı.

Bu noktadan bakıldığında Yeni bir yüzyılın ve Bin yılın eşiğinde tarihin tekerrür ettiğini görüyoruz. Mücadele şekilleri, kavramlar, kazanımlar değişse, artsa ve azalsa da, haksızlık, zulüm, adaletsizlik, sınıf ayrımı, savaşlar, katliamlar hep devam ediyor.

Sendikacılık da, tıpkı yukarıda değindiğimiz bazı terimler gibi, çıkış noktasından bugüne önemli değişimler yaşadılar. Hatta çıkış noktasındaki amaçları ile bugünküler arasında çok önemli farklılıklar var. Ancak, hem 20. Yüzyıl'a, hem de önümüzdeki yüzyıla vurdukları damga "örgütlenme"dir. George Sorel'in çerçevesini çizdiği sendikacılık, özellikle 1968'de Fransa'da meydana gelen siyasal değişiklik sonrasında önemli bir değişim sürecine girdi. Sendikacılık bugün en geniş anlamıyla dünün mücadelesini taşıyor, ancak yeni dünyaya örgütlenmeyi ve sivil toplumu he-diye ediyor.

Sanayi Devrimiyle birlikte ortaya çıkan sanayi bölgelerinde, atelyelerde, işletmelerde, fabrikalarda çalışanlar, akılalmaz kötü şartlar altında çalışıyor ve yaşıyorlardı. Köle ve tutsaklardan farkları, işten ayrılabilme öz-

gürlüğünden öte geçmiyordu. Emeklerini satarak geçiniyorlardı. İşsizlik ve fakirlik karşısında bundan başka çareleri de yoktu. Dönemin Avrupa'sında birçok ülkede varlıklı ve fakir sınıf ayrımı çok keskindi. Fakirlerin jargonları, yaşam tarzları, yaşam felsefeleri çok farklıydı. Varlıklı olabilmeleri de hemen hemen mümkün değildi. Çocuklar küçük yaşta çalıştırılıyor, kadınlar da ağır işlerde istihdam ediliyordu. Başta İngiltere, Fransa, Almanya ve İsviçre olmak üzere tüm Avrupa'da bu duruma karşı ortak

200 yıldan fazla süren bir mücadele sonrasında, işçi sınıfı kavramı yerli yerine oturmamış, işveren çok değişmiş, iş ilişkileri tanınamayacak hale gelmiştir.

bir tepki gelişmeye başladı. Bu tepki, varlıklı kesimin kendisini fakir kesimden kesin hatlarla ayırması nedeniyle bir sınıf bilincinin doğmasına yolaçmıştır. Dönemin birçok romanı, özellikle kömür madenlerinde ve dokuma fabrikalarında çalışan işçileri ve mücadelelerini destansı bir şekilde anlatır.

Bu mücadele uzun yıllar sürmüş ve önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bu mücadelenin etkin sürdürülmesinin yolunun örgütlenmeden geçtiği de kavranmış ve sendikalar doğmuştur. Sendikaların doğuşu ve mücadeleleri de tarihe damgasını vurmuştur.

Bugün için sendikalara ve bu mücadelelere bakıldığında, "zulmün renginin" değişmediği, sadece allanıp pullandığı görülecektir. Ama kabul etmek gerekir ki sınıf kavramı, o günlerdeki gibi keskin değildir ve sınıf bilincinden söz etmek de mümkün değildir.

Kapitalizmin doruk noktasına ulaşmış Avrupa'da işçi-işveren ilişkileri ile sendikaların konumları bugün geçmişle kıyaslanamayacak bir durum arz ediyor. Öncelikle Avrupa ülkelerinde işçi olarak çalışan Avrupa yurttaşları ile göçmen işçiler arasında bir farklılık söz konusudur.

Her ne kadar hak kazanımları yönünde önemli adımlar atılmışsa da, diğer ayrımlar, çalışma hayatında da etkili olmakta ve çelişki devam etmektedir. Sendikaların Avrupa'da verdikleri mücadele de değişmiştir. Geçmişte sürdürülen yaşanabilir ücret, iş güvenliği, iş güvencesi, işsizlik sigortası, sosyal güvenlik, çalışma saatleri gibi konularda halen ideal düzeylere ulaşamamış olmasına rağmen, epey mesafe katedilmiştir. Bunun yanında Avrupa'da sendikalar, kimi zaman çalışanların ülke yönetimine doğrudan katılımı, kimi zaman ise birer sivil toplum örgütü olarak yönetimde söz sahibi olmaları şeklinde fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Ayrıca uluslararası sermayenin uluslararası ekonomik ve politik ortaklıklarının da bir sonucu olarak sendikalar da kendi aralarında işbirliğine gitmiş ve üst kuruluşlar, üst örgütlenmeler oluşturmuşlardır.

Avrupa düzeyinde bakıldığında pembe bir tabloyla karşılaşılabılır. Sanayi Devrimi'ni doğuran ve yaşayan Avrupa, ideal olmamakla birlikte vardığı düzeyle ideale yakın bir profil sergiliyor. Ancak, dünya bütünüyle karşılaştırıldığında bu pembe tablonun sadece bir azınlığı kapsadığı orta-

ya çıkıyor. Hatta Avrupa'nın kendi içinde bile ayrımların tam olarak kaldırılmadığı da biliniyor. Kadınlara yönelik ayrımcılık, siyasal ve sosyal sorunların işyerlerine taşınması gibi çok sayıda olumsuzluk Avrupa'da iş yaşamını tehdit ediyor. Devam eden göç ve işsizlik de Avrupa çalışma yaşamını bekleyen en önemli sorunlar arasında.

Avrupa'da 60'lardan sonra değişik bir çizgi izleyen sendikal hareket, sınıf savaşımı kavramını ajandasında bulundurmuyor. Kuşkusuz bunu Avrupa'nın kendi iç şartları belirliyor. İşçilerin yönetimde söz sahibi olma yönündeki talepleri de demokratik yollarla dile getirilebiliyor. Ama Avrupa'daki sendikalar kendilerini 21. Yüzyıl'a hazır hissediyor ve en azından Avrupa içinde, değişim süreci devam eden bir mentaliteyle, değişim süreci devam eden bir mücadele konseptiyle ücret sendikacılığının ötesine geçme çabasını sürdürüyor.

Avrupa örneğini tüm dünyaya uygulamam mümkün olmadığını söylemiştik. Çünkü Avrupa sendikalarının önündeki sorunlar, gelişim ve değişim süreçleri, dünyanın diğer bölgelerine hiç, ama hiç benzemiyor.

DEĞİŞEN SENDİKAL HAREKET VE TÜRKİYE

Bugünlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunun 700. Yıldönümünü kutluyoruz. Geçmişe resmi tarih gözlüğünden ve kamplara ayrılarak bakma alışkanlıklarımız devam ediyor. Ama gerçek olan şu ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ile yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni birbirinden keskin çizgilerle ayırmak mümkün değil. Başta kurumlar ve yönetim olmak üzere birçok gelenek, alışkanlık, teamül, uygulama yaşadığımız günlerde bile o günlerin derin izlerini taşıyor.

Cumhuriyetle birlikte ekonomik kalkınma için bir burjuva sınıfının oluşturulması için çalışmalar yapıldığını biliyoruz. Osmanlı İmparatorluğu, yıkıldığı tarihte bile Avrupa'da yaşanan

Sanayi Devrimi'ni yaşamamıştı. İmparatorluğun dinamikleri buna uygun değildi. Çalışma ilişkileri, toplumsal ve siyasi yapı bunu mümkün kılmıyordu. Ancak Sanayi Devrimi sonrası gelişmelerden kopuk kalması da mümkün değildi.

Bütün taklit çabalarına rağmen, Avrupa tarzı çalışma kurumlarının tam olarak oluşmadığını görüyoruz. Avrupa Sanayi Devrimi'nin en sancılı dönemlerini yaşarken, Osmanlı İmparatorluğu daha loncalar sistemiyle ustakalfa-çırak şeklindeki bir endüstriyel ilişkiler kurumuna sahipti.

1900'lü yılların başlarında, örgütlenmeye ilişkin bazı örnekler, işçi-işveren arası müzakerelerin basit numuneleri göze çarpyordu. Ancak bir işçi sınıfından söz edilmemesi, sermayenin yabancıların elinde bulunması, sanayinin gelişmemesi, toplumsal ve siyasi gelenekler, kısacası farklı bir üretim tarzı nedeniyle Avrupa'da yaşanan mücadeleler İmparatorluk'ta yaşanmadı.

Türkiye Cumhuriyeti, kalkınmasını hızlı şekilde sağlayabilmek için bir yandan bir yerli sermaye sınıfının oluşmasına ağırlık verirken, bir yandan da birçok alanda devlet olarak kendisi işveren oldu. Devletin bir işveren olarak üretimde yer alması, klasik işçi sınıfı mücadelesinde teoriyi delen bir faktör oluşmuştu. Cumhuriyet döneminde işçi hareketlerine bakarken, özel sektörün devlet himayesinde olduğunu, kamu sektörüne yönelik bir mücadelenin ise yine devlet tarafından yönlendirileceği gerçeğini gözardı etmemek gerekiyor.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 1 Ekim 1999'da TBMM'nin yeni Yasama Döneminin açılışında yaptığı konuşmada, ülkemizin problemlerine yönelik bir savunma psikolojisi içinde 1923 Türkiye'si ile 1999 Türkiye'sini karşılaştırma yöntemini seçti. "Bu ülke neden beklentileri karşılamıyor, neden refah düzeyine ulaşmıyor, neden problemlerimiz var?" sorularına karşı geleneksel bir savunma meka-

nizması olan bu karşılaştırma, aslında tersinden okunarak, ilk zamanlarda devam eden hızlı kalkınma ivmesinin sonraları durması dışında, bugünün Türkiye'si'nin o günün Türkiye'si'nden hiç de farklı olmadığı sonucuna götürecektir bizi.

Bugünü irdelemek, başlangıcı bulmak olacaktır ne yazık ki. Sermaye, aynı sermayedir. O gün oluşturulmaya çalışılan özel sermaye, sürekli devletin kucağında bugüne gelmiştir ve halen bu korunma ihtiyacı devam etmektedir. Aslında süttan bir türlü keşilmeyen bir yerli sermaye Türkiye'yi yeni Yüzyıl'a taşımaktadır. Yerli sayılabilecek ve sadece son 15 yıldır kendisinden bahsettiren oluşum ise hem sağlıksız özellikler göstermekte, hem de devlet destekli sermaye ve uzantıları tarafından tehdit edilmektedir.

Bu süreçte Türk sendikacılığı da başka ülkelerin sendikalarına benzemeyen bir süreç takip etmiştir. Yerli burjuvaziyi kendi eliyle varetmek isteyen devlet, proleteriyayı da kendi eliyle oluşturma girişimindedir adeta. İlk kurulan sendikaların devlet desteğiyle kurulması bilinen bir gerçektir. Bundan sonra kurulan bağımsız sendikalar ise Türk siyasi hayatının çalkantıları içinde onlarca badiyeden geçerek bugünlere ulaşmak zorunda kalmışlardır.

Sermayenin devlet gölgesinde olduğu, devletin özel sektörde ağırlığını hissettirdiği, özel sektörden çekilmek isterken de, yerini arkasında şaibeler bırakacak şekilde yine tekellere, yani

**Türkiye içinde
ithal teorilere dayalı,
ithal kavramalara dayalı
bir sendikal mücadele
yürütmek mümkün değildir.
Mümkün olmadığı da zaten
süreç içinde görülmüştür.**

besleyip büyüttüğü sermayeye terket-tiği, uluslararası sermayenin sağlıklı-sız oluştuğu ve istikrarsızlık nedeniyle yere sağlam basmadığı bir ortamda, Türkiye içinde ithal teorilere dayalı, ithal kavramalara dayalı bir sendikal mücadele yürütmek mümkün de-ğildir. Mümkün olmadığı da zaten süreç içinde görülmüştür.

Başta devlet olmak üzere ekonomik ya da sosyal tüm politikaların, kurum-ların, geleneklerin, teorilerin, kavramların, aktörlerin ithal edilmeye ça-lışıldığı Türkiye'de, Türkiye'nin ken-di iç şartlarını bilen, buna göre hare-ket eden, ülkeyi, insanlarını, üretim ve tüketim alışkanlıklarını, geleneği, kültürü yani bütün dinamikleri bira-rada değerlendirebilecek, buna göre bir mücadele zemini hazırlayabilecek buna göre projeksiyonlar yapabile-cek, projeler hazırlayabilecek bir sen-dikal harekete ihtiyaç vardır.

Türkiye çok şeyi sağlıklı tartışamı-yor. Bu, bugün böyle olduğu gibi dün de böyleydi. Dünyada esen komü-nizm rüzgarına karşı birileri Türki-ye'yi koruma altına aldı. Bugün esti-rilen siyasal islam rüzgarında olduğu gibi, kimse Türkiye toplumunun bu türden siyasal modellere izin verip ver-meyeceğini tartışmadı. Ülke içinde olağanüstü hal uygulaması yaratmak için böyle tehditlere ihtiyaç vardı ve bu hayali tehditler de en iyi şekilde sahneye kondu.

Bu toz duman ortamı içinde, özellik-le 1940'larda işçi hareketleri kamp-laşmaların kurbanı oldu. Bu günlerde edinilen alışkanlıklar ise Türkiye'nin 80'lerde yaşadığı değişime kadar sür-dü. İktidarlar işçi taleplerini komünist talepler olarak görürken, işçilerin söz-cükleri ise talepleri Avrupa'dan ithal teoriler üzerine bindirerek marjinal-leştirdiler. Orhan Veli'nin dediği gibi, ekmekten bahseden herkes komünist sayılırken, işçi haklarından bahseden herkes de sınıf, sınıfın iktidarı, sınıfın savaşımı gibi kavramlara takılıp kal-dı.

Oysa bu tartışmaların daha serin-kanlı bir ortamda yapılması, gerçekle-rin daha net ortaya çıkmasını, birçok alanda olduğu gibi endüstriyel ilişki-ler alanında da kaydedeğer bir ilerle-

menin sağlanmasını beraberinde geti-recekti.

Yine o günlerde, fakirlik-zenginlik edebiyatı yapmak marjinallikten sayı-lıyordu. Bugünlerde ise bu kavramla-rı kimse ağzına almak istemiyor. İşçi sınıfı kavramı ne kadar gündemden düştüyse, hatalı olarak zengin-fakir ayrımı da o kadar geri plana düştü.

Türkiye'de zengin fakir çelişisini ortaya koymak, örnekler sunmak bu sayfalara sığmayacaktır. Ama ülkenin azınlık bir kesiminin kusasıya lükse battığı bir ortamda bir başka kesimin çöplükten ekmek topladığı gerçeğini hiç kimse örtemeyecektir.

Türk sendikal hareketinin iki önem-li sorunu vardır. Bunlardan biri yerli-lik sorunudur. İkincisi ise, sendikala-rın kendi iç işleyişlerinden ve kendi-lerine bakışlarından kaynaklanan, Türkiye'de birçok kurumda da var olan dejenerasyon, yozlaşma sorunu-dur. Siyasi kararlardan, demokrasi ek-sikliğinden kaynaklanan üçüncü bir sorun zamanla aşılabacaktır, zaten biçilen elbise bir süre sonra dar gelmeye başlayacaktır, başlamıştır da.

Yozlaşma sorunu, kaçınılmaz olarak toplumun yozlaşmaya vereceği tep-kiyle ve tabir yerindeyse seleksiyonla ortadan kalkacaktır. Bunun en büyük ispatı tarihtir.

Türkiye'de sendikalar kendilerini yeni Yüzyıl'a hazırlarken bu önemli sorunlarla da mücadele etmek zorun-dadırlar. Bu açıdan Türkiye'de sendi-kalar arasındaki mücadele çetindir. Sadece kendilerini yeni Yüzyıl'a uyarlamak gibi bir lüksleri yoktur. Temellerini, anlayışlarını, fonksiyonla-rını, projelerini gözden geçirmek zorundadırlar. Türkiye'nin toplumsal yapısına uyum sağlamak zorundadırlar. Toplumu, çalışanları şekillendir-mek ve kategorize etmek yerine, top-lumun temsilcileri olmak zorundadırlar. Siyasi sistem, siyasi irade yapısın-dan kaynaklanan bir muhalefet sergi-leyecektir bunun karşısında. Ancak sistem çağa ayak uydurdukça kurum-lar da ayak uyduracaktır.

Bu bağlamda, Hak-İş ve bağlı sendi-kaların önümüzdeki yüzyıla dona-

Türkiye'de sendikalar kendilerini yeni Yüzyıl'a hazırlarken çok önemli sorunlarla da mücadele etmek zorundadırlar. Bu açıdan Türkiye'de sendikalar arasındaki mücadele çetindir. Sadece kendilerini yeni Yüzyıl'a uyarlamak gibi bir lüksleri yoktur. Temellerini, anlayışlarını, fonksiyonlarını, projelerini gözden geçirmek zorundadırlar.

nımlı girdiğini belirtelim. Hak-İş'in işi kolay, çünkü artık Türk sendikal hareketine verdiği anlayış farklılığı hediyesiyle, ayakları yere basan, Tür-kiye gerçeklerine göre mücadele sür-düren, sendikacılığın asli dinamiği olan mücadeleden taviz vermeyen, uzlaşmacı ama gerektiğinde sonuna kadar hak için savaşım veren anlayı-şıyla, geçmişe sadece tecrübeleri de-ğerlendirmek için dönüyor.

Hak-İş'in işi aynı zamanda zor. Çünkü öncü rol oynuyor. Omzuna, Türk sendikal hareketinin sorumlulu-ğunu alıyor. Türkiye şartlarında, hem sendikacılık, hem sivil toplum örgüt-lüğü sorumluluklarını birarada yerine getirmeye çalışıyor.

Hak-İş'in 21. Yüzyıl'daki sendikal hareketini gelecek sayıdaki yazımızda geniş olarak ele alacağız.

Son olarak: Değişime ayak uydura-bilen, çağın gereklerini yerine getire-bilen, geleceğe dönük, geçmişe unut-mayan, dünyayı izleyen ama yerli bir sendikal hareket gelecekte ayakta ka-labilecektir. Hak-İş her zaman buna hazırdır.

OSMANLI DEVLETİ'NİN

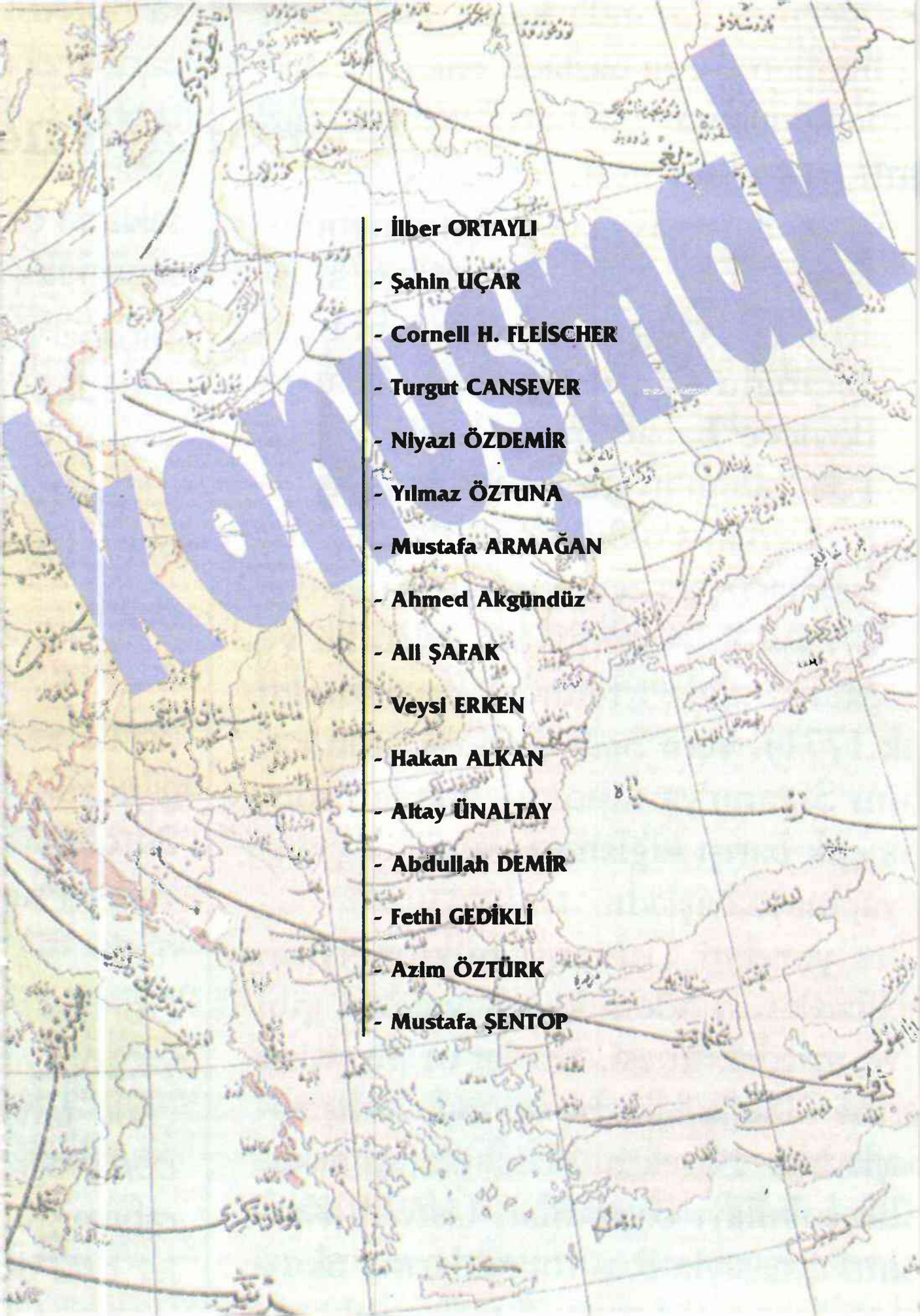

700. KURULUŞ YIL DÖNÜMÜ

OSMANLI'YI KONUŞMAK

Osmanlı

-
- İlber ÖRTAYLI
 - Şahin UÇAR
 - Cornell H. FLEISCHER
 - Turgut CANSEVER
 - Niyazi ÖZDEMİR
 - Yılmaz ÖZTUNA
 - Mustafa ARMAĞAN
 - Ahmed Akgündüz
 - Ali ŞAFAK
 - Veysi ERKEN
 - Hakan ALKAN
 - Altay ÜNALTAY
 - Abdullah DEMİR
 - Fethi GEDİKLİ
 - Azim ÖZTÜRK
 - Mustafa ŞENTOP

İlber Ortaylı ile

Soru : Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. yılının ardından Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yılını kutluyoruz. Bazı çevreler bu kutlamayı Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkeleriyle ilişkilendirerek, olumlu bulmadıklarını ifade edip tepki gösteriyorlar. Dolayısıyla konuşmamıza devletimizin Osmanlı'nın kuruluşunun 700. yıldönümü kutlamasına yüklediği anlamı ve toplumun yüklediği anlamı sorarak başlayalım isterseniz.

Prof. Dr. İlber Ortaylı: 622 yıl süren hukuki varlığı, 1922'de Büyük Millet Meclisi'nin âli Kararı ile sona erdirilen, ilga edilen saltanatın kendisi başkadır. Osmanlı devleti başka birşeydir. Osmanlı Devleti, Türkiye'nin uzun devlet hayatında bir uzun ve önemli safhadır. Yani Türk tarihi uzun bir dönemi kapsar, onun içinde Osmanlı Devleti ve ismi 622 yıl devam eden bir siyasi heyet olarak ayrı bir öneme sahiptir.

Dolayısıyla bu bizim kesintisiz süren devlet hayatımızın ve varlığımızın bir parçasıdır. Burada devletin şekli değişmiştir, Cumhuriyete inkılap etmiştir. Kanunlarda ve müesseselerdeki değişiklik de bu değişikliğin icabatındandır. Bunun icabatından olmayan hususlar, değişmeden kalmıştır. Zaman içinde devam etmiştir. 1923'de Osmanlı Devleti'nin bütün mevzuatı, bütün siyasi, ticari, iktisadi müesseseleri toptan mı kaldırılmıştır? Yani Gümrükler Umum Müdürlüğü, efendime söyleyeyim bir takım okullar, bir takım hastahaneler, bizzat ordunun kendisi, bunların hepsi kaldırıl-

mış mıdır? Hayır, bugün devam etmektedir. Şekli değişmektedir, ismi değişmektedir. Yani Osmanlı Paşaları olan komuta heyetimiz, İsmet Paşa Miralaydı. Mustafa Kemal Paşa daha Osmanlı döneminde paşa olmuştur. Fevzi Paşa öyleydi. Bunlar Cumhuriyet'ten evvel de müşir (mareşal) olmuşlardır. Orada bir kesinti vardır. Ankara Hükümeti, İstanbul Hükümeti'ni tanıır. Dolayısıyla burada, devlet hayatında hiçbir kesinti yoktur, devam eder.

Devlet hayatı devam ettiğine göre, bu devletin resmen kuruluşunun ilan edilmesinin 700. yılını 'Cumhuriyet olarak kutlayamayız. Bu gayri hukukidir, memnudur' demek, müsadenezle biraz fazla gayretkeşliktir. Bunların ciddiye alınır tarafı yoktur. Bunlar aslında Cumhuriyet ideolojisiyle falan da ilgili değildir. Garip hislerin tezahürüdür. Bunları ciddiye almamızın imkanı yoktur. Kaldı ki içtimai, kültürel bakımdan bu milletin hayatında Osmanlı Devleti bir parçadır. Rejimin şekli değiştirmesi Cumhuriyet'in ilanı ve Cumhuriyet müesseselerinin devam etmesi, eski müesseselerin 'Cumhuriyet' etiketi altında devam etmesi, bizim ecdatla olan bağımızı içtimai, kültürel hayatımızı hiçbir şekilde fazla ilgilendirmez. Biz bunun böyle olduğunu biliriz, biz Cumhuriyetçidir, ama bu demek değildir ki Osmanlı'yı görmezden geleceğiz. Böyle bir metafizik üzerinde entellektüel olarak konuşmak da zaten çok abestir, gülünçtür. Buna Fransız da güler, Amerikalı da güler,

Türk de güler. Bunu böyle bilelim.

Soru : Osmanlı'nın 700. yılının kutlanması iktidarın kendini yeniden ve yeniden üretmesine yarayan bugün Balkanlar'da olanlar, Ortadoğu'da olanlar kendi tarihiyle ilişkilendirildiğinde...

Ortaylı: Hayır, hayır, şimdi şöyle bir mesele var. Burada müsadenezle Cumhuriyet'in şu şekilde yorumlanması; 'Biz Osmanlı'yı reddederiz' diye yorumlanması doğrudan doğruya bir siyasi görüştür. Bir içtimai görüştür. Osmanlılığı belirli bir dinle, belirli bir mezheple, belirli bir etnisite ile aşırı derecede aynileştirmeye bir tepkidir. Bunun kaale alınması da mümkün değildir. Çünkü Bolşevik Rusya'da bile bu derecede bir 'Reddi miras' hevesi görülmez. Zaten Cumhuriyette bu yoktur. Türkiye Cumhuriyeti'ni ilan eden insanlar, bu derecede Osmanlı düşmanı değillerdi. Bu adamlar Osmanlı'nın hukuki varlığını Cumhuriyete inkılab ettiren adamlardı, ama onlarda böyle bir metafizik düşünce yoktu. Bunun şimdi realite ile ilgisi yoktur.

Biz 1981'de Bulgar Devleti'nin 1000. yılını törenlerle kongrelerle kutladık. Ben de Sofya'da I. Bulgaristik Kongresi'ne katıldım. Orada işte Marksist-Leninist Bulgaristan konusu inceleniyordu, 'Bizim onunla ne alakamız var' demiyorlardı. Her yerde bu sözkonusudur. Dolayısıyla bir fazla bölünmeye gitmemiz mümkün değildir. Onlar buraya has kafalardır, metafizik düşüncelerdir.

Soru: Şöyle bir problem daha var hocam. Osmanlı'yı anlama noktasında kuruluşundan, hukuki varlığının sona ermesine kadar geçen sürede tek bir Osmanlı dönemi yahut tek bir Osmanlı kimliği varmış gibi ya da Osmanlı'yı sadece bu dönemden ibaretmiş gibi ele almak gibi hataları var. Biz Osmanlı'yı doğru anlamak için nasıl bir bakış tarzı geliştirmeliyiz?

Ortaylı: Valla ki bunun üzerinde tartışılır, bu beş dakikada öğretilecek bir irfan değildir. Tarih sonsuz bir antrenmandır. Yani sporcunun sporcu, çalgıcının

bugünden düne...

çalgıcı her gün idman yapması gibidir. Maria Callas, hergün idman yapıyor da. Arthur Rubinstein hergün temrin yapıyor da. Bunlar her gün çalışmasalar ne Rubinstein eskisi gibi konser verir, bir iki günde belki pek fark edilmez, ama zamanla kalite düşer Rubinstein, 'Piyanonun bir hafta kapağını açmazsam, konsere çıkamam' diyordu. Maria Callas'da teknik aksamalar başlar. Eskisi gibi aryalari söyleyemez ki. Hergün pentatlonla çalışmayan bir atletin form

tutturması ve bunu devam ettirmesi mümkün değil.

Tarihçilikte de zaten tarih bilmesi gereken insanda da böyle 'ben okudum bildim' havası olmaz. Devamlı okur ve tetkik edersin. Devamlı görüşlerin değişir, bazı sert hükümlerde yumuşamalar olur, bazı şeylerde ters hükümler vermeye başlarsınız. İttihat Terakkiyi sevmek, adamları sevmeye başlayabilirsiniz. Veya aksine İttihatçıları çok sevmen öğretilmiştir. "İşe yaramaz" diye düşünmeye başlarsın.

Osmanlı tarihi dediğiniz zaman da nasıl bakılır? Okumakla olur. Bunun her devrini okumak gerekir. Tarihçinin ihtisası olmaz. 'Ben 20. yüzyılı, 19. yüzyılı çalışıyorum' demek olmaz. Hiçbir bakımdan olmaz, zaman olarak da olmaz, mekan olarak da olmaz. 'Efendim, biz Osmanlı tarihçisiyiz, bize ne Fransadan, Fransa ile ilgili hiç birşey bilmemek olur' demek olmaz. Eski Yunan ve Roma Tarihini bilmemek de olmaz. Onun içindir ki Türk Tarihi çok izole ve kolayına kaçan bir şekilde yorumlanarak yapıyorsa, tembelliğin bir payı var.

Tarih okumayan ve bilmeyen adam kendine göre bir çerçeve çiziyor. 'Osmanlı'nın bizimle ne alakası var?' der. "bu alakası yoku" nasıl söylüyor. Bu çok enteresan, adamda tarihi disiplin yok. Tarihteki devamlılık olayını gözlemeye, anlamaya, ona anlam vermeye niyeti yok. Abes bir sloganı tekrarlayabiliyor.

Soru: Peki hocam Osmanlı kendisini nasıl tanımlıyor?

Ortaylı: Çok muhtelif onun da görüşleri. Osmanlı kendini Müslüman görür. Türk görür. Ama Türk olmayan Osmanlı vardır. Müslüman olmayan Osmanlı vardır. Bir Ermeni tüccarı Osmanlı'yı nihayet bir imparatorluğun ananesi içinde güvenceli, düzgün, asayişin ve ilerlemenin mümkün olduğu bir toplum olarak görür veya aksini görür. Bu çok önemli birşeydir. Bu devlet bize akitler uygulamaz diye görür. Rumlar ayaklanırlar falan.

Soru: Osmanlı'nın günümüze tesir-

İlber Ortaylı: 21 Mayıs 1947'de Viyana'da doğdu. 1965'te Ankara Atatürk Lisesi'ni, 1969'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni, 1973'de Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Y.Çağ Tarihi'ni bitirdi.

Chicago Üniversite Tarih Bölümü'nde 1975'de master yaptı. Doktorasını Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde tamamladı. 1989'dan beri Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde İdari Tarih Profesörlüğü görevini sürdürüyor.

Uluslararası Osmanlı Etütleri Komitesi üyesi ve Avrupa İranoloji Cemiyeti Üyesi. Kız çocuk babası.

Osmanlı demek, elinde deynek, herşeye hükmeden totaliter bir rejim değil. Zaten devamlı reform yapıyor, kendisini değiştiriyor, kabuk değiştiriyor. Bunların üzerinde durmak gerekiyor.

leri nelerdir? Günümüzde yaşayan tarafları nelerdir?

Ortaylı: Tabii yaşayan tarafları var. İşte aynı milletiz. Bu arada Türkiye büyük kültürel değişim geçiriyor. Kadınlar daha fazla hak istiyor, feminizm istiyor. Daha serbest bir cinsel hayat, seksüel hürriyet diye programlar ortada geziniyor. Bunlara karşı bir Osmanlı mirasından söz ediyorlar. Osmanlı işte bu toplumun insanların, dedelerimizin, annelerimizin rejimi. Onlar ona ne kadar uygun, kendisi ne kadar o kuralların dışına çıkmış bu da malum değil.

Osmanlı demek, elinde deynek, herşeye hükmeden totaliter bir rejim değil. Zaten devamlı reform yapıyor, kendisini değiştiriyor, kabuk değiştiriyor. Bunların üzerinde durmak gerekiyor.

Soru: Osmanlı'nın devletten gelen bir takım özellikleri var. Osmanlı da çok sayıda bugün ayrı devlet haline gelmiş

toplumlar, farklı etnik gruplar var. Osmanlı bunları elinde tutuyor. Osmanlı bu toplumlarla birlikte yaşıyor. Resmi bakış açısıyla Osmanlı kendisini nasıl ifade ediyordu? Bu başarıyı nasıl sağlamıştı?

Ortaylı: Osmanlı kendisini, 'devlet-i ebed müddet' diye tanımlamıştır. Yıkılmaz bir devlet. Osmanlı kendisini İslam'ın kılıcı olarak görüyor. Öyledir. Çünkü 11. miladi asırdan beri Türkler, Selçuklular, arkadan Osmanlılar, kaybedilen toprakları geri almışlardır. İlave fütuhât yapmışlardır. Avrupa kıtasında İslam'a dönen milletler olmuştur. Boşnaklar, Arnavutlar gibi.

Endülüs'te böyle olmamıştır. Endülüs'te kimse İslam'a dönmemiştir. Ya da dönen çok azdır. Endülüs'te Hristiyan, Hristiyan kalmıştır. Yahudi zaten Yahudidir. Fakat orada enteresan olan başka birşey var. O Hristiyan 'Mozarap' diyor. 'Mutearibe'den bozmadır bu kelime, yani 'Araplaşmış'lardır. Araplaşıyor, ama dinlerinden çıkmıyorlar. Koyu Katolikler, ancak dili çok Arapça'dır. Arapça okuyor, İslam Felsefesi okuyor. Bugün bizim doğudaki batılı aydınlar gibi. Endülüs'ün havası o idi.

Ama Osmanlı'da öyle kitlevi ihtida hareketleri yok. Sonra Hristiyan'ın Yahudi olması gibi şeyler yok. Bunlara cezaz verilmemiş.

Bana geçen bir mektup geldi. Portekiz Yahudi Cemaatinden. Mektup bu ikiyüzlülüğün üzerinde çok duruyor. Haçlı Seferleri için. Haçlı seferleriyle öğünen, onu özleyen, onu bir nevi ihdas etmek isteyen bir Avrupa vardır. O zaman bunun (Haçlı Seferlerinin) muhatabı Araplardır. Çok yüksek medeniyetti o. Bugün öyle birşey de kalmamıştır.

Soru: Rahmetli Osman Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi diye bir mefkureden bahseder. Hakikaten Türk Tarihine çok genel bir açıdan bakıldığında Türklerin hep batıya doğru - kızıl elma mefkuresi- sanki bir takım yanlışlıkların düzeltilmesinde kendisini sorumlu gören, adalet dağıtmakla sorumlu gören bir anlayışı var gibi. Bu anlayışını Müslüman olduktan sonra Selçuklu ve Os-

manlı'da da devam ettiğini 'İlayi Kelimetullah' anlayışı çerçevesinde, görmek mümkün.

Türk tarihinde bütün bu coğrafya değiştirmelerini, gerektiği zaman rejim değiştirmelerini, din değiştirmelerine rağmen aynı kalan bir takım özellikleri var gibi. Böyle birşeyden bahsedebilir miyiz?

Ortaylı: Taklide meraklı bir millet, kılık-kıyafet konusunda da taklit var. Fakat dibine çok fazla derinliğine inme diye birşey yok. İslam Rönesansı diye birşey Türkiye'de yok. Türkler, takliden de nereden durdurulmasını biliyor. Mesela adam, 'Avrupalı olacağım, şu pis Asyalı'ları ne yapalım' der. Fakat iş ırz ve namusuna geldi mi orada duruyor. Burada Avrupalılığa fazla gitmiyor. Demek ki toplumun kendine özgü yapılanmaları var.

Fakat bu arada çok bilgisizce yapılan şeyler var. Neşriyat çok vaktini alıyor gençlerin. Bunu yaptıkları gibi başkalarını da yapmaya zorluyorlar. Mesela onları taklit etmek isteyen çıkıyor. Yani aslında, ilerleme-gerileme açısından iki tarafın da fazla rezil olmadan tutmuşsa tamamdır, mesele yok.

Soru: Türk tarihinde böyle bir anlayış devamlılığından bahsedilebilir mi?

Ortaylı: Osmanlı döneminde devlette istikrar sağlanmıştır. Ne İsmet Paşa ve ne de Mustafa Kemal, 'Devlet ortadan kalkar, biz başkayız' dememişlerdir. O açıktır, ki 'Artık bu hanedan bitsin, kalkanları da yurtdışına çıksın' diyen ve bunu tatbik ettiren kimseler. Ama öyle olmuştur.

Soru: Osmanlı'ya bugünkü coğrafyadan bakarak, Osmanlı'nın misyonunu anlamaya çalıştığımızda bir tablo görüyoruz. Bugün ve uzun yıllardır birer çatışma alanı olan Balkanlar'da Osmanlı döneminde Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da çok uzun yıllardır barış içinde yaşanmıştır. Bu topraklar, belli bir istikrarı ve adaleti sağladığı topraklardır. Ortadoğu ve Balkanlarda birçok yeni devletler kurulmasına, rağmen, istikrarsızlık, karmaşa ve savaşlar hep devam etti.

Burdan baktığımızda Osmanlı'nın rolünü nasıl yorumlayabiliriz?

Ortaylı: Mesela bu Balkanlar donmuştur. Soğuk Harp döneminde Sovyet ve Batı bloku şeklinde bölünmüştü. Bloklar yıkılınca buzdolabından çıkan politika çözüldü. Problem devam ediyor. Çünkü buralarda aslında öyle nüfus problemi falan yoktu. Üretim yok, eski milliyetçilikler azmış olarak devam ediyor. Burada adeta Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma işi halledilmedi. Bu çok açık biçimde görülüyor.

Ortadoğu için de aynı şey sözkonusu. Orada da mesele halledilmemiştir. Arap devletlerinin aralarında çok uydu-ruk sınırlar vardır. Osmanlı'nın ölüsü bunlar. Yani bilhassa imparatorluğun hayatı içindeki 30 yıl içinde beceriksiz bir İngiliz ve Fransız yönetimine vermesi, görünüyor. dört asırdır idare edilen Suriye ve Filistin, adamların gelmesiyle 20-30 yılda karıştı, birbirine girdi. Hakikaten kanlı oldu. Olaylar ve gelişmeler meydana geldi.

İngiltere "Yahudileri tutuyor" diyorlar. "Tutmayım" demiş, bu sefer ilk yap-

Türkiye Cumhuriyeti'ni ilan eden insanlar, bu derecede Osmanlı düşmanı değillerdi. Bu adamlar Osmanlı'nın hukuki varlığını Cumhuriyete inkılab ettiren adamlardı, ama onlarda böyle bir metafizik düşünce yoktu. Bunun şimdi realite ile ilgisi yoktur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda milletlerin hakları vardır. Kendi hayatları vardır. Kimse kimseye de karışmaz. Ne Ermeni, Türk'e karışır, ne Türk, Rum'a karışır. Hatta Rum ve Ermeni birbirine karışmaz. Rum ve Ermeni işbirliği nadirattan birşeydir. Herkes kendi kompartımanı ve kendi hukuku içindedir. Bu böyle idare edilir. Bunun tarzı da böyledir.

tiği iş, konsantrasyon. O da kamplarından çıkan çocukların doldurulduğu gemiyi limana sormuyor. Çocuklar kaptan çıkmış, çoğu hasta zaten, bitab vaziyette. O gemi, kıydan açığa alınıyor, oradan Kıbrıs'a gidiyor. O arada o çocuklar telef oluyor. Tınak içinde söylüyorum tam 'eşşekçe' bir tedbir. Şu gösteriyor ki; hiçbirşey olmayan yerde millet birbiriyle gırtlak gırtlığa giriyor. Osmanlı sakın otonom Arap ile Yahudi. Netice nerelere gidiyor. Bu memleketlerin bölünmesi yanlış. Ürdün, Filistin nedir? Mesele halledilmiş değil.

Onun için kimsenin memnun olduğu yok fakir de olsa maharetli idare; Türk tarz ve idaresi var. Bu tarz-ı idareyi millet yeni yeni öğrenmeye başlıyor.

Soru: Hocam Türk tarzı idareyi biraz açar mısınız?

Ortaylı: Türk tarzı idare ifadesi şu; Osmanlı bir imparatorluktur. Ama bilindiği gibi Fransız ve İngiliz gibi koloniyel imparatorluk değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nda milletlerin hakları vardır. Kendi hayatları vardır. Kimse kimseye de karışmaz. Ne Ermeni, Türk'e karışır, ne Türk, Rum'a karışır. Hatta Rum ve Ermeni birbirine karışmaz. Rum ve Ermeni işbirliği nadirattan birşeydir. Herkes kendi kompartımanı ve kendi hukuku içindedir. Bu böyle idare edilir. Bunun tarzı da böyledir.

Bu tarzda yönetici kısım da oldukça kozmopolittir. Muhtelif yerlerdendir ama, bu kompolitizmi de kalkıp, bilmem nerelere götürmeye kalkmasın kimse. Devletin karakteri Müslüman. Müslüman imparatorluktur, ona önem veriyor. Oradaki temel unsur da Türklerdir. Orası Türktür her zaman için. Hatta etnik Türk olmasına dikkat ediliyor. Devşirmede de şiddetli Türkleşme hakimdir.

Soru: Hocam Balkanlardaki bu karı-

şıklıkları ifade ettiniz de, orada bir terimden bahsediyorlar; Devlet zamanı. Konuya intibak edeceği için ifade etmek istedim.

Ortaylı: Devlet Zamanı, Balkanlar'da kullanılıyor. Devlet zamanı müdahale zamanıdır. Devlet odur. Nizam demektir, intizam demektir, asayiş demektir. Bu Balkanlar'da beklenir. Osmanlı bunu getirmiştir.

Müslüman Türk zihniyetinde de devlet demek zaten böyle, kontrata dayanan bir uzlaşma değildir. Batı'da devlet uzlaşmadır. Devlete herkes çok sahip çıkar, lazım şeydi ama, devlete kimse aynı bir bağla bağlanmaz. Kimse devleti yüceltmez, devlet şirket gibidir. Yani bir Fransız, 'ben Fransız Cumhuriyeti'ne 50 yıl hizmet ettim' diyor. 'Devlete' demiyor. Daha önce aynı Fransız, 'Krala 50 yıl hizmet ettim' diyordu. Orada kralın yerini bir nevi cumhuriyet aldı. Burada dikkat edin, 'devlet' diye bir mefhum yoktur.

Osmanlı'da ise 'Devletin hizmetkârıyım' diyor. Bunu Yavuz Sultan Selim Han da diyor, onun başveziri de söylüyordu, bugünkü başbakan da söylüyor ve bugünkü memur da böyle söylüyor. 16. asırda da aynı şeyi söylüyordu, ben de bugün aynı şeyi söylüyorum.

Bu bir devlettir. Devlet, mistik bir olaydır, vahye dayanan bir olaydır, ilahi bir olaydır. Bu çok önemlidir çünkü.

Türklerin bugün, bilir bilmez ve gayet odunca sloganlarla devleti sorgulamaya kalkması, devleti demistifiye etmeye kalkması, son derece gülünç ve aynı zamanda trajik bir olaydır. Bunu anlamazlar.

Soru: Hocam burada sormak istediğim şeydu; o zaman devlet de kendi misyonunu padişahın veya birtakım yöneticilerin ve toplumun talepleriyle değil,

adalet gibi evrensel bir takım, değerlerden yola çıkarak kendisi oluşturuyor ve devletin işleyişini sağlamaya çalışıyor galiba.

Ortaylı: Yani demek ki bürokrasi böyle birşeyi tevarüs ediyor doğrudur.

Soru: Şimdi şöyle bir soru nasıl anlamlı olurdu bilmiyorum. Bugünkü Osmanlı'nın kurulduğu coğrafyadaki konumunu ortaya koyacak bir sorunuz var. Bugünü ve geleceği nasıl etkileyecek?

Ortaylı: Bu coğrafyaya, iyiniyetli, komşular arasında dirlik ve düzenlik isteyen bir kuvvet ve kişilik olarak devletimiz müdahale ederse, bu coğrafyanın durgunlaşmasına, oturmasına yardım ederiz.

Türklerin askeri güçleriyle Balkanlar'a, Arnavutluk'a, Makedonya'ya, Kosova'ya, Bosna'ya müdahale etmesinde bir sakınca yoktur. Hele bugünkü kadar dozu da düşük olursa, denecek hiçbirşey yoktur. Çünkü Balkanlar'da asayiş sağlamakla yükümlü olan, tarihi sorumluluğu olan kuvvetlerden birisi Türkiye'dir. Bugünkü durum buna müsaittir ve ayrıca da o coğrafyayı oluşturan bir kuvvettir. Onun için gerekeni yapmak zorundadır.

Aynı şekilde kendi coğrafyasında, bugünkü coğrafyanın dağılmasına adres çıkaran, kıskırtıcılık yapanları da bundan men etmek onun görevidir. Bu şarttır. Efendim Suriye'ye müdahale etmeden bazı sorunları çözemezsin, bir mesele çıkardığı zaman bunu yapmak zorundasın. Irak için de aynı sorun sözkonusu.

Netice itibarıyla Suriye, bir şehrin ahalisini topa tuttu. İhvan-ı Müslimin'i tutuyorlar diye Hama ahalisini topa tanka tuttu. Çoluk çocuk öldü. Saddam'ın Kuzey Irak'ta yaptıkları malum. Demek ki orada müdahale etmemek mümkün olmuyor. Etmesen, adam kapına gelip yardım istiyor. Sınır kapınızdan içeri giriveriyor. Bem ona karşıyım demiş ve bu si-ze aksediyor.

Şahin Uçar'la

Soru: Sayın Hocam, Osmanlı'nın 700. yılının kutlanması bazı kesimler rejim ve Atatürk İlkeleri bakımından uygun olmayacağını, Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin devamı olmadığı için bu kutlamaların gereksizliğine inanıyorlar. Siz bu tez karşısında ne diyorsunuz?

Şahin UÇAR: Bir kere Cumhuriyet Tarihi'nin siyasi polemiklere çok fazla alet edilmesi doğru değildir. Hemen hemen bütün toplumlar kendilerine bir tarih üretiyorlar. Cumhuriyet de kurulduğunda Osmanlı'yı kötülemek için elinden geleni yaptı. Tarih her siyasi rejimin kendi görüşlerine göre yeniden yorumlanıp yazılan bir şeydir. Tarihçiler de buna kolay alet olurlar. Günümüz hayatı geçmişin devamıdır veya değildir şeklindeki yorumla siyasi yorumlardır.

Osmanlı Devleti konusunda bir tarihçi olarak kanaatim şudur; Osmanlı büyük bir devlet büyük başarıları olan bir imparatorluktu. Tarihteki en büyük imparatorluklardan biridir.

Hatta, Osmanlı bundan biraz daha fazla bir şey: Osmanlı aynı zamanda Roma İmparatorluğudur. Çünkü Osmanlı kendini 'Sultan-ı Rum' olarak görüyor. İstanbul, malum, Doğu Roma'dır. Osmanlı aynı zamanda Bizans'ın da devamıdır. Bizansı reddet-

memiştir. Anadolu'ya da 'Rumeli' deniliyordu. Bugün Mevlana'ya 'Mevlana Celalettin-i Rumî' (Romalı Celalettin) diyoruz. (Arapça'da 'o' harfi bulunmadığı için 'o' yerine geçen 'u'yu kullanmışlardır).

Avrupa'da üç tane Roma var. Biri si asıl Roma, bir İstanbul var, bir de Moskova var. Moskova (Çarlık yönetimi) kendisini Roma'nın devamı saydı. Osmanlı da kendisini Roma'nın devamı saydı. Osmanlı bu bakımdan tarihin en büyük ve en muhteşem devletidir.

Soru: Osmanlı'yı tanımanın kaçınılmaz şartlarından biri de, hem üzerine kurulduğu imparatorlukla (Bizansla) ilişkisini daha doğrusu Bizans'ı tanımlamak gerekiyor. Bizans bulunduğu çağda ne idi?

Ş. Uçar: Asıl Roma ile Doğu Roma arasındaki fark İstanbul'un başkent olmasından çıkar. Bizans dînî bir imparatorluktu. İstanbul'un kurucusu Konstantin (İstanbul da adını ondan almıştır) İngiltere'de vali imiş. İktidar mücadelesi esnasında 4vali mücadele etmiş. Konstantin bakmış ki Roma'da Hristiyanlık çok fazla yayılmış, hakim konuma gelmiş. Hristiyanların desteğini alarak imparator olmuş. İmparatorluğun merkezini de İstanbul'a taşımış, İstanbul'u kurmuş. İlk İznik

Konsülü de Konstantin zamanında toplanmıştır. Konstantin İznik Konsülü'nü neden toplamış? Konstantin istemiş ki Hristiyanlık kendisine destek olsun. O zamana kadar Hristiyanlık kanun dışı bir dindi. Hristiyanlık Konstantin ile tescil edilen devletin resmi dini olmuştur. Ama Konstantin kendi Hristiyan değildir. Hristiyanlığı devlete yardımcı olması için resmi din yapmış; ama bakıyor ki Hristiyanlar da kendi aralarında çekişip parçalara bölünüyorlar.

Hristiyanlığı birleştirmek için papazları toplayıp. 'Anlaştın bakalım' demiştir. İznik konsülünde, imparatorlukların din ile ilişkileri açısından alacağımız dersler var.

Konstantin, Hristiyanlar arasında ki ihtilaflar yok olsun, ihtilaf bulunmasın diye gayret ediyor.

Hristiyanlar arasındaki mezhep çatışmaları ortaya çıktıkça muhtelif konsüller toplanmıştır. Bu konsüllerin meşhurları yedi tanedir ama, sayıları daha da çoktur. Hristiyanlar kendi aralarında ihtilafa düştüklerinde Bizans İmparatorları, dini lider konumunda olan patrikleri (İstanbul, Roma, Antakya, İskenderiye) toplayıp aralarında anlaşmalarını istemişlerdir. Bu toplantıların her seferinde yeni bir mezhep ve yeni bir görüş ortaya çıkmış. çalışmalar hiç bir işe yaramamıştır.

Sonuç olarak bizde de böyle ihtilaflar çıktığı zaman tarafları barıştırmak mümkün olmaz; Onu anlatmak istiyorum. Türkiye'nin de buna benzer bazı problemleri olabilir (Alevilik-Sünnilik) gibi. O açıdan da bu ilginçtir.

Hatırlıyorum, Heraklius Ayasofya'nın kapısına bir itikatname astırmıştır. Sonuçta bir şey değişmiyor. Mesela İkonaklas sülalesinin Kurucusu III. Leo Arap zihniyetinde olduğu için kendisine Arap Kafalı lakabı ta-

tarikh ufku

kılmıştır)kiliselerdeki Hz. İsa ve Meryem ikonalarına 'Bunlar puttur, bunlara ibadet caiz değildir' diyerek bu ikonları kırdırması. Ancak, Leo'nun oğlundan sonra, bu zihniyet gitmiş, yerine eski zihniyet gelmiştir.

Bu şekilde devletin dine müdahalesinden yola çıkılarak varılacak hüküm şu; Bizans dini devlet kurumu haline getiren bir imparatorluk (burada bir Haçlı Zihniyeti var), yani Bizans'ta Hristiyan ruhu var. Bu yönüyle Bizans, eski putperest Roma'dan çok farklıdır. Papazlar oturup Ortodoksluk için "Gerçek Hristiyanlık budur" diye hüküm veriyorlar. Halkı da bu şekilde inanmayan ikna edip zorlamaya çalışıyorlar.

Tarihte üç Roma vardır; Moskova da Ortodoksluk sebebiyle kendisini Roma'nın devamı saymaktadır.

Biri Moskova Çarları'nın Moskova İmparatorluğu, diğeri Osmanlı İmparatorluğu, biri de asıl Roma İmparatorluğu'dur.

Soru: Osmanlı'nın kendisini Roma'nın devamı olarak görmüşe biraz da o topraklarda hüküm sürmek için siyasal bir söylemi kuvvetlendirmek

için bir söylem herhalde?

UÇAR: Roma İmparatorluğu olmak, dünyay devleti hakim olmak istediğindendir. Roma'nın tabii bir prestiji vardır. Osmanlı bu iddia ile anladığımız kadarıyla İtalya'yı da işgal etmek istiyordu. Fatih Sultan Mehmet ile başlayan bir iddiadır bu. Fatih kendisini 'Sultan-ı İklim-i Rum' olarak görmekteydi. Buradaki 'Rum'dan kasıt Roma'dır.

Fatih'in tıpkı Roma'lı gibi davranıldığı da vakidir. Mesela çağırır patriği, 'Tamam, bundan sonra Hristiyan milletinin tüm işleri sana ait, sen hallet' der. Tabii Fatih çok geniş kültürlü, çok entelektüel, Osmanlı sultanları içerisinde en bilgili ve en entelektüelidir.

Soru: Bizans, Hristiyanlığı kendisi şekillendirmek, resmi din oluşturmak isterken bir anlamda da düştüğü zaafıktan dolayı yıkılıyor.

UÇAR: Yıkılması tamamen dini sebeplerden değil, ama dinî problemlerin hiçbir zaman eksik olmadığı bellidir. Tabii bu anlamda Hristiyanlık Bizansın zaafı olarak hem prestij ve hem de toprak kaybına sebep olduğu

devirler oldu; fakat bu Bizans'ın Osmanlı'ya teslim olduğu devirlerde değildi. Çok daha önceki asırlardadır. Bizansın, Osmanlılar döneminde artık tebasıyla dinî bir takım problemleri yoktu. Zaten geriye yalnız. Ortodoks teba kalmıştı. Onun dışında Süryaniler, Nasturiler hem başka coğrafyalar da kalmıştı.

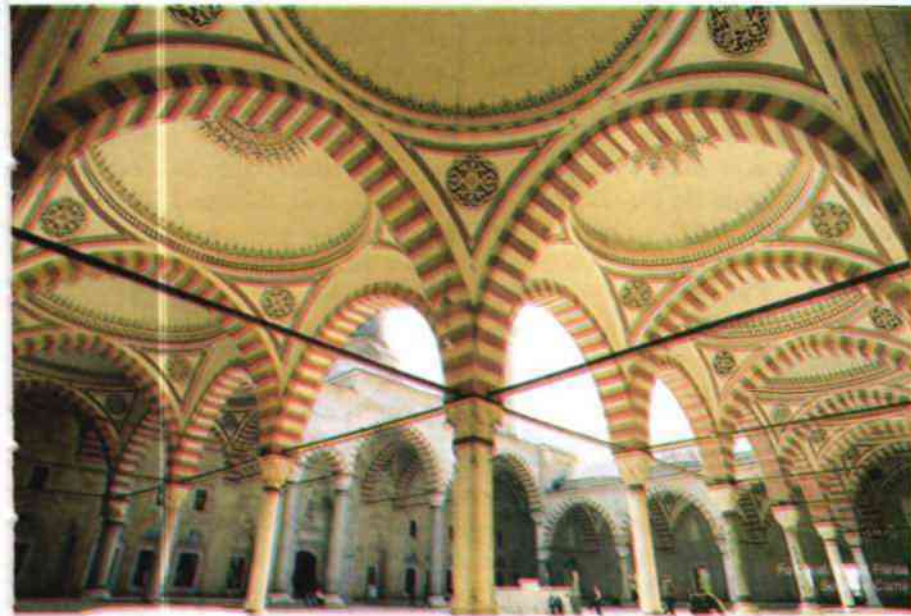
Bizansın Süryaniler ve bazı farklı mezheplerden olanlara ibadet şekillerine müdahaleye kadar varan baskıları olmuştur. Zaten Türklerin Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Mısır'ın fetihinde bu baskıların sonucu yöre halkının Bizans'tan soğumasının etkisi olmuştur.

Ama Osmanlı'nın Bizans'tan aldığı bir gelenek vardı; dini kontrol altında tutmak. Fetret Devrinde Şeyhülislamlık makamı yoktu. Kazaskerlik kurumu vardı. Şeyhülislamlık müessesesi daha çok Fatih'in yaptığı bir düzenlemedir.

Fatih devşirme sistemini yerleştiren, Türk aristokrasisini dışlayan, kendisine çok sadık devşirmeler yetiştiren bir sistem oluşturmuştur

Soru: Osmanlı'da devam eden Bizans kurumları var. Devşirmecilik gibi.

UÇAR: Osmanlı tarzı Devşirmecilik Bizans'da yoktu yalnız. Doğru, Tımar Sistemi Bizans'tan alınmadır. Fuat Köprülü, Osmanlı'da Bizans var mıdır, yok mudur? şeklinde bir tartışmaya girmiştir. Köprülü, milliyetçi ideolojiye mensup bir tarihçi olduğu için, 'Tımar sistemini Osmanlı Bizans'tan almamıştır' diyor. Kimden

Benim bildiğim Askeri Tımar Sistemi Bizans ile aynıdır. Çok da benzer değil tabii, farklılıklar da var. Askeri temalarla ilgili Heraklius'un yaptığı şeydir. Heraklius iktidara gelmiş, bakmış ki hazineye para yok. Anadolu içlerine kadar girmiş, Kudüs'ü de almış, Suriye'yi almış. Bizans'ta da bu haçlı zihniyeti var.

almıştır? 'Selçuklu'dan almıştır' diyor. Bakıyoruz, Selçuklu'da Tımar Sistemi var mıydı? Vardı. Sonra devam ediyor, 'Selçuklular da Abbasilerden almıştır, Abbasiler de Emevilerden almıştır. Emeviler de Bizans'tan almıştır' diyor. Köprülü'nün meseleyi böyle bağlaması bana biraz tuhaf geldi.

Benim bildiğim Askeri Tımar Sistemi Bizans'ta vardır. Çok da benzer değil tabii, farklılıklar da var. Askeri temalarla Heraklius'un kurduğu bir şeydir. Heraklius iktidara gelmiş, bakmış ki hazineye para yok. O sırada, İran Anadolu içlerine kadar girmiş, Kudüs'ü de almış, Suriye'yi almış. Bizans'ta da bu haçlı zihniyeti var. Tarihte mukaddesat adına yapılan ilk haçlı seferi Bizans'tadır. Kudüs o zamanlar İranlıların elindedir. Dolayısıyla Hz. İsa'nın çarmaha gerildiği paçı ve Kudüs'ü kurtarmak amacıyla sefer yapıyor.

Heraklius. İran ile savaşa girmek istiyor. Ancak yıllarca süren savaşlardan Anadolu'da insan da kalmamış. Sonra asker yok. Eskilerde şimdiki gibi ulus devlet, vatan millet sakarya ve zorunlu askerlik hizmeti diye bir şey yoktur. O zaman paralı askerlik yaparlardır.

Osmanlı da askerini millettten toplamamıştır. Askerlerin parasını veriyordu. Bir anlamda profesyonel askerlik vardı.

Eski devirlerde Heraklius imparatorluk yapsın diye kimse gidip savaşmazdı. Adam savaşacak, ölecek, öldürecek, güzel de parası? Para yok; para da şimdiki gibi kağıt para değil, (Şimde milletin eline para diye basit basit kağıtları tutuşturuyorlar) altın ve gümüş gibi kıymetli madenden oluyor. Topraktan çıkarmazsan, üretmezsen, şimdiki kağıtlar gibi milletin eline tutuşturamazsın ki. Hazineye para yok, asker yok. İranla da savaşması lazım. Bu ihtiyaçtan 'Bizans Askeri Temaları' denilen sistemi icad etmiş. Heraklius gerçekten büyük bir devlet adamıdır. Balkanlar'dan Anadolu'ya Slav kabilelerini getiriyor. 'Sizlere toprak vereceğim, burayı ekip biçeceksiniz' demiş. Yani bunlar çiftçi-askerlerdir. Bizdeki sipahiler gibiler. Bu sistem Heraklius'un kurduğu bir sistemdir. Hem toprağı ekip biçen insan kazanıyor, hem de asker kazanmış oluyor. 'Bu toprağı ek, biç, asker lazım olduğu zaman da gel, savaş' deniliyor. Bunun için Anadolu'yu "Askeri Temalar" diye bir takım bölgelere bölüyor. Askeri valiler tayin ediyor. Oralara asker yerleştiriyor. Bu çiftçi askerlerle bir yandan da harb ediliyor. Anadolu'da askeri temaları kurmuş ama, Suriye'de kuramamış, oraları eline alamamış. Mısır'da, Suriye'de, Filistin'de bunları yapma şansı yok zaten. Onlar o zaman İran işgalinde. Anılan yerlerde ahali ortodoks değil ve Bizans'tan nefret ediyor.

Kudüs patriği Sophrohius, Heraklius'un yaptığı itikat formülü için 'Bu Hristiyanlığın piç bir yorumudur. Hristiyanlıkla alakası yok' diyor-muş. Bu şekilde zaaflardan dolayı Müslümanlar gelip topraklarını elinden almışlar.

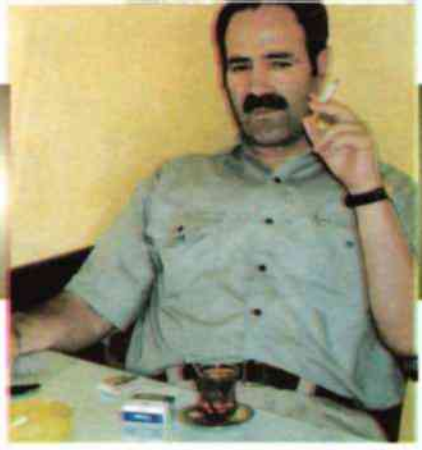
Heraklius'un bu çiftçi-asker modelini Emeviler almışlar. Selçuklular Anadolu'ya geldikleri zaman onlara da bu uygulama geçmiş. Osman Turan'ın 'İkta' sistemi'nin üzerine yazdıklarını hatırlıyorum. 'İkta' sistemi Müslümanlık'ta da, hatta Kur'an'da da, kaynakları yok değil. Toprağı birilerine bağışlamaya 'ikta' etmeye rastlıyoruz. Yani Tımar Sisteminin müslümanlıktan ve Kur'an'dan kaynaklanan yönü var; ama, asıl olarak bu Bizans sistemi. Belki 'Osmanlı bu sistemi zaten biliyordu, Selçuklu'dan almıştı' demek de mümkündür. Şimdi Osmanlı'nın, Selçuklu ile münasebeti zayıftı. Osmanogulları, Bizans'ın kenarında bir uç beyliği idi. Dolaylı yoldan da gelmiş olsa kaynak yine Bizans.

Aslında toprağı bağlı idari organizasyon biçimi kapitalist öncesi devirlerde hemen hemen her yerde var. Bunun Bizans'tan gelmiştir-gelmemiştir tartışması da saçma. Tarihçiler 'Heraklius da bunu Sasaniler'den öğrendi' derler. Peki Japon samurayları kimden öğrendi? Tarihçilikte her şeyin böyle kökenini araştırmak adeti vardır; ama bu çok iyi bir usul değildir. March Blach bunu "kökenler putu" diye hicveder.

Esasen servetin kaynağının toprak olması, topraktan geçinilmesi, askeri organizasyona bile tesir etmiştir. Ancak, böyle disiplinli bir askeri tema uygulaması Heraklius'a aittir.

Bizans mütehasısı değilim, Bizans'ta Osmanlı tarzı devşirmecilik var mıydı? bilmiyorum, ama pek zannetmiyorum.

*Osmanlı'da dini kontrol altına alma, dine müde-
hale var. Şöyle var; bir Şeyhülislamlık kurumu
var. Örneğin Fatih, zamanında Fatih Camii'ni
yaptırmış, etrafına medreseleri de yaptırmış.*

Soru: İmparatorlukların genel ka-
rakteristikleri açıklanırken, bütün im-
paratorluklarda 'devşirme' veya ben-
zer sistem vardır denilir.

UÇAR: Hayır, o başka birşey. Os-
manlı'daki devşirme sistemi şöyle;
adam gidiyor. Hristiyan ailelerinin
evlatlarından birisini alıyor. Bir çeşit
vergi gibi. Bir takım insanları toplama-
mak, yetiştirmek, devlet adamı yap-
mak anlamındaki devşirme dünyanın
her yerinde olur. Ama bu öyle değil.

Osmanlı'daki devşirme sistemin-
de, gidilip Hristiyan ailenin çocuğu
alınıyor. Getirilip, çocukluğundan iti-
baren özel olarak yetiştiriliyor. Bi-
zans'ta olmuş olabilir. Olsa bile çok
mevzii uygulamalardır.

Soru: Osmanlı ile Bizans'ın bazı
kurumları benzeştiği gibi tarihi de
benziliyor. Mesela din-devlet ilişkileri
gibi.

UÇAR: Osmanlı'da dini kontrol
altına alma, dine müdehale var. Şöyle
var; bir Şeyhülislamlık kurumu var.

Fatih, Fatih Camii'ni yaptırmış, etrafı-
na medreseleri de yaptırmış. Medrese-
lerin nasıl işleyeceğini de en ince te-
ferruatına kadar tarif etmiş. Daha son-
ra Osmanlı Evkaf Nezareti kuruldu.
Suriye'de hala 'Nezaret-i Evkaf'
adıyları Osmanlı'dan kalma bir kurum
vardır. Şu anda Türkiye'de Vakıflar
Bakanlığı yok.
Aslında olması lazımdır. Vakıflara
devlet el koyduğu için yok. Vakıflar
sonuçta din adamlarını kontrol altında
tutan bir mekanizmadır.

Medreselerin kuruluş amacı da
buydu. Medreseler, sünni itikadın mu-
hafazası -Selçuklular devrinde Şiilik
çok yayılmış ve tehlike arz etmişti- ga-
yesiyle kurulmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dahi,
medreseler de olduğu gibi böyle bir
'itikadı muhafaza' gayreti ve vazifesi
vardır elbette.

Soru: Osmanlı ile Bizans'ın ken-
dini tarifi de biraz birbirine benziliyor.
Mesela Osmanlı kendisini bir Cihan
Devleti olarak görüyor.
Roma da kendini böyle ta-
rif ediyor.

UÇAR: Roma bütün
dünyadır. Roma der ki
'Roma Aterna' : yani
'Ebedi Roma'. Bu Os-
manlı'da 'Devlet-i Ehed
Müdder' tir. Bu ifade bile
tercümedir. 'Ebedi'lik
devletin ebediyete kadar
sürmesi hayallerini akset-
tirir. "Adalet mülkün te-
melidir" sözü de latince-
den tercümedir.

Roma kendisini bir
dünya devleti olarak ta-
nımlıyordu. Öyleydi de
zaten fiili olarak. Osmanlı
da kendisini öyle sayıyor,
çünkü 'ben de dünya dev-
letiyim' diyor.

Soru: Burada 'dünya-

ya nizam verme' iddiası da var.

UÇAR: Öyle birşey de var ancak
çok fazla da değil. Osmanlı tebasını
ikiye ayırırdı; 'Müslim', 'Gayri müs-
lim' şeklinde. Müslim olanlar teorik
olarak diğer teba kesimine göre imti-
yazlıydı. Ama aslında Müslüman ol-
muş, Türk olmuş, Arap olmuş, Çerkez
olmuş çok da farketmiyordu.

Mesela 'Türkiye Cumhuriyeti'nin
sahibi Türk Milletidir' gibi bugün bir
zihniyet var. Ama o gün öyle bir zih-
niyet yok. Mülkün sahibi Millet değil,
Osmanlı Hanedanı.

Soru: Peki, şimdi Osmanlı kendi-
sini başka nasıl tarif ediyordu? Daha
doğrusu kendisini nasıl tanımlıyordu?

UÇAR: Osmanlı Hanedanı olarak
görüyordu. Dünya devleti olarak gö-
rüyordu. Müslüman bir devlet olarak
tanımlıyordu. Bunun içinde Müslü-
man ve Gayrimüslim tarifi zaten ora-
dan çıkıyordu.

Osmanlı imparatorluğunda Türk-
ler imtiyazlı bir konumda da değildi.
Başka ırklardan gelme veya devşirme
şeklinde gelmiş herhangi bir kimse
devlette yüksek kademelere kadar çı-
kabiliyordu. Bu, Hristiyan teba için
pek mümkün değildi.

Devlet adamları daha çok devşir-
melerden çıkıyordu. Demokrasilerde
olduğu gibi öyle sokaktan tuttuğu ada-
mı, halk oyuyla geldi diye bakanlık
falan vermezlerdi. Çocukluğundan iti-
baren son derece disiplinli bir şekilde
yetiştirilirdi. Geniş tecrübeyle yetiştirip
devlet adamı yapardı. Öyle, 'Ben
Ağrı'dan milletvekili seçildim' diye
gelip sonra da bakan olmak yoktu. Li-
yakati olmayan insanların herhangi
bir devlet görevi alması mümkün de-
ğildi. Kademe kademe elenerek yük-
selirlerdi.

Osmanlı ile bugünü mukayese ettiğim zaman Osmanlı'da gıpta ettiğim birşey var. Osmanlı cemiyetinde hiyerarşi vardı. Demokrasilerin en büyük kusurlarından birisi hiyerarşinin olmayışıdır. Bunların en katı örneği Hindistan'daki 'kast sistemi'dir. Bir cemiyette hiyerarşi olmalıdır. Öyle herkes her yere gelmemelidir. Cemiyetin bir düzeni olmalı.

Osmanlı ilmiye sınıfına itibar ederdi. Osmanlı şeriatı tatbik etmiştir ama, şeriat devletin her yönüne şamil olacak şekilde hiçbir zaman uygulanmadı. Siyaset meseleleri daima laik bir anlayışla veyahutta kontrol altında tutulan (şeyhülislamla kontrol altında tutulan) birşeydi yani. Devlet yönetiminde şeriat sözsahibi olmamıştır. Dört halife devrinde bu uygulanmak istendi, halifeler arasında ihtilaf çıktı, iç savaş çıktı; derken saltanata döndü.

Osmanlı hükümdarların hemen hepsi de Müslümanlığa son derece saygılıydılar o kadar.

Soru: Peki hocam, Osmanlı dışındakiler Osmanlı'yı nasıl görüyordu?

UÇAR: Bugün bile Osmanlı'yı bir çözüm yolu olarak teklif eden insanlar vardır dünyada. Daha geçenlerde gazetelerde okudum. Bir Amerikalı tarihçi, Bosna-Hersek konusunda 'Bu sorun çözülemez kardeşim, bunu ancak Osmanlı çözmüştü' demektedir.

Mesela Venedik Osmanlı'nın rakibi idi. Ama diğer batılılar gibi Osmanlı'ya düşman değil, hayran idi. Osmanlı'nın kusursuz bir tatbikatı olduğunu gördü. Diğer Batılı devletlerden bu açıdan farklıydı.

Diğer Avrupalı'lar yaşadıkları dönemdeki Osmanlı'yı Müslüman, kendilerini Hristiyan olarak gören bir 'Haçlı Zihniyeti' içerisindeydiler.

Osmanlı, Anadolu'da Türk kalmakla beraber, Rumeli'de daha fazla Rum olmuştur. Osmanlı, daha çok Rumeli'de yerleşmiş, daha çok Avrupalı bir devlettir. Bize Osmanlı'dan Avrupa topraklarının çok küçük bir bölümü kaldı. Osmanlı Devleti Asya'lı bir devlet değil, Avrupa'lıdır.

Soru: Zaten İslam'ı tarif eden bazı ilim adamları, daha doğrusu bazı batılılar İslamın batılı bir din olduğunu da söylüyorlar.

UÇAR: Coğrafya olarak mesela Ortadoğu deniliyor, ama bu bölge nereye göre ortadoğu. Son yüzyıllarda dünyaya batılılar hakim olduğu için bu gibi coğrafi ifadeler batıya göre yapılıyor. Dünyanın merkezi neresi, batı. Batıya göre Türkiye neresi olu-

yor? Ortadoğu oluyor. Çin de uzakdoğudur filan.

İslam, eski Yunan kültüründen çok şey aldı. Başta bir Aristo mantığını aldı. Bunu almakla pek isabetli bir iş yapmadı gibi geliyor bana. Müslümanlar etrafındaki büyük medeniyetlerle diyalog içerisinde onlardan da etkilennmiştir. İslam bilginleri ile Hristiyanlar arasında büyük dini tartışmalar meydana geliyor. Bu münakaşalar sebebiyle Yunanca'dan Arapça'ya pek çok tercümeler yapılıyor. Müslümanlar dini yorumlarında hâlâ Aristo mantığını kullanıyor. Mollalar mantığa giriş kitapları ve İsağoci okurlardı. Yunan kaynaklarından okurlardı. Medreselerde mantık okunurdu.

Hatta Avrupalı'lar Eski Yunan hakkında birçok bilgileri Müslümanlar vasıtasıyla ve Sicilya'daki medreselerden öğrendiler. Avrupalı aydınlar Arap kaynaklarını okumak ve hatta Yunan klasiklerini okumak için Arapça öğrendiler. Eski Yunan mirasını paylaşmak şayet batılılık anlamına geliyorsa, o yönden Batılılar da ile hatta itikat yönünden benzerlikler var.

Soru: Tarihten yola çıkıp bir coğrafya çiziyorsunuz. Bu coğrafyaya da sırf siyasal içerikler ekliyorsunuz. Doğu, Batı, Ortadoğu diye, hatta doğu-batı dendiğinde tek taraflı bir siyasal yapılanma anlaşılıyor. Burada Osmanlı'nın geçirdiği süreç gelip bizim kendi dünyamızda, Rusya'da İran'da bir Doğu-batı sorununu ortaya çıkarıyor.

UÇAR: Batılılar, kendilerini dünyanın merkezi görmüşler. Biz de Osmanlı'nın son dönemlerinden beri batıyı taklit ediyoruz. Dolayısıyla

la bu doğu-batı laflarını da öğrenmişiz. Ortadoğu diye. Dünya yuvarlak olduğuna göre doğusu da yoktur, batısı da. Doğü-batı tanımlaması Avrupa merkezli bir tanımlamadır. Batılılar dünya tarihinden bahsederken ayrıntıları ile anlatırken, doğu ve Müslümanların tarihine pek fazla yer vermezler.

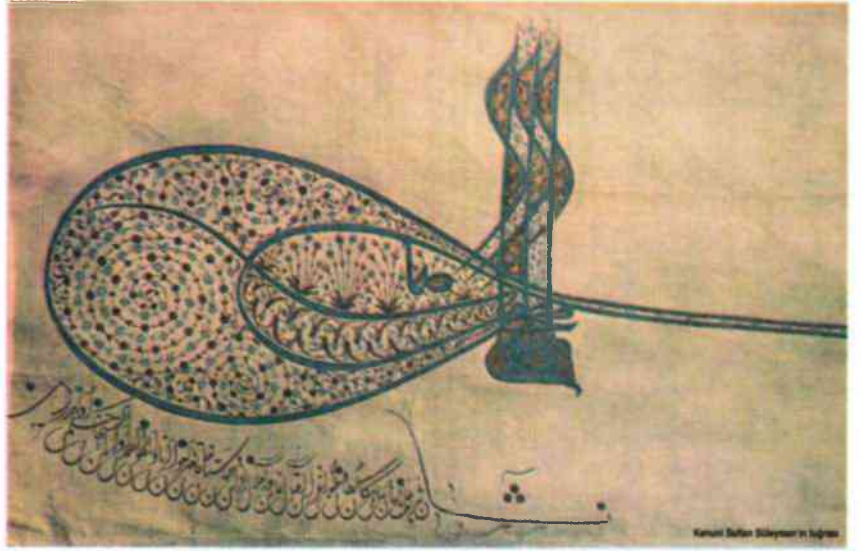
Bu şekilde doğu-batı ayrımı çok akılcı değil. Ortada sadece bir dünya ve insanlık tarihi vardır. Elbette her kültür kendisini dünyanın merkezi olarak görmektedir. Türkiye neye göre doğu veya ortadoğu'da?

Soru: Buradan yola çıkarak insanın aklına şöyle bir soru geliyor. Osmanlı'dan devraldığımız bir takım çatışma alanları, bir takım hasletler, kusurlar var. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı'yı ne kadar yaşıyor. Türkiye toplumunda Osmanlı ne kadar yaşıyor. Biz Osmanlı'dan bugüne bir takım çatışma alanları taşıdık. Bir sürü hasletlerini reddetsek de şu anda bir takım özellikleri hala yaşıyor.

UÇAR: Osmanlı'nın hasletlerinden pek fazla birşey taşımıyoruz. Yapılan camilerde Osmanlı mimarisini taklit etmeye çalışıyoruz. Bugün Osmanlı'nın mimarisi, edebiyatı bugün var mı? Yok. Osmanlı'nın kendi hasletleri bize pek fazla intikal etmemiştir.

Bazı intikal eden şeyler yok değil, mesela devletin din ile münasebetleri açısından Diyanet İşleri Başkanlığı var. Tanzimat'tan beri kurulan devlet düzeni bugün de devam ediyor. Askerlerin tutumunda biraz Osmanlı'yı andıran şeyler var.

Osmanlı, Tanzimattan bu yana sürekli değişmiştir. Osmanlı'nın ideolojik kavgalarından kalan şeyler de vardır. Osmanlı'da bir batılılaşma gayreti vardır. Hatta Tanzimat'ın paşaları Napolyon'un 'code civil'ini Türkiye'ye getirmek istemişlerdir. Cevdet

Paşa ve arkadaşları da karşı çıktılar. Bizde İslam Hukuku var dediler. İslam hukuku, Roma Hukukundan daha elastiklidir. Hukuk usulü yönünden daha gelişmiştir. Fransadan hukuk getirilmesine itiraz edenler, 'biz kendi hukukumuzu kodifiye edelim' dediler. Oturdular bir tepki olarak Mecelle'yi yaptılar.

Osmanlı, batıdaki gelişmenin dinamiklerini çok fazla anlamış değildir. Teknik yönden geri kalmayalım diye batının kılık kıyafet de dahil olmak üzere birçok unsurunu almıştır. Tanzimatla birlikte bir kıyafet inkılabı dahi yapmıştır.

Aslında biz tabii Batıyı taklit etmeye çalışıyoruz. Aşağı yukarı Tanzimattan beridir devam eden taklit, Cumhuriyet'te daha radikal bir şekilde devam etmiştir.

Eskiden Osmanlı'da çift tedrisat vardı. Osmanlı batılı tarzda zanaat mektepleri bile açmıştı. Ancak bunun yanında medreseler de devam etmiş-

tir. Dolayısıyla ikili bir eğitim sistemi oluşmuş. Cumhuriyet, tevhid-i tedrisat ile sadece batılı okulları alıp, medreseleri kapatmıştı. Demokrasiye geçince ahali, medreselerin yeniden ihyası anlamına gelen, İmam Hatip'leri açmış.

Avrupa'da üniversiteleri ruhban sınıfları, yani kiliseler kurmuştur. Bütün akademik ünvanlar dini ünvanlardır. Sonuçta laik cumhuriyet Fransa'da kiliseyi Türkiye'de medreseyi safdışı etmiştir.

Soru: Osmanlı'dan günümüze gelen bir hususta dünyaya adapte olma arzusu ve bunda biraz beceriksizlik mi var?

Tanzimattan önce, Tanzimatla ve ondan sona gelen batılılaşma ve çağdaş dünyaya adapte olma noktasında ki beceriksizliğimiz devam ediyor.

UÇAR: Şimdi tabii taklitte varabileceğiniz hedefler sınırlıdır. Birilerini taklit ettiğiniz zaman da kendiniz

Osmanlı, Anadolu'da Türk kalmakla beraber, Rumeli'de daha fazla rum olmuştur. Osmanlı, daha çok Rumeli'de yerleşmiş daha çok Avrupalı bir devlettir. Bize Osmanlı'dan Avrupa topraklarının çok küçük bir bölüme kaldı. Osmanlı Devleti Asya'lı bir devlet değil, Avrupa'lıdır.

bir şey yaratamazsınız.

Bizim aslında şöyle bir açmazımız var; biz Osmanlı'nın torunlarıyız. Osmanlı'dan geriye kalan coğrafyadaki lerin hepsi Osmanlı'nın devamıdır.

Ancak milliyetçiliğin etkisiye Osmanlı'ı, Selçuklu'yu ve diğer Türk devletlerini devamlılık içerisinde görmek istediğimiz için Osmanlı'yı da sadece bir Türk devleti görmek istedik için.... Osmanlı ve Selçuklu devletleri hanedan devletleriydi, bugünkü anlamda ulus devletleri değildiler. İmparatorlukların hepsinde böyledir. İnsanların ırklarına göre yönetime getirilmesi diye birşey yoktur.

Osmanlı'dan bize intikal eden Osmanlı'nın hakiki kültürü mü? Osmanlı kendi kıyafetini çıkarmış, batılı kıyafetini giymiştir. Devlet ricali Sultan Mahmut'tan sonra batılı kıyafet giymiş.

Sonuçta karmakarışık kıyafetler giyilmeye başlanmış. Atatürk zamanında iyice batılı tarzı olarak şapka da giyilmiş ve tamamen resmileşmiştir.

Osmanlı kendi kıyafetini bırakmış, kendi edebiyatını bırakmış, kendi müziğini bırakmış, hatta kendi mehterini bırakmış. Çünkü kendi ordusunu da bırakmış. Nizam-ı Cedid adıyla batılı tarzda yeni bir ordu kurmuş.

Tanzimattan sonra Türk mimarlar yoktur. Camileri bile Ermeni mimarlar yapmıştır. Tarzlarından da bellidir bu camilerde batılı mimari taklit edilmiştir. Dolmabahçe Sarayı vs. bu tip eserlerdir. Mesela Dede Efendi Batı müziğine rağbet edildi diye küsmüştü. Sultan Mahmut Mehter Takımını bile kaldırmıştır. Mehter Takımı Sultan Abdulhamit devrinde milliyetçilik gayretiyle kurulmuş ve kıyafetleri de müzikleri de baştan aşağı uydurmazdır, yakıştırmazdır. Sonradan Topkapı Sarayı'nda eski vesikalar arasında eski

mehter takımı marşlarından 50 tane kadar nota bulundu. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bu 'Mehter Marşları' adıyla yayınlandı. Bugün mehter takımları onların hiçbirini çalmazlar. Sizin dinlediğiniz marşların tamamı Sultan Abdulhamit döneminde yeniden bestelenmeye çalışılan taklit marşlardır.

Tanzimatın edebiyatı da Osmanlı'dan dil, içerik ve tür bakımından farklıdır. Kötü ve berbat bir Osmanlıca ile edebiyat yapılmaya çalışıldı. Lüzumsuz bir şekilde Arapça, Farsça ve hatta Fransızca'dan kelimeler karıştırılmış berbat bir Osmanlıca oluştu.

Ben meseleye şöyle bakmak istiyorum; Osmanlı bir kere sahte biçimlenmeye (Prendomorphosis) uğradı. Türkiye Cumhuriyeti de sahte biçimdir. Yani kendisi olmayan kılığı kıyafetiyle herşeyiyle, edebiyatıyla. Hakiki Osmanlı'dan bugün bize intikal eden hiçbirşey yok.

Cumhuriyetle birlikte bizim de bir milli kültürümüz, dilimiz olsun diye Türk Dil ve Tarih Kurumları kuruldu. Resmi bir tarih oluşturma gayretine gidilip tarihimiz taaaa Etiler'e ve Sümerler'e dayandırılmak istenmiştir.

Resmi ideolojinin tarih üzerinde kendi zihnietine göre yaptığı yorum başka birşey, tarihçinin, tarihi hakikatlerin neler olduğunu bunu araştırması daha başka birşeydir. Ben tarihçi olarak öyle resmi ideoloji kalıplarına girmeyi kabul etmem. Benim için "gerçek" önemlidir. Bana göre Osmanlı büyük oranda pseudomorphoz (tahte biçimlenme) geçirmiştir. Kendimize milli bir edebiyat yapmak istedik.

Yani bir doğu-batı çatışması zaten vardı. Bizim kültürümüz Eski Osmanlı mı, Tanzimat Osmanlısı mıdır? Lale devri benim hoşuma gitmez, işi safahata dökmüşler.

Bize, Osmanlı'nın gerçek kültüründe var olan şeylerden çok dejenere ve karikatürize şeyler kalmıştır.

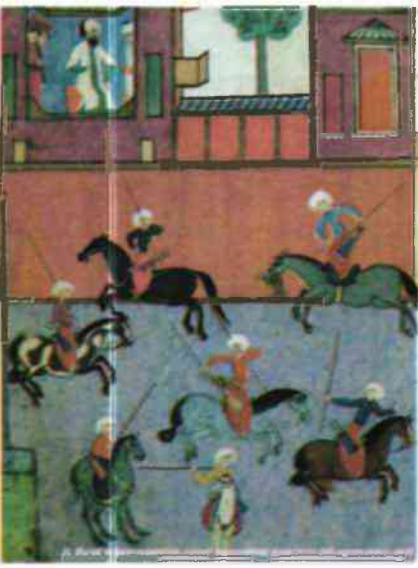
Osmanlı'dan kalanlar biraz karikatüre benziyor. Adam çıkıyor klasik Türk Müziği diyor. Osmanlı müziğine benzemiyor kardeşim. Türk Sanat Müziği bestesi yapıyor. Benzemiyor, dili de, müziği de benzemiyor. Kültürün unsurları çok cüzi bir şekilde bugüne kalmıştır. Şurada Cumhuriyet ile birlikte kültürel varlığımız sadece 75 yıldır. Ortaya birşey koymamışız. Osmanlı'dan bize kalanlarda böyle bir devamlılık yoktur. Var gibi görünüyor. Divan şiiri şu anda yaşatılamıyor. Bir iki örnekle bu gelenek yaşatılamaz.

Şimdi farklı birşey var, farklılık o kadar büyük ölçüde ki bir "pseudomorphoz" gibidir. "Sahte biçimlenme" de olsa çok farklı bir yapıya bürünmüştür.

Osmanlı ile bizim şimdiki din anlayışımız benzerdir. O zamanki Şeyhülislam ile şimdiki Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatı benzerdir. Tabii Osmanlı büyük bir devlet, çok büyük bir devlettir.

Soru: Bir de şu var hocam, Osmanlı'da vatandaş-devlet ilişkileri ile

Eski devletlerin tebasına karşı tutumu ile modern (ulus) devletlerin tebasına karşı davranışlarını karşılaştıırırsa, genel olarak insanlık tarihinin kötüye gittiğı kanaatindeyim.

Cumhuriyet'in vatandaş-devlet ilişkileri biraz birbirine benzemiyor mu?

UÇAR: Şimdi kültür vardır, o değişmez. Cumhuriyette onun kalıntısı var ama, diğer taraftan Osmanlı vatandaşın işlerine karşı şimdiki yönetimler kadar karışmazdı. Şimdi devlet, ulus devlet olduğu için vatandaşını karın tokluğuna asker yapıyor. Halbuki (Osmanlı Devleti) askerine parasını vermiş ama.

Eski devletlerin tebasına karşı tutumu ile modern (ulus) devletlerin tebasına karşı davranışlarını karşılaştıırırsak, genel olarak insanlık tarihinin kötüye gittiğı kanaatindeyim.

Soru: Hocam ben karşılaştıırmak için sormadım. İtaat anlamında sordum.

UÇAR: Hanedanlık diyor ki, 'Ben devletimi kurdum, karşıma çıkanın kafasını uçururum' diyor. Şimdiki ulus devletlerde ise egemenliğin ulusa ait olduğu şeklinde gerçeğe tam teka-bül etmeyen bir ön kabul var. Cumhuriyette, düşmanlara karşı savaştık, meclis vardı, millî devlet kurduk denebilir. Devlet vatandaşına karşı tek hakim güçtür. Onun verdiği kararı temyiz edemiyorsun. Orada (ulus devlet olmayan yönetimlerde) de hanedan tek hakimdi. Burada da (ulus devlette) iktidardır. Ama burada vatandaştan çok daha fazlasını istiyor. Kıyaslandığında ulus devletler vatandaşlarına işlerine çok fazla müdahale ediyor. Birçok siyaset teorisyenleri de bunları söylemiştir zaten. Modern devlet tebasına çok fazla hak tanımıyor.

Osmanlı tebasından sadakat bekliyordu, ama halkın günlük hayatına çok ince teferruatına kadar da karışmıyordu. Şimdi sahte biçimlenmelerin olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Bu bütün dünyada var, sadece bizde değil.

Soru: Son olarak birşey soralım hocam, Osmanlı'nın egemen olduğu topraklara baktığımızda buralarda onlarca yeni devlet kuruldu. Fakat o günden bu güne bütün bu topraklarda huzur yoktur. Bu coğrafyadaki 'Osmanlı istikrarı' nı özleyen bir düşünce var gibi.

UÇAR: Bu durum bütün imparatorlukların sonunda vardır. Sadece Osmanlı'ya mahsus değildir. Bugün Rusya dağıldı, şimdi o yerlere gidin bakın kurulan devletlerin içler acısı halini. İmparatorlukların hepsinde çok geniş coğrafyada belli bir düzeni iktidarı sağlamak gibi bir avantaj vardır.

İmparatorluklar küçük devletlere ve ulus devletlere benzemezler. İmparatorluklarda insanlar rahat ederler. Osmanlı fazla statükocuydu, zamanla gerilemesinin nedeni de belki o dur. Ama bir huzur da veriyordu insanlara.

Mümkün olsa da -Osmanlı İmparatorluğu falan değil- tek bir dünya imparatorluğu olsa. Çünkü küçük devletler küçük zorbalar yaratıyorlar. Küçük ülkelerde küçük tanrıçıklar yaratılması hiç hoş değil.

İmparatorluklarda öyle değil, oralarda çok geniş coğrafyada belli bir huzur ve istikrar olur. Büyük imparatorluklar idare ettiği bütün milletlere geniş bir tolerans göstermek, çeşitli halklara toleransla, onları idare etmek durumundadırlar.

Şimdiki Amerika, halkına toleranslı davranmaktadır. Onların kılık ve kıyafetleriyle uğraşmışlar. Ancak imparatorluklar da kendi menfaatleri-

ni görmezlikten gelemezler.

İşte İvo Andrić çağdaş bir Sırp yazardır. Drina Köprüsü çevresinde Türklerin Balkanlardaki tarihi panoramasını yazmış. Yazar orada kendi bakış açısına göre yazmış; "Efendim, Abdi Paşa vardı, köprüyü baltalıyana kazığa oturma cezası verirdi. Bu sert bir ceza. İnsanların böyle hataları olabilir. Ama aynı İvo Andrić Osmanlı yönetimiyle kıyaslayarak çağdaş yönetimlerin çok zorba ve soyguncu olduklarını da söylüyor.

Sonuç olarak Osmanlı devrine hasret denen birşey de vardır yani. Osmanlı'nın yönetiminde olan topraklardaki halkta Osmanlı dönemine yönelik özlemler vardır. Çağdaş devletlerde bunu göremezsiniz. **Çağraş devlette ideolojik baskı vardır.** Çağraş devlet insanların herşeyine, hatta yatak odasına bile karışmaktadır. Sen boşanabilirsin, boşanamazsın şeklinde kanun da koyar. Çağdaş devlet kendisini tanrı olarak kabul ediyor. Çağdaş insan da bazen farkında olmadan devleti putlaştırıyor.

Fleischer: Osmanlı'nın İnsanı

Cornell H. Fleischer Genel okuyucunun olmasa bile özel tarih mekâklarının bildiği bir isim. Tarih Vakfı Yurt Yayınları arasında çevirisi çıkan *Tarihçi Mustafa Ali: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı* (1997) adlı kitabıyla tanınan Fleischer, şimdilerde Kanuni dönemindeki mesiyenik hareketler üzerinde çalışmaktadır. Fleischer'in, Mustafa Armağan'ın sorularıyla Gelibolulu Mustafa Ali'ye duyduğu garip ilgiden Ortantalizme nasıl baktığına kadar pek çok değişik konuya değinme imkanını bulduğu konuşmayı ilginize sunuyoruz.

SORU: Biraz klasik olacak ama konuşmamıza isterseniz Osmanlı tarihini anlamanın önündeki engeller nelerdir ve bunların aşılması için neler yapılabilir? sorularıyla başlayalım, ne dersiniz?

Fleischer: Öğrencilik dönemlerinde Osmanlı tarihiyle uğraşmayı planlamıştım. Ben İslam tarihçisi olarak yetiştim. İşe arapça öğrenmekle başladım. Daha sonra bir hocam Farsça öğrenmemi istedi. Kahire ve İran'da dil okuyup mezun olduktan sonra Amerika'ya doktora yapmaya döndüğümde, kürsü hocam Osmanlı tarihi üzerinde çalışmamı ve Türkçe öğrenmemi tavsiye ette. Kabul ettim ama henüz ne yapacağımı bilmiyordum. 1970'lerin başlarından bahsediyorum, Osmanlı tarihini hakikaten

çok kuru buldum. sanki Osmanlı tarihi, kurum tarihinden oluşuyordu. Osmanlılar bir bakıma tarih çevrelerinde "premodern" dediğimiz Ortaçağ sonrası dünyasının Romalıları gibi görüyorlardı. Yani, pek bir şey icad edememiş, bir yenilik getirememişler; fakat işte, vergi toplamasını, savaşmasını biliyorlardı. bu yüzden de bir tarihinin ilgisini çekebilecek konular, teşkilat, vergi sistemi, toprak sistemiyle sınırlıydı. Bu arada Braudel ile bazı meslektaşlarının kurduğu Annales tarih okulunun etkisiyle tarihin somut unsurlar üzerinden yazılması modası başlatılmıştı. Gerçekten Osmanlı tarihinin dünya tarihi içerisinde daha uygun bir yer bulması için bu moda yaklaşımla birlikte Osmanlı arşivine, eski Başbakanlık Arşivi'ne hayranlıkla yönelmişlerdir, "Bu kadar iyi örgütlenmiş, düzgün çalışan bir devletin, bu kadar büyük ve mufassal bir hazineyi bırakmış olması her türlü takdirin üstündedir" diyerek. . .

Kendi açımdan böyle bir tarih modasına ve iktisat tarihine fazla ısınmadım. Belki bir bakıma çok katı ve soyut buluyordum. Tabii tarihi ekonomiden ayırarak yazamayız, ama bunu diğer meslektaşlarımıza bırakıyordum. Nihayet hoam "Madem ki, Arapça, Farsça, Türkçe öğrenmişsin. Bu zemine uygun bur konu bulalım sana"

dedi ve Mustafa Ali'yi önerdi.

SORU: Hocanızın ismi neydi?

Fleischer: İsmi -şimdi hayatta değil- Martin Dickson'du. Ben biraz dindim. açıkçası Osmanlı tarihçisi olmak istemiyordum. Bana o zamanlar İran ve Safevi tarihi daha cazip geliyordu. Tabii bu, Osmanlı tarihini takdir etmediğim gibi bir anlama gelmemeli. Fakat Mevcut literatürden edindiğim, çok naif bir izlenimdi. Hocam bu konuyu şu açıdan önermişti: "Ali, senin gibi geniş bir kültüre sahip bir adam. Yani, sadece bir Osmanlı olarak eser yazmıyor, bir de Müslüman olarak eserler kaleme alıyor. " **Derdim şuydu: Bir 16. yüzyıl Osmanlı aydınının kendi dünyasını nasıl gördüğünü anlamak.** Çok planlı, metodik bir şekilde yaklaşmadım konuya Ali'nin eserlerini okuyup bir değerlendirmede bulunmayı ümit ediyordum, o kadar.

Başka bir hocam, fikir ve kültür tarihiyle ilgilendiğimi ve bu konuyu çalıştığımı öğrenince şöyle dedi: "Osmanlı fikir tarihi, çok güzel bir konu. Çünkü Osmanlı'da çok az fikir vardır". Demek istediğim, o hoca da biraz önce andığım Osmanlı'nın çok fazla bir gelişme göstermediği düşüncesine katılıyor, Osmanlıları hiçbir yenilik getiremeyen bir millet olarak kabul ediyordu. (Bunu söyleyen hocaya birkaç sene evvel bu sözünü hatırlattım. Kendisi bu arada Freud'un psikanaliz sistemine merak sarmıştı. Bana hak verdi. -Aslında Ali hakkındaki kitabımı ona tepki olarak yazmıştım- Dedi ki: "Oedipus Kompleksine göre iyi olanın babasını öldürmesi lazım, sen de beni öldürdün".)

SORU: Yani, Amerikan üniversitelerinde o zamanlar genel olarak Osmanlı'yı anlattığınız şekilde yorumlamak yaygındı.

Fleischer: 1950'lere kadar doğru dürüst Osmanlı tarihi sadece bazı üniversitelerde okutuluyordu. Bir bakıma da bu tarih, Bir Ortadoğu tarihi uzma-

Boyutlarını Keşfe Çalışıyorum

nı olmak isteyenler için nispeten kolay çalışılabilecek bir alan olarak gösteriliyordu. Örneğin Türkçe, Arapça ve Farsça'dan daha kolaydı. Bir sene içerisinde söküp yeteri kadar malzemeye ulaşabilirdiniz. Türkçe daha kolay olduğu için, mesela bir yeniçeri listesi yahut bir saray defterini elinize aldığınız zaman paleografik meselelerle karşılaşabilirsiniz. Ama kullanılan kelimelerin sayısı nispeten azdır. Belirli formüller öğreniyorsunuz. Bir yabancı olarak Osmanlıca'yı oluşturan Arap ve Fars dillerine o kadar hakim olmayabilirsiniz; buna rağmen gereken malzemeyi kullanabilirsiniz. Türkiye'de özellikle o senelerde tarih ve edebiyat arasında nispeten katı bir çizginin vanolduğunu söyleyebilirim.

SORU: Edebiyatçılar tarih ile ilgilenmiyorlardı çok fazla, tarihçilerde edebiyatla. Büyük ölçüde Köprülü'den sonra bu ilgiler daraldı değil mi?

Fleischer: Halil İnalçık, rahmetli Bekir Kütükoğlu ve bir sürü çok değerli tarihçi, mesela Ömer Lütfi Bar-

kan çıkmasaydı, Osmanlı tarihi bugünkü nispeten ilerlemiş merhalesine ulaşamayacaktı. . .

Şahsi bir tercihti benim için. **Osmanlı'nın başlangıcında Osmanlı'nın insani boyutlarını keşfetmek istiyordum.** Ve bunu gerçekleştirebilmek yollarını örnek olarak ortaya koymak istiyordum. Bunu kitabı yazdığım zaman düşünmüyordum tabii, ama şimdi baktığım zaman en sevdiğim sonucunu, yeni neslin Osmanlı kültür, fikir ve sosyal tarihine ilgi duyması ve 20-25 sene evvel kullanılması akla bile gelmeyen malzemeden yeni bir bakış açısı, daha derin ve mantıklı bir perspektif çıkartma hareketi. . .

SORU: Bundan 400 yıl önce, üstelik bambaşka bir kültür ve coğrafyada bir insanla duygudaşlık kurma noktasına nasıl geldiniz? Bir insan olarak Mustafa Ali, size nasıl yaklaştı asırlar öncesinden?

Fleischer: Güzel bir soru. İlk başta bir historiografi (tarih yazımı) sorumuz var. Bu tarihleri, bu risaleleri,

bu nasihatnameleri yazmış olan insanlar, Osmanlı aydınları bizim bildiğimiz insanlar gibi değillerdi. "Osmanlılar" olarak kendi seslerini fazla çıkarmayarak, kendilerine özgü kimliklerini fazla ortaya koymayarak gördüklerini ve inandıklarını mekanik bir şekilde, sofistike bir tenkit ya da tahlil sistemine tabi tutmadan yazmışlardır. Bir örnek vereyim, çok önemli bence. Bütün bu yükseliş ve çöküş modeli, yani tarihi yükselme, duraklama ve gerileme devri şeklinde ayırmak bir ölçüde Nasihatname literatürüne dayandırılıyor. Neden? Mustafa Ali, Nasihatname'sinde Osmanlı-

ya has edebiyat türünün kurucularından, hatta belki en üstteki kişisi; bu adamlar kendi zamanlarındaki değişmelerden, yolsuzluklardan şikayet ediyor ve hep bir duraklama modelini uyguluyorlar kendi dönemlerine. Tabii bunu edebi olarak uyguluyorlar. Kendi zamanlarının problemlerini göstermenin bir yolunu arıyorlar aslında.

SORU: Anladığım kadarıyla bir Altın Çağ kurgulanıyor ve bu çağ, Kanuni devri. "Biz altın çağdan uzaklaştık artık, huzuluma başladık" fikri hakim. Bunu da, içinde bulundukları durumu ifade etmenin bir aracı olarak kullanıyorlar. Öyle mi?

Fleischer: Nasihatnameler, çöküş (inhibit) paradigmasını destekleyecek malzeme olarak kullanılıyordu. Bunu sadece biz 20. yüzyıl tarihçileri değil, Osmanlı bürokratları da mülhaza etmişlerdir. Bu nasihatnameleri, müzakere ya da yarı edebi, yarı siyasi bir belge olarak değil, katı, somut tarihi bir delil olarak kabul ediyorlardı. Şimdi asıl mesele, bunları yazan insanlar. **Bu insanlar kendi dünyalarını nasıl gördüler, ana hatları nasıl çizdiler, meydana gelen olayları nasıl yorumladılar ve bu yorumları, tarih kitabı, risale veya şiir olarak kağıda nasıl döktüler?** Zira bu tarihi anlamak için biz belgelere ve tarihi eserlere bağımlıyız. Onların nasıl yazıldığını, nasıl meydana geldiğini, ne gibi faktörlerin şekillerini çizdiğini, söylenenle söylenmeyeni nasıl meydana geldiğini, ne gibi faktörlerin şekillerini çizdiğini, söylenenle söylenmeyeni onlardan öğreneceğiz Bunlar ne-

lerdi? Bunlar da arşiv belgeleri içinde mevcut eninde sonunda. Onun için bu tarihlerle daha olumlu ve derin bir alış-verişte bulunabilir miyiz, meselesi gündeme geliyor.

Osmanlı tarihi genel olarak nispeten düzgün bir süreç, yükselme ve duraklama süreci olarak gösteriliyor; bu yorum da sadece bazı varsayımlara değil, bir historiografyaya (tarih yazımına) dayanıyor. Bir sürü klasik olarak kabul edilmiş kaynaklar var, tarih kitapları, anlatılar, kronikler. Genelde, Osmanlı tarihçileri bu 'resmi tarih'in dışına çıkma gereğini duymamışlar. Bu kadar klasik historiografi nasıl ortaya çıktı? sorusu da akla geliyor en azından benim aklıma geldi. Çünkü söylediğim gibi satırlar arasında yahut da okunmayan kitaplar arasında başka görüşler, başka yöntemler ortaya çıkabilir. Ama bu "klasik" denilen tarih gelenegini anlayabilmek için nelerin seçilmediğini de sormak gerekiyor.

Mustafa Ali'ye gelince, onunla olumlu ve insani bir alışverişte bulunmak 4. 5 yılımı aldı. Hemen bütün eserlerini okudum. Muhalliflerenen ve çağdaşlarının eserlerini de okudum, içinde bulunduğu muhiti anlayabilmek için. Eh, bu kadar detaylı ve sürekli şekilde bir adam ve eserlerine angaje olmak beni Ali'ye yakınlaştırmış olmalı!

SORU: Biraz önce "inhitat" meselesine değindiniz Türkiye'deki tarih yazımının en büyük handikaplarından birisi de, kökleşmiş olan kuruluş dönemi (İstanbul'un fethine kadarki yılları kapsıyor); daha sonra bir duraklama döneminden söz ediliyor; duraklama dönemini gerileme dönemi takip ediyor; 18. yüzyıldan başlayarak geriliyor ve 19. yüzyıl sonunda da çöküyor. Yerleşik dönemleştirme kalıbı bu. Fakat biliyorum ki, tarihçiler arasında buna ciddi itirazlar yöneltenler var. Halil inalcık bunlardan birisi. Bir değeri Kemal Karpaz. Akademik alanda itirazlar olmasına rağmen bu kalıp, popüler alanda hala etkisini sürdürüyor. Bunu neye bağlıyorsunuz? Bu şablonu gerçekçi buluyor

musunuz, dahası alternatif bir şema-nız var mı?

Fleischer: Kapsayıcı bir alternatif şema öne sürmek çok iddialı olur. **Ben inhitat (gerileme) fikrine katılmıyorum.** Çünkü bir tarihe başka türlü davranmak gerekir diye düşünüyorum. Osmanlı tarihinin inhitat paradigması içerisinde yorumlanması, pek çok faktörden kaynaklanıyor. Mesela bir tanesi; Osmanlı Devleti ilk başta askeri ve fetih için örgütlenmiş bir devlet olarak görülmekte. Bunu kabul ettiğimiz zaman bütün o tarihi, sırf askeri ve siyasi kökenlere dayanarak değerlendiriyorsunuz. Tamam, 16. yüz-yılın sonla-

r ı n d a
önemli bir
yükselme
var, ama
nispeten o
hızlı büyü-
me süreci
yavaşlıyor.

Osman-
lı'yı layı-
kıyla değer-
lendirebil-
mek için
çeşitli kri-
terler kul-
lanmak ge-
re k i y o r .
Başka bir
faktör var
b e n c e
ö n e m l i
olan. Os-
manlı tari-
hi, hem av-
rupa tari-
hi, hem de
Ortadoğu
ve özellikle
Türk tarihi
için özel bir
öneme haiz.
"Fetih dev-
leti" şablo-
nu da on-
dan kay-
naklanıyor
kısmen. Os-

manlı tarihi için çoğu zaman kendine özgü bir olgu olarak incelenir. Hem Avrupa'dan, hem de diğer İslam devletlerinden değişik, hatta kopuk bir fenomen olarak ele alınır. askeri ve siyasi alanların dışında ne Avrupa ile, ne de örneğin Arap ve İran memleketleriyle alakası olmayan bir görüntü var. Halbuki o kocaman imparatorlu-ğu, doğal olarak bağlı olduğu geniş bağlama oturtmak gerekiyor. Benim için bir Osmanlı tarihçisi olarak değil de bir İslam tarihçisi olarak konuya yaklaşmış olmak önemli oldu. Halbuki hepimiz için 20. yüzyıl tarihinden kaynaklanan sebeplerden dolayı günü-

müzde ve yüzyılımızda bu tarihi bir nevi ulusal tarih olarak görme hevesi ortada. demek ki **"imparatorluk"** kavramı hala son tahlilde kabul edilmiyor. İmparatorluk, 20. yüzyıla kadar çoğu insanların hayal ettikleri, çok doğal gördükleri bir organizasyon, bir siyaset sistemi. Günümüzde ise meşru bir kategori olarak kabul edilmiyor.

SORU: Sorun buradan mı çıkıyor? Yani ulus devletin tarih yazımına biçtiği rol ile imparatorluğun ulus devletin siyasi modeline sığmayan yapısından kaynaklanan bir çatışma mı söz konusu sizce?

Fleischer: Bir çatışma veya bir örtüşememe. Bariz örnek, Bosna olayı. Bosna tam anlamıyla bir imparatorluk toprağı; hem Osmanlı, hem Avusturya-Macaristan imparatorluğunun en azından 90'lı senelerin başına kadar yaşayan kalıntısı. **Batılıların, Bosna'nın tarihini ve savaş çıkmasının sebeplerini anlamamaları, bir bakıma imparatorluk kavramını kabul etmemelerinden kaynaklanıyor**. Yani Bosna, gayri meşru bir devlet ya da toplum olarak görülüyor. Milyonlarca Müslüman, Avrupa'nın ortasına nasıl yerleşti? Nereden geldiler? Ne yapacağız onları? Çünkü ulus değiller.

Şimdi asıl soruya dönmek için şunu söyleyeyim: Avrupa tarihçileri olaya -biraz kategorize ediyorum- şu açıdan yaklaşıyorlar. Bu bilmediğimiz, anlamadığımız, kültüründen ve geleceklerinden tamamen habersiz olduğumuz devlet başarılı nasıl olabilirdi? Bu başarı tabii korkutucu bir şey aynı zamanda. Bu açıdan da yükselme ve çökme devirlerini sadece askeri kriterlere dayandırıyorlar. Türkiye'dekiler de onları taklit ediyor.

SORU: Garip değil mi? Bir toplumun kendine bakışı ile dışarıdan ona yöneltilen bakış nasıl bu kadar birbirine benzeyebilir?

Fleischer: Askeri ve iktisadi faktörler ne kadar önemli olursa olsun, yine de bir toplumun tarihi, yaşantısı, dinamikleri, çok daha nüanslı bir şekilde incelenmeli. Bir örnek vereyim: 13 sene evvel 16. yüzyıldaki bürokratik model, bürokrasinin büyümesini inceliyorduk çeşitli açılardan. Çünkü "klasik" diye incelediğimiz Osmanlı bürokrasisi, sonuçta o çağın ürünüydü. Bu günün birinde değerli iktisat tarihçisi Mehmet Genç ile konuşuyorduk. "Doğru" dedi "haklısınız". Çünkü 16. yüzyılda bürokrasinin nasıl işleyeceğine tam karar verilmemişti. Bir deneme dönemi idi. Çeşitli arayışlar içerisindeydiler. Klasik dediğimiz dönem, ancak Kanuni'den sonra tam olarak oturuyor, bürokrasi profesyonelleşiyor. Mehmet Genç "Evet" dedi "büyüme devrindeki belgelere baktığım zaman fahiş hatalar buluyorum, kelime hataları, matematik hatalar. Halbuki duraklama dediğimiz dönemde üretilen belgelere baktığımız zaman çok düzgün ve kusursuz işlemlere şahit oluyoruz. Demek ki rüşvet yiyen, işini bilmeyen, sorumsuzluğuyla meşhur olan duraklama dönemi bir bakıma tam olarak öyle değildi. bu yükselme ve gerileme genellemesini her alana tatbik etmemek lazım. Askeri düzeyde bir yavaşlama olabilir ama.

SORU: Bir devletin sınırları geriye doğru çekilebilir, ileriye gidebilir ama bu, hayatın bütününe kapsayan bir etken değildir; aslında bazen tam tersi olur. Mesela musiki, Osmanlı dö-

Osmanlı'yı layıkıyla değerlendirebilmek için çeşitli kriterler kullanmak gerekiyor. Başka bir faktör var bence önemli olan. Osmanlı tarihi, hem avrupa tarihi, hem de Ortadoğu ve özellikle Türk tarihi için özel bir öneme haiz. "Fetih devleti" şablonu da ondan kaynaklanıyor kısmen.

neminin çok önemli bir sanat dalı; asıl 18. ve 19. yüzyılda parlıyor, zirveye çıkıyor. Halbuki yukarıdaki modele göre bütün kültür hayatının çözülmesini görmemiz gerekirdi. Dolayısıyla gerileme dönemi aslında Hodgson'ın sözünü ettiği bir "İslamizasyon süreci"dir ki gariptir, yükseliş ve çöküş tezini savunanların büyük bir kısmı da İslami görüşe sahip olan kişilerdir. Hodgson, "Osmanlı zihniyetinin, 17. yüzyıla kadar olan kısmı, ondan sonraki kısmından daha az İslamidir" mealinde bir tezi savunur. Şu anlamda: (Tek tek kişilerin İslamlığı burada söz konusu değil.) Kurumsal olarak, Osmanlı toplumu, bünyesindeki gayri İslami öğeleri zaman içerisinde ayıklayarak kendini arındırdı son yüzyıllarda. Mesela 18. yüzyıldan itibaren kiliselerin yapımına getirilen sınırlamayı düşünelim. Şimdi bu açıdan baktığımız zaman mesela İslami dünya gö-

rüşniü savunan birisinin, asıl son 2-3 yüzyılın daha İslami olduğuna hakarak asıl bu asırları incelemeye başlaması gerekmez miydi? Bir nokta takılıyor zihnime: Acaba bu kalıbın oluşumuna, tarih yazımı anlamında Dimitri Kantemir'in Osmanlı Devleti'nin Yükselişi ve Çöküşü adlı kitabının bir etkisi olmuş mudur?

Tabii. Aslında bildiğiniz gibi 'modern' anlamda Osmanlı tarihi nispeten yeni bir alan. 20. yüzyıla kadar bu konuya değinen tarihçilerden çoğu, Kantemir'den, Hammer'den yola çıkıyorlardı. Hatta Türkçe öğrenmeye fazla gerek duymadılar. Osmanlı tarihçileri için bu yüzyılın başına kadar İtalyanca Türkçe'den daha önemli bir kaynak olarak kabul ediliyordu. Ama çok önemli bir konuyu, Osmanlı tarihi içerisinde din ve özellikle İslamiyet konusunu açtınız. Hem çok hassas, hem de mevcut literatüre baktığınız zaman çok az konuşulan bir konu. Ve bu da biraz evvel konuştuğumuz varsayımlara dayanıyor. Yani Osmanlı müslümanlığı çok katı, geleneksel, Ortodoks bir sünnilikti. Osmanlı din adamları, bürokratlar gibi, tamamen memur sayılabilecek adamlar. Onun için ne düşündüklerini, ne yaptıklarını aşağı yukarı bildiğimizi zannediyoruz. Bu nedenle din tarihini ve dinin etkisini incelemek gereğini duymuyoruz.

SORU: "Osmanlı dini bir toplumdur" şeklinde bir varsayım da bunda etkili oldu sanıyorum.

Fleischer: Evet, dini bir toplum ve biraz diri bir toplum. Yani nasıl hem şeriat, hem de kanun varsa, isteyen istediğini görebilir o tarihte. Ama bana kalırsa, din tarihini, diğer tarih alanları için kullandığınız yöntemlere tabi tutmaya gerek yok.

SORU: Bu kadar farklı coğrafyalarda, bu kadar uzun bir zaman diliminde tek bir dini çizginin var olması düşünülemez zaten.

Fleischer: Düşünülemez, hatta Osmanlı sünniligi ya da ortodoksisi diye kabul ettiğimiz olay, kurumsal olarak ancak 16. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde teşekkül etmişti. O zamana kadar imparatorluğun dini ha-

yatı karmakarışık bir olaydı. Ortodoksinin sınırlarını çizmek ve devlet hizmetine bağlamak, yeni bir olay. Bir bakıma da en azından başarısıyla Osmanlı'ya has bir tecrübe. Bu süreci dikkatle incelemek gerekiyor.

Saray çevresine bakarsak hakiki devşirmelerin en etkin olduğu dönemin sadece 30 sene sürdüğünü görürüz. Demek ki, o zamana özgü bir ihtiyacı karşılıyordu devşirme sistemi. Ondan sonra Kanuni ve etrafındaki adamlar, onu kullanarak yeni bir kültür, bir saray kültürü üretiyorlar.

SORU: Sizin alternatif bir dönemleştirmeniz var mı? diye sormuştum.

Fleischer: Belirli bir alternatif ortaya koymadan önce bana kalırsa mümkün olduğu kadar Osmanlı tarihine yönelik tahlilleri genişletmeniz lazım. Siyasal tarihçiler, inhitat (decline: gerileme) denilen paradigmaya karşı çıkıyor, onun yerine transformasyonu öneriyorlar. Bu biraz daha nötr bir deyim ama yine de bir essentialism/öncülük getiriyor. Nedir transforme olan? Çoğu tarihçiler Osmanlı Devleti'nin hem başarısının, hem de başarısızlığının kendine özgü ve her zaman içinde var olan bir öz olarak görüyor. Yükseliş devri kurumsal olarak düz bir süreç olarak gösteriliyor. İmparatorluğu baz aldığımızda onu başarılı kılan şey başka bir bağlamda gitgide başarısızlığa sebep olmuştur gibisinden bir paradigma çıkıyor ki, pek makul değil. Osmanlı'yı daha dinamik bir süreç olarak algılamak ve incelemek gerekiyor.

Bir örnek vereyim. Kanuni devrini altın çağ olarak görüyoruz. En azından tohum olarak 14. yüzyılda mevcut bazı kurumların zirve noktası olarak gösteriliyor bu devir. Halbuki o tarihe bakarsanız, hiç öyle değil, Kanuni devrinde kurumlar tam bir arayış içinde. Her şeyi kurumlara bağlamak düşüncesi nispeten yeniydi. Öbür taraftan devşirme sistemi Osmanlı Devleti'nin öz unsuru olarak gösteriliyor. Halbuki saray çevresine bakarsak hakiki devşirmelerin en etkin olduğu dönemin sadece 30 sene sürdüğünü görürüz. Demek ki, o zamana özgü bir ihtiyacı karşılıyordu devşirme sistemi. Ondan sonra Kanuni ve etrafındaki adamlar, onu kullanarak yeni bir kültür, bir saray kültürü üretiyorlar. Onu üretip de bir nesil boyu ortaya koyarsanız, siyasi ve sosyal olarak istediğinizi yapmış olursunuz. O kadar düzgün bir şekilde devşirmelere bağ-

lanmak lazım değildi. Mesela 17. yüzyılda, yeniçerilerin sayısı artmıştı, evlenme yasakları -ki hiçbir zaman o kadar katı bir yasak olmamıştı, bir dönem kalkmıştı. yeniçeri oğulları vs. - bu inhitat ve ona bir kavram olarak bağlı olan periyodizasyon, işte bu dinamikleri örtüyor. Her döneme göre farklı farklı periyodizasyonlar var.

SORU: Her dönemde kendi içinde ayrı ayrı görme, yakalama gibi bir yöntem öneriyorsunuz. Peki bu durum periyodizasyondan tamamen uzaklaşmak gibi bir sonucu getiriyor mu beraberinde?

Fleischer: Tabii periyodizasyon tarihi olarak çok önemli ve hepimizin tarihçi olarak kullanmaya mecbur kaldığı bir araç. Ama her zaman araç olduğunu aklımızda tutmak gerekiyor. Mesela birkaç ay önceki **Siyaset Meydanı**nı seyrettiniz mi? Kuruluş döneminden biraz hasedildi ve pat diye 19. yüzyıla "inhitat" devrine atlandı. 14. yüzyıl, bir de 20. yüzyıl, arada sanki hiç bir şey olmamış. Belirli dönemler üzerinde durmanın bir faydası var: Her dönemde belki gelişmeler oluyor, fakat edebiyat üretildikçe sonraki devirlere tesiri oluyor ve bir yerde birbirlerine bağlanıyor.

Mustafa Ali kitabında yapmaya çalıştığım gibi **Osmanlıların kendi dünyalarını nasıl gördüklerini anlamaya çalışıyorum**, ondan sonra bize kalan kaynakları hakkıyla ve biraz daha vicdan rahatlığıyla kullanabiliriz. Ona dayanarak daha geniş bir yaklaşım kurma teşebbüsünde bulunabiliriz.

SORU: Bir de Osmanlı'nın kendi içinde çatışmalar, gerilimler söz konusu. Mesela Mustafa Ali'nin Piyale Paşa Camii'nde Arapça dersi aldığı Sürrü Efendi. Fatih'in kurmak istediği merkezî medrese sistemine itiraz ederek medreseden ayrılmış birisi. Fatih'e itiraz etmiş bir müderrisin olabileceğini ve bunun tekil bir örnek ol-

İmparatorluğu baz aldığımızda onu başarılı kılan şey başka bir bağlamda gitgide başarısızlığa sebep olmuştur gibisinden bir paradigma çıkıyor ki, pek makul değil. Osmanlı'yı daha dinamik bir süreç olarak algılamak ve incelemek gerekiyor.

mayabileceğini bilmiyoruz. Sözgelimi ilköğretimin 8 yıla çıkarılması gibi bir uygulama bir sürü itirazlarla karşılaşmıştı. O dönemde de Fatih tarafından eğitim sisteminin temelinden değiştirilmesine karşı itirazlar yükseltilmiş olmalı. Şunu söyleyeceğim: Dini hayat sünnet ulema arasında bile tek bir çizgi halinde değildi ve olamazdı da zaten.

Fleischer: Hakikaten olamazdı. Halbuki revaçta olan görüş, bütün Osmanlı tarihini düz bir süreç olarak görmek yönünde. . .

SORU: Bu biraz da zihin tembelliğinin bir sonucu mu acaba? Karmaşıklaşınca mesele, cetvel gibi bir hiza ya oturtmak zorlaşıyor. 17. yüzyıldan sonra Osmanlı sistemi giderek komp like hale geliyor. Çok farklı dengeler, etkenler giriyor devreye. Bürokrasi profesyonelleşiyor, sarayın içerisinde başka dengeler oluşuyor; şehzadeler savaşı, valide sultanlar, damatlar vs. Dolayısıyla 17. yüzyıl ve sonrasını düz bir mantıkla anlamak zorlaştığı için bundan kaçınmak gibi bir tavır ortaya çıkıyor düzleştirme, basitleştirme yönünde.

Fleischer: Evet, hem Amerika'da, hem de Türkiye'de bu tarihe sempatiyle baktığımız ve gerçekten dinamik bir bağlama oturttuğumuz zaman kendimizi görmek de zorlaşıyor. İnsanlar

Konuşanı: **Mustafa ARMAĞAN**

asıl bundan rahatsız oluyorlar. Türklerin öğrenci yetiştirme tarzları da bir bakıma bunu zorluyor. Bir hoca buluyor, bir sicil defteri alıyor, transkripsiyonunu yapıyor, bazı dipnotları ekliyorsunuz ve tamam doktor oldunuz. Tabii her öğrencinin bu merhalelerden geçmesi lazım. Biraz daha üretime dönük ve imajinatif eğitilirse öğrenciler iyi olur ama iş de zorlaşabilir tabii. . . **SORU:** Amerika'da neredeyse baştan aşağıya bir şiir gibi yazılmış tezler var. Kişinin hayal dünyasını da işin içine kattığı metinler doktora tezi olarak kabul edilebiliyor. Ancak bu metinler Türk üniversitelerine gelse "uçuyorsun" diye geri çevrilir. Acaba tez kavramına bakişta da bir farklılık mı var?

Fleischer: Evet Amerika'da tercih edilen, daha analitik bir çalışma. Bu tarzın tabii bazı sakıncaları da var. Bazen öğrenciler malzemeye yeteri kadar hakim olmadan bayağı uçuyorlar. Kendilerini çok imajinatif, yaratıcı gibi göstermeye çalışıyorlar. Ama bunu gene bir hammallığa dayandırabilmek lazım. Arşivde yahut kütüphanede çalışıp ancak malzemeye hakim olduktan sonra imajinasyona gitmeliler. Onun için bizde yazılan tezlerden de o kadar memnun değilim. Bence ideal olan, yaratıcılık ile malzeme üzerindeki çalışmaları beraberce yürütebilmek.

SORU: Peki Oryantalist geleneğe bakişınız nedir? Kendinizi bir Oryantalist olarak görüyor musunuz?

Fleischer: Rahmetli hocam Martin Dickson tahsilli tam bir Oryantalistti. Çeşitli dillere hakim bir filologdu ve öğrencilerinin üslubuna çok dikkat ediyordu. "Metinleri okuyarak konuşacaksınız, kafadan atmayacaksınız", tarzında yaklaşıyordu bir konuya. Bir kongre oldu, 1974 senesiydi galiba. Yeni bir derginin çıkarılacağı ilan edildi o kongrede. Dergiyi çıkarırlar "Oryantalizm olmayacak bura-

da; biz bu edebiyatları en modern metodlarla inceleyeceğiz" dediler. Hocam hemen ayağa kalktı ve "Biraz Oryantalizm olsun, ben de Oryantalistim" dedi. Demek istediği, hocaların "uçmaması"ydı. Ve bu adam Edward Said'den 15 sene evvel Oryantalizmin en katı ve isabetli tentidini *Journal of the American Oriental Studies*'de yazmış, Oryantalizmin en kaba, en aşağılayıcı, en yanıltıcı taraflarını göztermişti.

Sorunuza gelince, hayır, kendimi Oryantalist olarak görmüyorum. Hazırlık itibarıyla eski nesilden Oryantalistlerin derslerine katıldığımı çok memnunum. Çok müteşekkirim onlara. Dil bilgisini bunlardan öğrendim. Ama genel yaklaşımlarına hiç katılmıyorum.

SORU: Edward Said. Oryantalizm Batı'nın Doğu toplum ve kültürleri üzerindeki entellektüel tahakkümü ve kendisine ayna tutması şeklinde değerlendirilmişti. Bu açıdan mı Oryantalist değilsiniz diyorsunuz?

Fleischer: Evet, mezun olduğum Princeton Üniversitesi'nin *Near Eastern Studies* bölümünde hocam Martin Dickson gibi bir iki insan hariç Oryantalizmin sanırım en kötü taraflarını gördüm. Mesela Bernard Lewis

tam bir Oryantalist. Dillerini çok iyi bilir ama tarafsız değildir. Gerçi hiç-birimiz tarafsız değiliz ama onların belirli amaçları ve yaklaşımları var. **Bu Oryantalistlerin çoğu, inceledikleri toplumları ve insanları hiç sevmiyorlardı.** Böyle bir sempati doğmamıştı aralarında. Bu Oryantalistlerin çoğu, niye bir Ortadoğu, bir Müslüman memleketine gidip de uzun süre yaşamamış, o toplumları içeriden tanımamıştı? **Ben fert olarak hayatlarını nefret ettikleri bir olaya nasıl adayabildiklerini çok merak ediyorum.** Ben olsaydım yapamazdım. **O açıdan Oryantalizmin aşağılayıcı yahut nefret ettirici ya da uzaklaştırıcı boyutuna yüzde yüz karşıyım.** Buna mukabil şunu teslim edelim ki, eski Oryantalistlerin geçen yüzyılda hazırladıkları tenkidli metinler elimizde olmasaydı bugün bir çok çalışma yapılamazdı. Elbette daha fazlasının yapılması gerekir. Bu da Oryantalist ve anti-Oryantalist söylemin başka bir boyutu. Militan olarak kendilerini anti-Oryantalist ilan edenler, bence kendi konularına da haksızlık ediyorlar. Çünkü eninde sonunda ilgilendikleri konular, Ortadoğu toplumları ve insanları değil de kendileri. "Oryantalistler şunu yapıyorlar, bunu yaptılar; onun için tarihi yeniden yazmamız lazım" diyorlar ama çoğu emeklerini ve vakitlerini tenkidde bulunarak harcıyor.

SORU: Said de zaten kitabının son baskılarından birinde Oryantalizm'in Batı aleyhtarı bir kitap olarak algılanmasından rahatsız olduğunu söylüyor. Oryantalizmin 'öteki' mekanizmasını çözümlemeye çalışıyor ve kullandığı bazı kavramlar popülerleşip "Batı aleyhtarlığı" gibi bir söylem ortaya çıkınca bundan da rahatsız oluyor. Ayrıca Oryantalizm sadece söylemsel düzeyde yapılan analizlerle çöktürülecek bir şey değil. O çalışmaların mukabili. Oryantalist olma-

yan çalışmalar ortaya konursa ancak, alternatif bir disiplin ortaya çıkabilir.

Fleischer: Bir de Batıda ya da Amerika'da bir neo-Oryantalizm var. Antropolijden esinlenerek bazı meslektaşlar şunu derler: "300 sene önce yaşamış olan insanların ne düşündüklerini eninde sonunda bilemeyeceğiz." Çalışmaya başlamadan önce bu varsayımı ortaya koyuyor, mümkün olduğu kadar sempatik bir şekilde yaklaşıma çalışıyorlar. Tabii hiç bir zaman yüzde yüz emin olamayız. Ama o insanlarla, o kaynaklarla dinî, İslamî düzeyde diyaloga girmek gerekiyor.

SORU: Oryantalizm bunu başara-bilir mi sizce?

Fleischer: Oryantalizm bunu başaramaz. Demek istediğim şu: Tarihçi olarak bir sorumluluk üstlenmek gerekiyor. Meslektaşlarınıza, zamanınıza sadık kalmanız gerekiyor. Onun için çağın gerektirdiği ve getirdiği ilgileri, kaygıları, sorunları bilinçli bir şekilde anlamak gerekiyor. Bir de eserlerini okuduğunuz, kullandığınız insanlara da mümkün olduğu kadar sadık kalmak zorundasınız. O kaynaklara karşı da bir sorumluluğunuz var tarihçi olarak.

SORU: Bir makalenizde Osmanlılarda İbn Haldunculuğa değiniyordunuz. Osmanlı tarihçileri için ciddi bir çizgi oluşturduğu kanaatinde misiniz İbn Haldun'un devlet veya tarih teorisinin?

Fleischer: O makalede ifade etmeye çalıştığım şeydi; Bir yerde hem Oryantalistler, hem de başka tarihçiler arasında İbn Haldun'u müstesna bir fenomen olarak görme temayülü var. Bu kadar keskin düşünen birinin geleneksel bir toplumda nasıl çıkabildiği sorgulanıyor; bu da kültür alanında inhitat paradigmasına bağlanıyor. "Akıllı olsaydık İbn Haldun'u okur, ibret alırdık, onu ihmal etmiş olma-

Tarihçi olarak bir sorumluluk üstlenmek gerekiyor. Meslektaşlarınıza, zamanınıza sadık kalmanız gerekiyor. Onun için çağın gerektirdiği ve getirdiği ilgileri, kaygıları, sorunları bilinçli bir şekilde anlamak gerekiyor.

mız da, geriliğimizin bir işareti" vs. Bu makalede söylediğim şeydi; **15 ve 16. yüzyıllarda İbn Haldun'u Osmanlı'da aramak, hem faydasız hem de anlamsızdır.** Çünkü Osmanlılar'da Ali gibi kişilerde oluşan tarih ve devlet kavramı, İbn Haldun'un teorisine çok benziyor. Hem bazı kaynakları aynı, hem de (orada da Ali'yi örnek olarak alıp benzerlikleri ortaya koymaya çalıştım) İbn Haldun'un yaşadığı ve yazdığı bağlama bakarsak, Osmanlı bağlamına bazı önemli bakımlardan benziyor. Onun için doğrudan doğruya bir etki aramak anlamsız. Bilakis Osmanlı aydınlarının 17. yüzyıldan itibaren İbn Haldun'u öğrenmeleri ya da ona önem vermeleri normaldi, zira Osmanlı'da onu açıklamak için müsait zemin artık hazırды.

SORU: Dediklerinizden ben şunu çıkarttım: 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı düşüncesinde İbn Haldun etkisinden açık bir şekilde söz edilmemesinin temelinde Osmanlı entelektüellerinin aynı kaynaklardan yola çıkarak zaten İbn Haldun'un kine benzer bir görüşe ulaşmış olmaları yatıyordu. Bu yüzden İbn Haldun'un yaklaşımını onlara çok da farklı ve orjinalmiş gibi gelmedi.

Fleischer: Faydalı görmüşler ama yabancı bir fikir olarak değerlendirmemişlerdir.

SORU: Yani kendi entellektüel geleneklerinin bir nevi selefi gibi görmüşer, öyle mi?

Fleischer: Doğru "selefi" gibi. Ama aynı zamanda tarzı da işlerine geldi, hem de düşünceleri onlara pek "yabancı" gelmedi.

SORU: Peki itiraz ettikleri nokta, hanedanların ya da devletlerin çöküşü üzerinde ısrarla durmasıyla değil mi İbn Haldun'un? Belki de kabul edemedikleri buydu.

Fleischer: Mesela Naimâ. İbn Haldun'a açık bir gönderme yapar ve der ki, bir devletin çöküşü tam olarak önlenemez ama ömrü uzatılabilir. Ömrü uzatılacak devlet de tabiatıyla Osmanlı Devleti'dir...

İslâm şehirleri hakkında yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yalnız İslâm şehirleri değil, genellikle şehirler için yazıları ve yayınlananlar da sınırlı olup bunlar da çok defa şehir için sahip olunan bir dizi “anlama şekli”nin çerçevesi içinde girilmiş araştırma ve açıklamalardan ibarettir.

Sanat eserlerinin, mimarînin, şehirlerin, incelenen herhangi bir konunun incelemeye değer bulunan veche-si onun farkedilen özellikleri ile tabii olarak sınırlıdır. Şehirler ile ilgili incelemeler de onların farkedilen özellikleri etrafında yoğunlaşmıştır.

Lamartine 19. asrın ilk yarısında Osmanlı şehirlerinin temizliğini, Le Corbusier Kuzey Afrika ve Osmanlı şehirlerinde mimarînin bir dizi aslı özelliği ile (19. asrın ve Batı Avrupa şehirlerindeki koridor sokak çözümüne tepkisini başlatan) Osmanlı şehirlerindeki evin ve sokağın birbirinden bağımsızlığını farketmiş ve bütün 20. asır yeni şehir oluşumlarını etkileyen yaklaşıma dönmüştür.

19. asırda konut sefaleti İngiltere’de asrın ikinci yarısında başlayıp bir asırdan fazla devam eden sosyal konut programlarının, bahçeli evler projelerinin yaygınlaşmasına; bahçeli ve programlarının düşük yoğunluğu insanlar arasında ilişkilerin zorlanmasına sebep olmuştur. Bu da yoğun şehir dokuları lehine görüşlerin gelişmesine; İslâm âleminde inancın sosyal ve hukukî sorunları düzenleyici yaklaşımının ve gelişen sosyalajnın etkisi ile de şehirlerin sosyal vecheleri ile idarî yapının sorunlarının gündeme taşınıp İslâm şehirlerinin incelenmesinde aslı konu haline gelmesine yol açmıştır.

Şehir yöneticileri açısından ise, ülkemizde Ziya Paşa’nın 19. asır Osmanlı aydınının ezikliği içinde Batı şehirlerine hakim olan büyük ölçüler karşısındaki hayranlığı günümüze kadar Türk yöneticilerinde devam etmiş;

motorlu taşıtların, otomobilin şehirleri işgal ettiği günümüzde de otomobil trafiği ve genellikle büyük ölçüde ulaşım meseleleri şehrin ilgi ve imajının odak noktası olmuştur.

Varlığın bütünlüğünün ve bütünlüğün yapısının yaradılıştan gelen hiyerarşileri gözönünde tutulmadan girişilen mevziî, parçacı tahlil ve değerlendirmeler yerine bütüncül bir yaklaşım Osmanlı şehirlerini anlamak için bir ihtiyaç haline gelmiş bulunmaktadır.

Süreç Olarak Şehir

Şehirler, insanların vücuda getirdikleri, inşa ettikleri, içinde yaşadıkları yapılardan, evlerden, mahallelerden, çalışma yerlerinden, alışveriş alanlarından, eğitim, kültür ve sağlık yapılarından, bunların gerektirdiği ulaşım vs. altyapı tesislerinden oluşur. Şehirlerin, mahallelerin, evlerin ve insanların dünya ile ilişkisini, yaşama ve davranış biçimini belirleyen çerçeveler olarak şekillendirilmesi ile de bu birimler insanın kendisini ve gelecek nesillerin yaşama biçimini belirleyen inançlarının tam bir tezahür alanı olmaktadır.

Böylece bütünü kapsayan bir yaklaşım içinde şehirlerin mimarî için ol-

duğu gibi maddî-ekonomik, biososyal, psişik ve manevî varlık alanlarına ait bütün sorunların zaman-mekân boyutları içinde insanların, toplumların vücuda getirdikleri ve yaşama biçimlerinin belirlediği, düzenlediği ürünleridir.

Mimarî düzeyde her yapı, her ev aile tarafından tanımlanan amaca yöneltilmiş tasarım ve inşa işleriyle sınırlı bir süreçtir, oysa mahalle ve şehir çok sayıda aile ve insan topluluğunun amaçlarını gerçekleştirecek yapı, yatırım ve işletme programlarını uygulamaya koydukları çok daha yaygın teknik, ekonomik, sosyal ve idarî meseleler ile çok daha bilinçli ortak değer yargıları ve kültürel-manevî tercihlerinin varlığını gerektiren bir toplumsal üründür.

Şehrin varlık özelliklerinin en üst amacı, kuşkusuz yaşayan neslin olduğu kadar gelecek nesillerin de manevî-kültürel hayatının, idrak ve davranış tercihlerinin en üst düzeyde gelişmesini sağlamak ve düzenlemektir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere gerekli yapısal özelliklere sahip sosyal, hukukî ve ekonomik müesseseleri ve çerçeveleri geliştirmek, eğitim, sağlık vs.

Şehri

insanî ihtiyaçları karşılamak için gerekli teknik altyapı ve hizmetleri sağlamak gerekir.

İnsanın ve toplumların takip edebileceği en gelişmiş ve karmaşık amaçlar bütünlüğünü içeren şehir, aynı zamanda tam bir süreçtir. Birbirine eklenen parçaların bir bütünlüğü olduğu kadar içinde olduğu, geliştiği zaman dilimlerinin farklılaşan ihtiyaçları ve değişen amaçları, tarihî miras karşısında alınacak tavır dolayısıyla da bir kültürler birikimi ve zaman içinde birbiri ile hesaplaşarak şekillenen davranışlar bütünlüğüdür.

Her nesil böylece kendi inancı ve idrak sorumlulukları açısından kendi tercihlerini gerçekleştirirken geçmiş ve gelecek nesillerin tercihleri karşısında nasıl davranacağını belirlemek zorundadır.

Süreç olarak şehrin önemli bir diğer vechesi ise, bir eve veya herhangi bir başka yapıya göre çok daha belirgin olan yaşama zaruretidir. Ulaşım, beslenme, temizlik, sağlık, asayiş ve emniyet, eğitim, kültürel ve manevî hayat, sosyal ilişkiler açısından hukukî ve idarî yapıların ekonomik faaliyetleri ve yapısal oluşum süreçlerini amaçlarına yönelten müessese ve kurumların işleyişini sağlamak da şehrin varlığının temel şartlarıdır.

Osmanlı Şehirlerini Oluşturan Aslı Amiller ve Amaçlar

Osmanlı şehirleri İslâm şehirleridir. Çeşitli maddî ve kültürel sebepler ile diğer İslâm şehirlerinden farklılaşan, ancak İslâmî temelde onlar ile bütünleşen özelliklere sahiptirler. Bu şehirlerin aslı özellikleri 19. asır başına kadar zelenmeden devam etmiş, 19. asır başından itibaren esas itibarıyla İstanbul'da ve İstanbul'un etkisi ile de diğer şehirlerde Batı'nın gösterişçi ve merkezîyetçi yönetim felsefesi ve Batıya hakim olan Helenistik

kültür kaynaklarının üstünlüğü inancı Osmanlı-İslâm kültür temellerinin adım adım terk ve tahrip edilmesine yol açmıştır.

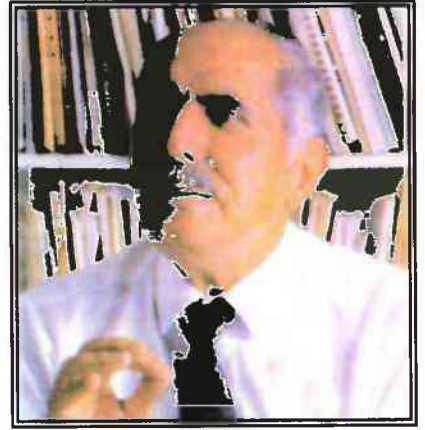
Bugün Osmanlı şehirleri ile ilgili her türlü araştırma, tanıtma ve açıklamaya girişiminin en azından zaman zaman hâlâ Osmanlı şehirlerinin bugün arta kalmış şu veya bu köşesindeki çözümlerden veya 30 ila 50 yıl geride kalmış izler ve bilgilerden yararlanılarak yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın özel bir çaba gerektirdiği, ancak çeşitli açılardan dünya ölçeğinde gelişmekte olan yeni çevre, tolum ve bireyin yüceliği ile ilgili görüşlerin çok ötesinde tamamlanmış ve 3 asırlık Osmanlı Sulhü döneminde insanlık tarihinin en istisnâî şehir hayatı örneği tanıtma imkânı verdiği için de özel bir önemi olacağı aşîrkârdır.

Osmanlı Şehirlerinde Tabiat ve Mimari

Osmanlı şehirleri, Kuzey Afrika, İran, Hindistan gibi büyük kültür çağlarının şehir ananelerinden farklılaşan özellikleri ile İslâm kültürleri ve insanlık tarihinin çok özel bir tecrübesi ve şehir sorununun çözümü için önemli bir yaklaşımlar bütünlüğüdür. Osmanlı şehirleri, tabiat ile insanın inşa ettiği âlemin, mimarînin bir bütünlüğüdür.

Bu temel özelliği anlamak için Kuzey Afrika'nın tabiatına çok az yer bırakılan yoğun şehir dokularına bakmak yeterlidir. Osmanlı şehirlerinin tabiatı, ev bahçesi ile bahçedeki havuz, çeşme vs. ile bütünleştiren bir

yaklaşımına sahi; olduğu görülür. Osmanlı şehir tasarımı, insan ürünü olması sebebi ile sun'îliği tabîî özelliği olan inşa edilmiş geometrik, vakur ve sade mimarînin farklılaşma ve bir arada bulunmasını temin ederek aşmakta, "artifact"ların tabiatın güzelliğini yüceltmesi, insanın dünyayı güzelleştirmesini sağlamaktadır.

Toplumun ilk ve aslî birimi ailenin çevresi olan evler, böylece çiçeği, bahçeyi, ağacı yücelten yapıları ile Pekin, Uzakdoğu kültürlerinin temel tavrını, diğer İslâm şehir ananelerine göre daha açık-şekik bir şekilde paylaşır.

Ancak, Osmanlı şehirlerinde, aynı zamanda şehirlerin yapı stokunun % 80-85'ini teşkil eden evler, genellikle şehrin üzerinde yer aldığı yamaçların her noktası farklı topoğrafyasında, bu topoğrafyanın icaplarına göre ve esas itibarıyla şehirliye tercih için idrak etme ve karar vermeyi zaruri kılan üç yol ağızlı meyilli yol şebekesinin tercih edilmesi ile oluşan doku ve değişen yönler düzeninden evlerin bağımsız olarak yöneltilmesi kuralı ile de, her ev kendi başına kendi yöneliş ve yer alış tercihlerine göre komşuluk hakkına saygı ile yerleşme imkânı sağlanmıştır. Varlığın iki etkileme sistemini, topoğrafyanın ve yol dokusunun kendi icaplarına göre yönelmesi suretiyle varlığın, yaradılışın, gerçeklerin icaplarının her birine uymak imkânı böylece insanlık tarihi boyunca benzeri az olan bir düzeyde, Osmanlı şehirlerinde gerçekleşmiştir.

Bu çözümleme yaklaşımı çerçeve-

sinde üç yol ağzlarında, mahalle ve şehir meydanlarında tabiat abidesi olacak nitelikte ağaçlar ve onları tamamlayan mescidler, camiler, hamamlar vs. sosyal-kültürel manevî değerlere sahip mimarî şaheserler veya şehrin yamaçlarında yer aldığı dağların ve ovaların etkileyici görünüşleri, şehrin ortak mekânlarını ve yolların nihayetlerini tamamlarken evlerin arasında yollara bahçe duvarlarının üzerinden uzanan meyve ağaçları ve çiçekler evlerin avlularından toplumsal mekânlara taşan zenginlikleri ve güzellikleri ile bereketin ve tabiatın lütfu güzellikler ile mimarînin vakar ve zerafetinin, gerçeklik ve tezyinîliğin bütünleşmesi Osmanlı şehirlerinin biçim ve üslûp özelliğini, şehir halkının davranış tercihlerini belirler.

Bu çözümlemenin tamlığını ve yüceliğini anlamak için insanların, ailelerin oluşumuna hiçbir şekilde kıltilmadıkları 6-8 katlı birbirine yapışık sıralar ve aralarında koridor yolları, var ise, ağaçları eş mesafeler ile herhangi bir var olan gerçeğe uymadan teknokratça alınmış bir karara göre dikilmiş, 19. ve 20. asır Türk aydınlarının hayran olduğu Batı Avrupa şehirleri ile bütün yolları yanyana sıra evlerden oluşan, tabiata hiçbir yer bırakmayan Hristiyan Ortaçağ şehirleri ile derin bir tabiat ve mimarî kültür ile gerçekleştirilmiş, ancak bütünü birbirine paralel yollar ile düzenlenmiş Pekin'de evlere yönelik ve farklılaşma imkânı vermeyen, böylece kişinin, ailenin, şehrin fizikî ve mimarî mesafe düzenini, yani sosyal yapıyı belirleyen, sosyal mesafeler düzeninin oluşmasını, toplum içinde kendi yerini bütün boyutları ile belirleme imkânını ortadan kaldıran, merkezî otoritenin emredici yapısı ile karşılaştırmak yerelidir.

Konut Mimarîsi Farklılaşma ve Değişme

Osmanlı konut mimarîsinin, yoldan bağımsız kendi varlık eksenini etrafında tektonikler düzeni ile içtimâî yapının temel birimini oluşturan aileye ait fizikî ve kültürel çerçeveyi oluşturması bir tesadüf değildir.

Osmanlı şehirlerinde ev mimarîsi de aynı temel yaklaşımın esasları içinde oluşmuştur. Ev, bağımsız yaşama birimleri olan Otağ'dan türediği bilinen oda'ların bir araya getirilmesi ile teşekkül etmiştir. Odalar, bağımsız varlıkları ile tektonikler olarak bütünlüğe tezyinî bir düzen ile katılırlar. Yol ve bahçe arasında diziler halinde yer alırlar. Bunların içi ve dışı arasında sonsuz mekân içinde inşâî sistemleri, pencere düzenleri ile her birine ait özel tavan vs. mimarî unsurlar ile farklılaşan özel kimliğe sahip varlıkların topluluğu olarak var olurlar. Böylece bu evler, tabiatın yapısındaki sınırsız bütünleşmeyi tekrar gerçekleştirmek gibi insanın sınırlarını aşan gurur verici iddialı yaklaşımların yanılgısından arınmış insanın imkânlarının ve ölçeğinin idrakı ile oluşan; kendini ve dünyada yaradılış içinde yerini

ni bilen, erdemli kişiliğin tevazuu ile bu sınırları aşmaktan kaçınan, kendi hırs ve hevesini sınırlayan İslâmî öğretinin ürünüdür.

Evlerin küçük ölçüsü tabiatı, ağaçları, toplum inancının timsali olan camileri ve şehrin önemli yapılarını, ufku, dağları ve insanları yüceltir. Evler genellikle tek katlıdır. Zemin seviyesi iç avlunun devamı olarak boş bırakılmış olup, ev birinci katta yer alır. Ancak düşük gelirli zemin kattan ibaret evlerde; yüksek gelir grubuna mensup az sayıda aile ise zemin, birinci ve ikinci kattan oluşan evlerde otururlar. Şehir topoğrafyasının hakim noktalarında, konut dokusunun odak noktalarını mescidler, camiler, büyük ağaçlar; diğer toplumsal yapılar ise, şehrin ve mahallerin odak noktalarını belirler.

Bu küçük, genellikle de müstakil evlerin vücuda getirdiği diziler arasındaki yaya yolları, çocukların toplumsal ortama katılmalarını başlatan oyun alanları olarak da özel bir değere sahiptirler.

İnsanları, sağladığı gölge ile güneşten veya yağmurdan koruyan cumbalara kadınların sokakta oynayan ço-

Evlerin küçük ölçüsü tabiatı, ağaçları, toplum inancının timsali olan camileri ve şehrin önemli yapılarını, ufku, dağları ve insanları yüceltir. Evler genellikle tek katlıdır. Zemin seviyesi iç avlunun devamı olarak boş bırakılmış olup, ev birinci katta yer alır.

cukları gözlemelerine imkân verecek şekilde evlerin bir uzantısı olarak ev ölçeğinde açık mekânlardır.

Böylece Osmanlı şehirlerinin insan ölçeğindeki yapısı oluşur. Şehrin yekpare bir yapı olması yerine mes-cid, cami, mektep, tekke, kitaplık ve hamam etrafında odaklaşmış, kendi kendini yöneten idarî birimler, mahalleler olarak teşkilatlanmış bulunması da insan ölçeğinde, insanın çevresinin bilincine ulaşabileceği ve bu çevrenin her türlü sorumluluğuna katılabileceği uygun ölçünün teşhis edilmesi ve korunması Osmanlı şehrinin değişmez bir kuralıdır.

Büyük aile için ve çok maksatlı kullanışa müsait odaların oturma, yemek ve yatma gibi değişik biçimlerine imkân verecek şekilde düzenlenmesi, odalardan oluşan Osmanlı evi aile yapısında meydan gelen değişmelere uymak bakımından özel bir üstünlüğe sahiptir. Evin bütünlük olarak tasarlanmış özelliğine ilaveten yan ve arka bahçelerin varlığı eve, aile yapısında oluşan değişmelere göre ilaveler ve tadilat yapma imkânını verdiği gibi pek çok defa evin gerektiğinde bölünmesine de imkân verir. Bunu sağlayan çok önemli bir unsur ise, evlerin inşa sistemleridir. Yerel ve aktüel gerçeklerin evlere bu yansımaları onların farklılaşmalarını, ferdiyetlerini ve kimliklerini oluşturur.

Bu özellikleri ile Osmanlı şehrinin yerlerini, çevrelerini terketmeden ailelerin oluşan değişmelerini takip etmeleri için geliştirilmiş bütün konut dokuları, şehirlerin değişmeyen odak noktaları ve bunların mâşerî vicdanın, inançların yansımaları olan ve ilahî, ebedî tezat halinde bu kalıcılığı yücelten bir geçicilik ve tevazu âlemini oluştururlar.

Kalıcı ilahî. Mutlak gerçeğin çevresinde ve ışığ altında tarihî ve aktüel zaruretlardan oluşan yapısının değiş-

memesi ve yukarıda sözü edilen aslî özelliklerinin devamı bunlara inanan, İslâmî değerler ve davranışlarının me-ziyetlerinin idrakı içinde insanların mütevazi, vakur, gerçek ve tezyinî çevrelerini oluşturmak ve bunu toplumun ortak tercihleri olarak yaşatmak için oluşturulmuş standartlar, mimarînin bir gösterişçilik, sahte sanatkârlık, nefsanî arzuların tezahür alanı olmasına ve ortaya konulmasına imkân bırakmadığı gibi şehrin şahsiyet bütünlüğünün oluşmasını ve devamını da teminat altına alır.

Osmanlı şehirlerinde inanç ve bu inançlardan kaynaklanarak oluşan davranış biçimleri, bunların ayrılmaz parçası olan ruh halleri, ifade biçimleri, bunlar tekabül eden üslûbu oluşturan manevî-kültürel standartlar, mimarî eleman standartları ve teknik standartlar, Osmanlı şehirlerinin temel, değişmez ve ortak özelliklerini oluşturmuştur.

Böyle standartlar düzeyinin, genel üslûp çözümü ile bütünleşmiş malzemesinin kullanılması ile ve tasarımı- nın ilgi otağı bu malzemeyi tasarlamak yerine, malzemeyi var olan şartlara, ev sahiplerinin ihtiyacı, komşuluk münasebetleri, sokağın ve bahçenin mimarîsi, evin yönelişi vs. gibi dış faktörler yanında evin tavan, yerli dolaplar vs. gibi özel değeri ve mevkîi olan meselelerinin çözümüne yöneltilmesi de sağlanmış olmaktadır.

Evi tasarlayan ile inşa edenin aynı kültürün ve inancın mensupları olması ise bugün bu konuda var olan ve çağımızın kültürel kirliliğinin ve şehirlerin tutarsızlıktan oluşan kargaşasının bertaraf edilmesini sağlayan önemli bir etkidir.

Osmanlı Şehirlerinin Çekirdeği Mahalle

Şehrin % 80'ini kapsayan konut-ikamet alanlarının ve şehir nüfusunun % 70'ini teşkil eden kadınların, yaşlı-

ların, çocukların ve bunlara mahalle ölçeğinde hizmet veren nüfusun ve ailelerinin yaşadıkları, zamanlarının % 90'ını geçirdikleri bu alanların sair şehir fonksiyonları ile bugün olduğu gibi rahatsız edilmemesi gerektiği en az 50 yıldır M. Wagner ve W. Gropius'un 1938 şehir şemasını hazırladıkları 1939 yılından beri bütün dünyanın paylaştığı ve gerçekleştirmeye çalıştıkları bir amaç olmuştur.

1928-33 yılları arasında Bursa'da, hanımların bir araya geldiklerinde en çok konuştukları mevzu, kendilerine ait ortamın, evlerin ve sokakların renklerindeki uyum idi. Bursa'da konut mimarisinin yüce ve zengin geometrisinin koyu kahverengi ahşapların çerçevesi içindeki geniş sathların yeniden renklendirilmesinin nasıl bir çevre duyarlılığı olduğu ve seyircisi olunmayan, yaşanan bir sanatın, mimarînin varlığının herkesin idrakine ve oluşumuna katıldığı bir kültürün yüksek değeri ise aşîkârdır.

İnsanların çevre karışısında duyar-sızlık ve sorumsuzluklarının bugün insanlığı karşı karşıya bıraktığı derin kültürel kirlenmenin ve kültürün seyircisi bile olmayan geniş kitlelerin mahkûm edildikleri durumu aşabil-mek için, insanlık tarihinin bu düzeye yaklaşan pek fazla örneği mevcut olmadığı düşünülür ise, Osmanlı şehir çözümünün büyük önemi de açıkça görülür.

Osmanlı şehirlerinde mahalleli, mahallenin yönetiminden, emniyetinden, sokakların bakımından, temizliğinden, çöpün toplanması ve kaldırıl-masından çocukların gözetilmesinden, yeni yapıların çevre ilişkileri ile ilgili nihai kararların verilmesinden sorumludurlar.

Bu mahallî yönetim iradesinin yukarıda sözünü ettiğimiz iskân-ikamet alanına ait temel kurallar, standartlar

çerçevesinde hareket etmesi, fukaranın, kimsesiz çocukların, yaşlıların korunması, mahallenin yarışarak gerçekleştirdiği görevler olarak zevkle ve adeta dinî bir vecd ifa edilirdi.

Osmanlı şehirleri, mahalle yapısı ile iktisadî yatırım ve kullanım safhalarında ciddi tasarruflar sağlayan bir düzenleme idi. 1, 2 ve 3 katı geçmeyen evlerden oluşan mahallelerde hafif, önceden imal edilmiş mimarî veya inşaat elemanların kullanılmasına; her ev, kendi parseli içinde toprak taşımayı gerektirmeyen küçük kazı ve toprak tesfiye işleri elle yapıldığından, mahalle merkezlerinde mescid, mektep vs. tesisler ise, en başta inşa edildiği için, mahalle içlerine ağır vasıtaların girmesi söz konusu olmadığından yolların esas itibarıyla insan ölçeğinde hafif yükler için inşa edilmesi, evlerin, mahallenin çok maksatlı kullanışa imkân vermesi ve evin büyük aile için planlanmış olması, yatırım safhasında olduğu gibi, kullanış ve işletme safhasında da ısıtma ve bakım harcamalarında önemli tasarruflara imkân veriyordu.

Osmanlı Şehrinde “Yeşil”

Şehir inşa ve işletme ekonomisi açısından önemli bir hususun aile fertlerinin, yaşlıların ve çocukların tabiat ile yoğun temasını sağlayan evlerin arka ve yan bahçelerinin meydana getirdiği yeşil kümelerinin ev sahipleri tarafından en yoğun şekilde kullanılan şehrin evleri ile tabiatın bütünleşmesi, evlerin mahrem .ölgelirini oluşturan arka bahçelerin bir araya gelmesi ile vücut bulan ve her türlü bakımı ve sahipleri tarafından sağlanan, aynı zamanda ev halkına meyve ağaçları ve çiçek vs. yetiştirme imkânı vermesi, bugün Batılı şehir planmasında adına “pasif yeşil alan” denen bu yerlerin, “aktif yeşil alan” denilen yerlerden kat kat daha fazla kullanıcısına hizmet

verdiği ve aynı zamanda belediyelere şehrin yeşil alan yatırım ve bakım harcamalara çok önemli tasarruflar sağladığı da bilinmektedir.

Osmanlı şehirlerinde evlerin arka bahçeleri ile oluşan yeşil potansiyelinin nisbeten küçük ölçülü meyva ağaçları ve çiçeklerden oluşan dokusuna karşılık mahallî meydanlar ve şehir merkez alanlarında camilerin çevrelerinde ulu çınarların abidevî etkileri ile camiler civarında önemli kişilerin defnedildiği hazirelerdeki -iklimin müsaade ettiği her yerde- selvilerin farklı şakulî koyu renkleri üçüncü bir ifade ile peyzajı tamamlar.

Şehirlerin çevrelerinde, şehrin beslenmesini sağlayan kıymetli tarım alanları, bostanlar, bağlar ve zengin meralar, hayvancılık alanları tesis edilmesi, okmeydanı ve bayram yerleri pek çok defa şehre özellik katan, şehrin çeşitli bölümlerini birbirinden ayıran dere boyları, mesire Osmanlı şehirlerinin ayrılmaz parçalarını oluştururlar.

Şehirde ve çevresinde tabiatın korunması ve geliştirilmesi için Osmanlılar'ın sarfettiği gayret ve gösterdiği

itinayı anlamak için İstanbul Okmeydanı'nda veya Boğaziçi, Kağıthane vs. mesire yerlerinde çeşitli otların birarada varlığını kullanarak geliştirilen çayırın korunması için “çayır bekçileri”, toprak erozyonunu önlemek için funda dikmek ve yetiştirmekle sorumlu “fundacı takımları”nın Cumhuriyet'e kadar varlıklarını sürdürdüğünü hatırlatmak yeterli olacaktır.

Ulu çınarların yanında yer aldığı önemli abideler, özel mimarî değerleri ve kalıcı nitelikleri ile şehrin ta uzaklardan farkedilen odak noktalarını belirler. Bu aslî odak noktaları her fırsatta şehrin ana yollarının ve mahalle içi yolların verdiği imkânlar ile şehirlinin ilgi alanı haline gelirler.

Bu şekilde şehrin her noktasından bir tepe, bir ağaç grubu, bir mescid veya minare veya önemli bir âbidenin yakınında bulunan mütevazı ve vakur, sâkin ve çok defa renkleri ile coşkulu ev gruplarının arasından farkedilerek şehri yaşayan herkesin her an nerede olduğunu anlamak fırsatını verir. Böylece şehirli ve mahalli hiçbir an kendilerini özellikle Amerikan şehirlerindeki şahsiyetsiz yapı yığınları ve

şehir mekânları arasında ve kalabalık içinde kaybolmuş olarak, nerede ve kimlerin arasında olduğunu farkedememenin yalnızlığına terk edilmiş olmaz.

İnsan Yüzlü Şehirler

Osmanlı şehirleri, özellikle İstanbul, Batı Ortaçağı şehirlerine kıyas edilir ise, çok daha gelişmiş ve zengin şehirler idiler. Ancak Osmanlı şehirleri, 19. asrın ikinci yarısında 1840 İngiliz-Türk Ticaret Anlaşması'ndan dolayı ithal edilen malları destekleyen Osmanlı Devleti, sınırları içinde yapılan her türlü imalatı vergilendirmiştir. Bu tahripkâr kararların tesiriyle kıymetli ipek vs. kumaş üretimi çökünce, imalat merkezi şehirler boşalırken liman şehirleri hızla kalabalıklaştılar. Buna rağmen şehirler asır başına kadar İstanbul hariç, herhangi bir taşıt aracına ihtiyaç olmadan yayaların ulaşabileceği ölçülerde idiler.

Bu insan ölçeğinde yayalar için şehir yapısını gerçekleştirmek amacıyla dericilik, bakırcılık, demir işleri vs. gibi kirlilik yaratan ve gürültülü imalat kolları için esnaf çarşıları bugün dahi birçok Anadolu kasabasında varlıklarını sürdürmekte olup, bunların civarındaki iskân alanları da genellikle bu iş yerlerinde çalışan esnafın ikametine tahsis edilmiş bulunmakta idi.

İstanbul başta olmak üzere, daha büyük ölçekli şehirler ise imalat, ticaret, kültür, tarım amaçlı çok sayıda merkez etrafında teşekkül etmiş birimlerin, yerleşmelerin oluşturduğu örnek şehirlerdi.

En belirgin örnek olarak idari ve kültürel merkezi İstanbul yarımadası, dini ziyaretgah olarak Eyüp, ticaret merkezi olarak Galat ve imalat yöresi olarak Üsküdar ile Boğaz köyleri, Kadıköy, Bostancı, Kartal, Yedikule, Bakırköy, Yeşilköy gibi tarımsal faaliyet

merkezi olan köylerin bir araya gelerek oluşturduğu İstanbul yerleşmeler bütünlüğü modern Orta Avrupa'nın galaksi biçimindeki metropollerinin eski bir örneğini teşkil ediyordu.

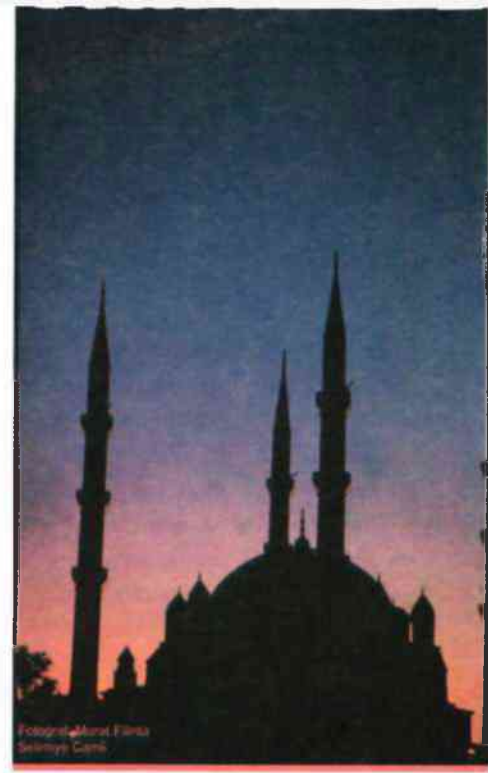
Bursa'da, Edirne'de, Kütahya'da, aşağı yukarı bütün Osmanlı şehirlerinde mahalle ölçeğinin ötesinde mahalle gruplarının oluşturulması, bunların özel faaliyet türleri etrafında odaklanması ve şehrin bu şekilde oluşan yerleşme gruplarının değişik düzeyde topoğrafya üzerinde bağımsız birimler olarak yerleşmesiyle Osmanlı şehirlerinin çok merkezli yapısı teşekkül etmekte ve çok merkezlilik Osmanlı şehirlerinin bariz bir vasfını teşkil etmektedir.

Tarihi Sürecin Bilinci

Osmanlı şehirleri, tarihi şehirler üzerinde gelişmişlerdir. İzmit, Bursa, Edirne, İstanbul, Amasya, Konya, Sivas ve Tokat bunların açık örnekleridir. Bu şehirler tarahî miras saygı ile korunmuş ve Osmanlı dünyasının yaşayan ve hayata boyut kazandıran şehirlerinin tarih bilincinin oluşmasını destekleyen varlıklar olarak günlük hayata katılmışlardır.

Tarihî Bizans ve Roma kaleleri, antik yapı kalıntıları veya Anadolu Selçukluları'nın yaptıkları gibi Bizans yapılarının temelleri, yeni yapıların, meselâ İstanbul Fatih Camii'nde olduğu gibi caminin temelleri olarak kullanılmış veya bazı tadiller ile yapının adı değiştirilmeden -en önemli örnek Ayasofya olmak üzere- Türk-İslâm kullanış şekillerine intibak ettirmişlerdir.

Yapının İslâmî kullanışa intibak ettirilmesi sırasında ortaya konulan tavır şaşırtıcı ve insanlık tarihi boyunca benzeri olmayan nitelikte olup, Ayasofya içine yerleştirilen vaaz kürsüleri ve diğer Osmanlı ilaveleri normal ölçülerden daha küçük boyda

Ulu çınarların yanında yer aldığı önemli abideler, özel mimarî değerleri ve kalıcı nitelikleri ile şehrin ta uzaklardan farkedilen odak noktalarını belirler. Bu aslî odak noktaları her fırsatta şehrin ana yollarının ve mahalle içi yolların verdiği imkânlar ile şehrinin ilgi alanı haline gelirler.

imal edilmiş olup, cami iç hacmini olduğundan büyük ve yüce göstermektedir. Ayasofya minareleri, türbeler ve çevredeki diğer yapılar, yapının çevrelenmesini Osmanlı dünyasının hayatın bir ziyneti haline dönüştürülmesini, ölü bir kalıntı olmaktan çok ötede yapının saygı ile yaşanmasını sağlamaktadırlar. Osmanlı şehrinde, tarih ile bütünleşmenin eski ile yeni arasında bu derece yoğun bir ilişki kurarak gerçekleştirilmesi bir amaç olmakla beraber tarihî sürecin belirginleşmesi ve tarihî varlığın korunması amaçlarına ilaveten, varlığın birbirlerine eklenen eylemlerin, oluşumların yan yana gelişile oluştuğu, her eklenen parçanın

kendi varlık ve tarih bilinci, gelecek sorumluluğu ile kişiliğini kazanacağı, ancak böyle bir faaliyetin yüceliğinin oluşabileceği hususundaki bilgi varlığı ve geleceğe karşı sorumluluğun yollarını tıkamamak için gerekli tedbirleri almayı ve ne yapıyorsa onun geçmişte bir ilave ve geleceğe bir hazırlık teşkil etmesi gerektiği bilinci Osmanlı şehir kurma ananesinin esasını teşkil etmiş. Osmanlı şehrinin üslup özelliğini oluşturmuştur.

Osmanlı şehirlerinin kuruluşunda evvela işçilerin temizliği için hamamın, bilginin oluşması için medresinin ve daha sonra da imanın merkezi olarak caminin inşa edildiği, çarşıların, evlerin, cami, medrese ve hamamdan oluşan merkezden dışa doğru uzanan yollar üzerinde geliştirilmesi ile ilgili olarak 40-50 yıl evveline kadar halk içinde yaşamış bulunan bilgi, şehrin zaman ve mekân içinde var olduğunu ve birbirine eklenen ferdiyete sahip parçaların kümülatif ve açık bütünlüğünden teşekkül ettiğini, bu çizgisel oluşumun çok-merkezli, farklılaşmış yapısının üst kurallarını, bu üst kuralların objektif âleme yasması ile oluşan tezyinî, dünyayı süsleyen düzenin mahiyeti özet olarak sembolik bir anlatımla ortaya konuluyordu.

Osmanlı Şehirlerinin Kökeni

Osmanlı şehirlerinin iskân-konut alanları dışındaki şehir merkezi camiler, medreseler, imaretler, şifahaneler, hanlar ve çarşılarından oluşmakta; hanlar hem ticaret, hem de İstanbul'da Simkeşhane'de görüldüğü gibi imalat amacı ile kullanılıyordu.

Bu alanlar, şehir toplam arazisinin % 15 ile 20'si kadar bir alan kaplıyor ve şehrin iktisadî faaliyetlerinin en büyük bölümü bu yörede yer aldığı için de şehir arazisinin en büyük değer taşıyan ve hatta şehir iskân alanlarının toplam değerinden daha yüksek bir değere sahip blunuyordu.

İslâmî inanca göre herşey Allah'a ait olup, insanlara bunlardan faydalanma imkânı verildiği cihetle, toprak esasen Allah'a ait olup insanların topraktan dünyüyü güzelleştirmek şartı ile sınırlı yararlanma hakları vardı.

Helal kazancın bir hizmet, çalışma karşılığı olduğu inancı, spekülâtif kazançların haram sayılması, Osmanlı şehirlerinde spekülâtif amaçlı yapı faaliyetine imkân bırakmamakla beraber şehir yönetiminin, şehir yapısının, topraktan yararlanmanın temel kuralları da insanların herhangi bir türden spekülasyona özendirmelerini önleyecek şekilde tesis edilmiş bulunuyordu.

Şehrin % 80'ini

oluşturan iskân alanları evlerin, mahallelerin, mahallî merkezlerin o yörede yaşayan ailelerin ikâmetine dayanışmasının, ortak şehir kesimini mahalleyi beraberce yönetmelerini, oluşabilecek her türlü sorunu beraberce çözmelerine imkân verecek bir büyüklük ve yapıda gerçekleştirmesi esas idi.

Helenistik Anadolu'nun küçük şehir yapılarına uzanan bir kökeni olabileceği ihtimali varsa da, 10. asırda Anadolu şehir ve köy hayatı tamamen yıkılma noktasına gelmiş durumdaydı. Anadolu'daki bu sosyal ve idarî yapının yüksek düzeyde idarî ve ahlâkî kurallara sahip Asya göçebelerinin İslâmî inanç temelleri üzerinde gelişmiş olduğu, Osmanlı mahalle teşkilatının şehrin çok önemli idarî ve hukukî hizmet fonksiyonlarını bilfiil ilgili-lerin sorumluluğuna bırakan yapısını bugünkü katılımcı demokrasinin asırlarca önce yaşamış bir işleyişini oluşturduğunu görüyoruz. Evlerin, nüfusun yapısına göre farklı iktisadî imkâna sahip ailelerin ihtiyacını karşılamak üzere vücuda getirilmiş, özünde Allah'a ait olmakla müşterek toprağın bağımsız bölümleri üzerinde hiçbir spekülasyon amacının oluşmasına imkân vermeyecek şekilde müstakil ev-

Bu büyük mirastan bugün bizlere kalan izler ve bunların değerlendirilmesi ile oluşacak yeni idrakin insanlarımızın içine sürüklendiği ahlâk dışı spekülâtif tavrın engellerini aşmak imkanı bulunursa ülkemizin, İslâm âleminin ve kendi iç arayışları ile aynı amaçları farketmiş insanlığın önemli bir kesiminin çabalarına ı ışık tutacaktır.

lerin inşasına tahsis edilmesi ve yalnızca bu amaçla kullanılabilmesi bütün bu iskân alanlarını haksız kazanç hırslı ve sorumsuzlukların vücut bulmasına, şehrin bu bölümünün kirletilmesine sebep olacak ve bugün bütün dünya şehirlerini kirleten yapı spekülasyonu ve adaletsizliğine düşmekten korumuş bulunuyordu.

Bugün özellikle ülkemizde merkezî teknokrasinin kararlarına göre evler yerine apartmanların az veya çok katlı yapılar halinde inşasını teşvik edildiğini biliyoruz. Merkezî teknokrasinin bu kararları ile inşa edilen 8, 10, 15 katlı apartmanlarda yaşamaya, bir beton yığınının şu veya bu deliklerine mahkum olan ailelerin, her türlü toplumsal ilişkisinin koptuğu, imkansızlaştığı veya zorlaştığı, ayrıca insanların tabiatla ilişkisinin sona erdiği; insanların oluşumuna katılmadıkları, sorumluluğunu yüklenmedikleri bu teknokratik ortamın yabancıları kaldıkları, bütün bunların temel mahzurları da malum iken, daha yüksek yoğunluklar ile yapı yapma imkanının verildiği arsa parçalarının artan değerini kendisine transfer etmek isteyenlerin teknokratik kararları etkilemek için takip ettiği yolların ve esasında teknokratik kararlar ile oluşan arsa değer artışlarının konumu, altyapı ve sosyal donanım yatırımlarının karşılığı ödenmeden sağlanan yararlanma imkanından kaynaklandığı, böylece bu teknokratik kararlar ile kamu kaynaklarının şahıslara transfer edilmesi işleminin hiçbir ahlaki temeli olmadığı, ayrıca bu gayri ahlaki eylemlerin bütün toplumun politik, idari ve teknik kuruluşların, idari ve ahlaki açıdan çöküntüsünün kaynağını teşkil ettiği gerçeği karşısında Osmanlı mahallerinin mimari, sosyal, idarî ve hukukî temellerinin ne kadar önemli olduğu da açıkça görülmektedir.

Osmanlı Şehrinin Ardından

Mahalle düzeyinde her türlü spekülâtif bina yapımını, gayri ahlaki yaklaşımını imkansızlaştıran Osmanlı mahallelerinin iç yapılaşma kurallarının başarısı yanında gelişen, her iskan alanının ihtiyacı olan iş yerleri, mahallede mescid, hamam, mektep, mahalle çarşısı gibi küçük merkez alanlarında, şehrin ana ticaret ve iş merkezlerindeki çarşı, han iş merkezi vs. gibi yapıların vakıf yapıları olması yoluyla da bu yapıların sağlayacağı arazi değer artışlarının yansımaları şeklindeki yüksek gelirler de Osmanlı şehirlerinde, şehirlerin sosyal tesislerinin, alt yapılarının geliştirilmesine tahsis edilerek tekrar topluma aktarılmakta idi.

Vahşi Amerika'nın spekülâtif ortamının gökdelenleri ve tahripkâr şehir merkezi yoğunluklarını kişi ve zümrelere haksız kazanç transferi şeklindeki ahlâkî çöküntü de Osmanlı toplumunda bu surette bertaraf edilmiş bulunuyor idi.

Bu açıdan incelendiğinde bütün şehir arzisini, kamu malı haline getirerek çözüm arayan 20. asır sosyalist ve devletçi yaklaşımlarında halkın katılımına imkan bırakmayan, merkeziyetçi, şeffaflıktan yoksun ve murakabesi imkansız, gerçekleştirmek istedikleri şehir türünün farklı arazi kullanış yoğunlukları ile insanların ve grupların davranış biçimlerini ahlaki açıdan bozan, kısıtlayıcı ve bizzat kamu idarelerinin çöküntüsünü aşmak için Osmanlı şehir biçiminin ve şehir hukukunun ne kadar önemli bir örnek

teşkil ettiği açıkça görülmektedir.

Bütün bu özellikleri ile dünyayı kirleten, dünya nüfusunun çok önemli bir kısmının açlığa, evsizliğe ve cehennemî bir kargaşaya sürüklenmesine, fakir ülkelerin sefaletine, insanların teknokratik, despotik yönetim kararları altında çevrelerini ve hayatlarını düzenleme hakkının yok edilmesine, insanın çevre idrakinin ve sorumluluğunun ortadan kalkmasına yol açan 20. asrın dengesizlik ve tutarsızlıklarının aşılması için Osmanlı şehirleri tarih boyunca vücuda getirilmiş çok önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Anadolu Osmanlı şehirlerini yalnızca harabe ve gerilik zanneden Tanzimat aydınlarının tavrı, 1930'larda, mesela İstanbul'da ve pek çok Anadolu şehrinde birer mimarî şaheser olan evlerini, konaklarını terk edip yeni mahallelerin çirkin apartman katlarına taşınırken modernleştiğini sanan ve kendisini "ilerici", "aydın" olarak tanımlayıp, tarihini ve halkının yüksek kültürünü anlamak yeteneğinden mahrum bir nesil, adına imar planı denilen iptidai belgelerde yansımaları bulmuştur.

Bu büyük mirastan bugün bizlere kalan izler ve bunların değerlendirilmesi ile oluşacak yeni idrakin insanların içine sürüklendiği ahlâk dışı spekülâtif tavrın engellerini aşmak imkanı bulunursa ülkemizin, İslâm aleminin ve kendi iç arayışları ile aynı amaçları farketmiş insanlığın önemli bir kesiminin çabalarına ışık tutacaktır.

Osmanlı devlet ve medeniyet

Değişik tarih kitaplarına, tarihi romanlara göz atınca, Osmanlı Devleti'nin bir aşiretten doğduğunu, kurucusu *Osman Gazi* ve arkadaşlarının da okur yazar olmadıklarını okuyoruz. Bu cahil insanlar kanun, nizam, amme hizmetinde bulunan kurumları bilmediklerine göre, onları komşularından, yani Bizans, Sırp ve Hırvatlar'dan aldıkları görüşü ileriye sürmektedir. Tabii, tarih nosyonu teşekkül etmiş insanların Osmanlı'yı, ihtişamını inkâr etmeleri mümkün değildir. Onun temellerini bir yerlere yamama gayretleri uğruna Batılıların nasıl ter döktüklerinin, sosyal bilimlerle uğraşanlar elbette farkındadırlar.

Namık Kemâl'in "*Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşiretten*" sözü hakikatı yansıtmış zannedildi ve Osmanlı Devleti'nin göçebe bir aşiretten doğduğu kabul edildi; ne yazık ki bu, bilim adına yazılan tarih kitaplarına da geçti. Halbuki şairler doğruyu söylemekten daha çok insanların duygularını, heyecanlarını alevlendirmek isterler. Osmanlılar'ın mensup olduğu *Kayı Boyu*'nun çok dayandığı ve bu âilnenin reisinin Anadolu Selçukluları'nın umerâsından olduğu hiç düşünülmedi. Osmanlı âilesi Selçuklu sarayıyla yakın temasta bulunur, hediyelerini takdim eder, beratlarını yeniletirlerdi. Uç Beyi'nin oğlu da Uç Beyi olacağı için merkezî sarayda büyür, orada eğitilirdi; bu aynı zamanda Uç Beyi'nin isyanına karşı oğlunu rehin almak idi. Selçuklu'nun sarayında büyüyen, aynı zamanda ümerâsından, yani paşasından olan *Osman Gazi* nasıl okuma yazma bilmezdi!. *Osman Gazi*, *Orhan Gazi* dönemlerinde düzenlenen vakfiye ve mülknâmelere de *Osman Bey* ve arkadaşlarının cahil, göçebe kabile reisleri olmadıklarını göstermektedir. Vakfiyelerdeki şahidlerin arasında paşa, hoca ünvanlı kimselere, Arapçayı mükemmel kullanan

lan hakim ve kâtiplere rastlanmakta, son derece gelişmiş usulle sicillerin tutulması dikkatleri çekmektedir. Osmanlı Devleti'nde yürürlüğe konan kanunlara, devletin müesseselerinin aynalarına veya benzerlerine, daha eski Türk-İslâm devletlerinde rastlamaktayız. Bunlar Osmanlı Devleti'nin kanun ve müesseselerinin nerelerden geldiklerini gösterdikleri gibi göçebe aşiretin ve onun okuyup yazmaktan mahrum reisinin yapacağı işler olmadığını bizlere anlatmaktadır.

Osmanlı Devleti'ni kuranlar, üç esasa dikkat etmişlerdir: *meşrûiyet*, *ilim ve cihad*.

İlhanlılar son Selçuklu sultanlarını

maaşlı memurları haline getirince, diğer Anadolu beylikleri gibi, Osmanlı'nın da önü açılmıştı. Osmanlı Bizans topraklarında yaptığı fetihleri, o sırada azledilmiş gibi bulunan, Amasya'daki *II. Mesud*'un yani Selçukluların adına yapıyordu. Çünkü Selçuklu Hanedanı'nda *Oğuz Han*'in soyundan geldiğinin kabul edilmesi, uzun saltanat dönemlerinin halkın vicdanında yer etmiş olması, *Osman Gazi* ve arkadaşlarının dikkatinden kaçmıyordu. *II. Mesud* ölünce (1308) Büyük Selçuklular'a uzanan *Anadolu Selçukluları*'nin saltanatı fiilen çökmüş oluyordu. *Anadolu Selçukluları*'nin saltanatının fiilen sona ermesi, İlhanlılar'ın da Osmanlı topraklarını hiç ele geçir-

memeleri, *Osman Gazi*'ye *II. Mesud*'un tahtından dolayı Anadolu'nun sultanlığında hak iddia etmek imkânı veriyordu. *Osman Gazi* ve arkadaşları bir şey hak olsa da, zamansız iddianın içaçıcı sonuçlar vermeyeceğini bildiklerini, sonraki olaylardan da rahatça tesbit edebiliriz.

Osman Gazi'nin toprağı, hakimiyeti, halkı vardı. Bayrağı sahipti; para da bastırmıştı. Bağımsızlık ne gerektiriyorsa, devlet ona sahipti; ama "*Han*" ünvanını kullanmadı. Oğlu *Orhan*'ın zamanında toprakları çok genişledi; devletin her türlü imkânı arttı; o da babası gibi "*Gazi*" olarak yad edildi. Onun oğlu *Murat* zamanında topraklar bugünkü Sırbistan'ın içlerine kadar uzandı; o da "*Hüdâvendigâr*"lıkla yetindi. Niğbolu Zaferi üzerine, o zamanın geleneğine uyarak Mısır'daki halife, Selçuklu Sultanlarına tevcih edilen ünvanla, ona da "*Sultan-ı İklî-mi Rûm*" diye hitâp etti. Buna rağmen *Yıldırım*, bastırdığı sikkelerde "*Bâyezid ibn-i Murat*" demekle yetindi. Osmanlılarda ilk defa sultan ünvanını *Çelebi Mehmed*, herhalde fetret devrinin sona erdiğini, birliğin sağlandığını zihinlere çakmak için kullandı. *II. Murad* zamanında, devlet başkanına bazen *sultan* denildi; bazen denmedi, ama onun döneminde devleti meşrûiyet temellerine oturtmak için Türk devlet geleneğinin üzerinde hasasiyetle duruldu. *Oğuz Han*'ın torunu, yani *Gün Han*'ın oğlu *Kayı Han*'dan geldikleri *Yazıcızâde Ali* de kesin ifadesini buldu. "*Kayı da Ertuğrul oğlu Osman Beği uçdaki Türk beyleri derilip kurultay edüp Oğuz töresin soruşuk Han diktiler... Gün Han'ın vasiyeti Oğuz töresi mucibince hanlık ve padişahlık Kayı soyu var iken Özge boy hanlarının soyuna hanlık ve padişahlık değmez.*" (Tarih-i Âl-i Selçuk; Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan, el Nr: 1390-1391) *II.*

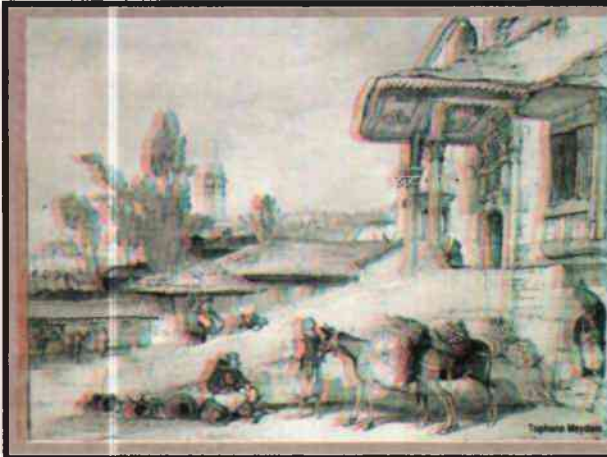
temellerine genel bakış

Murat paraların üzerine *Kayı Boyu*'nun damgasını aynı gaye ile bastırmıştır. *II. Mehmed*, İstanbul'u fethettikten sonra "*Han*" ünvanını devamlı kullandı. Fetihle sultanlığını bütün dünyaya tescil ettirmiş oluyordu. Uzun süre "*Han*" ünvanını kullanmalarını, Selçuklu sultanlarının hatıralarına sadakat göstermeleri, Fatih dönemine kadar Selçuklu nevbetini vurdurmaları, hakimiyetleri için Selçuklu Sultan'ın verdiği fermanın bahsetmeleri, Osmanlı'nın meşruiyete verdiği önemi göstermektedir.

I. Murad oğlu Bayezid'e kızını alırken çeyiz olarak toprağının bir bölümünü (Kütahya, Simav, Tavşanlı v.s.) vermeye *Germiyanoglu*'nu razı etmesi, Türk beyliklerinde gasıb görünmemek içindi. O güne kadar böyle bir şey cereyan etmemişti. Aynı dönemde Isparta, Karaağaç, Akşehir, Seydişehir, Yalvaç gibi yerler de *Hamidoğulları*'ndan "Satu-bazar" usulünde satın alındı ve satış muamelesi mahkemede tescil edildi. Altın alta zorlama olabileceği ihtimaline rağmen Osmanlı'nın hiç değilse meşruiyetin şekli şartına riayet etmesi, aynı hassasiyetten ileri gelmektedir.

Osmanlı Devleti; kuruluş aşamasındayken. "*Geçmiş Türk Devletlerini Tetkik Komisyonları*" kurduklarını biliyoruz. Bu komisyonların dördüncüsüne *Yıldırım Bayezid* zamanında rast-

lıyoruz. Yapılan araştırmalarda geçmiş Türk devletlerinin zaafı tesbit ediliyor, aynı zaafa düşer olmamak için âzami dikkat sarfediliyordu. Meselâ eski Türk devletlerinde olduğu gibi, yeni fethedilen yerlere, oraları fethedenleri tayin veya eski sahiplerine bırakıp, yanlarına şâd göndererek onları kontrol ettirmiyorlardı. Çünkü merkezin küçük bir zaafında eyaletler baş kaldırıyor, devlet parçalanıyordu. Bu hususu hiçbir zaman gözden kaçırmadılar, adem-i merkeziyete meydan vermediler. Koyu bir merkeziyetçilik güdüp, bürokrasiyi güçlendirmediler. Kendilerine has, kamu hukukunda "Tevs-i mezûniyet" denilen bir sistem geliştirdiler. Bunun için Osmanlı sultanı bizzat sefere çıkıyor, hastalık veya ihtiyarlık halinde oğullarını gönderiyordu. Fethedilen toprağın, devlete ait olduğunu da her vesile ile zihinlere çakmaya gayret ediyorlardı. Buna *I. Murad'ın Evrenos Beğ'e* gönderdiği ünlü fermana şahit oluyoruz. Hattâ devlet çok genişlediği zaman da bile aynı hassasiyeti koruduklarını, *Kanûnî'nin Gazi Bali Bey'e* gönderdiği Hatt-ı Hümayunda okumaktayız. "*Kendi kılıcım ile bu kadar memleket feth eyledüm demeyesün. Memleket Allah'ındır. Sâniyen Hazreti Peygamberiündür. Sâliyen emr-i Hakk ile Halifenündür*".

Osmanlı sadece insanlar için bir devlet değildi. Nalsız bir beygire yük vurmak suçtu. Buzağısı olan bir ineği sonuna kadar sağmak da suçtu. Sağan uyarılır, buzağıya süt bırakmamaya devam ederse, ebediyen inek bakmak hakkı elinden alınır. Arı kovanlarındaki balın da sonuna kadar boşaltılması yasaktı.

1942 Sakarya Akyazı doğumlu. Haydarpaşa Lisesi'nden sonra Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Edebiyat Fakültesi Felsefe sertifikası aldı. Almanya Brilon'daki Guethe Enstitüsünde lisan öğrenimi müteakiben Moxburg Üniversitesi'nde Prof. Dr. Ditrich Pirson'un yanında "Türk Devletlerinde Temel Hürriyetler" konulu doktorasını bitirdi (1976). Aynı kürsüde çalışmaya başladı. 1988 yılında Türkiye'ye dönen Dr. Özdemir'in Hala Moxburg Üniversitesi ile teması devam etmekte olup, Zaman Gazetesi'nde de yazıları yayımlanmaktadır.

Yayınlanmış Romanları; Varolmak Kavgası (1970), Çağımızın Aşıkları (1977), Ölüm Daha Güzeldi (1982 - Milli Kültür Vakfı Ödülü), Yazılamamış Destanlar (1989), İki Dünya Arasında (1992), Çanakkale Mahşeri (1998 - Yazarlar Birliği Ödülü) Çeşitli hikayelerinin toplandığı Bayram Hediyesi (1971)yanında, İslam Devlet Felsefesi (1988), Türk Devlet Felsefesi (1989), Medeniyet Ülkesini Arıyor (1991) araştırmaları kitaplaşmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Meseleleri adı altında makalelerinin toplandığı iki kitabı daha vardır.

Anadolu Selçuklularının çökmesiyle ortaya çıkan beyliklerin belki de en küçüğü Osmanlı idi. Üstelik Bizansla sınırdışı. Onlara göre çok güçlü olan Hristiyan Bizansla sınırdışlığını avantaja çevirmesini bildiler. Diğer beyliklere sırt dönerek Hristiyanlara karşı cihat yapmayı ön plânda tuttular. Bu tavırları kardeş kavgasını arzu etmeyen, cihat iştiyakı taşıyan diğer Beyliklerdeki insanların sempatilerini celbediyor, Osmanlı Beğliğine gelmelerine sebep oluyordu. Gelenler sıradan insanlar değildi; din ve devlet adamıydılar. Bu siyasetle Osmanlılar hem Bizans topraklarında genişliyor, hem de devlet kadrosunu seviyeli bir hale getiriyordu.

Devlet bizâtihi medeniyetin ürünüdür. Medeniyetin seviyesini, o mede-

niyetin ortaya çıkardığı devlette görmek mümkündür. Osmanlı devleti o zamana kadar kurulmuş Türk devletlerinden oluşan tecrübeden istifade ederek kurulmuştur. Bu devletin gücü, kuvveti, iskeleti Orta-Asya'nın bozkırlarında yoğrulup, günışığına çıkmış, ruhu ise Mekke'den gelmişti. Gücü, kuvvetiyle tebaasının güvenliğini sağlıyor, rûhuyla da insanî bir ortam oluştuyordu.

İstanbul'u fetheden *Fatih*, ertesi gün *Hızır Bey*'i belediye reisi tayin etti. *Hızır Bey* de ilk tebliğ ile Haliç'in sırtlarında koyun, kuzu, sığır otlatmayı yasakladı. Çünkü oralarda otlayacak hayvanların tımaklarıyla döktüğü topraklar uzun vadede Haliç'in dolmasına sebep olabilirdi ve ilk olarak Boğaz'daki balık çeşitlerinin sayımı yapıldı; avlanma, av yasağı günleri belirlenip, ilan edildi. Osmanlı'nın ilk icraatlarına bakınca, ancak yirminci yüzyılın ortalarında insanlığın gündemine gelen çevre problemini gördüklerini, tedbirlerini ona göre aldıklarını müşâhede ediyoruz.

Çevre elbette insan içindi. Osmanlı *hüman* bir devlettir. Din, ırk ayırımı yapmadan insanların hizmetinde bulunan vakıflar kurdu. Fakirliğini gizleyecek kadar onurlu insanlıları tesbit edip, akşam karanlığı bastıktan sonra, evlerine servis yapacak vakıflar, hizmetçilerin kırdıkları tabak ve surahi gibi eşyaları tazmin edecek vakıflar, bugün çok ayrıntı kabul edilen hususlara dair insanlara hizmet eden vakıflar ister istemez konu ile ilgilenenlerin dikkatini çekiyor. Bu vakıflar sadece insanlara hizmet için değildi; kanadı kırık leylekler, diğer bakıma muhtaç hayvanlar da bu vakıfların hizmetlerinden yararlanıyorlardı.

Osmanlı'da bütün tebaa, kanun önünde eşitti. Müslümanlar ile gayri müslimler arasında yıllık vergide sadece iki akçe fark vardı. Müslümanlar yılda 22 akçe, gayri müslimler 24 ak-

çe vergi ödüyorlardı. Aradaki bu iki akçe farka mukabil, müslümanların ayrıca zekât, fitre gibi İslâmî vecibeleri vardı. Bir de en önemlisi şuydu: Osmanlı İslâmî anlayışla dizayn edilmiş bir devlettir. Gayri müslümanlar ise bu devleti dizayn eden inancı benimsemiyorlardı. "Tebaamdır, gücüm yeter" diye Osmanlı onları zorla askere götürmek yetkisini kendisinde görmüyordu. 1960'lı yıllarda *Muhammed Ali*, "Elhamdülillâh Müslümanım, Amerika Birleşik Devletleri Hristiyanıdır, ben bu devlette askere gitmem." dedi. Ne çâre ki *Muhammed Ali*'nin inancına saygı duyulmadı. Dünya şampiyonluğu elinden alındı; hapse atıldı, zorla askere götürüldü. Bugünkü Amerika Birleşik Devletleri mi, yoksa yediyüzyıl önce kurulmuş Osmanlı Devleti mi insan haklarına saygılı olduğunun takdirini okuyucuya bırakıyorum.

Alınan vergi bir yıl zarfında vatan-
daşın güvenliğini sağlamak, amme
hizmetlerini görmek içindi... Güvenli-
ğini sağlayamaz, amme hizmetlerini
göremezse, alınan vergi Hristiyan te-
baaya aynen iade edilirdi. Buna dair
ilk tatbikatı *Hz. Ömer*, Şam'da yaptı.
İslâm ordusu Şam'a girmişti. Hristi-
yan tebaadan da vergi toplanmıştı.
Sonra ordunun Şam'ı terk etmesi icap
edince, *Hz. Ömer*'in emriyle tahsildar-
lar Hristiyan tebaaya vergilerini geri
ödediler. Aynı tatbikatı Selçuklular'ın
elinden çıkan Diyarbakır'da
görüyoruz. 1402 An-
kara Sava-
şı'ndan
sonra, Se-
lanik Os-
manlı'nın
elinden çı-
kınca, bu
kere Os-
manlı ver-
gileri geri
ödedi. Os-

manlı'da teşkilatlanmayan hiçbir ka-
vim hiçbir din veya mezhep mensubu,
zanaat veya esnaf grubu yoktu. Hepsi
de arkalarında devletin, şefkatli elini
duyarlardı.

Osmanlı sadece insanlar için bir
devlet değildi. Nalsız bir beygire yük
vurmak suçtu. Buzağısı olan bir ineği
sonuna kadar sağmak da suçtu. Sağan
uyarılır, buzağıya süt bırakmamaya
devam ederse, ebediyen inek bakmak
hakkı elinden alınırdı. Arı kovanların-
daki balın da sonuna kadar boşaltılma-
sı yasaktı.

Osmanlı medeniyeti sadece insan-
lar, hayvanlar için değildi; O medeni-
yette çiçeklerin de dili vardı. Bir cam-
da, saksının içinde kırmızı bir çiçek
görünüyorsa, bunun anlamı şu idi: Ey
yolcu, bu evde genç bir kız var, lütfen
konuşmalarına dikkat ediver; argo ke-
lime kullanma. Eğer camdaki çiçek
sarı ise, bu da evde hasta bulunduğun-
u, yüksek sesle konuşulmamasını ha-
ber veriyordu.

Osmanlı medeniyeti 16 ve 17. yüz-
yıllarda bütün dünya başkentlerini et-
kilemişti. Bu yıllarda, Paris sosyetesinin
arasında en önemli cereyan "Türk-
perestlik"ti... Paris sosyetesinde evin-
de bir Türk köşesi bulundurmamayan ai-
leye, gerici gözüyle bakılırdı. Fransız
aydınını ne derecede etkilediğini *Mo-
lier*'in piyeslerinden biliyoruz. O yüz-
yıllarda Fransa'da Türkçe kelime kul-
lanmanın hattâ Türkçe cümle kurma-

nın moda olduğuna hiciv ustasından öğreniyoruz. Askerimizin yemeği “Kul-aşı” bütün Batı sosyetesinin “Gulaş”ı oldu. Viyana kuşatması sırasında, dinlenme zamanları Türkler bir şeyler içiyordu. “Bu milletin içtiği ne?” diye Avusturya aristokrasisinin merakını mücib oluyordu. Nihayet kahve olduğunu öğrendiler: adını dahi değiştirmeden “kahve” içmeye başladılar. Kahve satan dükkân açmak Viyana’da, sonra Avrupa’nın diğer şehirlerinde moda oldu.

Bazı sıg bilgiler, İngilizlerin Avrupalıların bizi adlandırmak için hayvanların aptallarından kabul edilen Hindi’ye de, bize de “Turkey” dedikleri için yakınıyorlar. Biz hindi’ye, niçin “Hindi” dediğimizi bunlar niçin düşünmüyorlar? Çünkü bize Hindistan’dan geldi. Bizden de Avrupa’ya gittiği için, onların dilinde de adı bulunmayan bu hayvanı, tıpkı bizim gibi menşeiyle ifade ediyorlar. Batılıların niçin Noel’de, yılbaşında hindi yediklerini anlayabilmek, ancak o yüzyıllarda Osmanlı’nın Avrupa’ya etkisini bilmekle mümkündür. Türkler bu hayvanı yediğine göre, eti çok lezzetli ve faydalı olmalıdır. şeklinde bir kanaat yaygınlaşmıştı. Onlar da kâfi miktarda bulunmadığı için ancak Noel ve yılbaşlarında yiyebiliyorlardı. Uzaktan dinlediği mehterin Mozart’ın daha sonra yazdığı eserlerinde etkisi bulunduğunu müzikle ilgilen herkes biliyor. Mozart’ın yazdığı ‘Türk marşı’ çok ünlüdür. Yalnız Mozart değil, Batı’da kompozitör sayılmak için “Türk marşı” bes-telemenin bir gelenek halini aldığını da biliyoruz.

Bugün Batı’da kuvvetler ayrılığına dayanan bir devlet şekli varsa, bunda da Osmanlı’nın payını görmemek mümkün değildir. Gerek Rousseau’nun, gerek Montesquieu’nun öncüsü Jean Bodin’dir. Osmanlı Devleti’nin ihtişamı, bütün çarklarının bir saat gibi işlemesi,

Bodin’in dikkatini çekmiş, onun devlet görüşünü derinden etkilemiştir. Bodin’in devlet görüşlerini geliştirip, kuvvetler ayrılığını net bir hale Montesquieu işlemiş, ona sosyal boyutu Rousseau ilave etmiştir. Tarihten, Peygamber Efendimizin Muaz’ı Yemen’e katı tayin ettiğini hatırlamalıyız. Sonra İslâm devletinde özel hukukla kaide koymak ulamaya bırakılmıştı. Kadılar özlük işlerini, tayinlerini kendileri yaparlardı. Devlet ancak amme intizamını düzenleyebilir, onun için gerekli tedbirleri alırdı. Bugün Amerika Birleşik Devletleri’nde gördüğümüz jüri usûlüne Selçuklular’da rastlamakta, devlet sistemimizin ne kadar ileri ve dünyada etkili olduğunu tahayyül edebiliriz.

Hukuk, yüksek bir nosyon, ileri bir adalet duygusu ister. Hakkı tevzî eden özel hukuku yapanların bunlara sahip olması gerektiği önümüzdeki yüzyılda Batılıların da dikkatini çekecektir. Batıda özel hukuk, parlamentonun görevlerinin arasından çıkarılıp geliştirilmesi, uzmanlarına, yani hukuk fakültelerine bırakılacaktır. Yalnız kanunun kodifikasyonunda değil, anayasaya aykırı olup olmadığının da bizim sistemimiz gündeme gelecektir. Günümüzde Anayasa mahkemelerine kanunlar yapıldıktan sonra başvurulmaktadır. Başvurmak için de aynı prosedür şartları sözkonusudur. Kanunlar yürürlüğe girdikten sonra açılan davalar kazanılsa bile, telâfi edilemeyecek zararlar husûle gelebilir. Bunun örneklerine çok sık rastlıyoruz. Osmanlı’da ise kanun daha yeterli merci’e intikal etmeden, böyle bir kanun ferdin haklarına, ammenin menfaatlerine aykırımı değil mi araştırması yapılırdı.

Son olarak bir hususu belirtmek isterim, Sırpa’da “Devlet zamanı” diye bir tabir vardır. Sırlar “Devlet

İstanbul’u fetheden Fatih, ertesi gün Hızır Bey’i belediye reisi tâyin etti. Hızır Bey de ilk tebliğ ile Haliç’in sirtlarında koyun, kuzu, sığır otlatmayı yasakladı. Çünkü oralarda otlayacak hayvanların tırnaklarıyla döktüğü topraklar uzun vadede Haliç’in dolmasına sebep olabilirdi.

zamanı” dediklerinde Osmanlı’yı kastetmektedirler. Osmanlı çekildikten sonra krallıkları kuruldu. Komünist bir sistem devletlerine hakim oldu. Demek ki onların şuur altlarında, bunlar devlet olarak yer almamış ki; Osmanlı için “Devlet zamanı” tabirini kullanmaktadırlar. Araplar da Osmanlı’yı aynı kavramla yani “Devlet zamanı” kavramıyla anmaktadırlar. Onların da şuur altlarında Osmanlı Devleti yattığı anlaşılıyor. Biri Sırp, biri Arap; biri Hristiyan Ortodoks, diğer Müslüman. Birbirinden farklı iki ırkın, kültürün ve medeniyetin çocukları, ceddimizin kurdukları devleti “Devlet zamanı” diye yad etmektedirler.

'Osmanlı, diğer ırk, mezhep, din hemen hemen alakasız diyebileceğim

Osmanlı'nın Menşei

Osmanoğulları denen ailenin atası olan Kayıhanogulları, Alpaslan'ın 1071 Anadolu seferine katılan Kayı Boyu arasında yer alıp ve hemen o senelerde Selçuklu Devleti tarafından Ahlat Kalesi'nin açığına (otlağına) yerleştirilen bir Kayı Boyu kabilesidir. Kayıhanogulları Ahlat'ta 160 yıla yakın yaşadılar. 1231'de Kayıhanoglu Süleyman Şah (Gündüz Alp), oğlu Ertuğrul Gazi ile beraber Ahlat'tan oynadı (hareket etti) ve 1231'de Erzincan civarında Yassıçemen'de Selçuklular (Sultan Alaattin Keykubat) ile Harzemliler (Sultan Celalettin Harzemşah) arasında geçen çok önemli Yassıçemen Meydan Muharebesi'nde Ertuğrul Gazi ile babası, Büyük Alaattin'e bir hizmette bulundular. Büyük Alaattin de bu hizmetten memnun oldu. Ertuğrul Bey'e Bizans ucunda 1231 yılının sonlarına doğru bir iktâ (Dirlik=toprak) verdi. Bu toprak Domaniç civarında 1000-2000 kilometrekare arasında çok mütevazı bir toprak parçası idi.

Selçuklu Türkiye'si'nde Bizans ucu ikiye ayrılıyor. Bizans kesiminin

güney ucunu Germiyanogulları tutuyor, kuzey kesimini Kastamonu'da oturan Çobanoğulları Beyliği tutuyor. Çobanoğulları tıpkı Kayıhanogulları (yani Osmanoğulları) gibi Kayı Boyu'ndandır.

Kayıoğullarının Domaniç'e gelişinde Ertuğrul Gazi'nin babası Süleyman Şah ölüyor. Kayıhanogullarının tamamı gelmemiş, kabileden bir kısmı Ahlat'ta kalmıştır. 1281 yılında Ertuğrul Gazi ölmüş, yerine Osman Gazi Bey olmuştur.

Osman Gazi'nin Siyasi ve Hukuku Statüsü

Şimdi Osmangazi'nin siyasi ve hukukî statüsü hakkında birkaç şey söylemek istiyorum: 1281'de Bey olan Osman Gazi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizansa karşı Kuzey hududunu tutan Çobanoğullarına tabi bir uç beyidir. Germiyanogulları ve Çobanoğulları, Konya'da yaşayan Selçuklu Hanedanına, Selçuklu Hanedanı da Tebriz'de oturan Cengizogullarından İlhan'a bağlıdır. İlhan, gene Cengiz Hanedanı'ndan gelen ve Pekin'de oturan Büyük Han'a bağlıdır.

Yani Osman Bey, Pekin'de oturan Büyük Han'ın tabiinin, tabiinin tabiine bağlı. Osman Bey'in bu şekilde ne kadar mütevazı bir konumda olduğunu arz ediyorum.

Ertuğrul Gazi'ye Verilen

Toprağın Jeostratejik Durumu:

Sultan Alaattin Keykubat'ın Gündüz Alp ve Ertuğrul Gazi'ye verdiği toprağın Karadeniz ve Marmara Denizi'ne yakınlığı vardır. Dolayısıyla Boğazlara çok yakındır. Alaattin Keykubat, Osmanoğulları'na güneyde bir yerde toprak verse idi, acaba Osmanoğullarının istikbali bu derece parlak olabilir miydi? Tabii bu fantastik düşüncelere girmiyorum.

Babası 50 sene bey olduktan sonra Osman Gazi de tam 43 sene bey olmuştur. Yani Osmanlı'nın menşeiinde uzun bir gelişme süreci vardır. Sonra birden genişleyince, Osmanlı'nın yıl-

dırım hızıyla bir cihan devleti olduğu sanılmaktadır.

Osman Gazi'nin bütün hedefi; Marmara'da kıyı edinmek, Karadeniz'de kıyı edinmek. Kuzey Batı'ya doğru topraklarını genişletmek ve boğazlara mümkün olduğu kadar yaklaşabilmektir. Nitekim oğlu Orhan Bey, Üsküdar'a kadar gelmiştir.

Osmanlı'nın kutladığımız 700. yıldönümü nedir?

Bunun üzerinde de birkaç cümle arzetmek isterim. Osmanlı Devletinin kuruluş yılı kabul edilen miladi 1299'un sonu ve 1300'ün başında ne oldu? Konya'daki Selçuklu devleti bu tarihte Osman Gazi'ye tuğ, tabi, bayrak ve alem göndererek, Uç Beyliği'nden Uç Beylerbeyliğine yükseltti. Yani Germiyanogullarının tabiiyetinden kurtardı. Doğrudan doğruya kendi şahsına bağladı. Osmanlı'nın statüsü o zamanda budur. Osmanlı tarihçileri bu olayı 'İstiklal-i Osmani' (Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu) olarak tabir etmişlerdir.

Türkiye Selçuklu Hanedanı 1306 yılında çökmüştür. Osmanlı'lar o zaman İlhanlılar'a bağlanmışlardır. Osmanlıların İlhanlılar'ın tabiiyetinden kurtulması ancak Orhan Gazi zamanında 1335 yılındadır Tarih çizgisi budur.

Osmanlı Mucizeleri

- Boğazlar ve Marmara Havzası, modern zamanlara kadar tarihçiler tarafından dünyanın en stratejik yeri olarak kabul edilmiştir.

- Bir diğer konu-buna Osmanlı mucizesi diyebiliriz-Askeri ve siyasi alanda büyük dehâ olan hükümdarların kesintisiz olarak, birbirleri arkasından gelmesidir. Kanuni devrine kadar hükümdarlar bu şekilde hep birinci sınıf dehâ olarak tahta geçmişlerdir. Demokrasinin olmadığı zamanlarda bu gibi şahsiyetler çok daha önemlidir. Hükümdarlar bir toplumu çok ileri götürebilmekte yahut geriletebilmektedir. Mekanizma bu şekilde ku-

ve kavimlere karşı bir tarafsızlık içinde'

rulmuştur. Yeryüzündeki bütün hanedanlara baktığımızda Osmanlıları gibi ilk 10-12 hükümdarın dehâ sahipleri olarak birbirlerini takip ettiklerini görmüyoruz. Böyle bir silsile Osmanlı'nın gelişmesinde birinci derecede yardımcı olmuştur.

Osmanlılar Selçukluların Devamıdır

Osmanlı, Selçuklu geleneğinin varisidir. Zaten Osmanlı tarihçilerin, -tarihi gerçeklere de uygun olarak- iddiaları çöken Selçuklu Hanedanı'nın yerine Osmanlıların geldiğidir. İktidarın zorla alınmadığı ve meşru halefleri olduğudur. Çünkü son Selçuklu Padişahı 1306'da Kayseri'de ölmüştür. O taht kendiliğinden çökmüştür. Osmanlılar kendilerinden önceki hanedanla savaşmış ve o hanedanı yıkmış değillerdir.

Osmanoğulları, varisi olduğu Selçuklu kültürünün varisi ve devamı iken, Avrupa'nın ve Bizans'ın yanıbaşında başka bir kültür ile de temasını çok açık bir biçimde yapabilmıştır.

Devlet ve Orduya Verilen Önem

Osmanlı gelişmesinin diğer bir sebebi; Devlet teşkilatına ve Orduya verilen önemdir. Osmanlılar, yaşadıkları dönemde donanma ve devlet yapısında diğer devletlerden geri kalmamaya büyük özen göstermişlerdir. Donanmada bu güç, ancak Fatih'in son döneminde olmuştur. Bu dikkat, bugüne

kadar hiç azalmamıştır.

Osmanlı'nın devlet anlayışı; Kayıhanlılar ve Mete soyundan olduğu için eski Türk anlayışının devamıdır. Bu anlayış nedir? Kendisinin mensup olmadığı ırk, mezhep, din ve kavimlere karşı hemen hemen alakasız diyebileceğim bir tarafsızlık şeklindedir. Devlete başkaldırmadıkça, devlete olan vecibelerini yerine getirdikçe başka bir kavme hususi bir siyaset gütmemiştir. Osmanlı devlet sistemi Fatih Sultan Mehmet tarafından çok merkezi bir hale getirilmiştir. Herşey merkeze bağlanmıştır.

Fatih Sultan Mehmet'in cihan imparatorluğunun temellerini muvaffakiyetle atması sözkonusudur. Osmanlı ordularının denizde üstünlüğü de yine Fatih Sultan Mehmed zamanında gerçekleşmiştir. 1460'lı yıllarda Dünyanın en büyük donanması olan Venedik Donanması'nın önüne geçilmiştir. 1470'li yılların sonlarında iki Venedik Donanması kadar bir donanmayı kurmak suretiyle Osmanlı, deniz gücünde yenilemez hale gelmiştir. Boğazları kapatmıştır. Boğazlar rejimi kurmuştur. Osmanlı'nın izni olmaksızın Boğazlar'ı ve Marmara'yı geçmek mümkün olmamıştır. Karadeniz'i kapatmıştır.

Çok merkezi bir devlet kurmak suretiye Türk aristokrasisini budamıştır. Türkmen Beyleri'nin nüfuzunu kırmıştır. Avrupa'ya merkezi bir devlet modeli sunmuştur. Feodal bir yapıda olmayan, herşeyiyle merkeze bağlı olan bir devlet teşkilatı, o dönem Avrupası için bir model teşkil etmiştir. Başta Fransa olmak üzere Avrupa'da da merkezi devletler teşekkül etmiştir. Merkezi devlette taşradaki ekonomik değerler merkeze akıtılır. Merkezde biriken eko-

Dr. Yılmaz ÖZTUNA

20 Eylül 1930 İstanbul doğdu. Paris Üniversitesi'nde 1950-57 yılları arasında öğrenim gördü. Tarih doktoru. Öğretim Üyeliği, İstanbul'da genel yayın müdürlüğü, köşe yazarlığı, başyazarlık yaptı. Adalet Partisi'nden milletvekili seçildi. Bir çok yönetim kurulu üyeliklerinde ve müşavirliklerde bulundu. 120 kadar basılmış kitabı 15.000 kadar makalesi bulunmaktadır. Çeşitli dillere de çevrilen kitapları çok sayıda ödül aldı. Eserleri daha çok Osmanlı siyasi ve medeni tarihi, jenealoji ve müzikoloji türündedir.

Dr. Yılmaz Öztuna evli 2 çocuk babasıdır.

nomik kaynaklar, yönetim, kültür ve imar sahasında istediği gibi kullanılabilen bir devlet mekanizması kurmuştur.

Osmanlı başka ne yapmıştır? Bursa ve Edirne'den sonra İstanbul fethe-dilmiştir. İstanbul bütün Türk Tarihinin en üst estetik ve medeniyet çizgisini gösteren bir şehirdir. Fatih'ten, 20. asrın sonlarına kadar İstanbul, her dönemde kuruluşuna birşeyler katmıştır. Herşeyiyle Türk unsurları taşımasının yanında İstanbul bir imparatorluk şehri olmuştur. Osmanlı kültür ve sanat etkinliğinde bulunan kişilerin bir şekilde İstanbul ile bağlantısı vardır.

Osmanlı, 1516'dan 1683 Viyana bozgununa kadar bir cihan devleti teşkil etmiştir. Kendi medeniyetiyle, kültürüyle, teşkilatıyla, ordusuyla, donanmasıyla, devlet adamlarıyla, ularmasıyla cihan devletini kurmuştur. Bu

oluşuma "Nizam-ı Alem" denilmiştir. Nizam-ı Alem tabiri Fatih'in Kanunnamesi'nde yer almıştır.

Osmanlı Nizam-ı Alem'i 1683'den sonra kaybetmiştir. "Nizam-ı Alem'i, "Cihan Devleti" olarak tercüme eden benim.

Cihan Devleti; bütün dünyaya hakim olan bir devlet değildir. Tarihte böyle bir devlet yoktur. O devletin rızası olmaksızın, yeryüzünde herhangi bir kapital değişikliği yapılamayacak, veyahut yapılması pek zor olacak bir devlettir. Bugün ABD, tarihte Roma ve Britanya İmparatorlukları cihan devletleri arasındadır.

Osmanlı Devleti Viyana bozgunundan sonra Nizam-ı Alem politikasını 1774'e kadar sürdürmüştür. 1793 Martı'nda Nizam-ı Alem özelliğini kaybetmiştir. Nizam-ı Cedid'i (Yeni Düzeni) devlet rejimi olarak kabul etmiştir.

Osmanlı, İslam'dan evvelki Türk Kültür ve medeniyetini, onun üzerine gelen İslami Türk Kültür ve medeniyetini ekledikten sonra ikiyüz seneden beri Batı Kültür ve Medeniyeti'nden yaptığı iktibaslarla bugünkü Türk medeniyetini oluşturmak Türk'ün bugünkü pozisyonunu elde etmeye çalışmıştır.

Osmanlı'da ıslahat çok eski dönemlerde başlıyor. 16. asrın hemen son yıllarında Hoca Saadettin Efendi ile başlıyor. Fakat bu ıslahat, devletin kendi içinde yaptığı ıslahattır. Yani Koçu Bey gibi, Katip Çelebi gibi, II. Osman gibi, IV. Murat gibi, Köprülü Mehmet Paşa gibi. Bütün bu ıslahatlar devletin kendi içerisinde kendini Kanuni dönemindeki durumuna çıkarmak için yapılan ıslahatlardır.

Dışarıya bakılarak reform yapılması gerektiği, 1699 Karlofça Anlaşması'ndan itibaren başlar. Bu dönemdeki ıslahatların ilk temsilcisi Karlofça Muahedesi'nde reisülküttâb yani Hariciye Nazırı olan Sadrazam Râmi Mehmet Paşa olmuştur. Deniz ve Ka-

ra Mühendis Okulları'nın açan bir kuşağın ardından yeni padişah Üçüncü Selim 1793'de radikal reformunu ilan etmiştir: Nizam-ı Cedid. Bir dizi reformlar 1807 Kabakçı İsyanı ile kesildi. Reformlara II. Mahmut, ancak 1826 yılından itibaren devam etti. 1839'daki ölümüne kadar yapabildiğini yaptı. 16. asırda biz, medeniyetimizi Avrupa'ya kabul ettiremedik. Kabul ettirseydik, şimdi onlar bizim örf ve adetlerimize göre hareket edecek olacaktı.

Şimdi Osmanlı, 93 Savaşı gibi çok akılsız bir savaşta Rumeli'nin yarısını kaybetti. Balkan Savaşı gibi daha da akılsız bir savaşla Rumeli'nin diğer yarısını kaybetti. I. Cihan Savaşı gibi girilmesi akılları durduracak bir savaş girdi ve kendi kendisini imha etti.

Tarih ilmi ve tarih felsefesi bakımından zaten imparatorlukların devamına imkan yok. Ancak imparatorluklar başka bir şekilde günümüzde devam ediyor. Dünyadaki bir takım devletler kurdukları teşkilatlarla menfaatlerini birleştiriyorlar. Türkiye, I. Cihan Savaşı'na girmemiş olsaydı, tıpkı İngiltere ve Fransa'nın 1945'te yaptı-

ğı gibi imparatorluğunu kendi eliyle tasfiye etmek imkanına sahip olacaktı. Biz bugün çok daha iyi pozisyonda olacaktık.

Libya, Balkan, I. Cihan Savaşı gibi savaşlar geriye hayat kaynakları tükenmiş bir Türkiye bıraktı. 1918 sonunda imparatorluğun dokuz ordusu Mondros Mütarekesi hükümleri gereği silahlarını bıraktı.

Böyle bir dönemde Osmanlı Milli Mücadeleyi yapabildi. Milli Mücadeleyi yapacak generallerini yetiştirmişti. Milli Mücadeleyi yapan kadrolar da ve şimdi bizde hepimiz aslında Osmanlı'yız. Osmanlı'nın varisiyiz. Nitekim yakın bir zaman önce Sayın Cumhurbaşkanımız, Osmanlı'nın varisi olduğumuzu diplomatik ifade ile de söyledi. Zaten Osmanlı bizden kopuk birşey değildir. Cumhuriyet bir rejimin adı. Ama Türkiye Devleti'nin kurucusu da Osmanlı değil, onu belirtmem lazımdır. Türkiye Devletinin kurucusu elbette 1074 yılında Selçuklulardır.

Osmanlı'dan büyük bir kültür kopmuş oldu. Bu kopuş büyük oldu. Bir dönemde Osmanlı reddi mirası moda oldu. Rejim değişince yeni gelen rejim eski rejimi beğenmez. 'Eski rejim iyidir' denilirse o zaman da 'Peki, eski rejim iyiydi de senin o koltukta ne işin var' derler. Yani tarihin kaidesi budur. Yeni rejimin eskisine methiye okumayacağı bir politika gereğidir.

Osmanlı, tarih içerisinde çok büyük bir bahis olan ve ikibinbeşyüz senelik bir mazisi olan bütün Türk tarihinin üç kıtada geçen çok büyük bir bölümüdür. Osmanlı yönetiminde kalan ve ayrılan 40'dan fazla devlet var. Osmanlı Devleti onlar için de aynı önemi ifade etmektedir. Onlar da mazilerini Osmanlı'yı doğru öğrenmek suretiyle öğrenebilirler.

Osmanlı, keşfi devam eden bir kıta

Mustafa ARMAĞAN

Yoksa Suriye ve Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından sırasıyla 1516 ve 1517'de fethinin Osmanlı devletinin yükselmesinde İstanbul'un fethinden daha büyük rol oynadığını iddia eden ünlü tarihçi Fernand Braudel haklı mıdır? Yoksa Osmanlı devleti en geniş sınırlarına zannedildiği gibi Kanuni döneminde değil de, torununun oğlu olan III. Mehmed zamanında Eğri'nin fethiyle mi ulaşmıştır? Yoksa umumi kanaatin aksine Osmanlılar Avrupa'daki teknolojik yeniliklere kaplanmamış, Osmanlı devletine ambargo koyanlar Avrupalılar mı olmuştur?

Tarihi sürekli yeni sorularla çeşitli noktalarından deşmek, göze görünmeyen vechelerine çapraz zaviyelerden ışıklar tutmak ve algılama kalıplarımızı sürekli diri tutmak, hatta yıkmak, arındırmak bir zorunluluk olarak dayatıyor kendisini. Aksi halde tarihi olmuş bitmiş ve kemale ermiş bir bütün, sonradan dokunulamayacak sihirli bir kristal avize gibi telakki etmek bizi ciddi yanılgılara sürükleyebileceği gibi, sürekli farklılaşmalara muhtaç olan bakış açılarımızı dondurmak tehlikesine de gebe dir.

Öyleyse Braudel'le birlikte gür bir sesle haykıralım: **Tarihi, bugünü anlamlandırmak için anlamaya çalışırız.** (Başka türlü tarihin herhangi bir cazibesi olabilir miydi bizim için?) Bugünü anlamlandırabilmek için de bütün dünya tarihine seferberlik ilan etmek zorundayız.

Osmanlı'yı doğru anlamak, bu bakımdan, kendimizi doğru anlamak, bugünümüzü aslı mahiyeti içinde kavramak için gereklidir. Üstelik Osmanlı'nın anlaşılması yalnız bizim için değil, Balkanlar ve Ortadoğu'nun tarihini anlamak için, giderek külliyen Avrupa ve modern dünyanın tarihini anlamak için de vazgeçilmez önemdedir.

Mesela bizim tarihlerimizde **Demirbaş Şarl** diye bilinen İsveç Kralı XII. Charles tahtını kaybedince yardım için Osmanlıların desteğini almak üzere İstanbul'a gelmiştir. Fakat bura-

da rahat durmamış (o kadar ki ünlü Voltaire bile şikayet etmiştir onun sırnaşıklıkından) ve yıllar yılı Osmanlı yönetimini Ruslara savaş açmak için kışkırtmaya çalışmış. akl-ı selim sahibi devlet adamlarımız kendisine kulak asmayıp memleketine gönderilmek istenince de maiyetiyle birlikte ufak çaplı bir isyan çıkarmış, çatışmalar sırasında bazı yeniçerilerin şehit olmasına yol açmıştır. Halk da bıkmıştır artık bu sabık Kral'dan. Kahvehanelerde, **"Elin gavuru bizden yardım istemeye geldi, ama başımıza kaldı, demirbaş kesildi mübarek!"** yollu sohbetlere konu olmuş ve adı oradan **Demirbaş Şarl'a** çıkmıştır.

Demek oluyor ki Osmanlı tarihi, dünya tarihinden kopuk ele alınamayacak kadar karmaşık bir ilişkiler yumağı teşkil etmektedir. Bu yumağın içerisine girilmedikçe de nazif çözümlere ulaşmak mümkün olamamakta, tarihin çarpıtılmış bir sureti üzerinde kısır ve sığ tartışmalara kalmamaktadır meydan.

Kabaca yapageldiğimiz **yükselme-duraklama-gerileme** dönemleri şeklindeki bölümlenmenin Osmanlı'yı anlamamızın önünde duran **en inatçı**

engellerden biri olduğunu söylesem şaşırırmısınız?. Bir lise öğrencisinden padişahların isimlerini saymasını istediğin, iyi kötü Kanuni'ye kadarkileri sayabildiğini göreceksiniz. Belki çok şanslıysanız Deli İbrahim, II. Mahmut gibi bir ikisini sayabilir ama o kadar. Bu, Osmanlı tarihi meraklıları için de ilgilerini ölçmek bakımından uygun bir testtir.

Oysa bu **"sayamadığımız"** döneme daha yakından bakacak olursak onun tam 350 yıl gibi bir devletin hayatında korkunç denilecek derecede uzun bir zaman dilimini kuşattığını görürüz. Bu 350 yıl sanki hiç yaşamamış veya ilgilenmeye değer bir başarı üretilememiş gibi davranmak, en başta bir gerilemenin nasıl olup da 3.5 asır (devletin yarı ömründen fazla bir müddet!) sürebildiğini açıklayamaz. Oysa tarihimizin ve bugünümüzün şifresi asıl bu 3.5 asır içinde saklıdır. Ancak onun gizli ilmi klerini çözme-yi başardığımızda bugünümüzü hazırlayan ipuçlarını da ele geçirebiliriz.

Velhasıl, keşfinin bir asırda bitirilemeyecek kadar engin bir kıta olduğu anlaşılmış durumda bugün Osmanlı tarihinin. Muhtemelen insanlık tarihinde en son keşfedilen kıta olarak da 21. yüzyıl tarihçiliği için giderek büyüyen bir cazibe adası olmaya devam edecektir. Braudel'e bir defa daha kulak kabartalım isterseniz: **"Osmanlı imparatorluğu. Büyük bir tariyografi sorunu, müthiş bir belirsizlik bölgesi."**

Henüz bu bâkir kıtanın, buzdağı misali, görünen kısmıyla meşgul olduğumuz kabul edelim.

Osmanlıda genel olarak hukuk;

Kuruluşunun YEDİYÜZÜNCÜ YILINI millet ve kurumlar olarak kutladığımız OSMANLI DEVLET'İNİN hemen her yönü bu yıl boyunca çeşitli platformlarda ve yayın ve yayım organlarında ele alınıp incelenmiştir. Biz de bu koca devletin (DEVLET-İ ALİYYE veya DEVLET-İ MUAZZAMA'nın) hukukuna ve de bu çerçevede kalmak üzere kamu ve özel hak ve özgürlüklerinin ana hatlarıyla düzenlenmesine kısaca değineceğiz. Bu Devletin hukukunun iki temel kaynağı görülür:

Şer'i kaynaklı hukuk; burada hukukun temel kaynakları vahye, vahiy kültürüne dayanmaktadır ki, bunların ilk iki önemlisi Kitap, Sünnettir.

II. Örfî kaynaklı hukuk; sınırlı olan ilk iki temel kaynak kurallarından, sınırsız olan olaylara hüküm bulmak her zaman mümkün olmadığından, yöresel geleneklerin de hukukta kaynak oluşturduğu inkar edilemez. Bir diğer ifadeyle "Müslümanların güzel gördükleri, Allah katında da güzeldir." hükmü gereği çok uluslu ve çok dinli Müslüman toplumlarda orta çağ boyunca bu ikinci kaynağa dayalı da pek çok fermanlar ve fetvalar verilmiş zamanla ortaya çıkan sorunlar çözümlenmiştir.

Bursa'lı ilim adamı Minkârizâde Mevlana Dede Efendi (ö.1088h/1677m), Siyâsetnâme isimli eserinde: "İslâm Hukukunda, özellikle

de İslâm Ceza Hukukunda, bazı suçlar ve cezaları tayin edilmiş, onun dışında kalanların tespiti işi, İslâmın temel prensiplerine aykırı olmamak üzere devlet başkanına bırakılmıştır. Böylelikle İslâm Ceza Hukukunda Kur'an'da ve hadîste (nass olarak) bildirilen cezaların dışındaki müeyyideler değiştirilebilmektedir." demektedir.

Osmanlı imparatorluğunda; İslâm hukuku, Medenî hukuk bakımından çok geniş bir biçimde uygulandığı hâlde, cezâ hukuku yönünden bazı farklılıklar mevcuttur. Osmanlılar'da yürürlükte olan şer'î hukukun yanında, padişahın kendi irâdesine dayanarak cezâî hükümler ihtivâ eden kanun-nâmeler çıkartmıştır. Bunlara **örf-i sultânî** (padişahın fermanlarla koyduğu hukuk) adı verilegelmiştir.

Örfî hukukun, şer'an düzenlenmemiş olan sahalarda, padişahın bazı kuralları koymasıyla gelişmiştir. İşin temelinde, İslâm Hukukunda cezalandırma siyâsetinde, devlet başkanına, gerekli gördüğü zamanlarda, temel prensiplere aykırı olmamak üzere taziren cezalandırma hakkının verildiği görülür. O nedenle de belirlenen cezaların pek çoğunda İslâm Hukukuna aykırı bir durum yoktur. Pek tabî î zaman zaman sapmaların olduğu da uygulamada görülmüştür.

Osmanlı döneminde de gelenek hukukunun meşruiyeti, geçerliliği, birincil kaynaklara ters düşmediği, orada yer alan temel ilkelere ihlal etmediği sürece, Şâyet bir dinî grubun, dinî bir sorunu ile ilgili ise o takdirde geleneğin o dinin temel kaynaklarına aykırı olmaması aranmıştır. Tıpkı günümüzde olduğu gibi, zira bugün de bir geleneğin hukuka kaynak

oluşturabilmesi için o toplumun temel yasalarına aykırı olmaması şartı ön planda tutulur. Mesela kan davası veya tefecilik yasak olduğundan bu alandaki gelenek gibi görünen inanç ve uygulamalar da geçerli değildir.

Bu genel bilgilendirmeden sonra ferdî ve kamu hürriyetleri ve meşruiyetlerine kısaca değinilecektir. İslâmın geldiği ve yayılmaya başladığı muhitlerde esasen önceleri inanılan, mensekleri uygulanan bir kısım beşerî ya da semâvî dinler var idi. Mesela Osmanlı Devletinin yayıldığı topraklara bakıldığında DİNİ COĞRAFYA'nın çok renkli olduğu, değişik dinlere mensup insanların, toplulukların yanı sıra içiçe yaşadıkları, bunların, DEVLET-İ MUAZZAMA'nın yönetimine katıldıkları görülür. Devletin idârî ve temel yapısı ve fonksiyonları üzerinde çalışmaları ile tanınan hukukçuların teori ve pratiğe dayanan açıklamalarına, meselâ Maverdî'ye göre, gayr-ı Müslim unsurlar, vatandaşlar da tamamen bağımsız ve kendi öz ictihadına göre hareket etme yetkisine sahip devlet memuriyetleri- **tefvizi görevler** - dışında- her türlü kamu hizmetlerinde çalıştırılabilir ve çalıştırılmışlar da.

Bu demektir ki, hâkim olan din ve kuralları İslâm ise de diğerlerine de hayat hakkı ve meşruiyet tanımış, günlük hayatın birçok kesiminde herkes dini ile dinlenmiştir. Nitekim o dönemlerin hukuk kitaplarını oluşturan ve uygulamayı yansıtan FETVALAR içeren kitaplara bakıldığında ibâdet ve uygulamalarından tutunuz, bir gayr-ı Müslim teb'a, vatandaş ile iş ortaklığı, evlenme sorunları, miras konuları, gıda meseleleri hep ele alınıp tartışılmıştır.

Günlük hayatta karşı inananlarla bir rekâbet içerisine girmedikleri müddetçe hemen her kesimin kendi dinlerinde serbest bırakıldığı, kendi inançlarını sürdürdükleri görülür.

hürriyetler ve meşruiyetler

Nitekim, bugün Balkanlarda, din haritasının bu kadar renkli oluşu da Osmanlı uygulamasının bir göstergesidir. Aynı durum bugün sözgelimi Malezya ve Endonezya'da vardır. Oralarında da hâkim olan grubun, Müslümanların inançlarına karşı Müslümanlar arasında açıkça bir başka dinin propagandası yapılmadığı müddetçe herkes, Hindu, Budist, Hristiyan, Yahudi kendi dininde ve kurallarının okullarda öğretiminde ve kısmen şahsın hukuku ile aile ve mirâs hukuku alanlarında uygulamada serbest bırakılmışlardır. Fakat benzeri özgürlüğü ve uygulamayı Müslümanların azınlıkta oldukları Tayland, Kamboçya ve Burma'da görmek mümkün değildir.

Bütün bu özgürlükçü uygulamanın temelinde Kur'ânla gelen, orada ifadesini bulan ve inananlarınca inanılıp uygulanan; "mü'min" "kâfir" "münâfık" "Müslüman" "ehl-i kitap" "müşrik" kavramlarının tekil ve çoğul biçimlerinin temel iki kaynak; Kur'ân ve Hadislerde zikredilişi, bunlardan herbirisine metinlerde zaman zaman hukukî tüzeltişi olarak bakılıp ona göre de hükümler sevk edilmiştir. Bunların çoğu ya da bu grupların önemli bir kısmı hiç yok sayılıp inkâr edilmemiştir. Anılan isimleri ya da sıfatları taşıyan gruplar, olgular, var kabul edilip ona göre hukukî ve sosyal ilişkilere girilmiş kurallar konulmuştur.

Meselâ; Osmanlı Aile Karamâmesi; her üç dinin mensuplarının evlenmeleriyle ilgili hükümleri bir başlık ve bir metin halinde içermektedir. Onlar da toplumda bir olgu olarak kabul edilip hakları verilmiştir. **Osmanlı Aile Kararnamesinin** Müslüman olmayanlarla ilgili hükümlerin kısaca içeriği şöyledir:

Kitab-ı Evvel: Münakehât Hakkındadır

II. Bab 2. Fasıl : Musevîler hakkında nikâhı memnu olanlara mütedairdir Md. 20-26

3. Fasıl: İsevîler hakkında nikahı

memnu olanlara mütedairdir Md. 27-32

III. Bab 2. Fasıl: İsevîler hakkında nikahın akdine dairdir Md. 40-44

IV. Bab 2. Fasıl: Musevîlere müteallik nikahın fesad ve butlanı hakkındadır Md. 59-62

3. Fasıl: İsevîlere müteallik nikahın fesad ve butlanı hakkındadır Md. 63-68

V. Bab 2. Fasıl: İsevîlere müteallik nikahın ahkamına mütedairdir Md. 78-79

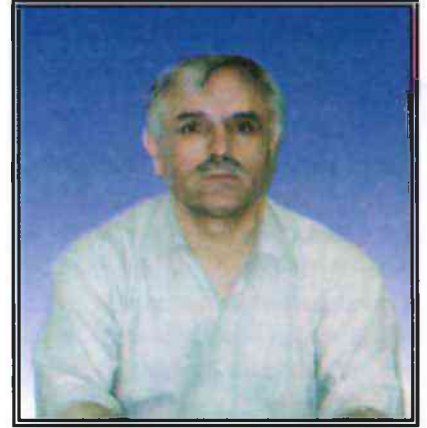
Kitab-ı Sâni Müfarekât Hakkındadır.

II. Bab 1. Fasıl: İsevîlerin müfarekâtı beyanındadır Md. 132-138

Böylece Kararnâmede Musevîler ve İsevîler hakkında ayrı hükümlerin getirilmiştir. Bu tür uygulama, bugünkü hukukun ana prensiplerinden biri olan "hukuk birliği" prensibine aykırı ise de bu durum aile hukuku sistemlerinin dinî karakterleri ve devletin heterojen yapısı sebebiyle bir ölçüde haklılık kazanmaktadır.

Karamâmenin önemli özelliklerinden birisi onun Müslümanlar, Hristiyanlar ve Musevîler hakkında ayrı hükümler getirmesidir. Bu durum tek bir milletten, tek bir ırktan ya bir tek dine mensub topluluklardan oluşan Devletlerin hukuk yapısına ters düşer. Fakat Osmanlı Devleti gibi gayr-ı mütecânis cemiyetlerde aile hukuku gibi bir sahada din ve kültürleri, hukukî teâmülleri farklı cemaatları, aynı kalıba dökmek hukuk realitesi ile bağdaşır bir durum değildir.

Genelde örfî hukukun kodife edilmiş olan, temelde Kur'ân ve hadiste yer alan insanî ve İslâmî temel ilkelere uygun şekilde hazırlanan 1274/1858 tarihli Osmanlı Arazi Kanunnâmesi ve Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye; Osmanlı toplumunun her kesimi arasında uygulanırdı. Zira koca bir toplumun örfünden süregelen uygulamanın kodifikasyonu idi. Bugün dahi pozitif hukukta örfe verilen değer Mecelle dönemi ya da önceki dönem-

1943 yılında Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde doğdu. 1971 yılında doktor, 1976 yılında doçen ve 1982 yılında profesör oldu. Yurt içinde çok sayıda üniversitelerde öğretim üyeliği yapan Prof. Dr. Ali Şafak'ın kitaplarından bazıları şunlar;

İcra Hakkı Konusu ve Hak Sahipleri, Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku ve Polis, Hukuk Başlangıcı, Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü, Polis ve Güvenlik Mevzuatı, Consitutitonal Law, Legal Methodology, Qu-ranic Sciences and Methodology.

Prof. Dr. Ali Şafak İngilizce, Almanca, Arapça ve Farsça biliyor.

ler uygulamaları seviyesinde değildir. Ancak Anglo-Sakson hukukunda bu benzerlik görülebilir. Mecelle'nin 100 külli (genel) kaidesinin en az on kadarı örflerle ilgilidir. Bu bir bakıma Koca devletteki her kesimin, her coğrafyanın ama kavli ama amelî örflerine meşruiyet kazandırmak, hayat hakkı tanımak demektir. Bu legalite kamu ve özel hukuk alanlarında her zaman görülebilirdi.

Allahu Teala Kur'ânda; "... Peygamber size ne veriyse onu alın, size ne yasak etti ise ondan da sakının...." (59/7) buyurur, Peygamber (as) da alış-verişlerde, günlük işlerde bir ya-nılma ve bir aldatmayı önlemek için "Tartı işlerinizde Mekke tartısı -vezni-, ölçekli iş lerinizde de Medine ölçeğiyle- esastır." buyurmuştur. Böylece yörenin örfünde, uygulamasında bilinen şeylere değer verilmiş, geçer-

lilikleri kabul edilmiştir. Bu tür hukukî geçerlilikleri hemen her alanda görmek mümkündür. Zira Osmanlı öncesinde de sonrasında da önemli olan inancı düzeltme ve bunun için de gelen hükümleri tebliğ, duyurma ve anlatmadır. Onun ötesi kişilerin kendisine kalmıştır. Ne Peygamber ne de ümmetleri "Cebbâr" "ceberrut" "zorlayıcı" değildir. Kur 'anda da "....Ey Muhammed! Sen onların üzerinde bir zorba, bir cebbâr değilsin,...." (Kâaf 50/45

Osmanlı Devletinde hukuk alanında 1839 Tanzimat Fermanı sonrasında yapılan yenilikler aslında toplumun çok âcil ihtiyaç duyduğu hususlar değildi. Ne var ki, uluslararası arenada çeşitli yönlerden zayıf düşen herkese herkes bir şeyler dikte ettirir. Osmanlıda hukuk reformu için de durum böyleydi. En kuvvetli iki etken vardır:

I. Mısır meselesi dolayısıyla Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devletinin iç ve dış işlerine karışmaları,

II. Çarlık Rusyasının Osmanlı vatandaşları olan Hristiyan Ortodokslarının haklarını koruma bahanesiyle giriştikleri teşebbüsleri kırmak için batı devletlerinin bazı müdahalelerde bulunmalarıdır.

İşte bu ve benzeri müdahalelerin sonucu olarak da mevcut kuralların kodifikasyonu girişimleri yanında batı devletlerinden, özellikle de Fransa'dan kanunlar alınıp, tercüme edilip kanunlaştırma cihtine gidilmiştir. Mesela ülkenin zirâî örfünden kaynaklanan 7 Ramazan 1274/1858 tarihli Osmanlı Arâzî Kanunnâmesinin 97-102 ve 105 inci maddeleri 28.02.1998 tarihli ve 4342 Sayılı Mer'a Kanunu ile 140 yıl sonra uygulamadan kaldırılmıştır. Anılan maddele-

rin veya benzerlerinin uzun süre uygulamada kalmasının arkasındaki temel neden, toplumun geleneklerinin sürekli gözönünde bulundurulması, radikal yönlendirmeler yerine tabandan gelen sese, halkın, yörenin **ameli örfüne**, coğrafi-millî ve mahallî şartlara büyük önem atfedilmesidir.

Bu dönemde Osmanlı Devletinde, yürürlükteki kuralların yalnız dîn-millî esaslara göre tedvini yoluna gidilmeyip ya tamamıyla tercüme suretiyle iktibas ya da kısmen tercüme kısmen de te'lif yoluyla ŞER'İ HUKUKUN dışındaki kaynaklardan da yararlanılmıştır. Dolayısıyla bunlarda yer alan hükümleri uygulamak ve onlara dayanarak karar vermek üzere 1288/1871'de Nizâmîyye Mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemeler, dînî hukuka göre çözümlenmesi gereken

davalarda yargılama yetkisine sahip değildi. Bu mahkemeler, Şer'iyye Mahkemeleri ile Cemaat Mahkemelelerinin yetkileri dışında kalan hukuk ve cinayet davalarına ve Ticaret Mahkemelerinin görev ve yetkileri dışında kalan davalara bakardı. Kısacası bir yargılama organı içerisinde Şer'iyye Mahkemeleri genel mahkemeler, Nizâmîyye mahkemeleri ise özel mahkemeler niteliğine sahipti. Avrupa'dan alınan mevzuatın çoğalması ve Şer'î hukukun ihmal edilmesiyle Şer'iyye mahkemeleri Müslüman halkın özel hukuktan kaynaklanan ihtiyaçlarını ve ihtilaflarını temin ve çözmekten öteye geçemez hale gelmişti. Ama bu mahkemeler dışında kalan mahkemelerin çeşidi ve sayısı da her geçen gün artış kaydetmiştir.

1856 Islahat Fermanı ile Osmanlı Sultanları, gayr-ı Müslim vatandaşlara daha çok müsaadeler tanımış, hürriyetler vermiştir. Burada gerek Tanzimat ve gerekse Islahat Fermanları öncesi ve sonrasında değışik dinlere ve milliyetlere mensub olanlara tanınan hukukî meşruiyetlere uygulamadan bazı örnekler verilecektir.

Fatih'in muasırlarından İspanya Kralı Ferdinand İspanya Müslümanlarının yurdu Endülüs'ü işgal edip onları ya göçe ya da Hristiyanlığı kabule zorlamıştır. Aynı politikayı Yahudiler için de uygulamıştır. Her iki grup da ya ülkeyi terketmiş ya Engizisyon mahkemelerinde yargılanmaları sonucu ölümü tercih etmiş ya da zorla dinlerini değıştirip Hristiyan olmuşlardır. Kaynaklarda verilen bilgilere göre, Seville de 1481 yılında üçyüz bine yakın Müslüman halkı ateşlere atarak yakmıştır. O zamanlarda Osmanlı Sultanı Fatih ise; İstan-

bul'un fethinden sonra orası halkının milliyet ve mezheplerinin korunmasını ve dokunulmazlıklarının sağlanmasını birçok dîni hak ve hürriyetler tanıyarak güvence altına almıştır. Ve oğlu Sultan Bayezid ise din ve mezheb farkı gözetmeyerek her sınıftan vatandaşlarının rahatını, hak ve özgürlüklerini temin etmiştir. Konunun pozitif hukuk açısından bazı örneklerle açıklaması ise şöyledir:

Dini Menşeli Ceza Kanunnâmelerinden Bazı Örnekler:

a) 1256/1840 tarihli (Rebiü'l-evvelin başı) Ceza Kanunu 2. Bölüm

Madde 1: "Karışıklık çıkarırlar iki şekilden hareket edip biri sözle, diğeri de fiille olacağından mesela bir kimse diğer bir veya birçok kimseyi Devlet-i Aliyyeye karşı kanun ve nizamlara karşı hareketlere kışkırtıcı tarzda sözler söyleyecek olursa, bir seneden beş seneye kadar, kışkırtmanın derecesine göre, kürek cezası namahkum edilmelidir.

Md. 2/1. Fıkra ; "Karışıklık çıkarma fiilen olduğu takdirde yani bir kimseyi veya bir takım kimselere anarşi ve isyana davet etmek ve onlara silâh ve harut vermek gibi şeylere girişecek olursa, bu gibi kimselerin suçu pek büyük olacağından, bunlar idam edilmelidir. Bu hüküm, günümüzde tartışma konusu olan TCK md. 312 henzeridir, fakat ona göre daha açık ifadelidir, yoruma müsait değildir.

Onikinci Bölüm

Madde 1: "Bundan böyle herkes, şeriat, kanun ve hukuk önünde bir ve eşit olacak ise de, herbir sınıfın zabıta ve amirlerine itaati ve edebe riayetleri ve vazifesinden hariç şeylere teşebbüs etmemeleri gerektiği gibi, bunun aksine hareket edenlerin, cünhasına göre tekdîr ve terbiyeleri yerine getirilmelidir.

Madde 2: Şu kadar ki, muhakeme neticesinde cünhası sabit olmadan,

hiç kimsenin sebepsiz bir şekilde hapis, tedip ve sürgünle cezalandırılması kesinlikle yasaktır. Suç ve cezalarda kanun ilik ilkesi anılan hükümlerle sağlam esaslara bağlandığı gibi, kanun önünde eşitlik ve kanuna muhalefet halinde de yine herkese eşit muamele kabul edilmiştir. Açıklanan kanun maddeleri ve kararlaştırılmış cezalar, Devlet-i Aliyye'nin çeşitli sınıflarına mensub, gerek ehl-i İslâm, gerekse sair tebeadan kimseler hakkında ayrıntısız ve tarafsız olarak tatbik edilecektir.

Bu kanunların tatbiki, sadece Devlet-i Aliyye memurlarının nezaret ve dikkatlerine hırakılmamış, aksine bütün vatandaşların genel gözetimine havale edilmiştir.

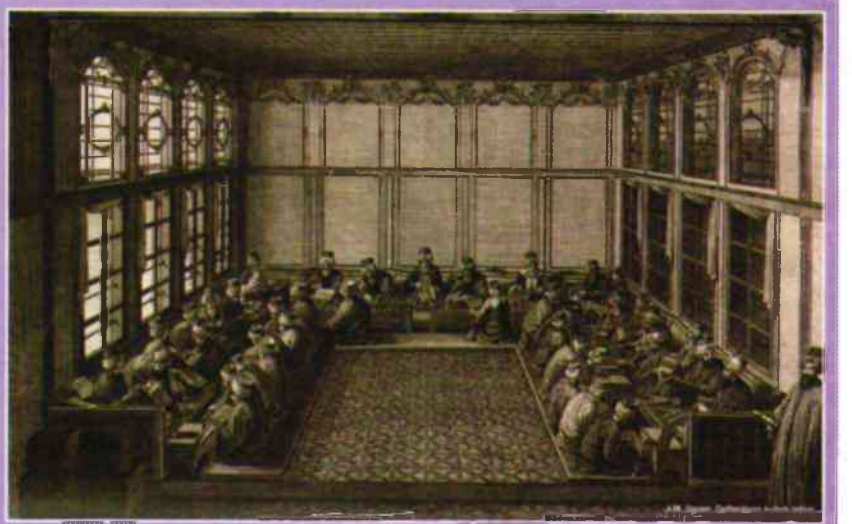
Bu itibarla, bütün vatandaşların, bu maddelerin tatbik edilip edilmediği hususunda araştırmada bulunma ve tatbik edilmemesi halinde de Devlet-i Aliyye'ye ihbar ile hakkın yerine getirilmesini istemede hakkı vardır...

Halkın, bu tür suçlarda ihbarla yükümlü kılınmaları yolu ile oto kontrol sorunu gerçekleşmiş olmaktadır. Bundan böyle de mahallî meclisçe, mütalâa heyan edilerek, gerekli bazı ilâvelerin yapılması uygun görülmüştür.

b) 1267/1851 (15 Rebiü'l-Ahir) tarihli Kanuni Cedîd

BİRİNCİ BÖLÜM

Madde 1: Bilâ istisna, Devlet-i Aliyye tebeası olanların şer'an tabi oldukları Devlet-i Aliyye aleyhinde fitne çıkarmaya cesaret ve adam öldürmeye cür'et göstermeleri halinde, şer'ân ve kanunen alenî olarak gerekli tahkikat safhalarından geçirilir. Hiçbir tarafgirlik ve garaza dayanamadan suç sabit olup şer'î hüküm gerekmedikçe gizli ve açık öldürülerek veya zehirlenerek veyahut herhangi bir şekilde hiç kimsenin canına kıyılmasın. Buna aykırı herhangi bir kasıt vukuunda fiili bizzat işleyen veya o fiilin işlenmesinde âlet olarak kullanı-

Böylece Kararnâmede; Musevîler ve İsevîler hakkında ayrı hükümlerin getirilmiştir. Bu tür uygulama, bugünkü hukukun ana prensiplerinden biri olan "hukuk birliği" prensibine aykırı ise de bu durum aile hukuku sistemlerinin dîni karakterleri ve Devletin heterojen yapısı sebebiyle bir ölçüde haklılık kazanmaktadır.

OSMANLI'YI KONUŞMAK

OSMANLI DEVLETİ
700
YIL KURULUŞ YIL DÖNÜMÜ

lan her kim olursa olsun, kısas tatbik edilmelidir..”

Madde 5: Ortallığı karıştıranlar iki şekilde hareket ederler: ya sözle ya da fiille. Meselâ; eğer bir kimse veya birçok kimse, diğer bir kimseyi veya kimseleri devlete karşı ve kanun ve nizamla aykırı harekete kışkırtıcı sözler söyleyecek olursa, kışkırtmanın derecesine göre, bir seneden beş sene-ye kadar kürek ve pranga cezasına çarptırılmalıdır.”

Madde 6: Fiilî olarak yani bir kimse diğer bir kimseyi veya kimsele-ri anarşi ve isyana teşvik etmek ve on-lara silâh ve harut temin etmek gibi hareketlere girişecek olursa, bu hare-ketlerin sonuçları pek kötü olacağından, bu kimseler ölümle cezalandırıl-malıdır.

Şu kadar ki, bu şekilde öldürüle-ceklerin idamlarına hükm olunduktan sonra, infaz için Padişahın izni alınma-lıdır..”

Üçüncü Bölüm

Madde 1: Devlet-i Aliyye'ye men-sup bir kimsenin mal ve emlâkine el konulmamalıdır. Büyük ve küçük hiç kimse bir başkasının mal ve emlâkine haksız şekilde taarruz, tasallut ve mü-dahalede bulunmamalıdır. Aynı, şekil-de bir malı cebren almak veya sattır-mak için bizzat veya bilvasıta zor kul-lanmamalıdır. “Bu gibi şeyler her ne şekilde olursa olsun caiz görülmemelidir...”

**1293/1876 (7 Zilhicce/23 Aralık)
KANUN-U ESASİSİ (ANAYASA-SI)**

**Tebeai Devleti Osmanîyyenin
Hukuku Umumiyyesi**

Madde 8 - Devleti Osmanîyye te-baiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepten olur ise ol-sun bilâ istisna Osmanlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvâle, göre istihsal ve izaa edi-lir. (Vatandaşlık hakkı)

Madde 9 - Osmanlıların kâffesi hürriyeti şahsiyelerine mâlik ve âha-rin hukuku hürriyetine tecâvüz etme-mekle mükelleftir. (hürriyetlerin sınırı)

Madde 10- Hürriyeti şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebeb ve suretten maada bir bahane ile mücazat oluna-mazlar. (suç ve cezalarda kanunilik il-kesi)

Madde 11- Devleti Osmanîyyenin dini İslâm'dır. Bu esası vikaye ile be-rahber âsâyişi halkı ve âdâbı umumiye-yi ihlâl etmemek şartıyla memaliki Osmâniyyede maruf olan bilcümle ed-yânın serbestii icrası ve cemaati muh-telifeye verilmiş olan imtiyâzâtı mez-hebiyyenin kemâkân cereyanı Devle-tin tahtı himayesindedir. (Devlet ve din ve ibâdet hürriyetleri)

Madde 15- Emri tedris serbestir. Muayyen olan kanuna tebaiyyet şartı-yle her Osmanlı umumî ve hususî tedrise mezundur. (Eğitim ve öğrenim -öğre-tim hakkı)

Madde 16- Bilcümle mektepler Devlet'in tahtı nezaretindedir. Tebaai Osmanîye'nin terbiyesi bir sıyakı itti-had ve intizam üzere olmak için iktiza eden esbaha teğebbüs olunacak ve mi-leli muhtelifenin umuru itikadiyeleri-ne müteallik olan usulü talimiyeye ha-lel getirilmeyecektir. (öğrenimde gen-el birlik ve özel öğrenim hakkı)

Madde 17- Osmanlıların kâffesi huzuru kanunda ve ahvali dîniyye ve mezhebiyyeden maada memleketin hukuk ve vezâifinde mütesavidir. (ka-nunönünde eşitlik)

Madde 18- Tebeai Osmanîyyenin hidemâtı Devlette istihdam olunmak için devletin lisansı resmisi olan Türk-geyi bilmeleri şarttır. (resmî dil ve di-ğer diller)

Madde 19- Devlet memuriyetinde umum tebea ehliyet ve kâbiliyetlerine göre münâsib olan memuriyetlere ka-bul olunurlar. (kamu hizmetlerine gir-me hakkı)

Kararnâmenin önemli özellikle-riinden birisi onun Müslüman-lar, Hristiyanlar ve Musevî-ler hakkında ayrı ayrı hüküm-ler getirmesidir. Bu durum tek bir milletten, tek bir ırktan ya bir tek dine mensub toplu-luklardan oluşan Devletlerin hukuk yapısına ters düşer.

Madde 21- Herkes usulen muta-sarrıf olduğu mal ve mülkten emindir. Menâfii umumiye için lüzumu sabit olmadıkça ve kanunu mucebince de-ğer bahası peşin verilmedikçe kimse-nin tasarrufunda olan mülk alınamaz. (mülkiyet hakkı ve kamulaştırma)

Madde 22- Memâliki Osmâniyye-de herkesin mesken ve menzili taar-ruzdan masundur. Kanunun tâyin ey-lediği ahvâlden maada bir sebeble hükümet tarafından cebren hiç kimse-nin mesken ve menziline girilemez. (konut dokunulmazlığı)

Madde 23- Yapılacak usulü muha-keme hükmünce hiç kimse kanunen mensub olduğu mahkemeden baş ka bir mahkemeye gitmeye icar oluna-maz. (tabîî hâkim ilkesi)

Madde 26- İşkence ve sair her ne-vi eziyet katiyen ve külliyyen memnu-dur. (insan onuru ve işkence yasağı)

Hukukun değişik alanlarından ör-nekler de verilerek açıklanan, Osman-lılarda kişilerin kamu ve özel alanlar-daki hakları ve hürriyetleri, gruplara din ve kültür alanlarında tanınan meş-ruyetlerin boyutları işte böyle idi. Şu anda o Devlet-i Muazzamanın toprak-larında hüküm ferm â olan hemen hiç-bir Devlette o zamanki kadar tanın-mış, o seviyeye çıkmış bir hürriyetler ve meşruyetler gösterilemez. Bu, geçmişe duyulan bir tahassürün sonu-cu değil, ortada olanın bir ifadesidir.

unsurları ve vatandaşların hak ve hürriyetleri

I- Osmanlı hukukunda devletin unsurları

Eski hukukumuzda devletin unsurları arasında hâkimiyet, ülke ve insan (millet) bulunmaktadır. Bunlar üzerinde kısaca duralım:

1) *Hâkimiyet*. Eski hukukumuzda hâkimiyetin Allah'a ait olduğunu daha önce belirtmiştik. Hâkimiyet prensip olarak Allah'a ait ve onu dilediğine veren yine Allah olmakla beraber, Allah'ın iradesini temsil eden, cemaatin yani çoğunluğun umumî irâdesidir. Hz. Peygamber bu sebeple kendisine inananlardan *sadakat yemini* (biat) istemiş ve bu usulü şeklen de olsa daha sondaki halifeler ve sultanlar da uygulamıştır. Burada Kur'an'a itaat şartına bağlı bir çeşit "*sosyal sözleşme*" söz-konusudur. Selçuklu ve Osmanlı Sultanları da biatle iş başına gelmişlerse de bu şekli bir biat olmaktan öteye gidememiştir. 1876 tarihli Kanun-u Esasî'nin 2. maddesi de buna işaret etmektedir (1).

2) *Ülke*. İslâm evrensel bir din olduğu için belli bir toprak parçası ve cemiyet üzerinde değil bütün dünya üzerinde hâkimiyet kurmayı gaye edinmektedir. Ancak dünyadaki insanların hepsi İslâm'a inanmadığı gibi, inananlar da her zaman aynı çatı altında toplanamamışlardır. İşte İslâm hukuku, İslâmiyeti manevî bir bağ kabul ederek dünyayı iki ülkeye ayırmıştır: **Birincisi: İslâm ülkesi (dar'ül islâm)**, islâmî hükümlerin açıkça yürütüldüğü veya içinde oturanların çoğu, yahut tamamı müslüman olan ülkeler islâm ülkesidir. Şafîî hukukçularına göre bir kere islâm ülkesi haline gelen bir ülke, artık harp ülkesi haline gelmez. Hanefîlerde ise "müslümanların can ve mal güvenliklerini kaybetmeleri, ülkede hiç bir islâmî hükmün uygulanamaması ve ülkenin harp ülkesine bitişik olması" şartları bütün olarak gerçek-

leşmedikçe, islâm ülkesi olan bir ülke bu vasfını kaybetmez (2). **İkincisi; Harp ülkesi** (dar'ül harb) tir. Dar-ül harp, islâm ülkesi olmayan ülkelere denilir. Bazı hukukçular sulh yapılan ülkelere de *dar'ül-ahd* veya *dar'üs-sulh* demişlerse de bunun fazla önemi yoktur (3).

İslâmiyetin tesiri altındaki Türk hukukunda hukukî hükümler açısından hep bu esas uygulanmıştır. Yani iki müslüman devlet arasındaki toprak farklılığı, hukukî açıdan hüküm farklılığına sebep teşkil etmemiştir. Osmanlı Devleti vatandaşı bir müslüman, yine müslüman bir devlet olan Afganistan'daki bir şahsa mirasçı olabilmıştır. Sadece siyasi hâkimiyet açısından müslüman devletlerin ülkeleri ayrılır (4). Osmanlı hukukunda bu kâide-

nin tek istisnası İran olmuştur ve bu devlete hukukî açıdan da farklı bir devlet nazarıyla bakılmıştır (5). (Osmanlı hukukunda sadece Osmanlı ülkesini ifade eden "*Memâlik-i Şahane*" veya "*Memâlik-i Osmaniye*" tabirleri kullanılmaktadır.) Kısaca bu ikili ayırımın gayesi, ülke vatandaşlarına uygulanacak hukuku tesbit etmektir. İslâm hukukunun uygulanması açısından bütün islâm ülkeleri tek ülke sayılmış, İslâm ülkeleri dışında kalan ülkelerin vatandaşları da kendilerine uygulanacak hukuk açısından yine tek ülke vatandaşı gibi telâkki edilmiştir. Bu prensip, bir kısım harp ülkeleri ile özel antlaş-

malar yapmaya mani değildir (6).

3) **Halk**. Eski hukukumuz açısından, islâm ülkesinde yaşayan insanlar üç gruptur.

A) **Müslümanlar**; Bunlar islâm ülkesinde ikamet etmeleri şartıyla teb'ası bulundukları İslâm devleti farklı bile olsa, hukukî açıdan aynı uygulamaya tabidir. Ancak özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bazı siyasî ve iktisadî haklar açısından Osmanlı Devleti teb'ası ve ecnebler arasında fark gözetilmiştir ve bu gaye normaldir. 1285/1869 tarihli Tâbiyyet-i Osmaniye Kanunnamesi konuyla ilgilî hükümleri düzenleyen ilk vatandaşlık kanunudur (7).

B) **Zimmîler**; Dini başka olduğu halde islâm ülkesinde ikamet eden ve bazı istisnaların dışında islâm hukukunun uygulama alanına dahil olan kimselere denir. Hanefî hukukçulara ve dolayısıyla eski Türk hukukuna göre zimmîler de şu sınıflara ayrılır; *Ehl-i kitap* olanlar yani mukaddes bir kitaba inananlardır. Bunlar Yahudiler ve Hristiyanlardır. Zerdüş'ü peygamber kabul eden *Mecusiler* de zimmî olabilir. *Dinden dönenler (mürdedler)* ve Allah'a ortak koşanlar isteseler de, İslâm ülkesinde hayat hakkına sahip değillerdir (8). Eski Türk hukukunda 1876 tarihli Kanun-i Esasî'ye kadar aynı esaslar kabul edilmiştir. Bu kanun-u Esasî, din ve vicdan hürriyetini düzenleyen 11. maddesiyle "*Osmanlı ülkesinde mar'ûf olan bütün dinlere*" serbestiyet tanıyarak bu hükümlere aykırı uygulamalara yol açmıştır (9). Osmanlı Tâbiyyet Kanunu da din faktörünü vatandaşlık için, gözönüne almamıştır (10).

C) **Müste'menler**; İslâm ülkesi vatandaşı olmayan ve izin ve pasaport

1- Düstur, I. Ter. 4/4; Karaman, I/181-183; Ebu Fâris, 17 vd. 2- Zeydan Abdülkerim, Ahkâm'uz-Zimmiyyin Ve'l-Müste'menin Fi Dar'ül-İslâm, Bağdat 1963, sh. 18-21; Serahşî, Şer'us-Siyer'il-Kebir, Kahire, 4/302, 320, 323; Kâsânî, Bedâi, 7/130. 3- Zeydan Ahkâm, 18 vd. 4- Rehber-i Muâmelât, Dersaadet 1331, sh. 87, Fıkra. 132; Arazî Kanunu, md. 110.

5- Karakoç, Taşhîyeli Kavanin, 2/6-7. 6- Karaman, Anahatlarıyla... I/184; Rehber-i Muâmelât, 87. 7- Zeydan, Ahkâm, 10-11; Rehber-i Muâmelât, 87. 8- Zeydan, Ahkâm, 25-30. 9- 1293/1869 tarihli Kanun-ı Esasî, md. II, Düs. I. Ter. 4/5. 10- 1285/1869 tarihli Kanun: Karakoç Taşhîyeli Kavanin, 2/3 vd.

ile islâm ülkesine giriş izni verilen yabancılar *müste'men* verilmeyen yabancılar ise "*harbî*" denmektedir. İslâm ülkesiyle barış antlaşması yapan ülkelerin vatandaşları, elçiler tüccarlar ve kendilerine giriş izni verilenlerin çocukları bu grup için verilecek misallerdir⁽¹¹⁾.

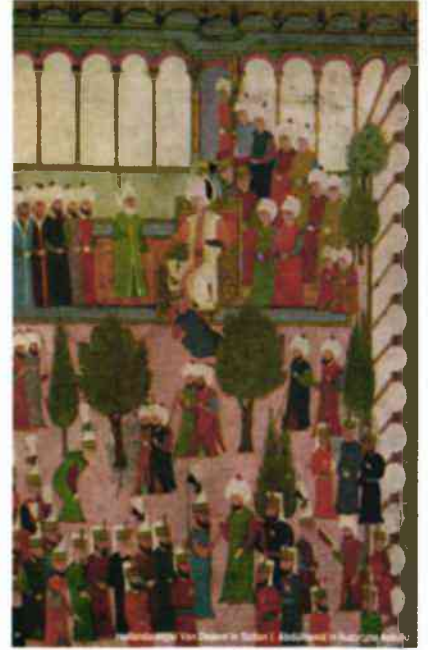
Başta Osmanlı Devleti olmak üzere bütün müslüman Türk devletleri, aynı esasları kabul etmişlerdir. Devlet hukuku bölümünde göstereceğimiz gibi, eski Türk hukukunda, islâm ülkesi vatandaşı sayılan halk arasında müslüman veya gayr-i müslim farkı gözetilmemiştir. Ayrıca vatan, dil ve renk farkı, müslüman fertlerin tamamına islâm hukuku hükümlerinin uygulanmasına mani teşkil etmemiştir. 1876 tarihli Kanun-u Esasî'nin 17. maddesi mevcut uygulamayı yazılı Anayasa metni haline getirmiştir⁽¹²⁾. Özellikle İstanbul Şer'îye Sicillerinin tetkiki, söylenenleri te'yit edecektir⁽¹³⁾.

II- Vatandaşların temel hak ve hürriyetleri

Osmanlı Hukukunda temel hak ve hürriyetler fikri, modern siyâsî düşünce fikrinin geçirdiği safhaları yaşamamıştır. Zira islâm hukukunun kabul ettiği hak ve hürriyetler başlangıçtan beri vardır ve tabîî bir haktır. İslâm hukukunun kabul ettiği bu temel hak

ve hürriyetler, uygulamada iktidarlara göre bazı farklılıklara maruz kalmıştır. Bu konuda evvelâ eski hukukumdaki hürriyet kavramını incelemek gerekir. Eski hukukumuzda hürriyetin şu şekilde tarif edildiğini görüyoruz: Hürriyet ne başkasına ve ne de nefesine zarar vermemek şartıyla meşru dâirede dilediğini yapmaktır. Gerçekten hürriyet odur ki, adlî kanunlar dışında kimse kimseye tahakküm etmesin, herkesin hakları dokunulmazdır ve herkes meşru' dairede istediği gibi hareket etsin. Buna göre kişilerin kullanabildikleri bazı temel hak ve hürriyetlere değinelim.

Siyasî haklar arasında seçme hakkı başta gelmektedir. Uygulamada tam olarak riayet edilmese de, halifenin veya sultanın seçilmesinde halkın mühim rolü vardır. Şûrâ esası uygulanırsa herkes bizzat veya temsilcisi vasıtasıyla fikrini beyan edebilir. Bu mümkün olmazsa, ülkede ilâhî irâdenin yani islâm hukukunun icrasından, bütün müslümanlar sorumludur. Bu sorumluluğun neticesi olarak halk, halifeyi veya sultanı murakabe etme ve şartlar gerçekleşirse azletme hakkına sahiptir. 1255/1839 tarihli *Gülhane Hattı Hümayun*'u bu durumu halka karşı şöyle ifade etmektedir: "Bu şer'i kanunlar sadece din, devlet, mülk ve milletin ihyâsı için vaz' olunacaktır. Tarafımızdan bunlara aykırı hareket vuku bulmaşacağına ahd-ü misak olarak hıka-i şerife odasında bütün ülema ve vekiller huzurunda

yemin edilmiştir"⁽¹⁴⁾. Diğer taraftan her müslüman, devlet başkanlığı dahil bütün devlet hizmetlerine seçilmek üzere aday olabilir. Ancak devlet hizmetini talep, arzu edilmeyen bir durumdur. Ayrıca eski Türk devlet anlayışı bu konuda müessir olmuş ve saltanatın irsiliği esasî itina ile korunmuştur⁽¹⁵⁾.

Temel hakların en önemlilerinden bir de eşitliktir (müsâvât). Eşitlik, islâm hukuku tarafından izah edildiği şekliyle temel bir hak olarak görülmüştür. Evvela hukukî eşitlik emredilmiştir. Kanun ve mahkem önünde insanlar eşittir. Gayr-i müzlimlerin bazı konulardaki kendi kanunlarının uygulanmasını isteme hakkı dışında, islam ülkesinde tek kanun geçerlidir. "Yemin edekim ki, kızım Fâtıma hırsızlık etse, ona da cezasını uygulayım" hadisi bunu ifade etmektedir. Diğer taraftan sosyal eşitlik yani fırsat eşitliği de kabul edilmiştir. Azatlı ve siyah bir kölenin bile devlet başkanı olabileceğini belirten hadis, bunun nihâî sınırını çiziyor⁽¹⁶⁾. İstisnâî bir müessese olan kölelik hakkında yeri gelince ayrıntılı bilgi veracağız.

11- Zeydan, Ahkâm, 46 vd. 12- Düs. I, Ter. 4/5; Krş. Uçok/Mumcu, 198 vd. 13- Beşiktaş Şer'îye Sicilleri, No: 23/127. İstanbul Müftülüğü Şer'î Siciller Arşivi.

14- Gülhane Hattı Hümayunu. Düstür. I. Tec. c.I, sh. 7. 15- Kafesoğlu, 346 vd.; Karaman... 1/206-207. 16- Kur'an, Arâf. 10. Zuhuruf. 32; Karaman. Anahatlarıyla 1/208 vd.; Zerkâ: 1/45.

Ferdî haklar içinde mütalaa edilen bazı hürriyetleri de şöylece sıralamak mümkündür: **a) Şahsî hürriyetler.** Başkasının hak ve hürriyetlerine tecavüz etmemek şartıyla herkes seyahat hürriyetine ve can güvenliğine sahiptir. "*Beraât-i zimmet asıldır*" kaidesi bunu ifade eden önemli bir esastır (17). Şahsî hürriyet konusunda müslüman ve gayr-i müslim farkı yoktur. Herhangi bir kimsenin canına, malına ve namusuna tecavüz suçtur (18). **b) İnanç ve ibâdet hürriyeti.** İslam hukuku sadece dininden dönen mürtede hayat hakkı tanımamıştır. Bunun dışında hiçbir kimse müslümanlığa zorlanamaz. Devlet içinde gayr-i müslim teb'anın ma'betleri muhafaza edilir ve ibâdetlerine imkân tanınır (19). **c) Mesken dokunulmazlığı** bizzat Kur'an tarafından garanti edilmiştir (20). **d) Çalışma hürriyeti ve özel mülkiyet hakkı** da kabul edilmiştir. Kimsenin mülkiyet hakkına tecavüz edilemez. Mülkiyet hakkına iki çeşit müdahale mevcuttur: iktisap sebebinin gayr-i meşru olması istenmemektedir. Belli ölçüde serveti olanlara kamu yararı ve sosyal adalet adına zekât ve fitre gibi yükümlülükler yüklenmektedir (21). **e) Öğrenim hak ve hürriyeti.** Her müslümana öğrenmek yalnız hak değil aynı zamanda bir ödevdir. Ayrıca islâm ülkesindeki fertlere sosyal haklar da tanınmıştır. Zekât ve vakıf gibi sosyal güvenlik müesseselerinin yanında, devletin muhtaç vatandaşa bakma yükümlülüğü de mevcuttur (22).

Bu zikredilen temel hak ve hürriyetler, bazı uygulama aksaklıkları dışında bütün müslüman Türk devletlerinde kabul edilmiştir. Osmanlı top-

raklarındaki gayr-i müslimlere ait ma'betler, mektepler ve mülkler ve bunlara ilişkin mahkeme kararları bunun açık örnekleridir. Türklerin ilk yazılı anayasası olan 1298/1876 tarihli Kanun-i Esasî bu haklar ilk defa kabul etmemiş, belki sadece yazılı hale getirmiştir. 1876 tarihli Kanun-i Esasî'nin ikinci faslı ve 8-26. maddeleri

Osmanlı Devleti tebeasının umumî haklarını biraz önce açıkladığımızı yakın bir şekilde sıralamaktadır. Mesela 10. madde şahsî hürriyeti, 11. madde din ve vicdan hürriyetini, 15 ve 16. maddeler öğrenim hürriyetini, 17. madde eşitlik esasını düzenlemiştir (23). Bu arada 1293/1876 tarihli intihâb-ı Mebusan Kanunu Lâyihasının 2. maddesi sadece erkelerin milletvekili seçiminde oy kullanabileceklerini hükme bağlamış ve bu hüküm 1341/1922 tarihli tadilatla da aynen muhafaza edilmiştir (24).

III. Osmanlı devletinde vatandaşa sürü nazarıyla bakıldığı iddiası

Osmanlı hukukunda halka "*ra'iy-*" veya bunun çoğulu olan "*re'âyâ*" veya bazan da *herâyâ* denmektedir. Bu kelimenin halk için kullanılmasına sebep Hz. Peygamber'in bir hadisidir. Hz. Peygamber edebî bir benzetme ile her konuda reislik sıfatını hâiz olanları şöyle bir ihtarda bulunmuştur. "*He-piniz birer çobansınız ve emriniz altındakilerden (raiyyenizden) çobanın sürüsünden mes'ul olduğu gibi sorumlusunuz Koca ailesinin çobanıdır ve onlardan sorumludur Kadın evinin ve çocuklarının çobanıdır ve onlardan sorumludur. Devlet adamı (emir) da insanların çobanıdır ve raiyetinden sorumludur.*" (25). İşte bu hadisin manasını unutturmamak için dini bir gelenek olarak halka '*raiyye*' denmiştir. Yoksa eski hukukumuzda halka '*sürü*' nazarıyla bakıldığı için bu ad verilmiştir (26).

Bu arada şuna da işaret etmek gerekir. Osmanlı Devletinde ahali, ehliyet ve şahsi haklar açısından değil, dahil oldukları sosyal sınıf bakımından iki ana gruba ayrılmıştır; *Birincisi*: askeri sınıftır. Vezirler, beylerbeyi, sancak beyleri ve tımar sahibi sipahiler gibi eski Türk devletlerinde erba-ı seyf diye vasıflandırılanlar; müderris ve kadılardan oluşan ilmiyi sınıf ve Hz. Peygamber neslinden gelen seyyidler grubu bu sınıfta yer alırlar. *İkincisi*. *re'âyâ* sınıfıdır. Bunlar, yukarıda zikredilen askeri sınıf dışında kalan osmanlı vatandaşlarıdır. İki sınıf arasında özellikle vergi hukuku ve tereke taksimi açısından bazı farklar bulunmaktadır.

17- Nebhan. 186 vd.; Mecelle. md. 8; Ali Haydar. 1/48 vd.; Zerkâ. 1/44. 18- Karaman. 1/210. 19- Kur'an. Bakara. 256; Neml. 125; Nebhan. 189-197. 20- Kur'an. Nur. 27-28. 21- Nebhan. 197 vd.; Kur'an. Mülk. 15; Karaman. 1/211-212; Mecelle. md. 19. "Zarar ve mukabele bizzarar yoktur." 22- Karaman. 1/212-213. 23- 1876 tarihli Kanun-i Esasî, Düs. I. Ter. 74-6; BOA. YEE. 14-

1540, sh. 20 vd.; Okandan. Recai Galip Amme Hukukumuzun Anahatları. İstanbul 1977. c. I. sh. 167 vd. 24- Karakoç Tahşiyeli Kavanin. 2/67, 102; Düstur. II. Ter. 1/18; İstanbul Vilayet Gazetesi No: 86 (2 Şaban 1341). 25- Muslim, Sahih-u Muslim. Mısır 1955, c. 3, sh. 1459 (İmâra. 5/20). 26- Krş. Üçok/Mumcu. 205 vd.

Ahilik, "İyi insan" yetiştirme

İçinde bulunduğumuz asır sivil toplum örgütlerinin cemiyet hayatında çok aktif hale geldiği bir dönemdir. Modern devletler toplum hayatının şekillendirilmesinde sivil örgütlerin önemini kavramış ve görevlilerin büyük bir kısmı adı geçen örgütlere devretme eğilimine girmiştir. Sendikalar, dernekler ve vakıflar toplum hayatında önemli rol oynayan sivil örgütlerin başında yer alır.

Bir milletin varlığını devam ettirebilmesi bünyesinde oluşan sivil toplum örgütlerini milletin bekası doğrultusunda faaliyet göstermeleriyle doğru orantılıdır denebilir. Sivil toplum örgütleri ve kurumları genel anlamda kurucuları tarafından belirlenen amaçlar ve hedefler doğrultusunda faaliyet sürdürürler.

Sivil toplum örgütlerinin ve kurumlarının oluşmasında toplumun kültürel değerleri önemli yer tutar. Örgütlerin kuruluşunda ve işleyişinde kültürel değerlerin tesiri göz ardı edilemez.

Türk milletinin tarihi seyrini ve gelişim sürecini analiz ettiğimizde diğer toplumlarda olduğu gibi bünyesinde sivil toplum örgütlerinin olduğu ve bunların toplum hayatını derinden etkilediği görülür. Tarihi süreç içerisinde Türk sosyal hayatını derinden etkileyen sivil örgütlerin başında Ahilik teşkilatı gelir.

Ahilik teşkilatı tarihimiz boyunca millet olarak yaşayışımızda önemli rol oynamış bir sivil örgütlenme biçimidir. Selçuklulardan günümüze kadar bazen azalarak bazen de çoğalarak etkisini ve varlığını sürdüren Ahilik, Osmanlı devletinin kuruluşunda ve gelişmesinde en etkili rol oynayan teşkilattır denilebilir. Ahilik, Osman Gazi döneminden İstanbul'un fethine kadar ki süreçte devletin her kademesinde ve alanında etkili olmuş, fetihten sonra değişen şartlara paralel olarak bazı alanlardan çekilmiştir.

Ahilik Nedir?

Ahilik bir sivil örgütlenme biçimidir. "Kadeşim" anlamına gelen "Ahi" kelimesinin taşıdığı nitelik teşkilatın yapısını belirler. Teşkilatın mensupları birbirini kardeş olarak telakki eder. Kardeş olmanın bütün hususiyetlerinin ön plana çıkarıldığı ve bir hayat tarzı olarak benimsendiği bir

yapıdır Ahilik. Kısaca, Ahilik, kardeşliği, dostluğu, cömertliği, dayanışmayı, yardımlaşmayı ve iç denetimi amaç edinen bir teşkilattır.

Ahilik teşkilatı mensuplarına benimsettiği ulvi mefkure ile bağları ve toplumun bütün katmanları arasında oluşabilecek husumeti ve düşmanlığı ortadan kaldıracı bir hayat tarzını oluşturmuş ve bunu asırlarca devam ettirmiştir.

Ahiler, örgütlenmelerinde toplumun birliğini sağlayıcı ilkeleri esas almaları ve bunları hayat tarzlarının nirengi unsurları görmeleri nedeniyle toplumun kültürel ve ekonomik gelişimine yol açmışlardır. Benimsemiş oldukları hayat felsefesi icabı teşkilat mensuplarının mükemmel fertler olmalarını sağlayıcı nitelikleri kazandırmayı esas almışlardır. Ahilere göre mükemmellik kişinin kendi kendine yeter halde olması, yani bir meslek sahibi olması ve kendini toplum için feda edebilecek kadar cemiyeti ön planda tutmasına bağlıdır.

Ahiler teşkilatlanmalarını belirtilen amacı gerçekleştirebilme doğrultusunda sağlamışlardır.

Bütün sivil örgütlenmelerde olduğu gibi Ahilik de teşkilatına herkes istediği gibi katılamaz. Ahilik teşkilatına kabul edilmenin kendine has özellikleri ve şartları bulunmaktadır. Ahi olabilmek için ilk önce bireyde sıdk, sefa, emanet, takva, kerem, mürüvvet ve haya gibi ahlaki niteliklere yatkınlık aranır.

Ahi olmak isetyenin belirtilen niteliklere yatkın veya sahip olması da yetmez. Bunların yanında ferdin olumsuzluk ifade eden münafıklık, dedikodu, iftira, kibir, merhametsizlik, sözünde durmama gibi niteliklerden arınmış olması gerekir.

Aday belirlenen niteliklere sahip olduğu görülür ve kabul edilirse teşkilatın öngördüğü ölçüler içinde yaşamayı taahhüt eder. Bir hayat tarzı olan Ahilik teşkilatına mensubiyeti kabul edilen ferdin üç şeyi hep açık, üç şeyi de hep kapalı olur.

Açık olması gerekenler; 1) Eli. 2) Kapağı. 3) Sofrası

Kapalı olması gerekenler; 1) Dili. 2) Beli. 3) Gözü.

Ahiliğin Gelişimi

Ahiliğin bir sivil toplum örgütü olarak başta Anadolu'da olmak üzere geniş bir coğrafyada etkinliğini arttırması Ahi Evran'ın Anadolu'ya gelmesiyle başlar. Ası adı Nasir'ud-din Mahmut el Hoyi olan Ahi Evran günün anlayışına ve değer yargılarına uygun bir davranış göstererek Azerbaycan'dan Horasan yoluyla Anadolu'ya gelir. Esasında bu bir nevi daveti kabul edıştır. Zira, bu devir sultanların Anadolu'nun fetniyi kolaylaştırmak için Anadolu'ya göçü teşvik ettikleri ve toplum önderlerinden yararlandıkları bir dönemdir.

Bu teşvik edişin bir delili Büyük Selçuklu Beylerinden İbrahim Yinal Nişabur şehrine göç etmek isteyen kalabalık bir Oğuz topluluğuna "Memleketim sizin oturmanıza kifayet edecek kadar geniş değildir. Bu sebeple doğruşu şudur ki, Rum(Anadolu) gazasına gidiniz." (1) tarzındaki nasihatidir.

Anadolu'ya gelen ve buranın yurt haline dönüşmesinde etkili olanlardan birisi olan Ahi Evran lakabıyla meşhur olan Nasir'ud-din Mahmud el Hoyi'nin çocukluğu ve ilk tahsil devresi memleketi Azerbaycan'da geçer. İlk tahsilinden sonra Horasan'a giderek devrin büyük bilginlerinden Fah'ud-din Razi'den ders alır. Bu arada ilk tasavvuf eğitimini de bu bölgede Yesevi dervişlerinden alır. Daha sonra bir seyahati esnasında büyük mutasavvıf Evhad'ud-din Kirmani ile tanışır. Ahi Evran ona bağlanır. Kızıyla evlenerek aynı zamanda damadı olur.

Bir müddet sonra Ahi Evran kayınpederi ile birlikte Bağdat'a gider ve Abbasi halifesi Nasir Lidinillah ile tanışır. Halife Ahi Evran ve kayınpederine iltifat ederek onları Anadolu'ya gönderir (2).

1- Turan, O.: Selçuklular ve İslamiyet. İstanbul 1971, s. 35.

2- Bayram, M.: Anadolu Bacıları. Tercüman Kadim Ansiklopedisi, c.II. İstanbul 1984, s. 516.

felsefesine dayanır

Anadolu'ya gelen Ahi Evran ilk önce Kayseri'ye yerleşir ve bir deri atölyesi kurar. Bir müddet sonra Kayseri'de kaldıktan sonra kayınpederi ile birlikte Anadolu'nun şehir, kasaba ve köylerini dolaşarak Ahilik anlayışını yaymaya ve teşkilatlandırma başlar (3).

Ahi Evran'ın Anadolu'da Ahilik anlayışını yaymasının ve teşkilatlandırmasının kolay ve çabuk bir şekilde gerçekleştirebilmesi yöneticilerin desteklemeleriyle mümkün olduğu söylenebilir. Zira o dönemlerde devleti yönetenlerin büyük bir kısmı sivil toplum örgütü önderlerinin tesirinde kaldıkları ve onları destekledikleri bilinen bir husustur.

Ahilik teşkilatı sadece Anadolu'da değil, geniş bir coğrafyada etkili olmuş ve batıda Balkanlar'a, kuzeyde Kırım'a kadar yayılmıştır (4).

Ahilik teşkilatının oluşumunda etkili olan anlayışın amaca dönüşümünde Ahi Evran'ın hayat felsefesinin etkisi tartışılmaz. Çünkü bütün sosyal teşkilatların ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında onları oluşturanların düşünce ve amaçları en etkin rolü oynar. Teşkilatı kuranların düşünceleri ve fikirleri büyük bir oranda organizasyonunun ilkeleri, görevleri ve fonksiyonları haline gelir. Bütün sosyal organizasyonlarda olduğu gibi Ahi teşkilatında da Ahi Evran'ın telkin ettiği fikir ve düşünceler Ahiliğin ilke, görev ve fonksiyonları haline gelmişlerdir.

Ahi Evran bir teşkilatın amacını gerçekleştirebilmesinin ancak çok işlevli olması ile mümkün olabileceğini düşünmüş ve Ahiliği bu şekilde teşkilatlandırmıştır.

Ahilik teşkilatının önemli işlevleri dört başlık altında toplanabilir.

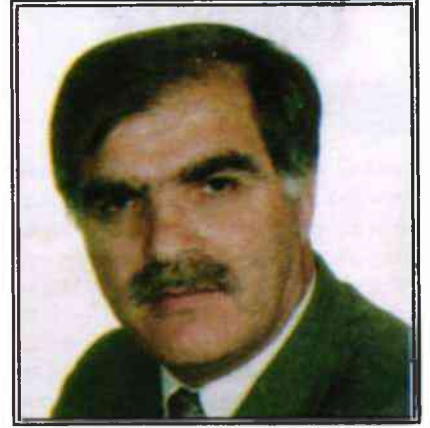
Birincisi mensuplarının ve toplumun tüm katmanları arasında dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayan sosyal işlevdir. Ahiler kendi aralarında sürekli dayanışma ve yardımlaşmayı gerçekleştirmişlerdir. İyilik üzerine dayanışma ve yardımlaşma onların temel ilkelerinden birisi olması sebebiyle günlük olarak kazançlarının önemli bir kısmını toplumun faydasına sunmayı alışkanlık haline getirmişlerdir (5).

Ahilik teşkilatının sosyal işlevi toplumun ahlaki değer ve ilkelerine dayanması sebebiyle mensupları arasında kin ve düşmanlık görülmez. Bu işleve sayesinde mensupları arasında düşkün insana rastlanmaz. Kendi aralarında oluşturdukları yardım sandıkları sayesinde herhangi bir sebeple işini yürütemeyecek duruma düşenlere veya onların aile fertlerine destek sağlandığı görülür. Yardımlaşma ve dayanışma o kadar ileri boyuttadır ki, toplumun bütünlüğü için gerekli olan **"biz"** duygusunun gelişimini sağlar (6).

Ahilik teşkilatının bir diğer fonksiyonu siyasidir. Yönetimde bulunanlar güçlerini muhafaza ve itibarlarını devam ettirebilmelerinin yolunun sivil toplum örgütleriyle iyi geçinmeyle mümkün olduğunu bilmekteydiler. Zira sivil toplum örgütleri halkın kendisiydi. Halksız yönetim olmayacağına göre yöneticiler bu teşkilatlarla işbirliği halinde olma durumundaydı. Bu anlayış sivil toplum örgütlerinin siyasî işlev kazanmalarını sağlamıştır.

Ahilik teşkilatı özellikle siyasî otoritenin gelişmediği veya zayıfladığı yerlerde siyasî işlevini arttırmıştır. İbn Batuta seyahatnamesinde bu durumu şu şekilde açıklar: **"Bu ülke törelerinden biri de, bir şekilde hükümdar bulunmadığı takdirde Ahilerin hükümeti yönetmeleridir. Ahi, kudreti ölçüsünde geleni gidene ağırlar, altına binek çeker; davranışları, buyurukları, binişleri ile aynen bir hükümdarı andırır"**(7).

Osmanlı devletinin kuruluşundaki rolleri de Ahilerin siyasî güç ve işleve sahip oluşlarının bir başka delilidir(8).

1957'de doğdu. Öğretmenlik ve idarecilik yaptı. 1986'da yüksek lisansını tamamladı. 1990'da G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi Teftişi ve Planlaması Anabilim Dalında "Öğretmenlerin Sicil Sistemini Değerlendirmesi" konulu teziyle doktor oldu. Halen G.Ü. Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Netice olarak şunu söyleyebilir. Ahilik teşkilatının siyasî işlevi devrin ve ülkenin şartlarına göre artmış veya azalmıştır. Yönetim güçlü olduğu zamanlarda Ahilik teşkilatının siyasî işlevi zayıflamış, bunun zıttı durumlarda ise artmıştır.

Ahilik teşkilatının bir başka işlevi askeridir. bu işlev esasında siyasî işlev ile yakından ilgilidir.

Devletin yükünü hafifletmek ve bulundukları yerlerde emniyet ve asayiş temin etmek amacıyla askeri alan ilgi duydukları söylenebilir. Ahilik teşkilatının askeri işlevinin bilhassa beylikler döneminde arttığı görülür. Uzunçarşılı. Ahilerin beylikler döneminde askeri işlevlerini şu şekilde ifade eder: **"Bu beylikler dahilindeki Ahilerin de askeri teşkilata benzer silahlı teşkilatları olduğu malumumdur... Mamafih bunlar, ordu kuvveti olmayıp mahalli muhafaza kuvvetidir."** (9) Devlet Ahilik teşkilatının bu işlevi sayesinde yanında iç karışıklıklara ve uclardaki ayaklanmalara karşı hazır bir kuvvet bulmuştur.

Ahilik teşkilatının dördüncü işlevi

3- Bayram, M. : Ahi Evran Kimdir?, Türk Kültür Dergisi, S. 191, Ankara 1978, s. 24. 4- İbn Batuta.: İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler (Çev: Parmaksızoğlu, İ.), İstanbul 1993, s. 77. 5- İbn Batuta.: Age, s. 8. 6-Erken, V., Ahilik

Müessesinde Yönetim ve Eğitim, Ankara 1995, s. 71. 7- İbn Batuta.: Age, s. 26-27. 8- Güllülü, S.: Ahi Birlikleri, İstanbul 1977, s. 118. 9- Uzunçarşılı, İ. II.: Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1967, s. 204.

SMANLI'YI KONUŞMAK

Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşması sürecine katkı sağlamayla ilgilidir. Bu devirde Anadolu'ya Balkanlar'a diğer bölgelere yerleşen veya yerleştirilen bütün sosyal teşkilatların vazifesi orayı Türkleştirmek ve İslamlaştırmaktır.

Dolayısıyla Ahilerin de böyle bir işlevleri söz konusudur. Ahilik teşkilatı bu işlevi sayesinde toplum katmanları bilhassa esnaf ve sanatkarlar arasında ahlaki değerlerin yaygınlaşmasının öncüsü olmuştur.

Ahilik teşkilatının en önemli işlevlerinden birisi olan Türkleştirme ve İslamlaştırma şüphesiz ki kültürü ifade eder. Toplumların devamlılığını kültür birliği sağlar. Ahilik teşkilatı kültürel değerleri nesilden nesile aktararak toplumun devamlılığına katkı sağlamıştır.

Bu işlev aynı zamanda Ahilerin toplum katmanlarının tamamında kabul edilebilir kültüre sahip aydın ve itibarlı şahsiyetler olarak görülmelerine imkan sağladığı söylenebilir.

Bir yaşayış tarzını ifade eden Ahilik örgütü işlevlerini yerine getirebilmek için kendine has eğitim, yönetim ve denetim biçimi geliştirmiş olduğu görülür. Ahilik örgütünün kavranması bunların anlaşılmasına bağlıdır.

Ahilik Teşkilatında Eğitim

Ahilik teşkilatının en önemli özelliklerinden birisi yukarıda belirtildiği gibi mesleği ve ortak bir yaşayış tarzını kazandırmayı hedeflemesidir. Yani onları eğitmesi becerili ve kültürlü hale getirmesidir. Bu yönüyle Ahilik eğitim tarihimizdeki önemli inkar edilemez. Ahilik teşkilatının oluşturulduğu ilk aşamadan itibaren hedefleri arasında eğitim ve öğretim faaliyetleri önemli yer tutar. Ahilik teşkilatının eğitim ve öğretimle ilgili hedefleri günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Eğitim ferdin bilgi, beceri, tutum, tavır, anlayış, alışkanlık ve davranış gibi niteliklerinde farklılık oluşturma süreci biçiminde tanımlanabildiğine göre Ahilik teşkilatını bir eğitim kurumu olarak da görmek gerekir. Zira Ahilik teşkilatı mensuplarına mesleki bilgi ve becerileri, aynı zamanda hayatın bütünlüğü için gerekli olan tutum, tavır, anlayış, alışkanlık ve davranışları da kazandırmayı hedefleri arasında görür.

Eğitim ve öğretim birbirini tamamlayan bazın de biri diğeri yerine kullanılan terim ile ilgili iki kavram olarak literatürde yer alır. Eğitim daha çok tutum, alışkanlık, ve bunlara esas olan değerler nizamı ile ilgili olduğundan "İnsanın davranışlarına tesir etme sanatı" (10) biçiminde algılanabilir. Öğretim ise daha çok amaçlı bir şekilde ferde bilgi ve beceri kazandırma faaliyeti olarak kabul edilir. Eğitim ve öğretim kavramları nasıl tarif edilirse edilsin eğitimsiz bir öğretim düşünülmeceği gibi, öğretimsiz bir eğitim de düşünülmez. Dolayısıyla "toy" olarak doğan insanı "mükemmel" bir duruma getirmek için yapılan bütün etkinlikler eğitim konusunu oluşturur.

Bu anlayışta Ahilik teşkilatının eğitimini incelediğimizde insanı mükemmel-
leştirecek ilkeleri, alanı, vasıtaları ve amacı buluruz.

Ahilik teşkilatının bir diğer fonksiyonu siyastır. Yönetimde bulunanlar güçlerini muhafaza ve itibarlarını devam ettirebilmelerinin yolunun sivil toplum örgütleriyle iyi geçinmeyle mümkün olduğunu bilmekteydiler. Zira sivil toplum örgütleri halkın kendisiydi. Halksız yönetim olmayacağına göre yöneticiler bu teşkilatlarla işbirliği halinde olma durumundaydı. Bu anlayış sivil toplum örgütlerinin siyasi işlev kazanmalarını sağlamıştır.

Kısaca Ahilik teşkilatının eğitimi bireyin fikirlerinin geliştirilmesini, davranış ve duygularının tanzimini öngören fikir ve düşüncede, söz fiilde, metot ve düzende tutarlı olan "iyi insan" yetiştirme felsefesine dayalı olduğu söylenebilir.

Ahilik teşkilatında eğitim ve öğretim faaliyetleri eğitim ve öğretim faaliyetleri

iki farklı mekandan gerçekleştirilmiştir. Mesleki bilgi ve beceriler tezgah başında ve gerçek iş ortamında kazandırılmıştır. Çıraklıktan ustalığa uzanan bu öğretim süreci işlevsel bir anlayışın yansımasıdır.

Mesleki bilgi ve beceriler basitten karmaşığa, kolaydan zora doğru bir metotla öğretilir. Bu öğretim tarzı sayesinde çırak mesleğinin uzmanı hale gelir.

Ahilik teşkilatındaki mesleki eğitim sadece alan, bilgi ve becerileriyle sınırlı değildir. Eğitim mesleğin yerine getirilmesiyle ilgili bütün davranışları kapsar. Bu öğretim metodu günümüzde de geçerliliğini muhafaza etmektedir. Ahilik teşkilatının bir diğer eğitim faaliyeti zaviyelerde gerçekleştirildiği bilinir. İş saatleri dışında kalan zaman diliminde bir araya gelen Ahilere, fütüvvetnamelerde yazılı olan kuralları öğretilmeye çalışılır. Çağatay'a göre Ahiliğe girecek olan kişi fütüvvetnamelerde yazılı olan ahlaki hayat kurallarından en az 124'ünü bilmek, benimsemek ve günlük hayatında bunları uygulamak zorundadır (11). Toplum hayatını ilgilendiren kurallardan toplamının 740 civarında olduğunu da ayrıca belirtir.

Mesleki eğitim dışında kalan bütün davranış kalıpları usul ve esaslarına uygun bir şekilde bu mekanlarda öğretilir. Ferdin sürekli bir grubun içinde bulunması nedeniyle öğretilen davranış kalıpları daha kolay bir şekilde vazgeçilmez bir alışkanlık haline dönüşür.

Ahilik teşkilatındaki eğitimin hayatın bütünlüğünü kapsama felsefesine dayalı oluşundan olsa gerek ferdin günlük, haftalık, aylık ve yıllık periyodik hayatı için lazım olan davranış kalıplarını ifade eder.

Ahilik teşkilatının, iyi insan yetiştirme anlayışının gerektirdiği metotların tamamını eğitiminde kullandığı görülür. İnsanın zihnine, duygularına ve fiziki özelliklerine uygun olan her metottan azami derecede yararlanılmıştır.

AHİLİK TEŞKİLATINDA YÖNETİM

Bir sivil örgütlenme tarzı olan Ahilik teşkilatının yönetim yapısının çok sade olduğu görülür. Yönetim, teşkilatın amacını gerçekleştirmeye için eldeki kaynakları yerinde ve zamanında kullanabilme sanatı olarak tanımlanabilir.

Yönetim, teşkilatın amacını gerçekleştirmek için kaynak kullanımı olduğuna göre bunun güzel bir örneği Ahilik teşkilatında görülür.

Ahilik teşkilatı kardeşliği, cömertliği, dayanışmayı, yardımlaşmayı ve dostluğu amaç edinen bir sivil örgütlenme oluşu nedeniyle yönetim ilke ve kurallarının da buna göre şekillenmesi bir zorunluluk idi. Ahilik teşkilatının yönetim tarzını iki aşamada tahlil etmek daha doğru olur. Osmanlı Devletinin kurumlaşmasını tamamladığı döneme kadarki aşama birinci devre, daha sonraki aşama ise ikinci devre olarak algılanabilir.

Birinci aşamada ahilik teşkilatının yönetim ilke ve kurallarının büyük bir kısmı fütüvetnâmelerdeki ilkelere kalanları ise yazılı olmayan kurallarına dayanır (12). Bu dönemde yönetim hiyerarşisi basık bir yapıda ve büyük bir yaptırım gücüne sahiptir. Bu aşamada yönetim tamamen manevi otoriteye göre işler. Kurallara uymayan teşkilat mensubu teşkilattan çıkarılır. Gönül birliğine dayalı bir yönetim felsefesi olarak nitelendirilebilen bu anlayışın işleyişi de gönül birliğine dayanır.

Osmanlı Devleti'nde merkezi kurumlaşma tamamlanmasından sonra Ahilik teşkilatının bir kısım işlevlerinde zayıflama meydana getirmiş ve buna bağlı olarak da yönetimin işleyişinde farklılaşma meydana gelmiştir. Bu aşamada yönetim seçimle iş başına getirilen demokratik bir yönetim anlayışına dayandırılır (13). Bu dönemde her kademede yönetici teşkilatın mensupları tarafından seçimle iş başına getirilir. Yönetimin en üst konumunda idare heyeti bulunur. Merkezi yönetim yani devlet, Ahilik teşkilatı ile sadece idare heyetinin çözemediği konularda Muhtesip ve Kadı vasıtasıyla ilgilenir. Teşkilat gerek mensupları ve gerekse toplum katmanlarıyla olan münasebetlerinde tamamen inisiyatif sahibidir. Merkezi bürokratik yapı söz konusu değildir. Bütün meseleler yerinden çözülmeye çalışılır.

Ahilik teşkilatının yönetim tarzı sivil bir model oluşu sebebiyle günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu yönüyle Ahilik teşkilatının yönetim tarzı, yönetiminde toplam kalite felsefesinin ilk örneklerinden biri sayılabilir.

DENETİM

Bir toplumun sivilleşebilmesinin en önemli göstergelerinden birisi halkın örgütleriyle yönetim ve denetim sürecine doğrudan katılması olduğu söylenebilir. Ahilik teşkilatı benimsenmiş olduğu ilke ve kurallara kendi kendini yönetmiş ve mensupları arasında veya mensuplarıyla diğer toplum fertleri arasında ortaya çıkan ihtilafları iç denetim yoluyla denetlemiş ve hal çareleri bulmuştur. Bir nevi tahkim kurulu görevini yerine getirmiştir. Bugünün modern devletlerinde ön görülen kamu hakemliğinin en güzel örneği burada uygulanmıştır.

Esasında Ahiliğin sosyal değerlerinde ne fert topluma, ne de toplum ferde ezdirilmiş bu sayede mahalli denetim kolaylaşmıştır. Ahilik teşkilatının sosyal dayanışma ruhu sayesinde, devletin hiçbir tesiri olmadan; şehir esnafı ve halkı, kendi kendisini idare ediyor, denetliyor en küçük bir suistimal, yolsuzluk ve an'aneye aykırı harekete fırsat verilmiyordu. Dolayısıyla Ahiliğin dayanışmacı ve yardımlaşmacı yönü aynı zamanda kontrol edici niteliklidir. Bu yönü itibarıyla Ahiliğe mensup olan her ferdin kendi kendini kontrol ederek toplumun düzeninin devamına yardımcı olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Bir süreç içinde toplumun varlığı incelendiğinde sosyal teşkilatların etkisi daha iyi kavranır. Genel olarak teşkilatlar sahip oldukları dinamizm ölçüsünde toplumun bütünlüğünü etkiler ve onu şekillendirir. Türk milletinin sosyal yapısını bu mantıkla incelediğimizde sivil örgütlenme tarzı olan Ahilik teşkilatının etkisinde kaldığını görürüz. Ahilik anlayışı, Türk milletinin yapısını, yaşayışını, kültürünü ve medeniyetini derinden etkilemiş ve şekillendirmiştir. Etkisinin günümüz Türkiye'sinde de az da olsa devam etmekte olduğu söylenebilir.

Ahilik teşkilatının yaygınlık kazanma-

sı Ahi Evran'ın aynı zamanda kayınpederi olan büyük mutasavvıf Evhad'ud-din Kirmani ile Anadolu'ya gelişleriyle başlar.

Ahiler, Anadolu Selçuklu döneminde özellikle İlhanlılara ve onların taraftarlarına karşı siyasi bir güç olarak faaliyette bulunmuşlar ve Osmanlı beyliğinin devletleşmesinde etkili olmuşlardır. Osmanlı beyliğinin devletleşmesinden sonra da toplumun bütün katmanlarını etkilemeye devam etmişlerdir.

Ahilik teşkilatı, amacı doğrultusunda mensuplarını eğitmiş ve onları toplum içinde meslek sahibi, itibarlı ve etkili şahsiyetler haline dönüştürmüştür. Ahilere göre, güçlü olmak ve güçlü kalmak ancak eğitimle mümkündür. Bu nedenledir ki Ahilik teşkilatı mensuplarını cehaletten ve becerisizlikten korumak maksadıyla onları sürekli eğitmişlerdir. Ahilik teşkilatının eğitim, yönetim ve denetim mantığı günümüzde de etkili olabilecek kadar sivil ve gerçekçidir.

Kısaca, Ahilik örgütü bütün işlevleriyle Osmanlı döneminde sosyal hayatı şekillendirmiş "bir yaşayış modelidir".

KAYNAKLAR

- Bayram, Mikail : Ahi Evran Kimdir?, Türk Kültür Dergisi, s. 191, Ankara 1978.
- Bayram, Mikail : Anadolu Bacıları, Tercüman Kadim Ansiklopedisi, c. II, İstanbul 1984.
- Çağatay, Neşet : Ahilikle Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir?, TESK Yayını, No: 40, Ankara Tarihiziz.
- Erken, Veysi : Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik, Seba Yay., Ankara 1998.
- Gökdemir, Ayvaz : Eğitime Dair, Ocak Dergisi, S. 3, Ankara 1973.
- Güllüf, Sebhatın : Ahi Birlikleri, İstanbul 1977.
- İbn Batuta : İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler (Çev. Parmaksızoğlu, İ.), İstanbul 1993.
- Turan, Osman : Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi, c. II, İstanbul 1969.
- Turan, O : Selçuklular ve İslamiyet, İstanbul 1971.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı : Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1967.

Osmanlı yönetim biçiminde gayr

(ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel

Günümüzden geçmişe bakarak ki-
şi temel hak ve özgürlüklerinin geç-
mişte ne kadar sınırlı olduğu hükmüne
varmak zannediyorum ki en azından
Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir
haksız karar olacaktır. Konu başlığı
Osmanlı olduğu içindir ki diğer çağ-
daş devletleri değil yalnız Osmanlı'yı
incelemeye çalışacağız.

Osmanlı İmparatorluğu malum ol-
duğu üzere "Millet Sistemi"ne dayalı
bir yönetim biçimi ile idare olunuyor-
du. Bundan dolayı konunun anlaşıl-
abilmesi bu sistemin anlaşılabilmesine
bağlıdır. Peki "Millet Sistemi" nedir?

Osmanlı devleti Müslümanları tek
millet, gayri müslimleri de inandıkları
din ya da mezhebe göre ayrı ayrı mil-
letler olarak tanımlamış, siyasi, idari
ve sosyal organizasyonları da bu ayırı-
mın temelinde geliştirmiştir. İslam hu-
kukunun getirdiği esaslara ve kayıtlar-
malara bağlı kalarak gerçekleştirilen
bu organizasyonda, her dini topluluk
yarı özerk ve sosyal ayrı bir birim
oluşturmakta, bu birimlerin meydana
getirdiği sisteme de "Millet Sistemi"
adı verilmektedir. (1)

İslam hukukuna göre iki türlü ülke
vardır. Dar-ül İslam ve Dar-ül harb.
Birincisi, Müslümanların hakim oldu-
ğu ve İslam Şeriatının uygulandığı
toprakları ifade eder. İkincisi yani
Dar-ül Harb, İslam Ülkesi dışında ka-
lan tüm dünyayı tanımlar.

Buna göre de gayri müslimler de
iki türlüdür. Birincisinde 'Harbiler'
yani dar-ül harb'de yaşayanlardır.
Bunlar ele geçirildiği zaman öldürüle-
bilir, esir veya köle olarak alıkonabi-
lirler. Ancak Osmanlılar, İslam gele-
nek ve hukukun, kendi grupları dışın-
dan aralarına gelenlerin korunmaları
kavramını kabul ediyorlardı. Buna
"eman" verme deniyordu. Topluluğun
bir bütün olarak ya da topluluk içinde-
ki her müslümanın, dar-ül harb'den
gelen bir kişiye ya da küçük bir gruba
eman (aman) verme hakkı vardı. Bu
yolla korunan bir kişi kendisine hiçbir
zarar gelmeden, müslüman bölgesin-
den geçebilir ya da burada kalabilirdi.
Osmanlı Devleti'nin verdiği kapitü-
lasyonlar, eman kurumuna dayanıla-
rak yapılabilmıştır.

Diğer tür ise, İslam ülkesinde ya-
şayan gayri müslimlerdir. Müslüman-
lar gayri müslimlerin yaşadığı bir yeri
fethettikleri zaman
onlara islamiyeti
tebliğ ederler ve kabul edenler
Müslüman olduk-
ları andan itibaren
bir müslümanın
sahip olduğu tüm
haklara sahip olur-
lardı. Kabul etme-
dikleri durumda
ise, kendilerine İsl-
lam hakimiyetine

rıza gösterdiklerini kabul ettiklerini
gösteren bir anlaşma teklif edilirdi. Bu
antlaşmaya da "zimmet" adı verilirdi.
Bu antlaşmanın sağladığı statüye de
zimmi adı verilirdi. Bu antlaşma ile
gayri müslimler farklı bir hukuka tabi
olmayı kabul etmiş olurlardı. Bu hu-
kuk öncelikle gayri müslime cizye
(baş ve haraç (arazi) vergileri başta ol-
mak üzere bazı yükümlülükler getirir-
di. Ancak herşeyden önce temel hakla-
rı güvence altına alınmış olurdu. Yaşa-
ma hakkı gibi temel bir hakkın dahi
sağlanmasının çok güç olduğu o yüz-
yıllarda bu tür vatandaşlar Medeni
Hukuk açısından bir müslümana eşit
temyiz kabiliyetini haizdiler. Bütün
bunlara ek olarak, müslümanların ta-
raf olmadığı kendi cemaatleri ile ilgili
işlerde tamamen serbest bırakılmışlar-
dı. Kendi aralarında özel hukuklarına
tabi idiler. Kiliseler mali, idari ve adli
açıdan kendi cemaatleri üzerinde hü-
küm sahibiydiler. Yargılamayı kendi-
leri yapıyorlar (ağır ceza suçları hariç)
ve mahkum olanlar kendi Patrikhane
hapisanelerinde cezalarını çekiyor-
lardı.(3)

müslimlerin statüleri

özgürlükler açısından)

Yeri gelmişken hemen belirtim ki Osmanlı vatandaşları dini inanışlarını Sosyal hayatlarında aşikar olarak gösterecek şekilde giyiniyorlardı. Örneğin, Müslümanlar sarı, Yahudiler mavi, Ortodoks Rumlar siyah, Ermeniler ise kırmızı renkte bir şey giymek ya da giysilerine iliştmek zorundaydılar. Anlaşılacağı gibi, bu renkler insanları damgalamak için yalnızca ilişkide bulunduğu insanın hangi hukuka tabi olduğunu bilmesinin ilerde doğabilecek bir sorunda hangi hukukun uygulanabileceğini daha ilişkinin başından bilinmesi için seçilmişti. Ancak Osmanlı uyruğu ile bir yabancı arasındaki davalar yalnızca şeriat mahkemelerinde görülürdü. Çeşitli milletler arasındaki davalar da bu kurala girerdi. Ancak bu tür mahkemelerde yabancının elçisinin ya da konsolosunun ya da konsolos temsilcisi olan tercümanın korunma hakkı vardı. Yabancılar kendi aralarındaki anlaşmazlıklar için istedikleri takdirde şeriat mahkemelerine başvurabilirlerdi. İslam yasaları kendi hukuk kurallarına nazaran daha az bedel öngörüyorsa ya da mahkeme masrafları daha azsa genellikle bu yola başvuruyla (4)

Gayri Müslimler, kendi dinlerine göre ve kendi dilleriyle eğitim yapma, dini örgütlerini devam ettirme, vakıf kurma, hastane ve yetimhane açma vs. haklara sahiptirler.

Görüldüğü gibi gayri müslimler önemli ölçüde bir özerkliğe adeta devlet içinde devlet'e sahip olarak yaşıyorlardı. İşte bu çok renkliliği oluşturan "Millet Sistemi" idi.

Ancak yine vurgulayarak söyleyelim ki, devrin en özgür hakları ile do-

natılmış olan Osmanlı Devleti, gayri müslüm vatandaşlarına istisnai durumlar hariç (riskli görev yapan gayri müslimler) bazı kısıtlamalar da getirmişti. Örneğin, silah taşıyamaları ya da ata binememeleri gibi.

Tanzimat dönemi ise vatandaşlık statüsü tedricen değişti.

Islahat Fermanı ile de Müslüman olmayanların eşitliğine ilişkin reform maddeleri, yasalar karşısında tüm tebanın eşit olduğunu vurguladı. Bu kavramı gerçekleştirmek için bir dizi yasa çıkarıldı. Müslüman olmayanlar da askere alındılar, askerlik yerine ödenen cizye vergisi kaldırıldı. Yine gayri müslimler laik okullarda müslümanlarla birlikte okuyabildiler. Mezun olanlar devlet bürokrasisine girdiler.

Şimdiye kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, Osmanlı İmpa-

1963'de Adana'da doğdu. 1986'da A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldu. 1989'da Yüksek Lisansını, 1992-1996 yılları arasında G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptı. İngiltere'de çalışmalarda bulundu. 1997'de H.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora derslerine başladı. Alkan evli ve iki çocuk babasıdır.

torluğu çağdaşı imparatorluklara ya da devletlere göre kıyas götürmez ölçüde özgürlüklerin yaşandığı bir yerdi. Bu yüzdendir ki diğer devletlerin katlettikleri insanlar ancak Osmanlı'nın yönetiminde huzur buldular. Acı olan ise, tüm bu özgürlüklere rağmen Fransız İhtilalinin etkisini en çok hisseden ve tebasının verdiği zararlara en çok katlanmak zorunda olan da Osmanlı İmparatorluğu'nun olmasıdır. Önce Rumlar, sonra da Ermeni teba büyük ayaklanmalara sebep oldular. Osmanlı'nın 1493 sonrası kabul ettiği program'dan kaçan Yahudi vatandaşları ise genelde özgürlüklerinin, elde ettikleri hakların bilincinde davranan unsurları oldular. 17., 18. ve 19. yüzyılın uluslararası arenadaki tüm devletler içerisinde özgürlükler ülkesi tanımını hak eden Osmanlı "ulus devlet ülküsüne" ve emperyalist güçlere yenik düştü.

(*) Uluslararası İlişkiler Uzmanı

(1) TÜRKÖNE. Mümtazer: Osmanlı Modernleşmesinin kökleri. Ankara, 1995 s. 42

(2) ALKAN, Hakan. Fener Rum Patrikhanesi. Ankara, 1995 s. 10

(3) ALKAN, Hakan: a.g.e.

(4) SHAW Stangard. Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye. İstanbul, 1994. C.I. s. 230.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e

Allah sözünü yüceltmek (ı'lâ-yı Kelimetullah) gayretindeki insanların nizam-ı alem amacıyla kurmuş oldukları Osmanlı İmparatorluğu 20. yy'ın başlarında dağıldı.

Bu evrensel imparatorluğun müslüman ve gayrimüslim tebaasının torunları bugün yakın devletin topraklarında yaşamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, bu yirmiye yakın devlet içinde bazı bakımlardan şüphesiz özel bir önem taşır; çünkü imparatorluğun merkez ülkesi üzerinde kurulmuş; onun başkentini (payitaht), büyük kültür merkezlerini ve asker-sivil bürokrat sınıflarını devralmıştır. Bütün bu mirasla beraber Osmanlı'nın devlet geleneği bugünün cumhuriyeti derinlemesine etkilemiştir.

Cumhuriyet Devleti üzerine bugünün Türk toplumunda birçok şeyler söylenmekte ve yazılmaktadır. Kimilerine göre bütün faziletlerin kaynağı olan cumhuriyet, kimilerine göre de birçok kötülüklerin kaynağıdır. Bu uç görüşler, Osmanlı Devleti'nin resmi ideolojisi olan İslam'ın tasfiye edilip, yerine Batılılaşmanın cumhuriyet ideolojisi olarak benimsenmesinden kaynaklanıyor. Bu görüntüsü ile yüzyıllarca sürmüş bir geleneğe tamamen yabancı bir tablo çizen Türkiye Cumhuriyeti'nin, yakından incelendiğinde pek de o kadar "yeni" bir devlet anlayışı getirmediği görülmektedir.

Cumhuriyet Devleti belki Batı'dan etkilendiğinden çok daha fazla Osmanlı devlet geleneğinden etkilenecek bir siyasi kurumdur. Gerek cumhuriyetin merkezi yapısı, gerek devlet teşkilatlanma felsefesi, gerekse de din-devlet ilişkileri bu gelenekten besleniyor.

Bu gelenekler Osmanlı Devleti'nin icadı da değildir şüphesiz. Osmanlı Devleti kendinden yüzyıllar önce Emevi Devleti'nin kurulması ile başlayan bir saltanat geleneğinin son temsilcilerinden idi. Aslında bu anlayış Emevilerin buluşu da değildi; onlar da onu Bizans'tan aldılar. Bilindiği gibi Bizans da Roma imparatorluğu'nun doğudaki devamıdır. Dolayısıyla laiklik ve din-dev-

let ilişkileri üzerine yazmak gerektiği zaman uzun hikayemizi Roma'nın Hristiyanlık'la tanıştığı dönemden başlatmak gerekiyorsa da biz yer darlığı nedeniyle Osmanlı ve Cumhuriyet din ve devlet ilişkilerinin kısa bir tarihini vereceğiz.

"Padişahım Ahiretini Kurtarmaya Geldim"

13. yy Anadolu için bir felaketler çağıdır. Moğol istilası sonucu Selçuklu hakimiyeti parçalanmış, siyasi düzen çökmüş, arazi mülkiyetini düzenleyen iktasistemi dağılmıştır. İmar faaliyetleri durmuş ve sahipsiz topraklar ekilmeyip kendi haline bırakılmış olduğundan Anadolu bir iktisadi çöküntüye de düşmüştür. Ard arda gelen bu felaketler Anadolu'da bir dünyayı terk ve ahirete dönme dönemi başlatmış, bunun sonucu tarikatlerin etkinliği ve itibarı çok artmıştır. Moğollar istiladan sonra Anadolu'ya bir vali atayarak gitmişlerdir. Ancak sınır boylarında sürekli bir kaynaşma ve faaliyet vardır. "Uc"lara yerleşen Türkmen boyları yeni geldikleri yerde bir düzen kurmaya uğraşmaktadırlar. Bu boylardan kimi bulundukları bölgelerde bir bey liderliğinde örgütlenmekte ve hakimiyeti ellerine geçirmektedirler. Merkezi otorite zayıflamıştır; Konya'daki sultan Moğol valisinin kuklası durumdadır. Uclardaki bu kaynaşmayı izlemekten başka birşey yapamayan sultan, düzen sağlayan ve otoritesini hakim kılan beylere tuğ, berat ve benzeri hediyeler göndererek egemenliklerini onaylamaktadır.

İşte Söğüt ve Domanıç'e yerleşen Kayı boyunun başındaki Ertuğrul Gazi

de henüz Konya'ya bağlı ve boyunun yeni bölgesine yerleşmesi için uğraşan böyle bir beydir. Önceleri uç beyleri yapacakları fetihler için merkezin iznini almaktadırlar. Ancak Moğol istilası sonucu merkezin gücü zayıflayınca artık izinsiz sefere çıkmak mümkün olmuştur.

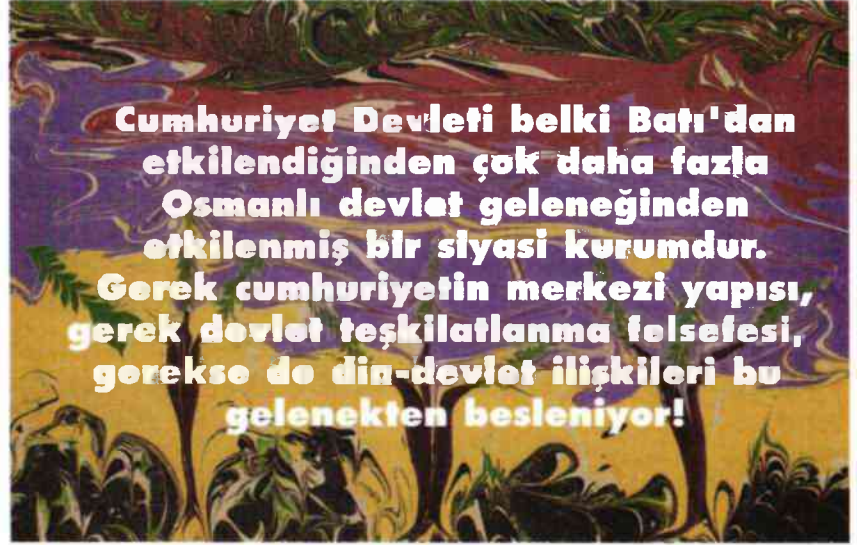
Ertuğrul Gazi'nin ölümüyle (1280) yerine geçen Osman Bey bu serbestiden yararlanarak Bizans'a seferler düzenler ve başarılı olur. İnegöl ve Karacahisar'ın fetih haberi Konya'ya ulaşınca Sultan 2. Alaeddin Keykubat, Osman Bey'e tuğ, berat ve hediyeler göndererek egemenliğini onaylar.

Bundan sonra Osmanlı'nın bir dünya devleti olarak yükselişi başlar. 1288-1326 arası hüküm süren Osman Bey'den sonra Orhan Bey (1326-1362) başa geçer. Onun yönetiminde Bursa (1326) ve İzmit (1331) fethedilir. 14. yy'ın ortaları Türk askeri Rumeli'ye geçmiştir. 1. Murad (1362-1389) zamanında büyük fetihler yapılır. 15. yy'a girildiğinde Bizans'ın Avrupa toprakları da elden gitmiş, o muhteşem devlet İstanbul şehrinin ibaret kalmıştır. Bulgaristan'ın tamamı, Sırbistan'ın büyük bölümü alınmıştır. Akıncılar Macaristan'ın içlerine dek girmiş; Haçlı Ordusu 1396'da Niğbolu'da Osmanlı'ya yenilmiştir. 15. yy'a gelindiğinde Osmanlı Balkanlarda egemen ve Anadolu'da siyasi birliği sağlamış bir büyük devlettir. 1453'te İstanbul'u fetheden 2. Mehmet ile de bir dünya devleti olur.

Osmanlı devletindeki din-devlet ilişkileri, tarihimiz ve bugünümüz açısından şüphesiz çok önemlidir. Biz burada bu ilişki ve yapıyı anahatları ile vermeye çalışacağız.

Osmanlı din-devlet ilişkileri, İslam tarihinde kendinden önce görüldüğü şekilde güçlü bir devlet ve onun şubesi durumundaki din kurumları şeklindedir. Ulemanın ve onun başı şeyhülislamın

din-devlet

ülkedeki herkes gibi padişahın kulu kabul edildiği Osmanlı tarihi boyunca devletin yüksek menfaatleri din kurumunun üzerinde görülmüş ve dini hayat da bütün toplumsal faaliyetleri denetleyen güçlü merkezi devletin kontrolünde olmuştur.

Padişah teorik olarak ülke ve tebaa üzerinde sınırsız bir tasarrufa sahiptir. Ancak uygulamada birtakım sınırlamalar vardır. Bunların başında İslam hukuku ve onu temsil eden ulema gelir. Ulemanın başkanı olan şeyhülislamlardan Kemal Paşazade ve Ebussuud efendiler zamanında onların kişiliklerinin etkisiyle bu sınırlama daha da artmıştır. Fatih Sultan Mehmed'den önce ulema devlet hizmetinde yüksek memurlar olarak da görev almış ve yönetimde ağırlığını koymuştur. Buna örnek olarak içinden değerli vezirler yetiştiren Çandarlı ailesi verilebilir. Ancak Fatih ulemayı vezirlik görevinden uzaklaştırarak vezarete kuldevşirme kökenlileri geçirmiş ve böylece idari mekanizmayı sıkıca kendine bağlayarak daha rahat hareket edebilmiştir.

Uygulanan hukuk açısından da dinin devletteki etkinliğine bakıldığında Osmanlılarda şer'i hukukun yanısıra bir örfi hukuk da bulunduğunu görmekteyiz. Örfi hukuk padişahların devlet reisi sıfatıyla yayınladığı çeşitli emir, ferman ve kanun külliyatından oluşur. Bunlara "kanunname" denir.

Uygulamada örfi hukuk Osmanlı hukukunun özüdür. Oluşumunda da nadir hadiseler hariç ulema yer almaz. Bu metinler devletin ihtiyaçlarını karşılamak için yüksek memurlarca kaleme alınır.

Ulemanın padişah karşısındaki konumu genelde zayıftır ve kişisel ilişkilerin başarısına kalmıştır. Öfkeli padişahların yapacaklarından ulemayı koruyan bir kanuni düzenleme yoktur. Bunlara da örnekler verelim:

Yıldırım Bayezid döneminde bazı kadıların "irtikab ve irtışaya" kalkıştıkları tesbit edilmiş ve bu durumu kızan

padişah suçluların Yenişehir'de bir eve kapatılarak yakılmalarını emretmiştir. Vezir-i azam Çandarlı Ali Paşa'nın gayretiyle kadılar yakılmaktan kurtulmuşlardır.

4. Murad İznik'te yolların bozuk olması nedeniyle kadıyı astırmış, buna üzülen şeyhülislam Ahizade Hüseyin'in Valide Sultan'a yazdığı mektup eline geçince onu da öldürtmüştür.

Bunların dışında Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin gibi ulemeden olup, ancak şehzadeler arası taht kavgalarına karıştığı için idam edilen kişiler de vardır. Ancak onların başına gelenler konumuz dışındadır.

Padişahın ifadesiyle bir kişinin yargılanmaksızın öldürülmesi ya da Osmanlıdaki tabiriyle "siyaseten katl" ulemaya nisbeten az uygulanmış olmakla beraber, ulemanın devlet memuru hükmünde olduğu, terfi ve maaş açısından merkezi otoriteye bağlı olduğu düşünülse padişah karşısındaki konumları anlaşılabilir.

Ulemanın konumuna ilginç bir örneği de Yavuz Sultan Selim ile Şeyhülislam Zembilli Ali Efendi arasında geçen şu vaka oluşturur: Yavuz birgün Enderun-u Hümayun ağalarından 30-40 kişiye kızıp öldürülmelerini emreder. Zembilli Ali Efendi padişahın katına varır ve buna engel olmak ister. Yavuz buna kızar ve: "Efendi, sen artık saltanat işlerine de el atmaya başladın." der. Zembilli Ali Efendi ise: "Biz ahiret işlerinizin ko-

rumasıyla görevliyiz; onun için şer'i hükümleri bildirmeye geldim." cevabını verir. Sonunda iş tatlıya bağlanır ve Enderun ağaları ölümden kurtulur.

Ulemanın konumu açısından bir başka makyas da Osmanlı idari örgütünün merkezi Divan-ı Hümayun'dur. Orhan Bey'den itibaren giderek gelişen divan, 2. Mehmed'le klasik şeklini almıştır. Devlet meselelerinin karara bağlandığı bu meclisin üyeleri padişah, sadrazam, kubbealtı vezirleri kadiaskerler, İstanbul kadısı, defterdar, nişancı, yeniçeri ağası ve bölük ağalarıdır. Ulemanın divandaki temsilcileri kadiaskerlerdir. Ancak nişancı ve reisülküttap da ilmiye kökenlidir. Ulemanın başı şeyhülislam ise divan üyesi değildir. Gerektiğinde çağılır ve fikri sorulur.

2. Mehmed dönemine kadar vezirler de ulemandır. Ancak 2. Mehmed'in Çandarlı Halil Paşayı katlettiği ve yerine kullarından ya da ehl-i örften birini getirmesiyle ulemanın divandaki yeri zayıflamıştır.

Kadiaskerlik 1. Murad (Murad Hüdavendigar) tarafından, idari mekanizmada karşılaşılan sorunları çözmek için kurulmuştur. Onun zamanında bir kadiasker vardır ve bu makam ulemanın başıdır. Yüksek makamlı memurlardan sayılan kadiaskerler Fatih zamanında ikiye çıkartılmış (1480), Anadolu ve Rumeli kadiaskerliği kurulmuştur. Şeyhülislamlık ihdas edilinceye dek kadiasker ulemanın başı kabul edilmiş; kadıların atama, azil, yer değiştirme işleri ve adli-

yenin en yüksek temyiz makamı olarak faaliyet göstermiştir. Teşrifatta Rumeli kadıaskeri Anadolu kadıaskerinin üstündedir.

Divan üç temel işlevin yerine getirilmesini denetleyen bir makamdır. Bunlar sadrazam başkanlığında ehl-i örf ya da "yürütme", defterdar başkanlığında maliye ve kadıaskerler başkanlığında adliyedir.

Ulemanın başı kabul edilen şeyhülislamın 15. yy da ortaya çıktığını görüyoruz. O dönem başkent müftülerine şeyhülislam denilmiş ve bu makam 16. yy da Kemal Paşazade ve Ebussuud Efendi gibi şahsiyetlerin ortaya çıkışına dek kadıaskerliğin gölgesinde kalmıştır. 16. yy dan sonra şeyhülislamlık ulemanın en üst makamı kabul edilmiş ve itibarı gerek devlet içinde, gerek halk arasında hayli artmıştır.

Ancak sadrazamlık makamı şeyhülislamlığın üzerindedir ve sadrazamın şeyhülislamı atama ve azletme yetkisi vardır. Bu siyasetin din üstünde olduğu bir başka delildir. Yine de şeyhülislamlar zaman zaman sadrazamlar için verdikleri siyaseten katl fetvalarıyla nisbeten ulema lehine bir denge sağlamışlardır.

Şeyhülislamın asıl görevi fetva vermektir. Osmanlı padişahları savaş, barış, siyaseten katl gibi konularda fetva istedikleri gibi, halk da şeyhülislandan fetva isteyebilirdi. Öte yandan kuruluşundan sonra şeyhülislamlık devlet kademelerinde çalışan bütün müftüler, kadılar, kadıaskerlerin atama, azil ve diğer memuriyet işlerini üzerine almıştır. Medreselerde görevli müderrislerin de tayin ve terfi işleri şeyhülislamlığa aittir.

Siyasi karışıklıklar ve mücadelelerde de şeyhülislamlar verdikleri fetvalarla etkin olmuşlardır. Şeyhülislam fetvalarıyla hal' (azl) ve katledilen padişahlar vardır. Örneğin 1648 tarihinde Sultan İbrahim tahttan indirilmiş ve şeyhülislam Abdürrahim Efendi'nin fetvasıyla öldürülmüştür. 4. Mustafa'yı tahttan indiren 2. Mahmud Şeyhülislam Salihza-

de Esad Efendi'nin fetvasıyla onu öldürmüştür.

Ancak bu fetvaların fiilen karar verilen bir olayı meşru kılmaktan başka bir işlevleri yoktu. Kararı başkaları veriyor, şeyhülislandan da gerekli fetva sağlanıyordu. Fetvaya gerekçe bulmak da zor değildi. Örneğin 1876'da Abdülaziz'in hal' fetvası "emirülmüminin olan Zeyd'in" çeşitli suçlar ve bu arada "umuru diniye ve dünyeviyeyi ihlat ve teşviş" suçunu işlerse ve "bekası mülk ve millet hakkında mazur olursa hal'i lazım olur mu," diye sorar, el-cevap: "Olur" ile biter. Fetvayı şeyhülislam Hasan Hayrullah Efendi vermiştir. 2. Abdülhamid'in hal' fetvası ise şeyhülislamdan zor ve tehditle alınmıştır.

Biraz da taşra örgütü ve din konusundan sözedelim. Taşrada kaza idaresinin esas birimi idi. Kaza merkezi olan şehir ya da kasabada bir kadı bulunur ve kazayı yönetirdi. Kadının görevi yalnız adli değildi; kazadaki hemen hemen her idari faaliyetten sorumluydu. İlmiyeden olan kadı hernekadar dinin taşradaki gücünü artırıyorsa da merkezden sultanın beratı ile atanırdı ve doğrudan kadıaskerliğe bağlıydı; dolayısıyla denetimi gene siyasi otoritenin elindeydi.

Dini örgütlenmenin en alt birimi köy imamlarıydı. Kadıya bağlıydılar ve bölgelerinin doğal liderleri olarak faaliyet gösterirlerdi. Ancak nikah kıyma izni yoktu. Kazaya ulaşıp nikah kıydırmannın zor olduğu yerlerde kendilerine nikah kıyabilmeleri için "izinname" verilmişti. Görüldüğü gibi merkezi denetim köy camiine dek iniyordu.

Osmanlıda din açısından yine önemli bir kurum da ulemanın yetiştirildiği medreselerdir. Doğal olarak onlar da şeyhülislamlığa bağlıdır. İlim kuruluşları İslam tarihinde çok eski olup, önceleri Dar ül-İlm, Dar ül-Hikme, Beyt ül-Hikme gibi isimler almışlar; 10. yy dan sonra medrese olarak adlandırılmışlardır. Osmanlıda ilk medreseyi Orhan Bey'in İznik'i

fethettiğinde orda kurduğu söylenir. Medreseler esasta çeşitli şahısların kurduğu vakıflardır. En ünlü ve büyük medreseler padişahlar, şehzadeler, padişah hanım ve anneleri ve yüksek dereceli askeri ve dini görevlilerce kurulmuştur. Ancak medreseler gelirleri itibarıyla devletin tahsis ettiği araziler ve vergilerden beslendiklerinden birer kamu kuruluşudurlar ve siyasi otorite kontrolü altındadırlar. Medreselerin bilimsel özerkliği yoktur. Bunun nedeni bir yandan kurucuların ince ayrıntılı vakıf senetleri hazırlamaları ve bu arada okutulacak kitapları belirlemeleri, öte yandan da siyasi iktidarın geleneksel eğitim ve öğretimin dışına çıkacak hertürlü girişimi hoşgörüsüyle karşılamaması idi. Önemli olan gelenek ve düzenin korunmasıydı. Bu bakımdan Osmanlı medreseleri kendilerini yenileyemediler; gide-rek son yüzyıllarda yetersiz kaldılar.

19. yy da ulema ve kurumlaşmış din Osmanlı Devleti'nin çeşitli mekanizmalarından hızla geri çekilmeye başladı. Sistem içinde zaten aleyhine olan denge böylelikle giderek bozuldu. Ulema 18. yy sonundan itibaren saraydaki padişah hocalığı görevini terketti; yerlerini mülkiyeden gelenler aldı. Saray hekimbaşılığı 1836'da yeni tıp okullarından gelenlerin eline geçti. Sarayda ulema elinde yalnız saray imamlığı ve müneccimbashılık görevleri kaldı.

Hukuk alanında 1839'da Ceza Kanunnamesi, 1869'da Kara Ticaret Hukuku, 1858'de Arazi Kanunnamesi, 1862'de Usul-u Muhakeme-i Ticaret

Kanunnamesi, 1864 Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi, 1869 Mecelle-i Ahkam-ı Adliye ve 1876'da Kanun-i Esasî'nin yürürlüğe konulmasıyla şer'î hukuk alanı iyice kısıtlandı. Mecelle-Ahkam-ı Adliye dışındakiler Batı'dan alınmışlardır. Bunların yanısıra oluşturulan Deavi Meclis-i Temyiz-i Hukuk, Meclis-i Vilayet, Meclis-i Kebir-i Cinayet, Divan-ı ahkam-ı Adliye gibi mahkemeler şer'î mahkemelerin yetki ve görev alanı ile kadılığı kısıtlamış, ittifad ve Terakki döneminde şer'î mahkemelerin adliye Nazırlığı'na bağlanmasıyla Meşihat (Din işleri) bu kurumları da kaybetmiştir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ulemanın elinde görev alanı olarak yalnız camiler ve çok kısıtlı görev yapan şer'î mahkemeler kalmıştı. Cumhuriyet bu mahkemeleri de kaldırmıştır.

1914 -18 yılları arasındaki 1. Dünya Savaşı mihver devletleri arasında yer alan Osmanlı'nın da yenilgisi ve parçalanmasıyla bitti. Anadolu'da örgütlenen müdafaa-i hukuk cemiyetleri ve daha sonra Mustafa Kemal liderliğindeki Kuvva-i Milliye'nin başlattığı Milli Mücadele Anadolu ve Trakya'yı işgal etmiş ittifak devletleri kuvvetlerinin geri çekilmesiyle sonuçlandı. Ve bu topraklar üzerinde yeni bir devlet doğdu: Türkiye Cumhuriyeti. Cumhuriyet Halk Fırkası liderliğinde bir tek parti rejimi örgütleyen genç cumhuriyet, Osmanlı siyasi-kültürel mirasını radikal bir şekilde tasfiye etti ve Batı kültürünün özümsemesini ana hedefi yaptı.

Laiklik Din de Öğretir

Osmanlı Devleti İslam'ı resmi ideoloji olarak benimsemişti. Türkiye Cumhuriyeti ise laikliği devletin temel felsefesi edindi. Cumhuriyet Halk Partisi 9 Eylül 1923 tarihinde nizamnamesine şu 3. maddeyi koydu: "Parti itikadat ve vicdaniyat meselelerini politikadan kurtarmayı... devlet ve millet işlerinde dinle dünyayı tamamen birbirinden ayırmayı en önemli ilkelerinden sayar."

1921 Anayasası'nda devletin resmi dini İslam'dır. 1924 anayasası ile hilafet

ilga edilir; ancak "şeriat hükümlerinin infazı Büyük Millet Meclisi'nin görevi" sayılır. 1928'de Türkiye Cumhuriyeti resmen laik olur.

Ancak Osmanlı mirasını tasfiye etmek o kadar kolay değildir; ondan kalan dini kurumlar ve Türkiye'deki dini hayat için bir çözüm bulmak gerekir. İşte bu arayışlar genç Türkiye Cumhuriyeti'ni git gide Bizantinyen bir çizgiye oturtur. Din, tarih boyunca olduğu gibi birkez daha devletin bir alt müessesesi haline getirilir ve zapturapt altına alınır.

1924'te Şer'î mahkemeler kaldırılır. İttihat ve Terakki döneminde, meşihat-ten koparılan şer'î mahkemeler Adliye Nazırlığı'na bağlanmıştır (1916). Ancak yüzünü Batı'ya çevirmiş genç Cumhuriyet için tek çözüm vardır; o da hızla uygulanır.

Son şeyhülislam Mehmed Nuri el-Medeni 4 Kasım 1922'de görevinden ayrılır. Meşihatın idare ettiği vakıflar, medreseler, camiler artık sahipsizdir ve bunların idaresi meselesi gündeme gelir. Mustafa Kemal önce bu dini teşkilatı olduğu gibi bırakır ve başına bir Şer'iyye ve Evkaf vekili geçirir. Büyük Millet Meclisi 1920-1923 yılları arasında beş şer'iyye ve evkaf vekili atar. Ancak halifeliğin kaldırılmasıyla Meclis 3 Mart 1923'te aşağıdaki kanunu kabul eder:

(No: 429)

Madde 1: Türkiye Cumhuriyeti'nde muamelat-ı nasa dair olan ahkâmın teşri ve infazı (kanunların yapılması ve uygulanması) Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun teşkil ettiği hükümete ait olup, din-i mübin-i İslam'ın bundan mada (öte) itikadat ve ibadeta (inançlar ve ibadetler) dair bütün ahkâm ve mesalihinin tedviri (yasa ve yönetmeliklerle işlerin yürütülmesi) ve müessesat-ı diniyenin (dini kurumların) idaresi için cumhuriyetin makarrında (merkezinde) bir "Diyanet İşleri Reisliği" makamı tesis edilmiştir.

Madde 2: Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti mülğadır (kaldırılmıştır).

Madde 3: Diyanet İşleri Reis, başvekilin inhası (önermesi) üzerine reisi-cumhur tarafından nasbolunur (atanır).

Madde 4: Diyanet İşleri Reisliği başvekaletle merbuttur (bağlıdır). Diyanet İşleri Reisliği'nin bütçesi başvekalet bütçesine mülhaktır (eklenmiştir). Diyanet İşleri Reisliği hakkında bir nizamname tanzim edilecektir (düzenlenecektir).

Madde 5: Türkiye Cumhuriyeti memaliki (memleketi) dahilinde bilcümle (tüm) cevami (camiler) ve mesacid-i şerifenin (mescidler), tekaya ve zevayanın (tekke ve zaviyelerin) idaresine, imam, hatip, vaiz, şeyh, müezzin ve kayyumların vesair müstahdeminin tayin ve azillerine Diyanet İşleri Reisi memurdur.

Madde 6: Müftilerin mercii Diyanet İşleri Reisliği'dir.

Görüldüğü gibi Osmanlı'da sadrazama bağlı şeyhülislamın yerini Türkiye Cumhuriyeti'nde başbakanlığa bağlı bir Diyanet İşleri Reisi almıştır. Osmanlı'da sadrazamın önermesi ile padişah tarafından atanan şeyhülislam gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşleri Reisi başbakanın önermesiyle cumhurbaşkanı tarafından atanır. Diyanet İşleri Başkanlığı şeyhülislamlık gibi teşkilatlanarak köylerdeki camilere kadar iner. 2 Eylül 1925 tarihli kıyafet nizamnamesi aşağıdaki kişileri din adamı sayar: 1) Diyanet İşleri Başkanı 2) Bu dairenin danışma komisyonu üyeleri 3) Vilayet ve kaza merkezinde müftüler ve katipleri 4) Başkanca atanmış imamlar, hatipler ve vaizler 5) Başkanın iznine sahip köy hocaları

Bütün İslam alemine yayılmış olan medrese sistemi Osmanlı Devleti'nde de sürdü ve 1924 yılında kaldırıldı. Ancak

itibarını 19. yy da kaybetmiş, Devlet-i Osmani batılılaşma hamleleriyle birlikte birçok batılı okul açmıştı. İttihad ve Terakki medrese ıslahı için çeşitli kanun ve yönetmelikler çıkarttı; ancak bunların etkileri sınırlı kaldı. 3 Mart 1924 tarihinde Büyük Millet Meclisi halifelîği kaldırırken 430 sayılı kanunu çıkarttı: Tevhid-i Tedrisat Kanunu. 2. maddesi şöyleydi: "Şer'îye ve Evkaf vekaleti ve ya hususi vakıflar mütevellileri tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler maarif vekaletine devir ve raptedilmiştir."

Madde 4: "Yüksek diniyat mütehas-sıslarının yetiştirilmeleri için Darülfün-un'da (üniversite) bir ilahiyat Fakültesi kurulacak, imamet ve hitabet (imamlık ve hatiplik) gibi din hizmetleri gören memurların yetiştirilmeleri için ayrı mektepler açılacaktır." Bu kanuna da-yanarak zamanın maarif vekili Vasıf (Çınar) Bey medreselerin kapanması-nı emretti.

Süleymaniye Medresesi'nin yerini İstanbul Darülfünunu'nun yerini İlahiyat Fakültesi aldı. 430 numaralı kanunda öngörülen imam ve hatip okulları 1924 yılında İstanbul'da ve başka 28 yerde açıldı.

Modern ve ilmi metodlarla çalış-maya başlayan İstanbul İlahiyat Fakül-tesi 20 Haziran 1928'de bir uzmanlar komisyonunca oluşturulan "dinde re-form programı"nı basına dağıttı. Bu programdan bazı seçmeler verelim:- Mabetlerimiz temiz, muntazam, kabil-i ziyaret ve kabil-i iskan bir hale getiril-melidir. Mabetlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmeli ve temiz ayakkabılarla mabetlere girilmesi tervic edilmelidir.

İbadet lisanı Türkçe olmalıdır. Ayin-lerin duaların, hutbelerin Türkçe şekil-leri kabul ve istimal edilmelidir.

İbadetin son derece bedii, müheyyiç ve ruhani bir şekilde yapılması temin edilmelidir. Bunun için usulü dairesinde teganniye müsait müezzinler, imamlar yetiştirmek lazımdır. Ayrıca mabetlere musiki aletlerinin kabulü dahi lazım gel-ir. Mabetlerde ilahi mahiyetinde asri ve enstrümantal musikiye katienen ihti-yaç vardır."

Halifelik kaldırılmış ve yerine laik-lik gelmişti (3 Mart 1924). Ancak hükü- met din işleri görevlilerinin atanma işle-riyle din işleri denetimini elden bırak-mayı düşünmedi bile. Bu bazı kişilerin dikkatini çekti. 16 Ekim 1931'de farma-son Muslihiddin Adil laik bir devlette Diyanet işleri Başkanlığı'nın anlamını hükümete sordu. Parti genel sekreteri Recep Peker bunun tarihi nedenleri ol-duğünü söyledi. 5 Şubat 1937'de millet-vekili Hakkı Kılıç dinin bir vicdan me- selesi olduğunun beyan edildiğine göre din işleri görevlilerinin devlet bütçesinde yeri olmadığını söyledi. Ulus Gaze-tesi 3 Aralık 1947'de din işlerinin "ce- miyet meselesi" olduğunu öne sürerek onun devlet kontrolü dışına çıkarılması- nın tehlikeli olacağını yazdı; çünkü laik devlette din yoktu; "ama sokaklarda

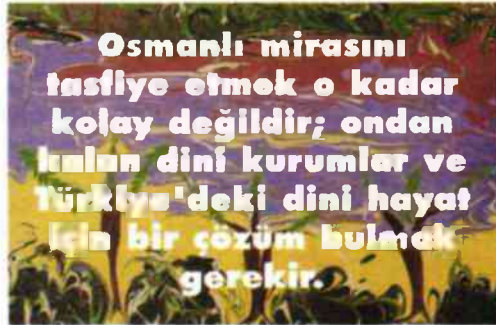
nun için hazırlıklara girildiğini, Vakıf- lar Hukuku'nun da değiştirileceğini" bil- dirdi. Ancak ne bu teklifler kabul edildi; ne de bu değişiklikler yapıldı.

Mustafa Kemal Konya Türk Oca- ğı'nda yaptığı bir konuşmada "ciddi ve hakiki ulemayı istisna etmekle birlikte" diğer din adamlarının düşmanı oldu- ğunu söylemiştir: "... ben şahsen onların düşmanıyım. Onların menfi istikamette atacağı bir hatve yalnız benim şahsi imanına değil, yalnız benim gayeme değil, o adım benim milletimin hayatı-yla alakadar, o adım milletimin hayatına karşı bir kasıt, o adım milletimin kalbi- ne havale edilmiş bir hançerdir. Benim ve benimle hemfikir arkadaşlarımın ya- pacağı şey mutlaka ve mutlaka o adımı atamı tepelemektir... Farzımuhal, eğer bunu temin edecek kanunlar olmasa,

bunu temin edecek meclis olmasa, öyle menfi adım atanlar karşısında herkes çekilse ve ben kendi başıma yalnız kalsam, yine tepeler ve yine öldürdüm." Ürkütücü sözlerdi bunlar; ancak söylenenler yeni değildi. On- dan önce 16. yy Osmanlı şeyhülislamı Ebussuud Efendi şöyle fetvalar veriyordu:

"Soru: Bazı Sufiler 'bize şeyhi- miz böyle buyurdu' diye sürekli ola- rak zikretseler onlara ne yapmak ge- rekir?

Cevap: Şeyhleri olan dinsizin buy- ruğunu (diğer ibadetleri yapmayarak) Allah Resulunun buyruğuna yeğledikle- ri için tümünün öldürülmesi gerekir." Ondan önce Abbasi halifesi Memun dö- neminde İmam Ahmed b. Hanbel "Ku- ran mahluktur" demediği için ya da Ab- basi halifesi Kadir döneminde başka Mutezile alimleri "Kuran mahluktur" dedikleri için zincire vuruluyor, hapse atılıyorlardı. Ondan önce Emeviler in- sanları "hayır Allah'tan şer insandandır" dediler diye tutukluyorlar ve öldürüyor- lardı. Ondan önce Bizans imparatorları teslise inanmayan Hristiyanları kovuş- turuyor ve inançlarını yasaklıyorlardı. Mustafa Kemal 1600 yıllık bir siyasi ge- leneği vurguluyordu.

muharrem ayını yapılmasının amme ni- zâmı yönünden yasaklanması gerekti". 19 Temmuz 1948'de kurulan Millet Par- tisi tüzüğünde şöyle deniliyordu: "Parti muhtelif din ve mezheplere mensup ce- maatların dini maksatlarla teşkilatlan- masını ve dini vakıfların cemaatlara devredilmesini kabul ve müdafaa eder. Bu teşkilatlar, azaların din işlerini tan- zim ve idaresine selahiyetli olmalıdır." Bu partinin milletvekili Osman Nuri Köni 24 Ocak 1949'da TBMM'de "laik- lik prensibine sadık bir hükümetin din işlerine karışmaması ve bunları resmi makamlar yerine cemaat teşekküllerine bırakması gerekir." demişti. 1950 bütçe müzakerelerinde Başbakan Günaltay, "Rum Ortodoks Patrikliği 500 yıldır ba- ğımsız iken Müslüman cemaatin herşe- yi devletten beklemekte olduğunu" söy- ledi. "Halkın camilerini kendilerinin idare etmeye alıştırılması gerektiğini, bu-

Osmanlı'da mukataa ve iltizam usulüyle ilgili birkaç belge

Mukataa; maden ocağı, gümrük, tuzla, dalyan, darphane gibi devlete gelir getiren her türlü zirai, ticari, iktisadi gelir kaynaklarıdır. Bu kaynakların mülkiyet hakkı devletindir. Sadece kullanma, işletme hakkını devretmektedir. İltizam ise bu gelir kaynaklarının işletilmesi usullerinden bir tanesidir.

İLTİZAMA VERİLEN GELİR KAYNAKLARI

Osmanlı'da devlet gelir getiren her türlü kaynağı iltizama verebilmiştir. Her türlü iktisadi işletmeler, madenler, ticari tekel maddeleri, suçlardan dolayı ödenen cezalar, tarıma elverişli araziler, ticari işletmelerden toplanan vergiler iltizama verilmiştir⁽¹⁾. İltizam usulü, vakıf topraklarının işletilmesinde de kullanılmıştır⁽²⁾.

İltizam usulüyle işletilen mirî araziler üzerinde biraz duralım. Mirî arazi iki kategoride sınıflandırılmıştır: mirî tapulu arazi ve mirî mukataalı arazi. Mirî tapulu arazi, köylü ailelere, Halil İnalcık'ın tapu rejimi dediği özel bir sistemle verilen arazidir. Bu arazi satılamaz, hibe ve vakfedilemez. Fakat babadan oğula bir işletme birliği olarak intikal eder. mirî mukataalı arazi ise doğrudan doğruya köylü tarafından işletilmeyen arazidir. Devlet bu araziye bir özel şahsa mukataa (kesim) olarak belli bir bedel karşılığında kiralar. Bu araziler tahrir defterlerinde mukataalı çiftlik veya mezraa olarak geçer⁽³⁾.

Osmanlı'da muhtesipler de genellikle bu vazifeyi iltizam suretiyle alıyorlardı. Muhtesip, iltizam usulüyle bir seneliğine aldığı görevi karşılığında "bedel-i mukataa"

adıyla bir meblağ öder ve kendisine bir berat verilir. İhtisapların iltizama verilmesi usulü Fatih'in sadrazamlarından Rum Mehmet Zamanında başlamış ve ihtisapların çoğunluğu iltizama verilir olmuştur⁽⁴⁾.

Bunun yanında Beytül mâle intikal edecek terekelerin toplanması hizmetinin de mukataaya verildiği görülmektedir. Altı ay içerisinde varisi ortaya çıkmayan terekedeki mallar, kadı tarafından açık artırma ile satılır ve parası mültezime (âmil) ödenirdi⁽⁵⁾.

Benzer şekilde kadıların yarıdımçılarından olan muhızırbaşları da görevlerini iltizama verebilmektedirler. Muhızırların görevleri, davacı ve davalıları mahkemeye celbetmek, kimi zaman şahitleri getirmektir. Kazasker mahkemesi gibi muhızır sayısı çok olan mahkemelerde muhızırbaşı bulunurdu. Muhızırbaşlar, berat-ı şerif ile tayin edilirler ve genellikle bölük halkından secilirlerdi. Muhızırbaşlar bu görevlerini ya bizzat icra ederler veya iltizam usulüyle ellerine temessük verdikleri vekilleri vasıtasıyla yaptırırlardı⁽⁶⁾.

MUKATAALARIN ÇALIŞTIRILMA METODLARI

Mukataalar, emanet, iltizam ve malikane usulleriyle işletilirdi. Emanet usulünde, mukataalar emin denilen maaşlı devlet memurları tarafından çalıştırılırdı. Gelir düşüklüğü gibi sebeplerle mültezimlere cazip gelmeyen ya da padişah hasları, madenler ve gümrükler gibi devlet eliyle işletilmesi gereken mukataalar

1970 yılında Samsun'un Havza İlçesi, Aslançayırı Köyü'nde doğdu. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Halen aynı fakültenin Türk Hukuk Tarihi Kürsüsü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

bu usülle çalıştırılırdı⁽⁷⁾. Diğer bir görüşe göre ise devlet çarkının düzenli döndüğü dönemlerde mukataaların tamamı emanet usulüyle işletilirken, düzenin bozulmaya başladığı ve para sıkıntısının çekilmeye başladığı zamandan itibaren mukataalar iltizam metoduyla işletilmeye başlanmıştır. Bu değişiklikte mukataaların işletilmesinin bir kamu hizmeti olmaktan çıkıp sadece hazineye gelir getiren kaynaklar olarak görülmeye başlanması rol oynamıştır⁽⁸⁾. Emanet usulünde elde edilen gelir, maaşlar, kira, yakıt gibi masraflar mahsup edildikten sonra ya merkeze gönderilir ya da merkezin belirlediği bir yere havale edilirdi. Bununla beraber, iltizam usulüyle çalıştırılan mukataaları teftiş eden memurlara da emin denilmektedir. İlgili şer'îye sicillerinden anlaşıldığına göre, eminler genelde civarın kadıları arasından seçilerek görevlendirilmektedir⁽⁹⁾.

1- Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve Ticari Tarihi (1453-1559)*, Cem/Tarih, İstanbul 1995, s. 231. 2- Fethi Gedikli, "Osmanlı'da İltizam ve Mukataa", *Çerçeve Dergisi*, Ağustos-Ekim 1995, s. 147. 3- Halil İnalcık, "Köy Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 5-7. 4- Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da İhtisap Müessesesi*, Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul 1987, s. 51. 60. 145. 5- Said Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, Osmanlı Araştırmaları

Vakfı, İstanbul 1995, s. 91. 6- Ahmet Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1988, c. 1, s. 72-73. 7- Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Devleti'nin Mali Yapısı" XV ve XVI. Asrı Türk Asrı Yapan Değerler, Ensar Neşriyat, İstanbul 1997, s. 371. 8- Akdağ, age, s. 237. 9- Akdağ, age, s. 235 den naklen: Edremit 42 Numaralı Şer'îye Sicili, 110b.

Mukataalar, XVII. Yüzyılın sonlarından itibaren malikane sistemiy-le işletmeye başlanmıştır. Malikane sistemi, ömür boyu verilen iltizamlardır. 1695 yılından itibaren özellikle maliyenin artan nakit ihtiyacını karşılamak için bu metoda başvurulmaya başlanmıştır⁽¹⁰⁾.

Asıl konumuz olan İltizam müessesesi Abbasilerden itibaren İslam devletlerinde uygulanı gelmiştir. Abbasi devrinde iltizam müessesesi, Arapça'daki *ka bale* ve *zaman* kelimeleriyle karşılanmaktadır. Aynı devirde mukataa ise sözleşme, uzlaşma ve şartlar malarında kullanılmıştır⁽¹¹⁾.

İltizam usulünde mukataanın işletme hakkı genellikle üç yıllık süreyle ve açık artırmayla en yüksek fiyatı verene devredilirdi. Süre bazen de bir yıl oluyordu. İltizamı alana mültezim ya da âmil denirdi. Mültezimin yanında mukataa kâtibi gibi-yardımcılar çalışır ve ulufe denilen günlük ücret alırlardı⁽¹²⁾.

Mültezim, iltizam bedelinin bir kısmını peşin olarak öder, kalanı için de kefil gösterirdi. Peşin kira bedeline icare-i muaccele, kalan ve taksitle ödenen bedele de icare-i müccele deniliyordu. Bu bedel için mültezimler muteber kimselerden kefil gösteriyorlardı. İltizam bedelinin üzerindeki gelir mültezimin kârı

idi. Mültezim bu bedeli ödeyemediği takdirde mallarına el konulurdu⁽¹³⁾.

İltizam bedellerinin önemli bir kısmı bölgedeki kamu giderlerini karşılamak için kullanılıyordu. Bu kamu giderlerinin harcandığı yerler, bölgedeki askeri garnizonun masraflarının karşılanması, memurların maaşlarının ödenmesi, bayındırlık hizmetlerinin finansmanı idi⁽¹⁴⁾.

İltizam usulünde birden fazla kişinin şirket kurarak da mukataayı iş-

lettikleri görülmektedir Bu ortaklık, bir kişinin tek başına işi götürmesinin zorluğundan ya da muhtemelen işin belli bir sermaye gerektirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu şekilde kurulan şirketler, Osmanlı devletinde sermaye teşekkülünün önemli bir aracı haline gelmişti. Mültezimler bu sermayeyi, ticaret girişimlerinden, mudarebeden ve bilhassa İstanbul'un gıda ihtiyacını karşılamaktan doğan karlardan temin ediyorlardı⁽¹⁵⁾.

İLTİZAM VE MUKATAA İLE İLGİLİ BELGELER

İltizam ve mukataayla ilgili üç belgeyi aşağıya alıyoruz. Bu belgeler Tophane Mahkemesinin 7 numaralı şer'îye sicillinde yer almaktadır. Belgeler XVI. Yüzyılın son çeyreğine (984-991/1576-1583) aittir.

İlk belgede davacı İsa bin Ahmet İdincik? kasabası mukataasının "*ber-vech-i iltizam emin*" i olup, üç müdd buğdayı kırk altuna İstefan veledi Manol'a satmaktadır. Tarafların

aralarındaki ihtilaf mahkemeye intikal etmiştir. İsa yaptığı satımdan doğan semenin bir kısmını alamadığını iddia etmektedir. Davalı İstefan ise semen borcunu ödediğini ifade ederek, davacı İsa'nın iddiasını inkar etmektedir. Bu hüccetten anlaşıldığına göre, ber-vech-i iltizam emin olan İsa, kasabadan kira ücreti olarak topladığı buğdayı İstefan'a satmıştır. Muhtemelen kasaba mirî arazidir ve ahali-si de toprağı yukarıda anlatılan iki usulden birisiyle ki ralamıştır⁽¹⁶⁾.

Hüccette konu edilen usûle ise *ber-vech-i iltizam emanet*, bu kişiye de *ber-vech-i iltizam emin* denir. Bu usûlde emanetle çalıştırılan mukataanın aynı emine iltizama verilmesi sözkonusudur. Bu durumda mezkur

10- Tabakoğlu, age, s. 371. 11- İnalçık, age, s. 28-30. 12- Akdağ, age, s. 234. 13- Ziya Karamürsel, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1981, 202. 14- İnalçık, age, s. 28-30. 15- Fethi Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü XVI-XVII - Yüzyıllarda Mudarebe Uygulaması*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 86. 16- [İsa bin Ahmed, İstefan vel Manol mahzarında dava idüb: "Bundan akdem Kasaba-i İdincik mukataasına ben ber-vech-i iltizam emin iken, üç müdd buğdayı kırk altuna bey" idüb, yedi yüz otuz akçesin alub, bakisin te iderim." dediğinde, mezbur İstefan cevabında: "Mezkurdan aldığım buğdayın akçesin kendüye ve vekiline virdim, bir akçe deynim yoktur." deyicek, buğday bahasından yedi yüzümü vekilin -üzeri karalanmış bölim-] Mustafa bin İsa ve Abdi bin Hüseyin ve Yusuf bin Abdullah şehadet idüb. Şühud: Veli bin Behram, Cafer bin Abdullah, Ramazan bin Receb ve gayruhum.] Tophane Mahkemesi 7 Numaralı Şer'îye Sicili, v. 36b (1), bak. Abdullâh Demir, Tophane Mahkemesi 7 Numaralı Şer'îye Sicilinin incelenmesi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999. Ya lanmamış yüksek lisans tezi. 17- Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, İrcica, İstanbul 1994, c. 1, s. 543-2. 18- [Bi'l-fil Haslar mukataası mültezimi olan Futi veled-i Ortos, mukataa-yı mezbure tevâbirinden Kasımpaşa mukataası mültezimi Ahmed bin Nasuh mahzarında takrir-i mekal idüb: "Sene : ve semanın ve tis'a mie Receb'l-müreccib ibtidâsından ayda altı bin akçeye, mezkur Ahmed iltizam idüb, bu ana değin zabt eylemeğim, Kasım Paşa mukataasın on yedi bin beş yüz akçe la

şahıs hem mültezim hem de emin olarak görevini sürdürmektedir⁽¹⁷⁾.

Belgede geçen mut, kara mut da denilen müdd, batman nevinden bir ölçektir.

Mukataa ve iltizamla ilgili ikinci belgede ise haslar mültezimi olan Futi veledi Ortos, bu mukataaaya tabi olan Kasımpaşa mukataasını Ahmed bin Nasuh'a "pâre mukataası" olarak iltizama vermektedir⁽¹⁸⁾.

Davacı Futi'nin haslar mukataası mültezimi olduğu görülmektedir. Has, yıllık geliri yüzbin akçeden fazla olan dirliklerdir. Sancakbeyi, beylerbeyi, vezirler, hükümdar ailesine mensup kadınlar ve hükümdarlara aittir⁽¹⁹⁾. Havass-ı Hümayun ise yeni fetholunan araziden devlet hissesi olarak ayrılan haslardır. Bunların geliri devlet hazinesine aitti. Havass-ı Hümayundan bir kısmı doğrudan doğruya Padişaha ait

olup, bunun geliri İç Hazineye girerdi⁽²⁰⁾.

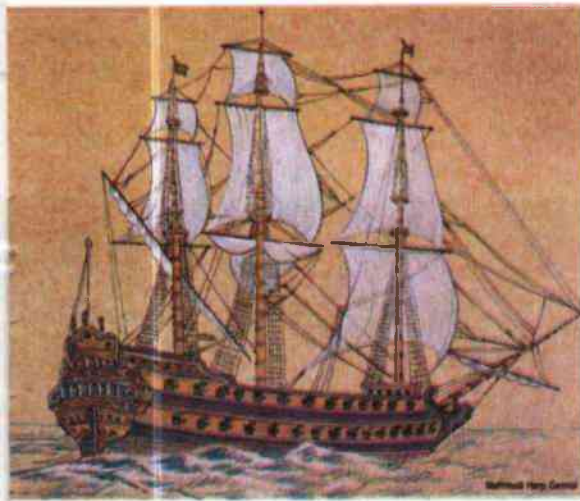
Belgede "pâre mukataası" ifadesi geçmektedir. Mültezimlerin mukataayı ikinci bir mültezime devrettikleri ya da üç beş bölüme ayırıp pâre mukataacısına verdikleri görülmektedir. Pâre mukataacısının işlettiği mukataaya pâre mukataası denilmektedir⁽²¹⁾.

Mukataa ve iltizamla ilgili üçüncü belge ise aynı şer'îye sicilinin 51b 5 numaralı hüccetidir. Yukarıdaki ikinci belgede adı geçen haslar mukataası mültezimi Futi veledi Ortos, Mehmed bin Abdullah'ı hapsedirmiştir. Demek ki Mehmed, mültezim Futi'ye olan borcunu ödemiştir. Mehmed ya bir çiftçidir ve kira borcunu ödemişmiştir ya da pâre mukataacısıdır ve mukataa bedelini ödemişmiştir. Yani isimli kimse ise Mehmed'in nefesine kefil olmakta ve onun hapisten çıkarılmasını sağlamaktadır. Buna göre Mehmed mahkemeye çağrıldığında kadı huzuruna çıkarılması Yani tarafından tekeffül edilmektedir⁽²²⁾.

O dönemde nefse kefaletin mala kefalete göre

daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Nefse kefalette, kefil olunan şahsın istenilen yere, burada çoğu zaman mahkeme huzuruna, getirilememesi halinde, kefilin hapis edilebilmesi imkanının bulunması, bu çeşit kefaletin tercih sebebi olmalıdır. Kefil olunan şahıs gaip değilse, kefilden onu mahkemeye getirmesi istenir. Gaipse onu mahkemeye getirmesi için kefile belli bir süre verilir. Bu süre içerisinde onu getiremez ve hakim de bu işten aciz olmadığını görürse, onu hapsedebilir. Şayet hakim kefilin bu işten aciz olduğunu anlarsa tutukluluğunu kaldırır ve ona belli bir süre verir⁽²³⁾.

şehr-i mezbur kıstının (pay) beşyüz akçesi fûrûnihade (tarh ve tenzil) olunduktan sonra yedi bin dokuz yüz akçesin kabz idüb. baki kalan dokuz bin altı yüz akçeyi taleb iderim." deyücek. olundukda vech-i muharrer üzere iltizam ve zabta mezkur Ahmed itiraf idüb: "Ancak zimmetimde lazımlı'l-eda dokuz bin üç yüz akçe deynim var deyü üç yüz akçesin dahi eda itdim." de- mültezim-i mezbur Fota defterine müracaata razı olub. fi'l-ıyemî't-tasi min şehr-i Şevvali'l-mükerrrem sene 987.Şühud: Mustafa bin Hüseyin. Memi bin Abdullah. Ahmed bin Abdullah. ned bin Abdullah.]. Tophane Mahkemesi 7 Numaralı Şer'îye Sicili. v. 38a (1). bak. Demir. agt. 19- Mithat Sertoğlu. Osmanlı Tarih Liğati. Enderun Kitabevi. İstanbul 1986, s. 139. 20- Ser- ağl. s. 145. 21- Akdağ. age. s. 235. 22- [Kefelet Yani Sade? es-sakin fi-mahaller-i Bereketzâde bi-dahil-i Galata el-mahmiye bi-nefsi Mehmed bin Abdullah el-mahbus bi-talehi Futi veled- is ez-zaim bi-mukataati'l-havas meta tulibe alharahu kefa şer'iyeten. Cera fi'l-tarih-i'l-mezbur. Şühud: Sinan bin Abdullah. Ahmed bin Abdullah. Mehmed bin İlyas. Todorı Dimitri. Yani a ve gayruhum.]. Tophane Mahkemesi 7 Numaralı Şer'îye Sicili. v. 51b (5). bak. Demir. agt. Türkçesi: "Galata'ya dahil Bereketzade mahallesinde oturan Yani Sade?, Haslar mukataası zi Futi veledi Ortos'un talebiyle hapsedilen Mehmed bin Abdullah'ın nefesine kefil olmuştur. Çağrıldığı zaman mahkeme huzuruna çıkarılmasını Yani tekeffül eder." 23- Vehbe Zuhayli. İsl- hiki Ansiklopedisi. Risale Yayınları. İstanbul 1994, c. 6, s. 279.

Bu çalışmanın amacı risk sermayesi ve faizsiz finans kurumlarının tarihi temeli olarak güncel tartışmalara konu olan para vakıflarının sahip oldukları vakıf paraları veya iktisatçıların deyişle fonları kullandırma usulleri arasında *mudârebe* usulünün de yer aldığını araştırmacıların bilgisine sunmaktır. Osmanlı Devletinde para vakfının bir başka şekli olarak karşımıza çıkan yeniçeri orta sandıklarının da birikimlerini adi para vakıflarında olduğu gibi aşağıda zikredilen çeşitli usullerde işlettiği biliniyordu. Ancak şimdi bilinen bu usuller yanında yeniçeri orta sandıklarının *mudârebe* ile de para işletmeyi istikrarlı bir tarzda sürdürdüklerini tespit etmiş bulunuyoruz. Oysa bugüne kadar konu üzerinde çalışan araştırmacılar para vakıflarının sahip oldukları paraları "faiz" olarak değerlendiren *mu'âmele-i şer'iyye* başta olmak üzere *istiğlâl*, *karz-ı hasen*, *isrihdâl* (taşınmaz mallara çevirme) yolu ile işlettikleri görüşündeydiler⁽¹⁾. Tatbikatta belirlenen ve tartışılan bu işletme usulleri dışında, bu vakıfların asıl kuruluş gayesi olan vakfedilen paranın *mudârebe* yoluyla işletildiğine dair herhangi bir belgeye şu ana kadar henüz tesadüf edilmiş olmadığı gibi, kimi araştırmacılara göre para vakıfları kesinlikle *mudârebe* yoluyla para işletmiş de değillerdir.

Yazımızın dayandığı kaynaklar arasında Süleymaniye'deki İstanbul Müftülüğü bünyesinde yer alan İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilen 1040 adet Galata Şer'iyye Sicili'nin ilk elli defteri ile birlikte 190 ve 191 numaralı defterleri, gene Galata kadılığı yargı çevresine dahil bulunan Tophane naibliğine ait 275 sicil den ilk yedi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde saklanan Mühimme Defterleri ile bunların bir çeşidi olan İs-

tanbul Ahkâm Defterleri yer almaktadır. İstanbul dışından ise Ankara'nın 1 numaralı Şer'iyye Sicilinde yer alan iki kayıt burada değerlendirilmiştir.

Bu yazının esas gayesi olan para vakıflarının vakfedilen paraları işletme usullerine geçmeden evvel vakıf kurumu ve bunun bir çeşidi olan para vakfı konusuna kısaca temas etmek lazımdır⁽²⁾.

I. Vakıf Kurumunun Tarihçesi

Bilindiği gibi vakfa benzer bazı kurumlar Roma veya Bizans hukukunda da bulunmasına rağmen, İslam dininin yayılmasından sonra gelişen vakıf müessesesinin İslama has özgün bir kurum olduğu hususu bilim dünyasında genellikle kabul görmektedir⁽³⁾. Kur'an-ı Kerimde doğrudan doğruya vakıf kurmayı buyuran bir hüküm olmadığı gibi onu yasaklayan bir hüküm de yoktur. Bununla beraber hukukçular Kur'an-ı Kerimdeki birçok ayeti vakıf kurmanın erdemini gösteren ve teşvik eden işaretler olarak algılamışlardır. Öbür yandan, vakıf kurumunun İslam hukukundaki başlangıcı Hz. Muhammed'in hayatına kadar geri gitmektedir. İslam peygamberinin "sada-ka-i carie" ile ilgili hadis-i şerifi vakıf kurma bakımından fâim anlamıyla teşvik edici olmuş ve müslümanlar çeşme, köprü, hastane, mescit ve mektep yaptırmak ve ağaç dikmek gibi diğer insanlara devamlı surette yarar sağlayacak binaları ve işleri yapmakta adeta birbirleriyle yarışarak büyük bir vakıf medeniyeti meydana getirmişlerdir.

II. Vakfın Kurulmasında Aranılan Unsurlar İslam hukukuna gö-

re geçerli bir vakıftan bahsedebilmek için herşeyden önce bir kimsenin (vâkîf, vakfeden) belirli bir malı geçerli bir irade beyanıyla vakfetmesi lazımdır. Bu irade beyanının muayyen bir malın (mekûf) belirli bir gayeye tahsis edilmesine yönelmesi şarttır. Yine bu irade beyanında vakfedilen maldan yararlanacak kişilerin de gösterilmesi gerekir.

Para vakıfları bakımından bu unsurlardan vakfedilen mal özellik arzettiğinden üzerinde biraz durulacaktır. İslam hukukçuları vakfın süresiz olarak (ebedi olarak) kurulduğunu dikkate alarak vakfa ancak gayrimenkul malların tahsis edilebileceklerini belirtmişlerdir. Buna göre menkul, başka bir deyişle taşınır mallar bir vakfın kurulması için gerekli evsafı taşımamaktadırlar. Ancak genel nite-likteki bu kuralın zaruret ve örf sebebiyle istisnaları vardır: Bazı hukukçular menkul vakfını, hakkındaki mevcut nass sebebiyle uygun görmüşlerdir⁽⁴⁾. Bunun dışında, bir gayrimenkul vakfedilirken ona bağlı olduğu düşünülen kimi menkul eşyaların vakfedilmesi de kabul edilmiştir. Mesela bir çiftlikle beraber çift hayvanları ve aletlerinin birlikte vakfedilmesi mümkün olmaktadır. Vakfedilen malın gayrimenkul olması gerektiği kuralının

1- Tahsin Özcan, "Kanuni Dönemi Üsküdar Para Vakıfları", (MÜ. SBE. Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul 1997, s. 75 ve 314-316. Yazar s. 75'de para vakıflarında *mudârebe* ve *bida'a* uygulanmadı, diyor.
2- Son zamanlarda araştırmacıların dikkatini çeken ve artan ölçüde çalışmalarına konu olan para vakıfları hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenler, Tahsin Özcan'ın anılan iyi hazırlanmış doktora tezinin kopyalarını, ayrıca İsmail Kurt, *Para Vakıfları Nazariyatı ve Tatbikatı*, İstanbul 1996; Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, s. 151-164; Murat Çizakça, *Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*, İstanbul 1993; yine Murat Çizakça, "Cash Waqfs of Bursa, 1555-1823", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 38.3, E. J. Brill, Leyden 1995, s. 313-354; Hamdi Döndüren, "İslamda Para Vakfı", *Altınoluk*, Temmuz 90-Şubat 91 arasındaki nüshalarda ve bu makalenin değişiklikler yapılmış başka bir nüshası için "İslam Bankacılığı ve Risk S."

Vakıfları ve mudabere

diğer bir istisnası örf ve adete dayanırılmıştır. Gerçekten, silah ve kitap gibi menkul mal varlıkları da eğer bunların insanlar arasında vakfı uygun görülüp uygulanmakta ise hukukçularca kabule mazhar bulunmuştur. Paraların vakfedilebileceği de silah ve kitaba benzetilerek uygun görül-müş ve Osmanlı Devletinde uzun asırlar boyunca tatbik edilmiş menkul vakıflarıdır. Ama tartışmalar da buradan kaynaklanmış ve halen süregitmektedir⁽⁵⁾.

III. Vakfın Bir Türü Olarak Para Vakfı

Para vakfı veya fıkıh kitaplarındaki ismiyle *vakfu'n-nukûd* (nakid vakfı) ya vakfeden kimsenin belirli bir hayri gaye için doğrudan doğruya muayyen miktarda parasını veya gayrimenkul yanında belirli bir miktar parasını vakfetmesini ifade etmektedir. Birinci halde pür, ikincisinde ise karma nitelikteki bir para vakfı bahis mevzuudur. Osmanlı uygulamasında her iki çeşit para vakfına yaygın olarak tesadüf edilmiştir.

Para Hanefî hukukçularca örf ve adet hukuku esas alınarak vakfedilmesi geçerli görülen menkuller gurbuna dahil edilmiş ve kendisiyle vakıf kurulması kabul edilmiştir. Diğer mezhep mensuplarından Malikîler de para vakfını geçerli görmüşlerdir. Şafî ve Hanbelî hukukçular ise paraların vakfedilebileceğini ihtilafli bir şekilde kabul etmişlerdir⁽⁶⁾.

Hanefî mezhebinin ve Ebu Hani-fe'nin (öl. 150/767) genel kural olan görüşüne göre, vakıf ancak akar, başka bir deyişle, arazi ve arsa gibi taşınmaz mallarla teşkil olunabilir. Sonraki devirlerde parayı da kapsadığı kabul edilen menkullerin vakfedileceğine dair görüşler ise Ebu Yusuf (öl. 182/798) ve İmam Muhammed'e (öl.

189/805) aittir. Ebu Yusuf kendisine gelen hadislere dayanarak genel kuraldan ayrılarak cihad için silah, at ve deve vakfını kabul etmiştir. Onun menkul malların vakfını nassda zikredilenlerle sınırladığı da nakledilmiştir. İmam Muhammed ise hakkında nass bulunmasa dahi vakfedilmesi *teamül* ve *tearüf* haline gelen menkul eşyanın vakfının geçerli olduğu kanaatindedir. O bu tür eşyaların vakfının meşruluğunu örf ve adete ve bunları doğuran insanların ihtiyaçlarına dayandırmaktadır. Bu yolla hüküm konacağına dair en büyük kanıt *istisna'* yani *eser sözleşmesi* nin geçerli kabul edilmesidir. Öyleyse herhangi bir menkul malın vakfedilmesi hakkında bir bölgede yerleşmiş bir uygulama varsa o tür menkullerin vakfı o bölgede geçerlidir. İmam Muhammed'in saydığı menkul mallar arasında silah, zırh, kitap, ev, köle, balta ve mut-fak eşyası vardır⁽⁷⁾.

Dikkat edilirse Hanefî mezhebinin bu iki büyük hukukçusunun saydığı menkul eşya arasında paranın yer almadığı hemen görülebilir. Hanefî mezhebi içinde paranın vakfını caiz gören ilk hukukçu 110-158/728-775 yılları arasında yaşayan İmam Zufer'dir. Zufer gümüş para, gıda maddeleri, ölçülen ve tartılan maddelerin vakfedilmesinin geçerli olduğu kanaatindedir. Bunun nasıl olacağı sorusuna ise gümüş paranın mudârebe; ölçülen ve tartılan maddelerin ise satılıp paralarının yine mudârebe veya *bid'a* yoluyla işletilerek kazancının hayra verileceğini söylemiştir. İmam Zufer'in fakirlere karz olarak verilmesi amacıyla tohumluk buğdayın vakfını da kabul ettiği de bilinmektedir.

1960'da Trabzon'da doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu.İngiltere'de İngilizce, Mısır'da Arapça dil eğitimi gördü. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat sonrası kurulan "modern" mahkemeler olan "Nizamiye Mahkemelerinin Kuruluşu, Yapısı ve Hukuk Yargılama Usûlü" teziyle bilim uzmanı, Osmanlı uygulamasında mudârebe konulu teziyle doktor, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde İnan Şirketi" adlı çalışmasıyla doçent oldu. Doç. Dr. Gedikli'nin eserlerinden bazıları; *Sosyal ve Tarihi Bağlamı İçinde İslam Hukuku (Çeviri), Osmanlı Şirket Kültürü XVI.-XVII. Yüzyıllarda Mudarebe Uygulaması. Gedikli Halen M.Ü. Hukuk Fakültesi'nde Hukuk Tarihi anabilim dalında öğretim üyesi olarak görev yapıyor.*

IV. Osmanlı Devletinde Para Vakfının Tarihi

Klasik İslam Hukuku kitaplarında fazla yer kaplamayan paraların vakfedilmesi meselesi Osmanlı Devletinde geniş bir tatbikat sahası bulması ve işletilme şekillerinden en başta geleninin faize benzeyen mu'amele-i şer'iyye yöntemi olması sebepleriyle vakıf hukukunun en önemli ve tartışmalı konularından biri halini almıştır⁽⁸⁾. Konu üzerinde yapılan araştırmalara ve yazılan makalelere bakarak bu önem ve tartışmaların bugün de canlılığını koruduğunu söylemek yanlış olmaz.

vesi". *İslami Araştırmalar*, c. 6, sa. 1, 1992, s. 17-31 ve Jon E. Mandaville, "Usurious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire", *International Middle Eastern Studies*, 10 (1979), s. 289-29-144). 3- M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1996, s. 274-5. 4- Akgündüz, s. 141. 5- Bu tartışmaların derli-toplu bir özeti için bkz. Mandaville, s. 289-308; Özcan, s. 29-49. 6- Akgündüz, s. 1-150. Özcan, s. 11, dn. 30'da Hanbelî mezhebinin kurucusu Ahmed b. Hanbelî'nin paranın vakfedilerek mudârebe yoluyla işletilmesini kabul etmediğini zikretmektedir. 7- Akgündüz, s. 141, 143. Akgündüz, s. 152.

Para vakıflarını belli ihtiyaçların ortaya çıkardığını kabul etmek gerekir. Bunların başında insanların kolay bir şekilde ve makul bir "fiyatla" yani faiz oranıyla borç para bulabilme gereksinimi gelir. Çalışmalarını Osmanlı iktisat tarihi üzerinde yoğunlaştırmış bulunan Mustafa Akdağ, Osmanlıda para vakıflarının devreye girmesiyle fahiş faiz ile para işletenlerin (tefeci, ribahor) zulüm derecesini bulan faaliyetlerinin önemli ölçüde azaldığı fikrindedir⁽⁹⁾. Yine Akdağ, şer'i haddi yani ehven faiz fiyatına, fermanla tespit edilmesine rağmen ancak vakıflarla uyulduğu, gerçek kişilerin ise faiz oranını (satım da göstererek) insafsızca yüksek tuttuklarını yazar. Yazarın tespitine göre, Osmanlı Devletindeki büyük para darlığının bunda etkisi vardır. Bu sebeple, bazen para vakıfları da yüzde on veya on beş olan faiz haddini aşarak ve yine satış gibi göstererek yüzde yirmi ve hatta daha da yükseğine mu'amele-i şer'iyye yapmışlardır⁽¹⁰⁾.

Para vakfı üzerinde modern dönemde ilk ciddi ve ilgi uyandıran incelemeyi yapan Amerikalı Osmanlı bilimci Prof. Jon E. Mandaville, para vakfının Osmanlı Devletindeki ilk örneği olarak 1423 tarihinde Yağcı Hacı Musliheddin'in Edirne Ağaçpazarında bazı dükkanlarını ve bu arada 10.000 akçesini vakfetmesini göstermiştir⁽¹¹⁾. Şimdilik para vakfı için verilen bu tarih daha geri götürülmüş değildir. Konuyu bir doktora tezi olarak çalışan İsmail Kurt'un İstanbul mahkemelerine ait mahkeme defterleri üzerindeki araştırmasında belirlediği en eski örnek ise 1490 tarihini taşımaktadır⁽¹²⁾. Bu araştırmalardan elde edilen verilere göre para vakıflarının 1539 senesinden 1684 senesine kadar

aşağı-yukarı bir buçuk asrı kaplayan bir devirde hızlı bir artış eğilimi gösterdiği, bozgunla biten ikinci Viyana kuşatması ertesine düşen bu 1684 tarihinde ise para vakfı sayısında büyük bir düşüşün meydana geldiği, ancak sonraki yıllarda, meselâ 1878'e değin, sayılarında yeniden bir artma temayülü gözlemlendiği tespit edilebilmektedir⁽¹³⁾.

A. Osmanlı Devletinde Para Vakfı Tartışmaları

Osmanlıda para vakfı tartışmaları Çivizade diye bilinen Muhyeddin Mehmed b. İlyas'ın (öl. 1547) Rumeli kazaskerliği yaptığı dönemde onları yasaklamasıyla patlak vermişti. Şimdi kalın çizgilerle bu tartışmayı özetleyelim:

a. Lehte Görüşler: Para vakfı lehinin ilk kitapçığı kaleme alan Osmanlı

hukukçusu İbn Kemal'dir. Risalesinin ne zaman yazıldığı belli değilse de müellifin ölüm tarihi olan 1533 tarihinden önce olduğu kesindir. İbn Kemal müctehit hukukçular arasında altın ve gümüş paraların vakfının tartışmalı olduğunu, kendisinin vakfını geçerli görenlerin görüşlerine taraftar olduğunu belirterek Zufer ve İmam Muhammed'in görüşünü aktarır. Ona göre bu konuda gerçek bir uyuşmazlıktan ziyade çağ farkından doğan bir görüş ayrılığı vardır. İbn Kemal parada ebedilik vasfı bulunduğunu da söylemektedir⁽¹⁴⁾.

Para vakfı lehindeki ikinci risale Ebussuud Efendi'ye (öl. 1573) aittir. Ebussuud Efendi sorunu, önce menkullerin bağımsız olarak vakfını mümkün görerek, ikinci olarak paranın menkul zümresine girdiğini belirterek ve sonunda da paranın ebedi olup olmadığı konusunda mislininin devam etmesini, aynının devam etmesi şeklinde kabul ederek üç kademede çözmüştür. Öyleyse para da vakfedilebilir. Ancak paranın vakfına cevaz verildikten sonra bağlayıcılığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Ebussuud Efendi bunu da halledecek esasları zikretmektedir.

Lehte görüş serdedenlerin arasında coşku ve heyecan dolu uslubuyla şeyh Bâli Efendi (öl. 1552) de dikkati çekmektedir. Çivizade'nin hücumlarına karşı Ebussuud Efendi'nin tarafını tutan ve para vakıflarının yararlarını sayıp döken bu ünlü şeyh, Sofya'da Halveti tarikatının şeyhi Ustrumcalı Bâli Efendi veya Bâli Baba (öl. 1552) adıyla tanınmıştı⁽¹⁵⁾. Bâli Efendi, doğrudan doğruya devrin padişahı Kanunî'ye bir mektup yazarak konuyla ilgili düşünce ve hassasiyetlerini sunmuştu. Bâli Efendi "Rumeli fethi olalı beri ulema ittifakıyla bununla amel olunduğunu, Rumelinde müslümanlığın para vakıfları sayesinde yayılıp ayakta durduğunu, yasaklanması halinde camilerin sahipsiz kalacağını, ezan dahi okunmayacağını", samimi ve etkileyici bir dille anlatıp şöyle sorar: "Padişah hazretleri ne buyururlar? İmam Zufer kavliyle amel olunsun ol akçe vakf olsun, ol cami onunla ihya olunsun mu? Yoksa İmam-ı Azam kavliyle amel olunsun, ol akçe vakf olmasın, ol cami kapansın, namaz kılınmasın, hevâyâ müteveccih olsun?"

b. Aleyhte Görüşler: Çivizade bu konudaki görüşünü Ebussuud'a cevaz

9- Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, İstanbul, c. II, s. 178-80. 10- Akdağ, c. II, s. 174-176. 11- Mandaville, s. 290. T. Özcan ise Osmanlılar'dan evvel uygulandığına dair herhangi bilgi olmayan para vakıflarının Osmanlı'da ne zaman başladığına ilişkin kesin bir bilgi bulunmadığını söyleyerek ilk örnek olarak II. Murad dönemine tekabül eden Mandaville'in örneğini verir. s. 12. İsmail Kurt, "İstanbul Para Vakıfları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sa. 101, (Nisan 1996), s. 30-31. Özcan, s. 12, dn. 35. 13- Kurt, "İstanbul Para Vakıfları", s. 30-31; Ayrıntılı değerlendirme için bkz. Öz, s. 13. 14- Özcan, s. 32-33. 15- Bâli Efendi için, bkz. Osman Keskiöğlu, "Bulgaristanda Bazı Türk Abideleri", *Vakıflar Dergisi*, sa. 8 (1969), s. 315-316; Osman Keskiöğlu, "Bulgaristanda Türk Vakıfları ve Bâli Efendi'nin Vakıf Paraları Hakkında Bir Mektubu", *Vakıflar Dergisi*, sa. 9 (1971), s. 90-91. 16- Çivizade, Mehmed Muhyeddin Efendi, Ebu's-Su'ud'a Reddiyye Yazma, Aşir Efendi nu. 459, v. 55b-57a. 17-

ben ortaya koymuştur. "... zikrolunan nakillerin aslını beyan edip halk arasında vaki olan dağdağayı def için şu birkaç satırı yazmağa şüru' olundu", diye söze girer. Ebussuud'un aksine, Çivizade daha yöntemli bir şekilde konuyu ele alır. İlk kaynağa kadar gidecek ilgili yeri iktibas eder ve altında kısaca bir Türkçe çevirisine yer vererek daha sonra kendi görüşünü ekler. Sonra konu üzerindeki Ebussuud'un fetvasını özetleyip para vakfı lehindeki tezleri üç tip halinde tasnif eder: (1) Te'âmül, (2) Zufer'e dayanma ve (3) Zufer'e dayananlara dayanma. Bunların hiçbirini ikna edici bulmaz. Zufer'in zayıflığı aşikârdır; hiçbir şart altında, bağlayıcılığı sağlayamaz. Parayı menkullerin sadece başka bir öbeği şeklinde addetme te'âmülüne gelince, Çivizade basitçe, bunun cevazı için hiçbir kılavuz veya açıklamanın olmadığını, söyler⁽¹⁶⁾.

Para vakıfları aleyhine ikinci ciddi ve müessir eleştiriyi getiren Birgîvî'dir. Ona göre, meşhur kitaplarda ve bu arada *Fetâvâ-yı Kâdîhân*'da, *Fetâvâ-yı Zahîre*'de para vakfının caiz olduğuna ilişkin olan rivâyet Zufer'den ve onun öğrencisi el-Ensârî'den ve kimi söyleyeni belli olmayan kişilerden nakledilen zayıf rivâyettir. Öte yandan, bunun bağlayıcı (lâzım) olduğuna ilişkin bir kayıt da yoktur. Zufer vakfın bağlayıcı olduğu görüşünü kabul etmez. Birgîvî para vakıflarının yol açtığı kötülükleri de tek tek saymaktadır. Bunlar arasında işletilme yollarının kötülüğü de gelmektedir⁽¹⁷⁾. Sırası gelmişken hemen belirtelim ki, Osmanlıda para vakıfları üzerinde cereyan eden bu tartışmalarda vakıf paralarının nasıl işletileceği hususu üzerinde Birgîvî dışında kimsenin durmamış olması şayan-ı dikkattir.

Osmanlı uygulamasında para vakıflarının avarız vakıfları, esnaf san-

dıkları, yeniçeri orta sandıkları gibi biçimlerinin de kurulup işletildiğini zikretmek gerekir⁽¹⁸⁾. Orta sandıklarındaki vakıf paraların işletilmesinden biraz sonra bahsedilecektir.

V. Para Vakfının İşletme Usulleri

Para vakıflarının kurulmasının geçerli olup olmadığı, olsa bile bağlayıcı olup olmadığı meselelerinden sonra gelen en tartışmalı konu vakıf paralarının işletilme usulü olmuştur. Para vakfının geçerliliğine dair ilk görüşü savunan Zufer'e ve ondan nakillerde bulunan kaynaklara göre, vakfedilen paralar mudârebe; ölçülen ve tartılan diğer menkuller ise satılarak parası gene mudârebe veya bidâ'a yoluyla işletilip hasıl olan gelir/kazanç hayır amacına sarfedilir. Ancak meşhur Hanefî hukukçuları olan Serahsî (öl. 1097) ve Kâsânî'nin (öl. 1191) menkul vakfını geçerli gördükleri halde para vakfından bahsetmemeleri manidardır. Aynı devirde yaşayan ve *Fetâvâ-yı Kâdîhân* adlı ünlü ve makbul fetva dergisini düzenleyen Kâdîhân (öl. 1196) ise Zufer'in görüşüne yer vermiştir. Kâdîhân'dan üç asır sonra gelen ve yine kendi adıyla anılan bir fetva mecmuası derleyen İbnü'l-Bezzâz (öl. 1424) da Zufer'in görüşünü nakleder. Bu iki işletilme yoluna üçüncü bir yol olarak karz-ı hasenî ilave eden Sivaslı büyük Hanefî hukukçusu İbnü'l-Humâm (öl. 1457)'dir. İbn Nuceym'in (öl. 1563) de para vakfını ihtilafsız caiz gördüğü nakledilmiştir. Hindistan hükümdarı Evrengzîb Alemgîr (öl. 1706) devrinde hazırlanan *Fetâvâ-yı Hindîyye* yararlanılması ancak aynıının tüketilmesiyle gerçekleşen men-

kul malların vakfı tartışmalarına yer vererek ve İbnü'l-Humâm'a atıfla örf haline gelmesi durumunda bunların vakfını uygun bulmuştur. Suriyeli hukukçu İbn Abidin (öl. 1836) de vakıf paraların mudârebe ve bidâ'a usulü ile işletileceğini belirtir.

Vakıf paraların kullandırılmasında klasik kaynakların atfı yaptığı *mudârebe*, *bidâ'a* ve *karz-ı hasen* dışında *âriyet*, *mu'âmele-i şer'iyye*, *istihdâl* (19), satış (bey')⁽²⁰⁾, *istirbâh*, *istiğlâl* ve benzeri yöntemlere başvurulabileceği de belirtilmiştir⁽²¹⁾.

Uygulamada başvuru olan işletme usullerinin ne olduğu tam anlamıyla açıklık kazanmış değildir. Kesin bir kanaate varabilmek için daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır. Bununla beraber para vakıflarının bidâ'a⁽²²⁾, karz-ı hasen⁽²³⁾, mu'âmele-i şer'iyye ve çeşitli satış usullerine müracaat ederek para işlettikleri tespit edilmiştir. Bunlardan ekseriyetle başvuru mu'âmele-i şer'iyye para vakfında anahtar rolünde çok geniş bir kavramdır. Kimi araştırmacılar bu kavramın içine sadece *mu'âmele*, *mu'âmele-i şer'iyye*, *istirbâh*, *fâide*, *murâbaha* gibi deyimlerin dahil edileceği kanaatini taşıırken⁽²⁴⁾, kimileri de *hey' bi'l-vefâ* (geri alma şartıyla satış), *istiğlâl* gibi *iyne* satışlarını da bu kavram içinde düşünmektedirler⁽²⁵⁾. Bayındır'a göre, vakıf paraları mu'âmele-i şer'iyye yoluyla borç verilmiş ve hasıl olan gelir vakıf amaçları yönünde harcanmıştır⁽²⁶⁾.

* s. 48-52. 18- Geniş bilgi için. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, Ankara 1988, c. I, s. 311-320; Özcan, s. 79 vd. 19- Döndüren, "Para Vakıfları, Vakıf Paranın Kullanımı", *Altınoluk*, Ocak 91, 1. 20- Özcan, s. 311-313. 21- Kurt, *Para Vakıfları Nazariyatı ve Tatbikatı*, s. 170. 22- Bir kimsenin diğeri hesabına meccanen ticarî bir iş yapması olarak tanımlanan bidâ'a veya ibdâ' Döndüren tarafından if paraların en iyi işletilme yollarından biri olarak görülmüştür. Yazara göre vakıf idarecileri bazan kendilerine tahsis edilen ücreti almıyarak bidâ'ayı gerçekleştirmişlerdir. Benzer şekilde Özcan, s. 75. 23- an. Üsküdar para vakıfları hakkında yaptığı araştırmada 3.692 belge içinde yüzde ikiye tekabül eden 74 adedinin karz olduğunu tespit etmiştir. 24- Özcan, s. 311. 25- Döndüren, "Para vakıfları, Karz-ı Hanefî", *Altınoluk*, Mayıs 1991, s. 32. 26- Abdülaziz Bayındır, "Osmanlılarda Nazari ve Tatbiki Olarak Faiz", *İslamî Ekonomisinde Finansman Meseleleri*, İstanbul 1992, s. 328.

VI. Para vakıfları ve mudârebe

Hukuk öğretisinde para vakıflarının en önde gelen işletilme usulü olarak görülen "emek-sermaye ortaklığı" veya diğer deyişle mudârebe, bir yandan sermaye, öbür yandan emekle kurulan bir ortaklık tarzıdır. Meydana gelecek kazancın nasıl bölüşüleceği taraflarca sözleşme anında belli bir oran dahilinde belirlenmek zorundadır. Bu ortaklığa emeğini koyan ortağın mali durumu sermaye koyana göre iktisaden daha zayıftır. İşletici ortağın kusuru olmaksızın sermayeye bir zarar gelirse, bu zararı sermaye sahibi çekecektir, emek sahibi ise bu durumda ortaklığa koyduğu emeğin karşılığını alamamış olacaktır. İşte bu sebepten dolayı mevkuf para ile mudârebe yapılması halinde paranın helak olma olasılığına karşı vakıf paranın devamlılığının nasıl sağlanacağı konusunda tatmin edici bir yanıtın bulunamaması, para vakfı kurucu ve idarecilerini mudârebe yoluna başvurmakta isteksiz bırakmış olmalıdır⁽²⁷⁾. İslam hukuku yetim malları, kamu malları ve vakıf malları konusunda gerçek malikleri ortada olmadığından bazı düzenleyici ve koruyucu hükümler getirmiştir. Bu malların alım satımında, kiraya verilmesinde rayiç bedel veya toplumun aldanma saymadığı bir miktar aranmıştır. Bu sebeple para vakfı idarecileri vakıf malları korumak gayesiyle hayli riskli olan mudârebe yoluna başvurmaktan geri durmuşlardır⁽²⁸⁾. Nitekim, bizim Galata şer'iyye sicillerini esas alarak yürüttüğümüz çalışma, mudârebe sermayesinin helakinin sıklıkla gerçekleştiğini gösteriyor⁽²⁹⁾. Gerçekten, çalışmamızda Osmanlı döneminde özellikle deniz ticaretinin finansmanında mudârebenin yaygın şekilde müracaat olunan bir sermaye oluşturma yöntemi olduğunu tespit etmiş ve 80 civarındaki şer'iyye sicil defterindeki bin-

lerce belgeyi tamamen taramış olmamıza rağmen, Galata ve İstanbul'daki para vakıflarının mudârebeye yönelmesine tesadüf etmek mümkün olmuştur. Ancak Tophane Kadılığına ait 7 numaralı sicilde para vakfının mudârebe yoluyla para işlettiğini gösteren

"*el-Hacc Hasan Vakfı câhîsi Durmuş bin Abdullâh, İlyâs bin Abdullâh mahzarında da'vâ idüub vakf-ı mezburdan mezkurda bin akçe vardır, taleh iderim diyücek suâl olındukda mezkur bana sâhikâ on bin akçelik eshâb mudârebe ile virüih dokuz bin akçelik eshâb ... benden aldı bin akçelik eshâb deynüm kalub hâzırdur diyüh*"⁽³⁰⁾, şeklinde bir kayıt vardır. Buna göre el-Hacc Hasan Vakfı'nın kira gelirlerini toplayan görevlisi (cabisi) vakfın eşyasını mudârebe yoluyla işletmiş olmaktadır. İstanbul Şer'iyye Sicilleri

Arşivi'ndeki binlerce belge arasında rastladığımız bu tek fakat mühim belge dışında vakıf paraların genellikle işletilme usulleri diğer araştırmacıların tespiti doğrultusunda mu'amele-i şer'iyye ve satış türleri olmuştur.

Bizim bulduğumuz bu kaydın dışında Kanuni dönemi Üsküdar para vakıflarını inceleyen Tahsin Özcan, Hüseyin Bey bin Abdullâh es-Silahî Vakfı'nın senedinde vakıf paranın işletilme tarzı olarak murâbaha ve istiğlâl ilaveten mudârebenin de zikredildiğini bildirmiştir⁽³¹⁾. 21.500 akçe asıl malla 915/1509 tarihinde vâkıfın

ölüm hastalığı esnasında vasiyetiyle kurulan bu vakfın Üsküdar kadı sicillerinde tespit edilen borç verme (*idâne*) belgelerinde hiçbir mudârebe kaydına tesadüf edilmemesine rağmen, kurucusunun işletilme usulleri arasına mudârebe yolunu dercetmesi anlamlı ve önemlidir. Böyle bir durum da bildiğimiz kadarıyla ilk defa saptanmıştır. Tahsin Özcan bulduğu bu kayda rağmen, paraların mudârebe ile çalıştırıldığına dair herhangi bir kayda rastlamadığını belirterek netice olarak para vakıflarının mevkuf paraları çalıştırırken mudârebe usulüne başvurmadığını ısrarla ileri sürmüştür⁽³²⁾. Halbuki bizim biraz önce atf yaptıklarımızdan başka aşağıda zikredeceğimiz diğer belgeler nadir de olsa bu vakıfların paralarını mudârebe usulü ile işlettiğini göstermektedir.

Öte yandan, para vakfı konumundaki yeniçeri orta sandıklarının mudârebe ile para işlettiğini biliyoruz⁽³³⁾. Bu konuda bizim daha önce tespit ettiğimiz⁽³⁴⁾ 173 numaralı Mühimme Defteri'ndeki XVIII. yüzyılın son çeyreğinde yazılan (evâhir-i Receb 1190/1776) bir hükme göre, Cezayir Garb Ocağı'nın sahih kapı kulu neferlerinden bir kaç nefer İstanbul'da misafir olarak bulunup doğum yerleri olan Girid adasına ve oradan Ka'beye gideceklerini bildirip gidip gelirken zorunlu ihtiyaçlarından olan emtia ve eşyalarından gümrük vesair vergilerin alınmaması için emr-i şerif rica etmeleri üzerine, Divan-ı Hümayun'da saklı "kuyud-ı ahkâma müracaat olundukta" Cezayir Garb Ocağının a) zabıtlarından izinli olarak Hacca, b) sıla-yı rahm arzusuyla doğum yerlerine ve c) ocağın orta malından mudârebe yoluyla akçe alıp ticaret vechiyle Anadolu ve Rumeli yönlerine gidenlerinden yanlarında mevcut bulunup zaruri ihtiyaçlarından olan kendi malları ve eşyalarından gidiş dönüşlerin-

27- Murat Çizakçı'nın Bayındırın tebliğine yaptığı katkıda ileri sürdüğü bu eleştirisi için bkz. Bayındır, s. 343-28- Dündüren, "İslam Bankacılığı ve Risk Sermayesi", s. 19. 29- Geniş bilgi için Fethi Ged Osmanlı Şirket Kültürü XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Mudârebe Uygulanması, İstanbul 1998, s. 237-260. 30- Tophane, no. 7, v. 48a-2. Bu belgeden bizi haberdar eden ve bu sicili M.Ü. SBE'ne sunulmak üzere yüksek lisans tezi olarak hazırlayan M.Ü. Hukuk Fakültesi Arş. Gör. Abdullah Demire teşekkür borçluyuz. 31- Özcan, s. 162-163. Bu vakfın vakfiyesi Üsküdar, no. 1, v. 79b-3'de kayıtlıdır. 32- Özcan, s. 75 ve 314-316. Çizakçı da s. 71'de Bursa Şer'iyye Sicillerinden yola çıkarak aynı kanaati izhar etmiştir. 33- Gedikli, s. 137, dn. 431. M. Akif Aydın, "Eyüp Şer'iyye Sicillerinden 184, 185 ve 188 num Defterlerin Hukuki Tablolu", 18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'e Sosyal Yaşamı, der. T. Arıan, İstanbul 1988, s. 71'de (Eyüp, no. 185, s. 31-2 ve s. 55-3'deki iki hücceti yorumlarken yeniçeri ortalarının imkanlarının hayli geniş olduğu gibi, bu ortaların mütevellileri aracılığıyla ticaret yaptıklarına, borç alıp verdiklerine ve dolayısıyla hak ve borçlara ehil bir varlık olarak kabul edildiğine ve daha sonra hukuk

Hukuk öğretisinde para vakıflarının en önde gelen işletilme usulü olarak görülen "emek-sermaye ortaklığı" veya diğer deyişle mudârebe, bir yandan sermaye, öbür yandan emekle kurulan bir ortaklık tarzıdır.

de daha önceki emr-i şerif gereğince gümrük resmi, bâc vesair resimlerin alınmaması emredilmişti⁽³⁵⁾.

Gene Mühimme Defterleri'nin bir türü olan İstanbul Ahkâm Defterleri'nden derlenip yayınlanan evâil-i C[emâziye'l]-e[vvel] 1172/1759 tarihli "Cezayir Ocağı neferâtından", evâsıt-ı R[ebî'ül-âhir] 1184/1770 tarihli "Trablusgarb Ocağının sahih kapıkulu neferâtından" ve evâil-i [Ramazân] 1188/1774 tarihli İstanbul kadısına yazılan aynı minvaldeki üç hükmü⁽³⁶⁾ ise Mühimme Defteri'nde tespit ettiğimiz belgeden daha eski tarihlidir ve daha önce sadır olan aynı içerikli hükümleri yenilemektedirler. Demek ki yeniçerilerin bir nevi vakıf olan orta mallarından sermaye alıp mudârebe yoluyla işletmeleri eskiye dayanan adeta yerleşik bir uygulama halini almıştı.

Galata'da mudârebenin diğer bölgelere nazaran daha yaygın bir şekilde uygulanmasına rağmen, para vakıflarının fonlarını bu yolda işletmeyi tercih etmediklerini bir kez daha tekrarlayalım. Nitekim, yeniçeri orta malı (sandığı) ve Tophane kadı sicilinde geçen el-Hâcc Hasan Vakfı dışında, İstanbul para vakıflarından herhangi birinin bugüne kadar ortaya çıkan belgelere göre mudârebe yoluyla para işlettiği tespit edilememişse de Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iyye Sicilinde yer alan iki hüccetten Ankara'daki Ali Sübaşı Vakfı'nın mudârebe yoluyla para işlettiği sabit olmuştur. Bu belgeleri önemine binaen aynen neşretmeyi uygun görerek aşağıya almış bulunuyoruz:

"Budur ki hâlen Hisâr Kethudâsı olan Tanrıvermiş bin Ahi meclis-i şer'de el-Hâcc Mehmed bin İbrâhîm nâm kimesne mahzarında takrîr-i mevrâm idüh bundan akdem hen Ali Sübaşı Vakfı'nın mütevellisi olub ve andan mezhur Hâcî Mehmed vakf-ı mezhurdan iki bin beş yüz akçe mudâre-

beye almış idi ben mütevellî olub azlim târîhine gelince yedinden mu'âmelesini almış idim benim tevliyetim zamânında mu'âmelesinden mezhurın zimmetinde bir akçe ve bir habbe kalmamışdır didüğü mezhur talebi ile kayd olındı hurrîre fî 27 Zi'l-ka'de sene 991 (1583).

Ş[uhudu'l-Hâl]: Mehmed bin Ali ve Ali Çelebi bin Musa Efendi ve Hâcî Sinân bin Taşcı ve gayruhum"⁽³⁷⁾.

"Budur ki bundan akdem Ali Sübaşı Vakfı mütevellisi olub hâlen ma'zul olan Tanrıvermiş meclis-i şer'de Hâcî Mehmed bin İbrâhîm mahzarında bundan evvel mezhur Hâcî Mehmed vakf-ı mezhurdan iki bin beş yüz akçe almış idi benim zamân-ı tevliyetimde almış idi hâlen mezhur yedinden bin dört yüz akçesin alub kabz eyledim dimekle mezhur Hâcî Mehmed'den (böyle) anı tasdik olub bi't-taleb kayd olındı hurrîre fî târîhi'l-mezhur [Fî 27 Zi'l-ka'de sene 991 (1583)].

Ş[uhudu'l-Hâl]: Mehmed bin Ali ve Hasan Çelebi bin el-Hâcc Mezinli? ve Hasan Çelebi bin Mehmed ve gayruhum"⁽³⁸⁾.

SONUÇ

Burada sunduğumuz yeniçeri orta malı (sandığına), Tophane sicilinde adı geçen El-Hâcc Hasan Vakfına ve Ankara'da kurulan Ali Sübaşı Vakfı'na ait 7 adet belge ile birlikte Osmanlı Devleti'ndeki vakıf paraların işletilme yollarından biri olan mudârebenin pek sık olmasa da hayata geçirildiği, ilk kez olmak üzere tespit edilmiş bulunmaktadır. Bunlara, vakfiyyesinde vakıf paraların işletilme usulleri arasında mudârebenin de yer aldığı ancak tatbikatta bu yolla para işlettiğine tesadüf edilmeyen Üsküdar'daki Hüseyin Bey bin Abdullâh es-Silahî Vakfı ile ilgili belge dahil değildir. Böylece kuramsal temelini mudârebe, bidâ'a veya karz-ı hasen yoluyla işle-

tilmesi şartında bulan para vakfının, uygulamada da kısmen bu asıl amaca yönelmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun uygulanma sıklığının belirlenmesi, Osmanlı mahkeme kayıtlarına dayandırılacak bu sahadaki çalışmaların çoğalmasına bağlı olmakla birlikte nadir bir uygulama olduğu da anlaşılmaktadır. Bu arada, Tophane defterindeki El-Hâcc Hasan Vakfı ve Ankara'da tescil edilmiş olan Ali Sübaşı Vakfı'nın -eğer mevcutsa- vakfiyyeleri ve muhasebe kayıtlarının bir biçimde elde edilip incelenmesinden veya İstanbul (Tophane) ve Ankara'ya ait olanlarla birlikte diğer şehirlere ait bütün şer'iyye sicillerinde sabırla sürdürülecek uzun bir tarama faaliyetinden elde edilebilecek verilerle de para vakfının mudârebe yoluyla para işletmesinin uygulaması ve yol açtığı sonuçları daha gerçeğe uygun bir surette değerlendirilebilecektir.

Akdüğü, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarih-i c. II, İstanbul*, Akademi, Ahmet. *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tarihinde Vakıf Mânesi*, Ankara 1988.

Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1996.

Aydın, M. Akif, "Evliya Şer'iye Sicillerinden 184, 185 ve 188 numaralı Defterlerin Hukukî Tablâları", *IR, Yüzyıl Kâh Sicilleri İçinde Eyyüp Sosyal Yagm*, der. T. Arsan, İstanbul 1988, s.65-72.

Bayındır, Abdülaziz, "Osmanlı'da Nazari ve Tatbiki Olarak Faiz", *İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri*, İstanbul 1992, s. 316-351.

Çivizâde Mehmed Muhiyeddin Efendi, *Ebu's-Su'ud'a Reddiyye*, Yazma, Ajâr Efendi 459, v. 55b-57a.

Çizakça, Murat, *Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*, İstanbul 1993.

Çizakça, Murat, "Cash Waqfs of Bursa, 1555-1823", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 38.3, E. J. Brill, Leyden 1995, s. 313-354.

Dündüren, Hamdi, "Para Vakıfları, Vakıf Paranın Kullanımı", *Altınoluk*, Ocak 91, s. 31.

Dündüren, Hamdi, "Para vakıfları: Karz-ı Hasen", *Altınoluk*, Mayıs 1991, s. 31-32.

Dündüren, Hamdi, "İslam Bankacılığı ve Risk Sermayesi", *İslami Araştırmalar* c. 6, sa. 1, 1992, s. 17-31.

Gedikli, Fethi, *Osmanlı Şirket Kültürü XVI ve XVII. Yüzyıllarda Mudârebe Uygulanması*, İstanbul 1998.

Gürdoğan, Ersin Nazif, "Parasız hakim olmayanlar ekonomiyi hakim etmezler", *Yeni Şafak Gazetesi*, 30 Mart 1998, s. 7.

Keskinöglü, Osman, "Bulgaristan'da Bazı Türk Abideleri", *Vakıflar Dergisi*, sa. 8 (1969), s. 315-316.

Keskinöglü, Osman, "Bulgaristan'da Türk Vakıfları ve Bâli Efendi'nin Vakıf Paraları Hakkında Bir Mektubu", *Vakıflar Dergisi*, sa. 9 (1971), s. 90-91.

Kurt, İsmail, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tabiiyat*, İstanbul 1996.

Kurt, İsmail, "İstanbul'da Para Vakıfları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sa. 101, (Nisan 1996), s. 30-31.

Mandaville, Jon E., "Usurious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire", *International Middle Eastern Studies*, 10 (1979), s. 289-308.

Öğüt, Fethi, "Osmanlı İmparatorluğunda Para Vakfı Tarihçesi", *Çev. Fethi Gedikli, Türkiye Günü*, sa. 51, Yaz 1998, s. 129-144.

Özcan, Talvin, "Kurumî Dönemi Üsküdar Para Vakıfları", (MÜ SBE: Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul 1997.

Tahaoğlu, A. A., Kafa/S. Aynuralı, Kara/E. S. Kafa, *İstanbul Ahkâm Defterleri İstanbul Ticaret Tarihi* (1742-1779), c. I, İstanbul 1997.

Tahaoğlu, A. A., Kafa/S. Aynuralı, Kara/E. S. Kafa, *İstanbul Ahkâm Defterleri İstanbul Finans Tarihi*, c. I, İstanbul 1998.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Kapıkulu Ocakları*, c. I, Ankara 1988.

tür varlıkların onları oluşturan fertlerden ayrı itibarı bir kişi denildiğine dikkati çekmiştir. 34. Belgenin aslı için bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, s. 173, s. 214-1. 35- Bu hükmün Latin harflerine aktarılmış metni için bkz. Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü*, Ek. 3, s. 277-278. 36- İstanbul Ahkâm Defterleri'ndeki ilk iki belge için, bkz. A. Tabakoğlu/A. A. S. Aynuralı, *İstanbul Ahkâm Defterleri İstanbul Ticaret Tarihi* (1742-1779), İstanbul 1997, c. I, s. 137-138 ve 278-279; üçüncüsü için ise (İstanbul Ahkâm Defteri), no. 8, s. 206. hükmün no. 668) aynı dizi içinde yakında neşredilecek *İstanbul Finans Tarihi*, c. I, bakılabilir. 37- Halil Ongan, *Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iyye Sicili*, Ankara 1958, s. 92, no. 791. Ongan'ın, s. 92'de bu belge için bütün borcun enmesinden bahsetmesi doğru değildir, yalnızca 2500 akçenin "mu'amelesi" (kâr payı) ödenmişti. 38- Ongan no. 791'deki belge için "Ali Sübaşı vakfına borçlu iken bütün borcunu ödeyen H. Mehmet hakkındaki mütevellî Tanrıvermiş'in ifadesi": no. 792'deki için "sabık mütevellî Tanrıvermiş'in bin dört yüz akçeyi H. Mehmet'ten yeni tesellüm ettiğine dair ikrar" özetini vermiştir. bkz. Ongan, s. 92.

Osmanlı devleti yönetim sistemi

Bir ülkede kamu hizmetleri, belirli ilkeler çerçevesinde oluşturulan yönetim birimleri tarafından yerine getirilmektedir. Bu çerçevede, gerek günümüzdeki gerekse geçmiş sistemlerde devletlerin yönetim yapısı iki temel birimden oluşmuştur. Bunlar, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerdir. Bu iki yönetim birimi birbirinin karşısı olmayıp tamamlayıcısı durumundadır. Ancak, ülkenin içinde bulunduğu çeşitli şartlara göre, bu yönetim ilkelerinden birisinin ağırlıklı olarak uygulanması söz konusu olmaktadır.

İnceleme konumuz esas olarak Osmanlı Devleti'nde yerel yönetimlerdir. Ancak görüldüğü gibi, yerel ve merkezi yönetim organları, bir bütünün parçaları durumundadırlar. Gerçekten, yerel yönetimler kendi başlarına birer ada olmadıkları gibi fakat daha geniş bir yönetim sisteminin parçasını oluşturmakta olup, oldukça karmaşık bir yapı içinde yer almaktadırlar. Öte yandan, bir toplumun yönetim sisteminin oluşmasında, o toplumla ilgili ekonomik, sosyal, kültürel vb. dinamik faktörlerin önemli ölçüde rolü bulunmaktadır. Ancak daha önemlisi, yeni yapı geçmiş toplumların kalıntıları üzerinde biçimleneceğinden, tarihsel birtakım şartların derin izlerini taşıyacaktır. Bu bakımdan, dünü incelemek, bugün ve yarını anlamak açısından önem arz etmektedir.

Bu çerçevede burada, Türk yönetim sistemi açısından dünü bugüne getiren ve bağlayan, bugünün değerlendirilmesinde ve geleceğe ışık tutması açısından devamlı ve kalıcı etkilerinin olduğu kabul edilen Osmanlı Devleti'nin yönetim sistemi -özellikle yerel yönetim uygulamaları- hakkında bilgi verilmekte, ayrıca bazı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu; bir yandan sırrını hala gizleyen "Osmanlı yönetimi" konusundaki çalışmalara, öbür yandan yerel yönetimler bakımından yeniden yapılanmadan söz edilen ülkemizdeki çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Osmanlı Devleti'nin yönetim sisteminin genel yapısını anlayabilmek için, ilk önce devletin temel felsefesini kav-

ramak gerekir. Bu çerçevede, bir sınıflama yapmak gerekirse Osmanlı Devleti, İslâmî bir devlet niteliğindedir. Ona bu karakteri kazandıran en büyük faktör, İslâm hukukuna bağlı olmasıdır. İslâm düşüncesinin tavsiye ettiği belli bir devlet şekli yoktur. Ancak, devletin işlerinin yürütülmesi için öngördüğü bir "şura meclisi" vardır. Devlete ait önemli işler bir danışma meclisinde karara bağlandıktan sonra yürütülmesini emreden Kur'an ve ayetleri ve hadisler gayet kesin ve açıktır. Şura meclisinin üyelerinin nasıl teşkil edileceği zaman ve zemine terkedilmiştir. Bu genel anlayış çerçevesinde, Osmanlılarda devletin varoluş gayesi ve faaliyetlerini sınırlayan en önemli faktörler, özellikle şadişahların oğullarına vasiyetlerinde de görüldüğü gibi; İslâm'ın adaletinin gerçekleştirilme; istişare ile hareket etme; dil, din, ırk ve mezhep ayrımını yapmaksızın halka iyi muamelede bulunmak vb. şekilde sıralanmaktadır. (Şener, 1990, s. 16-24).

Bu arada, Osmanlı devletinde, toprak rejimine dayalı, merkezi ve fakat etkin bir yönetim sistemi söz konusu olmuştur. Topraklar; mülk, vakıf ve kamusal olmak üzere üçe ayrılmıştır. Ancak, toprakların büyük bir kısmı İslâm'ın arazi sistemlerinden biri olan kamusal araziden oluşmuştur. Yani toprakların çoğunluğu devlettir. Devlet bu toprakları özel bir şekilde işletmektedir. (Cin, 1978, s. 67). Sözü edilen bu sistem, bütün ülke düzeyinde kurulmuş olan askerî ve idarî bir şebeke ile gerçekleşmiştir. Böylece merkezden çevreye doğru, kademe kademe yayılan hiyerarşik bir örgütlenme vücut bulmuştur. Ülke toprak yönünden belirli parçalara ayrılmış, herbiri merkeze bağlı, sadık kişilere ve organlara bağlanarak, İslâm Türk devletlerinden devralınan bir yapı yeniden meydana getirilmiştir. Böylece en küçük ülke parçası ile merkezi yönetim arasındaki malî, idarî ve askerî ilişkilerin tümü 'tımâr' toprak rejimini meydana getirmiştir. (Şener, 1990, s. 88-89; Kazıcı, 1981, s. 220-226)

Tımâr (dirlik) sistemi, Osmanlı toprak rejimini esasını teşkil eder. Büyük Alman tarihçisi Leopold Van Ranke, "16. ve 17. asırlarda Osmanlılar ve İspanya" adlı eserinde, Osmanlı Devleti'nin kudretini teşkil eden üç unsurdan birinin, tımâr sistemi olduğunu kaydetmiştir. Tımâr veya dirlik, devletin kamusal araziden belirli bir kısmını yıllık gelirin tamamını veya bir kısmını, belli hizmetler karşılığında bir şahsa vermesidir. Arazi, tımâr olarak verilen kimse'nin mülkü değildir. Tımâr sahibi (sipahi), araziye halka bölüştürür ve halktan devletin alacağı vergileri toplar. Dolayısıyla, tımâr sisteminde sipahi devletin temsilcisi olarak ve devletin egemenlik hakkına dayanarak halktan vergeler toplamaktadır. (Cin, 1978, s. 85-114). Tımâr sahipleri, merkezi yönetime bağlı, güvenilir kişilerdir. Ayrıca, tüm tımârlar yönetimin yüksek kontrolü altında idiler (Akdağ, 1975, s. 49). Osmanlı devletinin niteliği ve genel yönetim yapısını kısaca özetledikten sonra, ülkedeki yerel yönetim uygulaması ile ilgili bilgiler bundan sonraki kısımlarda verilecektir.

Osmanlı devletinde kent, kasaba ve diğer yerleşim yerlerinin ayrı bir hukuki varlığı ve tüzel kişiliği olmamıştır. İstanbul dışındaki büyük-küçük tüm topluluk ya da yerleşim yerleri taşra sayılarak merkezi yönetimin taşra teşkilatlanması içinde yönetilmişlerdir. Buna göre, hemen her yerleşim birimi bir kaza'ya karşılık yapılmıştır ve kaza yönetimine

ve yerel yönetim uygulamaları

bağlanmıştı. Bu nedenle, bugünkü anlamıyla yerel yönetimler Tazminat'a kadar Osmanlı yönetim sistemi içinde yer almamıştır. (Sencer, 1986, s. 54) Zira, tarihsel gelişimine bakıldığında, şehir yönetimi gittikçe ihtisaslaşan bir alandan ibarettir. Çünkü, endüstri öncesi, tarımsal ekonomi dönemindeki yerleşim birimlerinde yönetim, yürütme ve yargı organı niteliklerini de bünyesinde taşıyan toplamıştı. Ortadoğu ve feodal Avrupa şehirlerinde tayinle gelen şehir yöneticisi, kendini tayin eden hükümdar adına şehrin yürütme erki (vergi toplama, asayiş ve savunma, temizliği temin, sosyal yardım, bedeli kontrol) ile birlikte yargı erkini de temsil etmekteydi. Dolayısıyla, bütün bu fonksiyonlar şehir beyinin tayin ve emriyle ve ona bağlı memurlarca yerine getirilmektedir. Bu tür bir yönetim sistemi ve işleyiş ister Doğu'da, ister Batı'da olsun, geleneksel tarımsal ekonomi sistemindeki bütün şehirlerde görülen biçimdir. Şehir yöneticisi her yerde, gerekli düzenleme ve yasakları diğer grupların da desteğiyle ve gayet sert bir şekilde uygulamıştır. Ekmeğin ölçüsünü şaşırın, çürük, bozuk yiyecek ve mal satan esnaf her zaman her yerde sert cezalara çarptırılmış, cezanın infazında da ibret prensibine önem verildiğinden teşhir yoluna gidilmiştir. Örneği, İstanbul'un yöneticisi (kadısı, sahtekâr esnafı falakaya yatırıp, ilgili esnaf kuruluşunun yöneticisi (lonca yiğitbaşı) vasıtasıyla dükkanını ka-

pattırırken, Viyana şehir yöneticisi (hakimi) kusurlu gördüğü satıcı veya zenaatçıyı demir kafes içinde nehre daldırır, şehir meydanındaki teşhir yerinde halkın hakaretine terkederdi, halk, yöneticilerin bu tür şiddetli cezalarını her zaman candan tasdik eder ve desteklerdi (Ortaylı, 1979, s. 196-197).

Bu çerçevede, Osmanlı şehir yönetiminde, yerel ve mülki yönetim fonksiyonları birbirinden ayrılmamıştır. Osmanlı taşra yönetim sisteminde önemli bir yeri bulunan kadı, bulundukları yerlerin hem hakimi, hem belediye başkanı, hem emniyet amiri, bazen hem mülki ve hem de halkın her konuda müracaat edebileceği sosyal güvenlik makamıydı. Kadının ayrıca, bölgesinde vergilerin toplanmasına nezaret etmek, esnaf kuruluşlarının faaliyetini denetlemek, ticari malların fiyat tesbiti ve kalite kontrolü gibi iktisadi görelveri de vardı (Şener, 1990, s. 86). Kadının bu görevlerin yerine getirmesi için kendisine yardımcı olan başka görevliler, kurumlar ve toplumsal gruplar vardır. Örneğin, kadının yanındaki subaşı böcekbaşı, çöplük subaşı, mimarbaşı gibi yeniçeri ocağına bağlı zabıt ve görevliler; genel güvenlik, temizlik ve imar nizamına kadar çeşitli alanlardaki kolluk görevlerini yerine getirmekteydiler (Ortaylı, 1979, s. 197)

Bu arada, kentsel alanda mahalle ve kırsal alanda köy toplulukları, Osmanlı yönetiminin klasik döneminden beri en alt yönetim birimleridir. Gerçekten köy ve mahalle statüsü bugünkü sisteme, büyük ölçüde Tanzimat'tan evvel geçmiştir. Ondozone yüzyılın ilk yarısına dek, mahalleleri yönetenler imamlardı. İmam, padişah beratı ile tayin edilip, aynı zamanda mülki ve yerel yönetici olan kadının mahalle düzeyindeki temsilcilerindendi. İmam'ların birçok görevlerinin yanında mahallede vergi ve nüfus memurluğu gibi görevleri de vardır. Mahalle ve köy yönetimini biryerel yönetim statüsüne kavuşturmakta büyük bir adımı teşkil eden ihtiyar meclisleri, ilk defa 1864 Vilayet Nizamnamesi ile resmen kurulmaya başlamıştır. (Ortaylı, 1979, s. 217-219).

1963 yılında Tokat'ta doğdu. Çukurova Üniversitesi İ.B.F.'den 1989'da mezun oldu. 1993'de 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları için DPT'de görev yaptı. Öztürk 1994'de doktor oldu. 1997 yılında bir süre Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığında Danışman olarak görev yaptı. Halen Ç.Ü. İ.B.F. İşletme Bölümü öğretim üyesi olan Öztürk evli ve iki çocuk babasıdır.

Azim Öztürk'ün yayınlanmış eserleri; Küreselleşen Dünyada Yöneticilik. 21. Yüzyıl Türkiye'si İçin Yerel Yönetim Modeli. Değişim Sürecinde Çağdaş Yaklaşım; Örgüt Geliştirme.

Osmanlı devletinde, bugünkü anlamda yerel yönetimler tarafından sunulan; temizlik, imar, kültür, eğitim, sağlık, sosyal yardım vb. alt yapı ve toplumsal hizmetleri yerine getiren ve bu anlamda destek sağlayan diğer çeşitli kurum ve kuruluşlar da göze çarpmaktadır. Bunların başında ise Osmanlı devletinde kendine özgü bir yeri, örgütlenme biçimi ve hukuku olan "vakıf"lar gelir.

Vakıf; yardımlaşma, şefkat ve sevgi hissinin ebedileşmesi arzusundan doğmuş ve devletin yapması lazım gelen hizmetlerin çoğunu ifa etmiş çok eski bir maziye sahip İslâmî bir müessesedir (Öztürk, 1976, s. 189). Bu çerçevede, kamu yararına çalışan birer kuruluş olarak vakıflar, bugün belediye hizmetleri kapsamına giren su, aydınlatma, ulaşım, bakım, temizlik, sağlık, kültür ve eğlence gibi hizmetlerin yanısıra her türlü toplumsal yardım işlevini yerine getirmede başlıca rolü oynamıştır. Kent ve kasabalarda, su tesisleri, çeşmeler, sebiller, köprüler, yollar, hastaneler, şifaevleri, hanlar, hamamlar, kervansaray-

lar, konaklar, medreseler, ibadethaneler, imaret ve kitaplıklar vb. hep vakıfların ürünü olmuştur. (Sencer, 1986, s. 55; Yediyıldız, 1982, s. 5).

Vakıflar, devlet-halk ilişkileri açısından değerlendirildiğinde, İslâmî bir toplum olan Osmanlılar'da, halkın devlete olan desteğini hiçbir zorlama olmaksızın yerine getirdiği müesseseler olarak görülmektedir. (Şeker, 1987, s. 112). Dolayısıyla, toplumda "kendiliğinden oluşmuş bir sosyal dayanışma" anlayışı gelişmiştir.

Osmanlı devletinde önemli yerel yönetim birimlerinden bir diğeri de "hisbe" teşkilatıdır. Temeli dine dayanan ve esas olarak "iyiliği emretmek, kötülükten men etmek" prensibinden hareket eden hisbe teşkilatı, yerleşim birimlerinde ticari, iktisadi ve toplumsal düzeni sağlamak üzere kurulmuş önemli birkurumdur. Bu teşkilatın başında idari olarak Kadı'ya bağlı, Kadı'nın belediye işlerinde birinci yardımcısı durumunda bulunan "İhtisab Ağası" bulunmaktaydı. Belediye işlerini yürüten bir memur olarak ihtisab ağası, bulunduğu görev ile ilgili kendiliğinden karar verebilecek yetkilere sahipti (Solak, 1993, s. 49-55).

Osmanlı Devleti yönetim sisteminin değerlendirmesini genel olarak merkeziyetçilik anlayışı, kuvvetler birliği ilkesi, taşra yönetim politikası, yönetim-halk ilişkisi ve yerel hizmetlere halkın gönüllü katılımı bakımlarından yapmak mümkündür.

Osmanlı Sultanları ve vezir-i azamları iktidarın pratik kaynaklarını, merkezi sistem üzerine kurulmuş bir devlet meydana getirmek için kullanılmışlardır. Ancak, bu kadar geniş ve farklı coğrafi yapıya sahip, farklı dil, din ve milletin yaşadığı Osmanlı Devletinde bu amaca ulaşamamıştır. Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik hayata, çok defa uyguladığı prensip, siyasi tavrın aksine bölgesel veya yerel özelliklere göre düzenlenmiştir. Dolayısıyla, mahalli örf ve gelenekler, devletin hakim ve hayati menfaatleri ile çatışmadığı müddetçe geniş ölçüde serbestlik içinde olagelmıştır. Zira Osmanlılar, hakim olduğu bölgelerdeki sosyal, iktisadi ve hukuki yapıyı

parçalamadan kendi düzen ve prensiplerini yürütmeyi bilmişlerdir. Ülkede genel bir teşkilat ve yönetim kanunu bulunmakla birlikte, bazı bölgelerin sosyal şartlarına göre esnek bir yönetim politikasının uygulanışı, iddia edildiği gibi, bir dağınıklığın değil, farklı ırk ve milletleri birarada huzur içerisinde yönetme konusundaki başarının bir göstergesidir.

Osmanlı Devleti'nde her ne kadar padişah tek yetki ve otorite sahibi idiyse de, iktidar; padişah, vezir-i azam ve şeyhülislam tarafından temsil edilmekte idi. Vezir-i azam, devleti şeriatla ve kanunnamelere göre ve padişahın bilgisi dahilinde yönetmek zorundadır. Şeriatla ilgili maddelerde yine padişah tarafından tayin edilmiş olan şeyhülislam'ın fetvasını almak durumundadır. Bu suretle iktidar padişah, vezir-i azam ve şeyhülislam tarafından yürütülmekte fakat, iktidarın etkili ve son mercii padişah olmaktadır. Dolayısıyla bu üç organ birbirleriyle irti-

batlı bir biçimde ve biri diğerini kontrol eder bir biçimde çalışmaktaydı. Öte yandan taşra yönetiminde, kuruluş devrinden itibaren Osmanlı padişahları bir bölgeye başlıca iki yönetici yollamışlardır. Bunlardan biri, yürütme kuvvetini temsil eden Bey (Beylerbeyi, Sancakbeyi) diğeri de yargı kuvvetini temsil eden Kadı'dır. Bey; Kadı'nın hükmü olmadan hiç kimseyi cezalandıramayacağı gibi, Kadı da Bey'in kuvvetine dayanmadan hükmünü uygulayamamaktadır. Bütün bunlar, yürütme ve yargı organlarının birbirlerini tamamlayıcı ve hatta kontrol edici özelliğini göstermektedir. Dolayısıyla, gerekse taşra yönetiminde biri diğerini kontrol eden veya tamamlayan güçlerin varlığı, "kuvvetler birliği" özelliğini açığa çıkar-

maktadır (Şener, 1990, s. 53-55).

Osmanlı taşra yönetim sisteminin temel ilkesi, yetki genişliği olmuştur. Ancak, yönetim birimlerinin çeşitli yönlerden bağımsız çalışmaları, merkeziyetçiliğin kesin olmadığını göstermektedir. Kaldı ki, geniş bir alana yayılmış bulunan, haberleşme imkânlarının güç, çok çeşitli demografik ve coğrafi farklılığı bulunan bir ülkede, sıkı bir merkezi yönetimin çok güç olacağı açıktır. Ayrıca, Osmanlı taşra yönetimi tüm eyalet, sancak ve kaza'larda standart bir biçimde olmamış, çeşitli eyaletlerde, özel şart ve durumlara göre, yönetim sistemi önemli farklılıklar göstermiştir. Bu durum günümüzde, çağdaş yönetim anlayışı içerisinde yer alan ve durumsallık yaklaşımı olarak bilinen yönetim teorisinin, daha o devirde başarılı bir şekilde uygulanmış olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Osmanlı taşra yönetim sistemi, çağımızdaki sonuçları bakımından önem arzeden bir konudur. Çünkü, Osmanlı devletinin bir zamanlar eyaleti durumunda olan bazı ülkelerde bu sistemin kalıntıları hâlâ görülmektedir.

Osmanlı devleti yönetim sisteminde göze çarpan temel unsurlardan biri de, genel olarak yönetim ile halk arasındaki ilişkilerin özelliğidir. Çünkü, yönetim-halk arasındaki ilişkinin düzeyi; Osmanlı devletinin, gerek en parlak dönemini yaşadığı devre ve gerekse, yıkılışına ivme kazandıran en önemli faktörlerden birisi olmuştur.

Osmanlı yönetiminde, halkı ilgilendiren fermanlarda şu formül daima tekrar edilmiştir: "Halk taifesi ki Allah'ın bir emanetidir. Onları himaye etmek ve kimsenin zulüm yapmasına müsaade etmemek yöneticinin vazifesidir." Aynı şekilde, "halkın hayır duası da yöneticinin asıl hazinesi sayılmıştır". Yönetim ile halk arasındaki ilişkilere ait bu anlayış teoride kalmamış, yönetim mekanizması, düzenin gereği olarak, kendilerinden beklenen fonksiyonu başarıyla yerine getirmiştir. Yönetici, halkına adaletle ve eşitlikle muamele etmiş ve edilmesini sağlamıştır. Ayrıca, böyle koruyucu ve gözetici bir yönetim altında tarım, el sanatları,

iç ve dış ticaret gelişmiş; ülke, huzur ve güvenlik içinde yaşamıştır (Yalçındağ, 1970, s. 33-35).

Toplum olarak, ekonomik ve sosyal gelişmede başarının sırrı biçimsel ve/veya biçimsel olmayan bir şekilde örgütlenmede gizlidir. Toplulukların başarısızlığı, eğitim eksikliğinden değil, organize yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Batıda çevre dahil her türlü hizmet için hak vergi yoluyla sıkıştırılmaya başlandığında, liberal düşünce anlayışının önderliğinde gönüllü hizmetler konusunun organize edilmesi gereği geniş oranda kabul görmeye başlamıştır. Dolayısıyla yönetimi, yalnızca kamusal mal ve hizmetleri temin eden değil, teminini çeşitli şekillerde kolaylaştıran bir vasıta olarak değerlendirmek mümkündür. Topluma yönelik bazı hizmetler, bugünkü anlamda yerel yönetimin dışında bireyler ve/veya gönüllü kuruluşlar ile diğer özel topluluklar tarafından da yerine getirilebilmektedir (Toprak, 1990, s. 52).

Osmanlı devletinin o kadar geniş topraklar ve farklı milletlerdini oluşan yapında göze çarpan en önemli özelliklerden birisi de, halkın, çeşitli kuruluşlar çerçevesinde örgütlenmiş olmasıdır. Bunların başında ise, topluma çeşitli hizmetleri sunmak amacıyla, gönüllü olarak oluşturulmuş vakıflar gelmektedir. Bir sosyal dayanışma müessesesi olarak vakıflar sayesinde halk, yönetime katılarak, toplumsal hizmetlerin üretilmesine önemli katkılar sağlamıştır.

4. SONUÇ

Çağımızda artık verimlilik, etkinlik, yönetime katılma kalite vb. kavramlar, üzerinde en fazla tartışılan değerler arasında bulunmaktadır. Hizmetlerin yerinden karşılanması prensibi ile oluşturulan yerel yönetimlerin; bir belde veya kentte yaşayan halka en yakın yönetimler olmaları bakımından, yerel ortak ihtiyaçları en iyi şekilde tesbit ederek, optimal hizmet üretimini sağladıkları savunulmaktadır. Bu bakımdan, tüm ülkelerde kamu hizmetlerinin sunulmasında merkezi yönetimin yanında yerel yönetimler de yer almıştır. Bu uygulama ile bir yandan hizmetlerin ülke düzeyin-

de etkin ve adil bir şekilde sunulması, diğer yandan halkın yönetime olabildiğince katılımın sağlanması amaçlanmıştır.

Yerel yönetimler, faaliyetlerini hizmetlerin yerinden karşılanması prensibi çerçevesinde, bazı temel kurallar içerisinde sürdürülmektedirler. Bu açıdan yerel yönetimler esas olarak, karar ve uygulamalarında olabildiğince insiyatif kullanabilen, özerk, etkin, sosyal adalete uygun hizmet sağlayan ve tarafsız birimlerdir. Dolayısıyla, yerel yönetimler esnasında, bu ilkeler çerçevesinde birer "yerel hükümet" niteliğinde olup, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde merkezi yönetim ile işbirliği içindedirler.

Bu çerçevede, günümüzde çeşitli ülkelerde hâlâ izleri bulunan, yukarıda etraflıca incelediğimiz Osmanlı yönetim sistemi ve yerel yönetim uygulamalarının bugünkü anlamda çağdaş düzeyde olduğu görülmektedir. Çünkü;

- Osmanlı Devletinin sosyal ve ekonomik hayatta çok defa uyguladığı prensip, siyasi tavrın aksine bölgesel veya yerel özelliklere göre düzenlenmiştir. Dolayısıyla, mahalli örf ve gelenekler, devletin hakim ve hayati menfaatleri ile çatışmadığı müddetçe geniş ölçüde serbestlik içinde olagelmıştır.

- Osmanlı taşra yönetimini tüm eyalet, sancak ve kaza'larda standart bir biçimde olmamış, çeşitli eyaletlerde, özel şart ve durumlara göre, yönetim sistemi önemli farklılıklar göstermiştir. Bu durum, günümüzde çağdaş yönetim anlayışı içerisinde yer alan ve durumsallım yaklaşımı olarak bilinen yönetim teorisinin daha o devirlerde başarılı bir şekilde uygulanmış olduğunu göstermektedir.

- Ülke sınırlarının o kadar geniş ve haberleşme imkânlarının kısıtlı olmasına rağmen, yönetim ile halk arasında çok yakın bir ilişki kurulabilmiştir.

- Halk, biçimsel ve/veya biçimsel

olmayan bir şekilde olabildiğince örgütlenmeye giderek, toplumsal birtakım hizmetlerin üretilmesine önemli derecede katkıda bulunmuştur. Bu durum, halkın yönetime etkin bir şekilde katıldığını göstermektedir.

Öte yandan, ülkemizdeki "mevcut yerel yönetim sisteminin ihtiyaca cevap veremediği, dolayısıyla yeniden yapılanması gerektiği uzun bir dönemden beri tartışılan konulardan biri olup, ülkemiz gündemindeki yerini her zaman koruyan bir konu olmuştur. Bu çerçevede, ülkemizdeki her türlü idari yapılanma ile ilgili sürdürülen çalışmalarda Osmanlı yönetim sisteminin de dikkate alınması önemli katkılar sağlayacaktır. Zira, Osmanlı yönetim sisteminin ilke ve esasları, ülkemizin özellikle kültürel sosyal, idari vb. dinamiklerine uygun bir zemin teşkil edebilecek niteliktedir.

(*) Ç. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı. ADANA.

KAYNAKÇA

AKDAĞ, Mustafa (1975), Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Bilgi Yayınları Özel Dizisi: 15, 1. Baskı, Ankara.

CİN, Halil (1978), Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Kültür B. Yayınları: 295, Ankara.

KAZICI, Ziya vd. (1981), İslam-Türk Medeniyeti Tarihi, Çağrı Yayınları: 32, İstanbul.

ORTAYLI, İlber (1979), Türkiye İdare Tarihi, TODAİE Yayınları, No: 180, Doğan Basımevi, Ankara.

ÖZTÜRK, Osman (1976), "Tarihimizde Vakıf Müessesesi", Türk Kültür ve Medeniyeti (Makaleler), Cilt: 1, A. Üniv. T. K. ve Medeniyeti Araştırma Enstitüsü, Sevinç matbaası, Ankara.

SENCER, Muzaffer (1986), Türkiye'nin Yönetim Yapısı, Alan Yayıncılık: 68, Bilim Dizisi: 13, İstanbul.

SOLAK, Fahri (1993), "Osmanlılarda İhtisab Kurumu", İktisat ve İş Dünyası, Yıl: 2, Sayı: 11, İstanbul.

ŞEKER, Mehmet (1987), İslamda Sosyal Dayanışma Müesseseleri, D. İ. B. Yayınları, No: 240, Ankara.

ŞENER, Sami (1990), Osmanlı'da Siyasi Çözümle, İnkılab Yayınları: 15, İkinci Baskı, İstanbul.

TOPRAK, Zerrin (1990), Yerel Hizmetlere Gönüllü Katılım, A. İ. D. Cilt: 23, Sayı: 1, TODAİE, Ankara.

YALÇINDAĞ, Selçuk (1970), Kamu Yönetim Sisteminin Tarihsel Evrimi Üzerine Notlar, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, TODAİE, Ankara.

Tanzimat sonrası Osmanlı hukukunda

Giriş

İnsanlar arasında ortaya çıkan ihtilafların önemli bir kısmının mahkemelerde, yargılama sonunda verilen bir "hüküm"le çözüldüğü bilinmektedir. Yargılama faaliyetinin sonunda verilen hüküm meseleyi görünürde çözmekte, ancak tarafların veya en azından bir tarafın buna razı olmadığı, hükümden tatmin olmadığı zaman zaman görülmektedir. Bazen de mahkeme tarafından verilen hükmün, çeşitli sebeplerle hatalı olduğu, olabileceği gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Bütün bunlar, mahkemeler tarafından verilen hükümlerin denetlenmesi ihtiyacını göstermektedir.

Çok eski zamanlardan beri, çeşitli hukuk sistemlerinde mahkeme hükümlerinin denetlenmesine dair usuller benimsenmiştir. Bu usuller taşıdıkları özelliklere göre farklı isimlerle anılmaktadır. Bugün için yaygın kullanıma sahip hüküm denetleme usulleri olarak itiraz, istinaf, temyiz, karar düzeltme ve iade-i muhakemeyi sayabiliriz. İtiraz, istinaf ve temyiz "kanun yolları" başlığı altında toplanmaktadır⁽¹⁾.

Kanun yollarının diğer denetleme usullerinden iki önemli farkı vardır. Birincisi, hükme karşı müracaat bir üst mahkemeye yapılmaktadır. İkincisi ise, daha çok ceza yargılamasında geçerli olmak üzere, bu müracaatın hükmün infazını durdurmasıdır. Bugün ülkemizde istinaf dışındaki iki kanun yolu benimsenmiştir.

İstinafın Tanımı ve Tarihi Arka Planı

Bir mahkeme hükmünde, teorik olarak, iki farklı yönü tefrik etmek mümkündür: Vakıa (olay) ve hukuk. Hâkim önce karşısına gelen uyuşmazlıkta vakıanın neden ibaret olduğunu tespiti çalışır. Bunu yaparken delillerden istifade

eder. Belli bir vakıanın varlığı kesinlik kazandıktan sonra onun tavsifi (nitelen-dirilmesi) yapılır. Mevcut olan vakıa hukukun tavsif edildikten sonra ise uygun kanun hükmünün bulunması ve tatbiki aşamasına geçilir. Kanunlar belli farazi-yeleri esas alarak, onlara tatbik edilecek hükümleri düzenlemiştir. Vakıanın tespiti ve tavsifi, kanunda farazî olarak ifadesini bulan şartın gerçekleştirilmesidir. Böylece aslında bir mantikî işlemin önermelerinden ikisi -ilki vakıa, ikincisi kanun hükmü- tespit edilmiş olur. Artık sonuç önermesini çıkarmamız gerekir ki, bu da muhakemenin hükmüdür.

Görüldüğü gibi hüküm verme faaliyeti aslında bazı aşamaları veya unsurları olan mürekkep bir faaliyetdir. Şu halde bir hükmün kontrolünden söz ettiğimiz zaman bu mürekkep faaliyetin aşamalarını/unsurlarını dikkate almalıyız: Kontrol hangi aşamayı veya aşamaları kapsayacaktır? Vakıanın tespiti ve tavsifi hususu incelenecek midir? Yoksa bunu

dikkate almayıp, doğruluğunu farz ederek, sadece kanun hükmünün tatbik edilmesi açısından mı meseleye bakılacaktır? Veya her iki bakımdan da hükmün incelenmesi yoluna mı gidilecektir? Bu sorulara verilecek cevaplar yapılan kanun yolu incelemesinin ne olduğunu açıklığa kavuşturacaktır.

Bu nokta temyiz ile istinafın ayrıldığı yerdur. Temyiz hükmün sadece hukuk kurallarının uygulanması bakımından denetimidir. İstinaf yargılamanın tamamının, hem vakıanın hem de hukuk kurallarının uygulamasının denetlenmesidir. Bu ise bir üst mahkeme tarafından yargılamanın yeni baştan yapılması şeklinde gerçekleştirilir⁽²⁾.

Özellikle klasik anlamda istinafta, mahkeme hükmünün doğru veya hatalı olup olmadığı incelenmeden, yargılamanın bütünüyle yeniden yapılması söz konusudur. Böyle bir uygulamanın ilk bakışta gereksizliği, yargılama ekonomisi bakımından doğru olmadığı, yargılamada tekrarlara sebebiyet vereceği görülmektedir. Ancak istinaf kurumunun bu şekilde kabulü bazı tarihi ve siyasi sebeplere dayanmaktadır. Klasik anlamda istinafın kaynağını, feodalitenin zayıflamaya, merkezî iktidarın güçlenmeye başladığı orta çağda bulmak mümkündür. Bu devirde adalet, küçük feodal iktidarların sayıca çokluğu dolayısıyla parçalanmış bir durumda idi. Feodalitenin zayıflaması sonucunda, senyörlerin dağıttığı adaletten tatmin olmayanlar güçlenmekte olan kralın adaletine müracaat etmeye başladılar. Öte yandan kralın adli bakımdan gücünün artması ve yayılması feodaliteyi zayıflatmaktaydı. Bu usulün zaman içinde yerleşmesi üzerine, sürekli bir müessese olarak "Paris Parlement"ı kuruldu. XVI. yüzyılda

1- Faruk Erem, Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku Ankara, 1986, s.111; Turhan Tufan Yüce, Türk-Alman Ceza Muhakemeleri Hukukunda Kanun Yolları (İtiraz-İstinaf-Temyiz), Ankara, 1967, s.5.
2- Böyle bir ayrım ne derecede doğrudur, hangi kesinlikte yapılabilir sorusu önemlidir. Vakıanın tespit ve tavsifinin nerede başladığı ve nerede bittiği; kanunun tatbiki aşamasına hangi noktadan itibaren geçildiği gibi hususları belirlemek kolay değildir. Bu sebeple temyiz ile istinafın bu yönden ayrımına imkan ve destek veren biraz da pratik kaygılardır denebilir. Temyiz kontrolünü yapan mahkeme daha çok bir ülke içi de hukukî yeknesaklığı sağlamakla görevli kabul edilmiştir. O halde önemli olan kanunun tatbikinde birliği temin etmektir. Bu ise hükümde vakıaya kanunun doğru tatbik edilip edilmediğini incelemekle yapılabilecek bir iştir; bu kadarı yeterlidir. İstinafta ise verilen hükmün adil olup olmadığı açısından hareket edilir. O zaman vakıanın tespitinin ve tavsifinin doğruluk derecesini de incelemek gereklidir. Vakıa ve hukuk ayrımını gerçekten tam olarak ortaya koymak mümkün değildir. Çoğu zaman vakıanın tespiti ve tavsifi aşaması ile kanunun tatbiki aşaması birbirine karışmış şekilde, girift olarak gözlenir. Temyiz ve istinaf suretinde ayrımların pratik değeri üzerinde yapılan tartışmalar ve çalışmaları, "genişletilmiş temyiz" diye ifade edilen yeni bir kavramı gündeme getirmiştir. İstinaf müessesesinin bulunduğu ülkelerde, klasik istinaf anlayışı dolayısıyla davalanın yeni baştan görülmelerinin muhakemelerin uzamasına ve dava sayılarının artmasına sebep olduğu görülmektedir. İstinafı kabul etmeyen sistemlerde ise kanunî düzenlemeler aslında temyiz ile istinafı birlikte düşünerek ele alan bir anlayışın ürünü olduğu için, onu sadece kanunun tatbikini kontrol eden ve ülke içinde hukuk birliğini sağlayan bir müessese olarak görmüşlerdir. Böyle ülkelere de yüksek mahkemelerin kontrol alanı zaruret sebebiyle genişlemiş, vakıa (maddi meseleleri) inceleme de "âdet" haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında vakıanın (maddi meselelerin) incelenmesi istisnai bir durum iken bugün, temyiz mahkemelerinin yerel mahkeme hükmüyle bağlı olması istisna olarak kabul edilmektedir. İstinaf ve temyiz kavramlarındaki uygulamanın getirdiği bu değişimler, sanki ikisinin bir karışımı olan, "genişletilmiş temyiz" kavramını ortaya çıkarmıştır. Temyizin genişletilmesi, yerel mahkemenin verdiği hükmün -mümkün olduğu kadar- vakıa bakımından da incelenilmesi, yeni d

İki farklı istinaf anlayışı

önemli bir müesseseye haline gelen Parlement, kral adına muhakeme yapmak-taydı⁽³⁾.

Bir süre sonra merkezî otoritenin gücü yerleşince mahkeme hükümlerinin tek yerden denetlenmesinin mah-zurları görülmeye başlandı. Bunun üze-rine Paris Parlement'ine benzeyen mü-esseseler başka şehir merkezlerinde de kuruldu. Artık senyörlere ait mahkeme-ler korkulacak yer olmaktan çıkmıştı. 1670 tarihli emirname istinafa ilgili dü-zenlemeleri gerçekleştirdi. Fransız İhti-lâli'ni yapanlar monarşiye ait bir mües-sese olarak gördükleri istinafa iyi gözle bakmadılar ve onu kaldırdılar. Ancak bir süre sonra bazı sosyal ve siyasî hadi-seler dolayısıyla monarşiye ait bazı mü-esseselere dönülmek kararı alındı. Bu arada istinaf tekrar ihdas edildi⁽⁴⁾.

Almanya'daki tarihî gelişmenin de benzer bir seyir izlediği gözlenmekte-dir. XVI. yüzyılda hazırlanan bir kanun-da, istinaf, senyörlerin karşı çıkması se-bebiyle yer alamamıştır⁽⁵⁾.

Bu ülkede istinaf aleyhine olan eği-lim devam etmiş. XIX. yüzyıl sonlarına doğru hazırlanan ceza muhakemesi ka-nun tasarılarında istinafa yer verilme-miştir. Nihayet bu yüzyılın başlarında istinaf bir kanun yolu olarak kabul edil-miştir⁽⁶⁾.

İngiltere'nin hukuk tarihinde istina-fın yine feodalite ve krallık arasındaki mücadelede önemli bir rol üstlendiğini görüyoruz. İstinafa feodalizmin zayıfla-dığı ve krallık mahkemelerinin kuruldu-ğu sıralarda rastlanmaktadır⁽⁷⁾.

Özet olarak verdiğimiz bu tarihî bil-giler göstermektedir ki, istinaf yerel mahkemelerin gücünü azaltmış ve mer-kezileşmeden sonra, merkezi bulunduğu yerde temsil etmiştir. Bundan dolayı istinafin hukukî olmaktan çok siyasî ga-

yeler ve şartlarla ortaya çıktığı fikri ra-bet görmektedir⁽⁸⁾.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a Kadar İstinaf

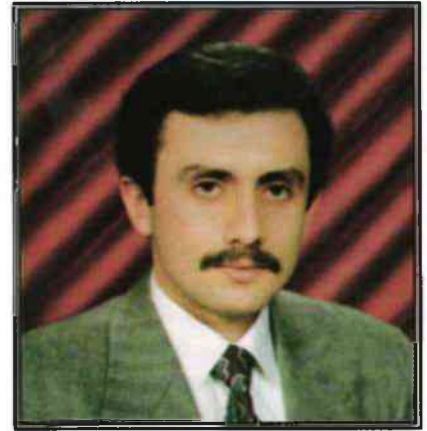
İslam hukukunda ve Osmanlı uygu-lamasında, yukarıda verdiğimiz çerçeve içinde, istinaf kurumunun bulunduğunu ifade etmek mümkün değildir. Genel olarak İslam hukukunun uygulandığı ilk dönemlerden itibaren mahkeme hükmü-nün denetlenmesi usullerinin mevcut ol-duğu bilinmektedir⁽⁹⁾. Hz. Peygamber dönemi dahil mahkeme hükmünün de-netlenmesine dair örnekler verilebilir. Ancak bu denetlemeleri, teknik terimler olarak temyiz veya istinaf tabirleriyle karşılamak doğru olmayacaktır.

Osmanlı uygulamasında da mahke-me hükümlerinin denetlenmesine rast-lanmaktadır. Özellikle 'Divan-ı Hüma-yun'a intikal ettirilen bazı mahkeme hü-kümlerinin denetlendiği, duruma göre bozulduğu veya tasdik edildiği görü-lmektedir. Sadrazamın başkanlığında toplanan, Cuma Divanı veya Huzur Mu-rafaası diye isimlendirilen toplantıda Kazaskerlerin çeşitli davalara baktıkları, bu arada mahkemeler tarafından veril-miş hükümleri inceledikleri anlaşılmak-tadır. Ancak bütün bunları teknik hukuk tabiri olarak temyiz veya istinaf diye ni-telendirmek doğru olmayacaktır.

İslam hukuku ve Osmanlı uygu-la-masında mahkeme hükmünün denetlen-mesi ayrı bir konu olduğu için teferruata girmiyoruz.

Tanzimat Sonrası Osmanlı Hukukunda İstinaf: İki Farklı Uygulama

Tanzimat 'la birlikte Osmanlı hukuk sisteminde önemli değişikliklerin yapıl-

1968 'de Tekirdağ'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hu-kuku Bölümü'nde yüksek lisans yaptı. 1993'den bu yana M.Ü. Hu-kuk Fakültesi'nde araştırma görevli-si olarak görev yapmaktadır.

dığı bilinmektedir⁽¹⁰⁾. Bunlar arasında, mahkemelerin yeniden yapılandırılması ve yargılama usullerinin yeniden düzen-lenmesine dair mevzuat değişiklikleri de yer almaktadır. Bu cümleden olmak üzere, 1864 tarihli Vilayet Nizamname-si⁽¹¹⁾ ile Nizamiye Mahkemelerinin ku-rulması, 1868 tarihinde Divan-ı Ahkam-ı Adliyenin düzenlenmesi⁽¹²⁾ zikredil-melidir. Divan-ı Ahkam-ı Adliye Niza-miye mahkemelerinin temyiz ve istinaf mercii olarak teşkil edilmiştir. 1879 se-nesinde yapılan değişiklikle⁽¹³⁾ Divan, Mahkeme-i Temyiz adını almıştır.

Öte yandan Osmanlı hukuk sistemi-nin başlangıçtan beri süregelen Şer'iyye mahkemelerinin görev alanı Nizamiye mahkemelerinin kuruluşuyla birlikte da-raltılmıştır. Mahkemelerin görev alanla-rı uzun yıllar tartışma konusu olmuş, geç bir dönemde, Usul-u Muhakeme-i

ve delillerin değerlendirilip hükmün islah edilebilmesi şeklinde olacaktır. Böylece temyiz kontrolünde daha etraflı inceleme yapma imkanı olacak ve dosyanın ilk mahkemeye idadesi zarureti ortadan kalkacak. Faruk Erem, "İstinaf Mahkemeleri", A.Ü.H.F. Dergisi, 1950, C.VII, sa.1-2, sh. 10; Feridun Yenisey, İstinaf, İstanbul, 1979, sh. 22, 4- Bkz.: Erem, İstinaf, sh. 11; Sivrihisarlı, sh. 13 vd.; Necip Bilge, "Üst Mah-ker", Sabri Şakir Ansay'ın Hatırasına Armağan, Ankara, 1964, sh. 69-70, 5- Yenisey, İstinaf, sh. 25, 6- Almanya ile ilgili geniş bilgi için bkz.: Yenisey, İstinaf, sh. 26-34, 7- Yenisey, İstinaf, sh. 19. Ayrıca bkz.: İ. Kemal Yalçınkaya, İngiliz Hukuku, Ankara, 1981, sh. 95, 110 ve 241-247, 8- Erem, İstinaf, sh. 11; Martin Shapiro, "Islam and Appeal", California Law Review, Vol.68 (1980), sh. 350. İstinafin ortaya çı-ğın siyasî sebeplerle olduğu fikrine aykırı görüş yoktur. Ancak tarihen böyle olmasının bu kurumun hukukî bakımdan faydasız olduğunu göstermeyeceğini ileri sürenler vardır. Bkz.: Bilge, Üst Mahkemeler, 9- İslam hukukuna dair ilk dönemlere ait eserlerde bir hükmün "nakz"ına dair bahisler görülmektedir. Bir "hâkimin kendi verdiği hükmü nakzetmesi", bir "hâkimin başka hâkimin verdiği hükmü nakzet-mesi", "Kitâb-ul Kazâ" adı verilen muhakeme hukukuna ilişkin bölümlerde müstakil olarak incelenmiştir. Bu bakımdan İslam hukukunda, en azından teoride, hâkim tarafından verilen hükmün kontrolünün müm-kün olduğunu peşinen ifade etmeliyiz. Mesela, bkz.: e.Ş.Şafii, e.C.6, Bulak, H.1365, sh. 207-208. Ayrıca istinaf kelimesinin ilk hukuk kitabı müelliflerinden olan e.Ş.Şafii tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bkz.: İ.Ş.Şafii, sh. 207. Serahsi de "istinaf" kelimesini kullanmakta, ancak Şafii'de olduğu gibi, daha önce verilmiş bir hükmün yeniden ele alınması manasında değil de benzer bir meselede yeni kurula göre muhakeme ak manasında kullanmaktadır. Bkz. Şemsüddin Serahşî, Kitabu'l Mebsut, Mısır, H.1324 C.XVI, sh. 85, 10- Bu konuda geniş bilgi için bkz.: M. Akif Aydın, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, 1999, sh. : 421-435, üstür. Birinci Tertip, C. I, sh. 608 vd., 12- Önce kuruluş için 11 Zilkaide 1284 te bir irade-i Seniye çıkarılmıştır. Bkz.: A. Recai Seçkin, Yargıtay Tarihçesi, Kuruluş ve İşleyişi, Ankara, 1967, sh. 215. Daha ise, 8 Zilhicce 1284 günü Nizamname yayımlanmıştır. Bkz.: Düstur, Birinci Tertip, C. I, sh. 703 vd., 13- Mahkâm-i Nizamiyyenin Teşkilatı Kanunu, Düstur, Birinci Tertip, C. IV, sh. 235 vd.

Şer'iyye Kararnamesi'nin neşri⁽¹⁴⁾ ile mesele çözülmüştür. Şer'iyye mahkemelerinin temyiz ve istinaf mercii olarak farklı bir kurum oluşturulmuş, Şeyhül islâmlık bünyesinde mevcut Fetvahanе'nin ve 1862 senesinde daimi statüde kurulan⁽¹⁵⁾ Meclis-i Tetkikat-ı Şer' iyye'nin bu işle görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.

Mahkemelerin yapısındaki bu farklılık ve ikilik, yargılama usullerinde de kendini göstermektedir. Her iki mahkemedeki istinaf uygulaması farklıdır. Bu farklılığın, İslam hukukunun esasları çerçevesinde, istinaf kurumunun teknik anlamıyla kabulünün doğru bulunmamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu hususa aşağıda tekrar dönecektir.

İslam hukukuna dair ilk tedvin olan Mecelle, batıdaki kanunlaştırmalardan muhtevası bakımından farklılıklar gösterir. Bugün modern hukuk öğretiminde kabul gören özel hukuk/kamu hukuku ve bunlara ait alt bölümlerler şeklinde hukukun tasnifi batı hukukuna mahsusdur. Halbuki İslam hukukundan kaynaklanan bir tedvin olan Mecelle'nin bu hukukun benimsediği tasnifleri esas almasından daha tabii bir şey olamazdı. Bu bakımdan Mecelle'yi hazırlayan cemiyetin başkanı olan Ahmed Cevdet Paşa'nın da ifade ettiği gibi bu faaliyet "fıkhın muamelat kısmına dair bir tedvin" olarak düşünülmüştür. Muamelat ise, bugünkü manada özel hukuk dallarından bir çoğunu ihtiva ettiği gibi bazı kamu hukuku alanına giren meseleleri de kapsamaktadır. Bunlardan birisi usul hukukudur. Bundan dolayı Mecelle, bugün usul hukukunun alakadar olduğu sahayı da, "Kitabu'd Dâvâ", "Kitabu'l Beyyinat ve't Tahlif" ve "Kitabu'l Kazâ" adlı bölümleri ile düzenlemiştir.

Bizim konumuzla alakalı olan bölüm Kitabu'l Kazâ'dır. Bu bölümde muhakeme, hâkim ve hüküm bakımından ele alınmakta, son kısımda ise tahkime

yer verilmektedir. Önce hâkimin tarifi, özellikleri, muhakemede uyacağı esaslar ve görevleri tanzim edilmiştir. Daha sonra hükmün şartları ve gıyabî hüküm ele alınır. Üçüncü bölüm hükümden sonra davanın tekrar görülmesi hakkındadır, temyiz, istinaf ve iade-i muhakemeyi düzenler. Son bölüm ise tahkime ayrılmıştır.

Mecelle'nin on altıncı kitabı olan, Kitabu'l Kaza'nın üçüncü babı bizim konumuzla ilgili düzenlemeden oluşmaktadır. 1837. maddede usulüne uygun, sebep ve şartlarına riayet edilerek verilmiş bir hükmün tekrar görülmesinin ve dinlenmesinin caiz olmadığı ifade edilir. 1838. madde istinafa ilgilidir. Bir davada verilen hükmün usulüne uygun olmadığını ileri süren taraf, gerekçe ve sebep göstererek davanın istinafı (isti'na'f-ı dâvâ) talebinde bulunabilir. Bu durumda hüküm incelenir; usulüne uygunsa tasdik olunur, değilse (istinaf kılınır) yeniden görülür. 1839. madde temyize dairdir. Yine bir davada aleyhine hükmedilen kişi buna kanaat etmezse temyiz talebinde bulunur. Yapılan incelemede hüküm usulüne uygunsa tasdik edilir; uygun değilse bozulur.

Mecelle'nin kazâya dair kitabı, 26 Şaban 1293 (16 Eylül 1876) tarihli irade-i seniyye ile yürürlüğe girmiştir⁽¹⁶⁾ Bu tarihten önce, Fetvahanе ve Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye, şer'iyye mahkemelerinin hükümlerini denetlenmektedir. Bu bakımdan şer'iyye mahkemelerinde temyiz ve istinafın dayanağını Mecelle'de aramak doğru olmaz. Zaten Mecelle, mevcut olan ama çeşitli kitaplarda da-

ğınık olarak yer alan hukuk prensiplerini bir araya getirip düzenlemiştir. Mecelle şerhlerinde maddelerin açıklamasının uygulama esas alınarak yapılması bu sebepten olsa gerektir⁽¹⁷⁾.

Mecelle'nin 1838 ve 1839. maddelerinde düzenlenen "istinaf" ve "temyiz" in bugün geçerli olan manasıyla değil de daha çok sözlük anlamları esas alınarak kullanıldığı söylenebilir. Burada temyiz'in ve istinafın terim anlamlarıyla bilinmediğini ileri sürmek isabetli olamaz. Çünkü Nizamiye mahkemelerinde temyiz ve istinaf bu terim anlamıyla mevcuttur. Mecelle şârihleri, her ne kadar Nizamiye mahkemelerindeki uygulamayı başka kitaplara havale ederek, izah etmemişlerse de, aradaki farka işaret etmişlerdir. H. Reşid Paşa Nizamiye mahkemelerinde "derece'teyn-i kaza" (iki

14- Düstur, 2. Tertip, C.9, sh. 791 vd 15- Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye'nin kuruluşuna dair irade-i Seniyye için bkz.: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Dahiliye, No: 33817 16- Bkz. Ebu'lulâ Mardin, Medk Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa, İstanbul, 1946, sh. 140. Bu tarih, Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye nizamnamesinin yürürlüğe girdiği (H.1290) tarihinden üç yıl sonraya tekbül etmektedir. 17- Bkz.: H. Reşid Paşa, Ruhu'l Mecelle, C.VIII, Derseadet, H.1328, sh. 262-269. 18- Reşid Paşa, sh. 269

dereceli kaza) usulünün geçerli olduğunu, istinafa kabil hükümlerin, kanunen belirlenmiş süre içinde, hiç bir sebep beyan etmeksizin müracaat ederek tekrar gördürülmesinin mümkün olduğunu ifade eder (18) ki bu, terim anlamıyla istinaftır. Burada önce "usul-u meşruası"na uygunluğun incelendiği "temyiz" aşaması yoktur. Yani temyizden sonra istinaf söz konusu değildir.

Halbuki şer'iyye mahkemelerinde istinaf farklı düzenlenmiştir. Bu mahkemelerde verilen hükmün "usul-u meşruası"na uygun olmadığını iddia eden kişi, hangi bakımdan meşru usule uygun olmadığını da göstermek zorundadır. Bunun üzerine hüküm incelenir, meşru usule uygun görülürse tasdik edilir, uygun değilse istinaf kılınır.

Şer'iyye mahkemelerinde istinaf talep eden kişi, hangi sebebe dayanarak istinaf talep ettiğini göstermek zorundadır. Ayrıca, yine dava hemen tekrar görülmemektedir. Önce incelenmekte, inceleme sonunda, usule uygun olduğu görülürse hüküm tasdik edilmektedir. Usule aykırılık mevcutsa istinafa karar verilir. Şu halde istinaftan önce, bir nevi temyiz incelemesi yapılmaktadır. Bu inceleme olmadan doğrudan istinaf uygun görülmemektedir (19). Halbuki klasik anlamda istinaf, yukarıda da belirttiğimiz gibi, hükmün hatalı olup olmadığını incelemeyi davanın yeniden görülmesidir. Mecelle'nin, istinaf kelimesini terim anlamıyla kullanmadığı, kelime anlamını esas aldığı anlaşılmaktadır.

Şer'iyye mahkemelerinde istinaf uygulaması mahkemelerin ilgasına kadar bu şekilde devam etmiştir. Nizamiye mahkemelerinde de önce Mecelle'deki hükümler tatbik edilmiş, 1879 (H.1296) tarihli (20), Usul-i Muhakemat-ı Hukukiye Kanun-ı Muvakkat'ıyla yeni esaslar getirilmiştir. Bu kanun 1807 tarihli Fransız usul kanunu temel alınarak hazırlanmıştır (21). Altıncı babda yer alan istinafla ilgili düzenlemeler, teknik

anlamıyla istinafin benimsendiğini göstermektedir. Burada istinaf, taraflardan birinin talebi üzerine, önceden bir hata denetimi yapılmadan, yargılamanın bir üst mahkemede tekrarlanması şeklinde- dir.

Şer'iyye ve Nizamiye mahkemelerinde istinaf uygulamasındaki farklılığı nasıl izah edebiliriz? İstinafin tam olarak anlaşılmadığını ileri sürmek mümkün görülmemektedir. Nitekim nizamiye mahkemelerindeki uygulama klasik anlamıyla istinaftır. Şer'iyye mahkemelerindeki farklılığı, istinafin sadece kelime anlamıyla kabul edilmesini, İslam hukuku hükümlerinden kaynaklanan hassasiyete bağlamak daha doğru olacaktır.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere aslında İslam hukukunda teori ve pratikte mahkeme hükmünün denetlenmesini engelleyen bir husus bulunmamakla birlikte, denetleme konusunda hukukçuların çok istekli olmamaları, mahkeme hükmünün doğurduğu sonuçlar bakımından bir endişenin bulunduğunu düşündürmektedir. Özellikle boşanma ile ilgili hükümlerde bunu daha açık bir şekilde görmek mümkündür. Hul' (anlaşmalı boşanma), talak ve fesh-i nikah dair ilamların temyizinin icraya etkisi hakkında neşrolunan bir müzekkerede, bu hususlarla ilgili ilamların temyiz sonuçlanana kadar icra edildikleri takdirde tafisi imkansız zararları olabileceği, bu sebeple karı-kocanın her türlü "muamelat-ı zevciyyetten" men olunması ve ayrıca kadının bir başkasıyla evlenmesi için izin verilmemesi gerektiği ifade edilmektedir (22). Burada, kadının evlenmesi engellenerek hem mahkemenin hükmünün icrası tehir edilmekte; hem de hükmün tasdiki halinde verildiği tarihten itibaren geçerlilik taşıyacağı için hüküm tarihiyle temyiz sonuclandırıldığı tarih arasındaki sürenin nikah olmaksızın geçirilmiş olacağı endişesiyle karı-

koca arasındaki ilişkilere mani olunmaktadır. Böyle bir endişe aslında temyiz hukukî niteliği hakkında da bir fikir verebilir. Temyizi olağan bir yol olarak düşünülmediğine, istisnai bir yol olarak kalması. Eğer temyiz muhakemenin olağan bir safhası olarak değerlendirilseydi, hükmün kesinleşmemesi dolayısıyla "her türlü muamele-i zevciyyetin men olunması"na lüzum görülmezdi.

Sonuç

İslam hukukunda ve Osmanlı uygulamasında mahkeme hükmünün denetlenmesi meselesinin teori ve pratikte mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Ancak belirli tarihi ve siyasi şartlar içinde doğup gelişen hüküm denetlenmesi ile ilgili kurumların, Osmanlı hukuk tarihinde tam olarak karşılığının bulunamayacağını belirtmek gerekir. Tanzimat sonrasında Batıdan kurum ve mevzuat iktibasları yapılırken hukuk sisteminin özgünlüğünden kaynaklanan bazı hususların bu iktibas faaliyetlerini önemli ölçüde etkilediği, milli ve geleneksel kurumlarla Batıdan iktibas edilenlerin terkinini yapma imkanı olmadığı için hukuk alanında ikiliğin yaşandığı anlaşılmaktadır. Teknik anlamı ile istinaf Nizamiye mahkemelerinde tam olarak benimsendiği halde, Şer'iyye mahkemelerinde kelime anlamı ile kullanılmış, mahiyet değişikliğine uğramıştır.

Mecelle şarihleri bunu "abesle iştigal" olarak nitelerler. Bkz.: Ali Haydar, sh. 796; Reşid Paşa, sh. 262, 20- Düstur, Birinci Tertip, C. IV, sh. 251 vd. 21- Gülnehal Bozkurt, Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Ankara, 1996, sh. 103, 22- Cemaziyelula 1300 (13 Nisan 1882) tarihinde Mecelle Cemiyeti tarafından hazırlanıp neşrolunan bu müzekkere için bkz.: Evamir ve Mukarrerat-ı Şer'iyye Mecmuası, c. 1330, sh. 54-55.

**Öz Çelik-İş Sendikası'nın 9. Olağan Genel Kurulu
5-7 Mart 1999'da Ankara'da yapıldı**

Öz Çelik-İş, 9.Genel Kurul

Güçlenerek Çıktı: Konfederasyonumuza bağlı Öz Çelik-İş Sendikası'nın 9. Olağan Genel Kurulu Ankara Başkent Öğretmenevinde 5-7 Mart 1999 tarihleri arasında yapıldı. Divan başkanlığını Konfederasyonumuz Genel Başkanı Salim Uslu'nun yaptığı Öz Çelik-İş Genel Kurulu'nda sendikayı 2000'li yıllara taşıyacak kadro delegeden onay aldı. Sendikanın Genel Eğitim Sekreteri Kerametdin Aslan'ın tekrar aday olmaması nedeniyle aynı göreve sendikanın Ankara Şube Başkanı Mustafa Toruntay seçildi. Seçimlerde ayrıca Genel Başkan Recai Başkan delegelerin yüksek kabulü ile yeni dönemde genel başkanlığa yeniden seçildi.

Recai Başkan: 'Eski Dünya Kurumları Yeni Dünyayı Yönetemiyor': Öz Çelik-İş Sendikası'nın Genel Başkanı Recai Başkan Genel Kurulda yaptığı konuşmada ülkemizdeki çalışma hayatının genel sorunları ile birlikte demir-çelik sektöründe yaşanan kriz ve hükümetin acilen alması gereken önlemler hakkında görüşlerini açıkladı. Genel Başkan Recai Başkan konuşmasında özetle şu hususlara değindi; 'Dünya büyük değişim arefesinde. Bugün konuşulan kriz sadece ekonomik kriz değil, küresel ekonomik krizi öngöremeyip ve çözüm üretemeyen uluslararası kuruluşların da krizidir aynı zamanda. Artık eski dünyanın kurum ve kuruluşları yeni dünyayı yönetme ve yönlendirmede yetersiz kalmaktadır. 1940'ların, 50'lerin dünyasına göre kurulmuş Birleşmiş Milletler, NATO, Dünya Bankası, Para Fonu, IMF, OECD gibi kuruluşların hiçbirisi bugünkü dünyanın gerektirdiği işleri yapabilecek durumda değildir. Eski dünya ekono-

mi ve siyaseti artık eski kurallara göre yürümüyor.

Küreselleşme Kaçınılmaz: Çünkü küreselleşme dünya ekonomisini bir bütün olarak etkileyerek ülkeler arası bağımlılığ artırdı. Bir anlamda ülke sınırlarını geçersiz hale getirdi. Kamuoyu artık sadece bir ülkenin değil, dünyanın kamuoyu oldu. Herhangi bir televizyon kanalında görülen demokrasi mücadelesi için bir eylem, demokrasi dışı rejimlerle yönetilen ülke kamuoyunu kolayca etkileyebiliyor. İnsan haklarına ve demokrasiye yabancı olan ülkelerin bu

Uslu 'İşte Delege, İşte Sendika': Genel Kurulda Divan Başkanlığını yürüten Konfederasyonumuz Genel Başkanı Salim Uslu, Öz Çelik-İş Sendikası'nın 9.Olağan Genel Kurulu'nun bir seçim arefesinde yaptığı konuşmada siyasi partilerin konuşmalarının herbirinin bir vaat belgesi olacağını söyledi. Uslu, konuşmasında özetle

şöyle söyledi; 'Ne diyelim, Öz Çelik-İş Sendikasını nasıl tarif edelim. İşte üye, işte sendika sözü herhalde yeterlidir. Özellikle Genel Başkan Recai Başkan'ın konuşmasının ve sinevizyonun son bölümünde ortaya koyduğu daha fazla üretim, daha fazla istihdam, daha fazla adalet, daha fazla barış ve de daha çağdaş da-

sistem içinde kalmaları zorlaşıyor. Bir ülkenin zenginleri, fakirleri yok artık. Dünyanın bütünüyle sermaye sahipleri var, dünyanın bütünüyle çalışanları var fakirler var, gelişmiş, eğitim görmüş insanlar var. Artık dünyaya hükmeden yeni anlayışı küresel düşün, yöresel davran, töresel yasa şeklinde özetleyebiliriz' dedi.

ha güçlü bir Türkiye özlemi şu günlerde çok daha anlamlı. Özellikle siyasi partilerin bir seçim yarışına girdiği bir dönemde siyasi parti temsilcilerinin, siyasi partilerin sayın üyelerinin bu salondakonuşma yapacakları bir ortamda bu özlemimizi dile getirmek istiyoruz'

da Çelikleldi

Yazıcıoğlu, 'İşçilerimizin Meselelerine Duyarlıyız':

Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, konuşmasında özetle şunları söyledi, "İşçilerimizin her meselesine, her zaman duyarlılık gösterdik. Hele bu Hak iş Konfederasyonuna bağlı bir sendika ise o zaman onlarla ilgilenmek ve onlarla beraber olmak bizim için bir görevdir. Görev olarak görüyorum. Çünkü Hak-İş sivil toplum ve demokratik

Türkiye özlemlerimizde en duyarlı, etkili mücadele veren bir konfederasyondur. Bir taraftan vatanın bölünmez bütünlüğü

ve milletin birliğine, devletin teklifi-ne bayrağımızın şerefine her zaman sahip çıkan bu duygularımızı koruyarak mazlumun ve mağdurun devamlı yanında olan işçi haklarını hiç bir muazzaya meydan vermeyecek şekilde savunan bir sendika olarak Hak-İş Konfederasyonunu ve ona bağlı bütün sendikaları kutlamak ve tebrik etmek istiyorum."

Coşkun, 'Siyasi İstikrarsızlık Çalışanları Bunaltıyor': Fazilet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Ali Coşkun vaktin azlığından dolayı yaptığı kısa konuşmasında şu konulara değindi,

"Vaktin darlığının bilinci içindeyim, benden sonra konuşacak çok değerli arkadaşlarım var. Ülkemiz, fevkaleda önemli sıkıntılarla karşı karşıya, üzülerken belirtirim ki yanlış politikalar yüzünden, teslimiyetçi politikalar yüzünden, Türkiye Uluslararası platformlarda yalnızlığa itilmiş durumdadır. İç poli-

tikada, bütün huzursuzlukların temelini oluşturan, siyasi istikrarsızlığın kalıcı bir hale gelmesi adeta arzu edersine gelişmektedir. Bütün bu olumsuz gelişmeler içinde milletimizi en çok tedirgin eden, sizleri en çok sıkıntıya sokan, ekonomimizin bunalıma sokulmuş olmasıdır."

Akarcılı, 'Sendikacılık, Devlet Memuru Üzerindeki Siyasi Baskıyı Dengeler' : ANAP Genel Başkan

Yardımcısı B ü l e n t A k a r c ı l ı şunları söyledi; "Sendikacılık bizde uzun

yıllar işçilerin daha yüksek gelir elde etmelerini sağlayan ya da amaçlayan bir örgütlenme olarak kabul edildi. Bir kısım kesim de Sendikacılığı Komünizm'le eş değer tuttu. Aslında her sivil toplum örgütü gibi Sendikacılık, üyelerini maddi olduğu kadar iş ahlakı, insan haysiyeti, mesleki itibarının korunması gibi değerler içerir. Demokratik toplumda Sendikacılığın çok önemli bir yönü de, devlet memurunun üzerindeki siyasi baskıyı dengelemesidir."

Ali Helvacı: 'Globleleşme Uluslararası Sınırları Ortadan Kaldırdı': Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Yardımcısı Ali Helvacı şu noktalara dikkat çekti; "Dünyada ve özellikle sanayileşmiş ülkelerde çalışma

hayatı halen iki temel olgunun etkisi altındadır. Bunlardan birincisi, siyasal sınırlarla, ekonomik sınırların birbirinden ayrılması ve ekonomik sınırların giderek ortadan kalkması şeklinde tanımlanan küreselleşme dir. Küreselleşme olgusu firmalar, endüstriler ve ülkeler için rekabet gücünü ön plana çıkartmış bulunmaktadır. Rekabet gücüyle çalışma hayatı ve endüstri ilişkileri arasında çok yakın ilişki ve etkileşim bulunduğu ortadadır. Çalışma barışı, iş hayatında ve yasalarında esneklik ile verimliliğe dayalı ücret politikaları, rekabet gücünü arttıran iş uyumsuzlukları çeşitli işgücü piyasaları katılıkları, ücret verimlilik bağlantısızlığı rekabet gücünü azaltan etkenler olarak sayılmaktadır."

Karakoyunlu; 'Enflasyonu Düşürenler Kahraman Olur': MESS Yönetim Kurulu Başkanı Yılmaz Karakoyunlu, konuşmasında özellikle enflasyonun düşürülmesinin gereğine işaret etti. Karakoyunlu özetle şunları söyledi; "Değerli konuklar Türkiye aşağı yukarı, onbeş seneden beri % 60, % 80 seviyelerinde enflasyon koridoru içerisinde yaşamıştır.

Bu yüksek enflasyona rağmen ülkemiz, bazı konularda da çok başarılı olmuştur. Bir tek düşün ki Türkiye bir sene, üç sene, hangi sene olursa olsun, kısa bir zaman sonra enflasyonu Batı ülkeleri gibi %3'lere - 5'lere düşürmüş olsun. İşte %3'lere - 5'lere düşüğü takdirde belki sıkıntılarımızın bir kısmı devam edecektir. Ama ben o zaman enflasyonu düşürmüş bir Türkiye'nin, hangi hükümetin elinde olursa olsun enflasyonun düşürülmüş bir hükümetin, bir parlamentonun Türkiye'yi havalara uçuracağı ve büyük gelişmelere götüreceği kanaatindeyim.

Ebegil; 'Krizi Elbirliği ile Aşacağız': İsdemir Genel Müdürü Necip

Ebegil konuşmasında demir-çelik sektöründeki krize değinerek şunları söyledi: "Öz Çelik-İş

Sendikası'nın en büyük iş yerlerinden İsdemir'in Genel müdürü olarak tüm İsdemir çalışanlarının saygı, sevgi ve tebriklerini, bu genel kurulumuzdaki iyi dileklerini bir kez daha belirtmek isterim.

Kriz günün güncel konusu herkes krizden bahsetti. Malesef Demir Çelik sektörü bu krizden en yoğun bir şekilde etkilenen sektörlerin içinde ve sayın başkanımız entegre tesisleri ki bunlar üç tane bu kriz ortamında haksız rekabetle ne şekilde karşı karşıya bırakıldığını çok güzel bir şekilde ortaya koydular. Biliyorsunuz önümüzdeki günlerde hem bu krizin yaralarını saracağız. Daha da kötüleşmesini önlemek için gerekli tedbirleri alacağız. Hem bir seçim dönemi, hem de bizim İsdemir açısından yine de Özçelik İş Sendikası açısından önemli bir olay 18. dönem toplu iş sözleşmesini imzalayacağız."

Benokan; 'Sendikalar Demokrasinin Temel Taşıdır': Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma-Genel Müdürü Benokan genel kurul konuşmasında şunları söyledi; "Kongrenizi başkanlığım adına saygı ile selamlıyorum. Biz genel müdürlük

olarak Türk çalışma yaşamında sendikalarla birebir ve en fazla ilişkide olan bir genel müdürlüğü. Bu nedenle başkanlığım ve ben sendikaların Türk demokrasisinin temel taşı kurumlardan biri olduğunu kabul ediyor ve inanıyoruz. Bu düşüncelerle Genel Kurulumuzun çalışma hayatına katkılarda bulunmasını diliyorum."

İmer; 'Öz Çelik-İş Türkiye Standartlarının Üstündedir': Kardemir Yönetim Kurulu Başkanı Sencer İmer, yaptığı açıklamalarda şu görüşlere yer verdi; "Bu Genel kurulun Öz Çelik İş Sendikası için, ülkemiz ve bütün çalışanlar için hayırlı olmasını, başarılı olmasını diliyorum. Özçelik İş Sendikası, sendika olarak Türkiye'de benim kanaatimce, uzun seneler yurt dışında kalmış, oradaki sendikal hayatı yakından izlemiş, onlarla beraber çalışmış, Almanya kalmış bir insan olarak şunu söylemek istiyorum. Öz Çelik iş Sendikası'nın ortaya koyduğu faaliyetler, tavır ve aynı zamanda yaptığı işler bence Türkiye'nin boyutunun çok ötesinde Avrupa'daki ve dünyadaki en ileri ülkelerdeki sendikal anlayış seviyesindedir. Bundan dolayıda hepinize teşekkür ederim."

Tanrıverdi; 'Sizleri Kutluyorum': Konfederasyonumuz Genel

Başkan Yardımcısı ve Hizmet-İş Sendikası Genel Başkanı Hüseyin Tanrıverdi, genel kurulu selamlama konuşmasında özetle şunla-

rı söyledi; "Değerli dostlarım, elbette bu genel kurulda Öz Çelik-İş Sendikası' sadece sorunları tartışmayacak, aynı zamanda bu sorunların çözümlerini, aynı zamanda alternatiflerini ortaya koyacaktır. Hak İş Konfederasyonumuzun diğer kardeş sendikası genel kurulları da bu şekilde cereyan etmektedir. Gerçekten bir Hak-İş'li olarak bu tablodan onur duyuyorum, Gurur duyuyorum. Sizleri de selamlıyorum. Bu yoğun tempoda gerçekten büyük bir özveriyle, heyecanla genel kurulu takip ediyorsunuz. Ben genel kurula başarılar diliyorum. Bu genel kurulun sayın genel müdürün belirttiği gibi, önemli gelişmelere bir basamak olmasını ve önemli adımlar atmada bir güç oluşturulması yönünde hareket ilme kazandırmasını diliyor, hepinize saygılar sunuyorum."

Engin; 'Toplumumuz Örgütlü Değil': Konfederasyonumuz Genel Eğitim Sekreteri ve Öz İplik-İş Sendikası Genel Başkanı Yusuf Engin, toplum olarak örgütlü olmamamıza değindi. Engin şunları söyledi; "Biz örgütlü toplum falan değiliz, kendimizi kandırıyoruz, bizim örgütlülük yapımız oranımız, sadece, bu düzenin, bu bozuk

çarkın, bu sömürücü anlayışın, mekânın devam etmesi oranındadır. Yani bunu yapanların bize verdiği fırsat kadar örgütleniyoruz. Sıkıntı bu, biz örgütlü falan değiliz, kendimizi örgütlü zannediyoruz. 23 Milyon fiili istihdamı olan bir ülkede toplu sözleşme düzeninden yararlananların sayısı ortada. 1980'lerde, 80'lere gelinceye kadar örgütlülük iki katı idi. İstihdam arttı, sendikaları sayısı azaldı. Demekki bize bu kadar mücadele ediliyor. Çok acı bir durum. Kongrenizin hayırlı olmasını diliyorum."

Genel Kurula Katılan Konuklar:

Öz Çelik-İş Sendikası'nın 9. Olağan Genel Kurulu'nda, BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, FP Genel Başkan Yardımcısı Ali Coşkun, MHP Genel Başkan Yardımcısı Ali Helvacı, Anavatan Partisi Genel Başkan Yardımcısı Bülent Akarcalı, Alaca Belediye Başkanı Mahmut Köksal, Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Tanrıverdi, Genel Eğitim Sekreteri Yusuf Engin, Hak-İş'e bağlı sendikaların Genel Merkez yöneticileri, MESS Yönetim Kurulu Başkanı Erdoğan Karakoyun-

lu, Kardemir Yönetim Kurulu Başkanı Sencer İmer, İsdemir Genel Müdü-

rü Necip Ebeğil, Kardemir Genel Müdürü Esat Özalp hazır bulundular.

2000'li Yılların Yönetimi:

Öz Çelik-İş'in Yeni Yönetimi: Öz Çelik-İş Sendikası'nı 2000'li yıllara taşıyacak yeni yönetim kurulu şu isimlerden oluşuyor:

Genel Başkan

Recai Başkan

Genel Denetim Kurulu

- Zeki Karadayı

Genel Sekreter

Mustafa Atlı

- Selahattin Yılmaz

Genel Teşkilat Sekreteri

M.Kemal Can

- Ali Mert

Genel Mali Sekreter

H.Feridun Tankut

Genel Disiplin Kurulu

- Mustafa Paşabeyoğlu

Genel Eğitim Sekreteri

Mustafa Toruntay

- Zeki Kahraman

- Hüseyin Gören

**Öz Ağaç-İş Sendikası, 7. Olağan Genel Kurulunu
18-19 Eylül tarihlerinde Ankara'da yaptı...**

Öz Ağaç-İş'te yönetim

**ABİDİN ÖZKARAARSLAN
AKTİF SENDİKACILIĞI BIRAKTI**

**EYÜP KARADERİLİ,
YENİ GENEL BAŞKAN**

Özağaç-İş Sendikası 7. Olağan Genel Kurulu 18-19 eylül tarihlerinde Hak-İş konferans salonunda, kalabalık bir misafir grubunun da katılımı ile gerçekleştirildi.

Özağaç-İş Sendikası 7. Olağan Genel Kurulunda konuşan Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Sosyal Güvenlik Yasasının yangından mal kaçırılmasına halkın deprem felaketi ile uğraşırken çıkarılmasını sert bir şekilde eleştirildi.

Öz Ağaç-İş Sendikası'nın Genel

Kurulu'nun açılışını Genel Başkan Abidin Özkaraarslan yaptı.

söyledi. Özkaarslan konuşmasını şöyle sürdürdü:

Özkaraarslan yaptığı açılış konuşmasında, Öz Ağaç-İş Sendikası'nın 1980 yılında kurulduğu belirterek, 12 Eylül sonrasında kabul edilen kanunlar çerçevesinde, yeni bir sendikanın kurulmasının, yasatılmasının ve büyümesinin ne kadar zor bir olay olduğunu, bunu hep beraber yaşayarak gördüklerini

"Geçtiğimiz dönem içerisinde grevlerimiz oldu, üzüntülü günlerimiz, sevinçli günlerimiz oldu, fakat hiçbir zaman mücadelemiz bitmedi ve bitmeyecektir. Bütün zorlukları birlik, beraberlik ve dayanışma içerisinde aştık. Hiçbir işçi arkadaşımız, sendikacı kardeşimiz komşusu açken tok yatmadı. Böylece büyüme aşamasına girdik. Tam bu aşamada özelleştirme gündeme geldi ve sendikacılığa büyük bir darbe indirdi. Çünkü sendikaların örgütlendikleri en büyük işletmeler KİT'lerdi. KİT'lerin kapatılması, daha doğrusu peşkeş çekilmesi işsizliği de beraberinde getirdi. Şimdi ülkemizde her ailede en az bir işsiz var. Bunu acıyı, bu sıkıntıyı yüreğinde yaşamayan yoktur. Bunun acısını hissetmeyen, duymayan, sıkıntısını

değişimi

çekmeyen var mı? Tabiki hayır. Mevcut kanunların yürürlükte olduğu sürece özel sektöre girmeniz başarılı olmanız ve tutunmanız çok zordur. Bunun örneğini TEPE Mobilya örgütlenmesinde hep beraber yaşadık. Bütün zorluklara, engellemelere rağmen TEPE'de başarılı olduk. Fakat hemen Körfez Krizi

bahane edilerek karşımıza büyük bir set çekildi. Buna benzer birçok olumsuz örnek vermek mümkün. Sendikacılık yaptığım süre içerisinde çok güzel olaylara şahit oldum. İnsanlarımızın darda kalanlara nasıl yardım ettiğini, zor günlerde nasıl kenetlendiğini yaşadım. Bütün bunlar yaptığım işten zevk almamı sağladığı gibi mücadele aşkımı da artırdı."

Abidin Özkaraarslan, "Fakat geçen süre bize aktif sendikacılığa bir nokta koymanın zamanının geldiğini de gösteriyordu. Her işin bir son noktası bulunuyor. Bizde artık gönül huzuru ile sendikacılık yaşamımıza bir nokta koymamız lazım. Bu genel kurdan sonra artık yokum. Arkadaşlarıma görevi bırakırken hüznü, sevinci birlikte yaşıyorum. Hüznü yaşıyorum çünkü, sizlerin aranızda olmamak beni üzüyor. Bunca mücadeleden, bunca birliktelikten sonra ayrılık zor geliyor. Seviniyorum, çünkü benden sonra gelecek arkadaşlarım bu sendikayı en iyi noktaya getireceklerdir. Hepinize teşekkür ediyorum, Allaha ısmarladık" dedi.

Genel Kurul'da bir konuşma yapan Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Abidin Özkaraarslan'ın hizmetlerinin unutulmayacağını, onun vermiş olduğu mücadelenin diğer sendikacılara örnek olması gerektiğinin üzerinde durdu.

Salim Uslu, konuşmasında ülkenin bir felaket yaşadığını belirterek, "Bu felaket bizleri vatandaş olarak daha da yaklaştırmıştır" dedi. Hükümetin bu felekat aşamasında sosyal güvenlik yasasını Meclisten çıkarıldığını belirten Salim Uslu, "Yanğından mal kaçırırçasına Meclisten sosyal güvenlik yasasını çıkarmak yanlıştır. Hele hele deprem fe-

laketinin yaşandığı bir günde bunun çıkarılması daha da üzücüdür. Hükümet sosyal güvenlik yasasını çıkarmadaki başarısını (!), deprem felaketinin yaralarının sarılmasında gösteremedi" dedi.

Sosyal Güvenlik Yasasının kazanılmış hakları gasbettiğini belirten Uslu, "Bu yasa insanların emekli edilmemesi için çıkarılmış bir yasadır.

Sizleri 50-55 yaşlarında hangi iş veren çalıştıracak. Bunca işsiz insanın, bunca genç yaşta işsiz bulunduğ u bir dönemde, 50-55 yaşlarında insanları kim çalıştıracak" dedi.

Sosyal Güvenlik Yasasının arkas ını bırakmayacakları belirten Salim Uslu, "Herkesin üzerinde uzlaşt ığı, herkesin içerisine sindirdiğ i bir yasa nın tekrar çıkarılması için mücadeleye devam edeceğiz" şeklinde konuştu.

Salim Uslu, Öz Ağaç-İş Sendika sının önümüzdeki dönemde yeni ba şarımlara imza atacağını belirterek, "Sendikacılı zordur, fakat bu ülkenin insanının sendikalara ihtiyacı vardır. Bunun için bizler zor olan bu iş i ba şarmak zorundayız. Öz Ağaç-İş Sen dikası da önümüzdeki dönemde bunu yapabilecek, bilgi, beceri ve ufuğ a sa hiptir" dedi.

Öz Ağaç-İş Sendikasının 7. Ola ğan Genel Kurulunda Başkanlığ a se çilen Eyüp Karaderili, Genel Kurul sonrasında yapt ığı genel değ erlendir me ve teşekkür konuşmas ında, Abidin Özkaraarslan'ın sendikada yapmış ol duğ u hizmetlerin unutulamayacağını belirterek, "Abidin Bey Öz Ağaç-İş için, hak-İş için, işçiler için yüreğ ini ortaya koymuştur. Onun hakk ını öde memez zor" şeklinde konuştu.

Karaderili, Öz Ağaç-İş Sendikası nın ufkunun açık olduğunu belirterek, "Bizler Abidin Bey'in aç tığı yoldan, onun yürekliliğ i ile yürümeye devam edeceğiz. Bu konudan kimsenin endi şesi olması" dedi. Ülkenin bir çok sı kıntısı olduğunu, işsizliğ in, yokluğ un, yoksulluğ un, vurdumduymazlığ ı, ay mazlığ ın kol gezdiğ ini, fakat ülkeyi yönetenlerin ellerini kollarını kıpır datmadığını belirten Karaderili ş unla

rı söyledi:

"Siz bunca mesele varken, irtica yaygıralarının arkasına sığınarak bu ülkeyi idare edemezsiniz. Bırakın ar ken suni gündem maddelerini, ülke nin asıl meselelerinin üzerinde durun. Bu halkın artık kuru gürültülere pabuç bırakacağını düşünmeyin. Herkes ger çekleri görüyor, bunu bilin. Bizler bu ülkenin öz vatandaşları olarak, parya yerine konulmak istenmiyoruz. Böyle düşünenlerle mücadelemiz devam edecektir. Toplumsal dinamikleri hiç e sayanların ömrü uzun olmayacaktır."

Karaderili, ülkemizi daha zor gün lerin beklediğ ini, bunu bildiklerini, hissettiklerini ve yüreklerinde acılar ını yaşadıklarını ifade ederek, "Birlik ve beraberlik içerisinde olmalıyız. Ancak bu şekilde kurda, kuşa yem ol mayız. Aksi takdirde kalabalık top lumda oltada yem olmanın ötesinde bir şey olamayız. Şimdi birlik olma nın, güç olmanın zamanıdır. Nitekim atalarımız, (Bir olalım, iri olalım, diri olalım) demişlerdir."

Genel Kurul'da sendikanın kurulu şunda günümüze kadar geçen sürede büyük emekleri geçen ve tekrar aday olmayan Genel Başkan Abidin Özka raarslan'a bir şilt verildi.

Öz Ağaç-İş Sendikası'nın genel kuruluna Hak-İş'e bağ lı sendikaları nın yöneticileri de katılarak birer ko nuşma yaptılar. Olgun bir ortamda ge çen genel kurul sonrasında Eyüp Ka raderili Genel Başkanlığ a seçildi. Ge nel Yönetim Kurulu üyeliklerine ise Aydın İbrahimağ aoğ lu ve Biyaz Türk yılmaz seçildiler. Yedek üyeliklere ise Necip Erhan, Şemsettin Çakır ve

Ömer Bostanoğ lu seçildiler.

Genel Denetim Kurulu ise Cemil Sertkaya, Mahmut Bağcı ve Şinasi şa hin seçilirken yedek üyelikler ise ş u isimlerden oluştu: Ökkeş Sağ lam, Ra kıp Çakır, Erol Söylemez. Genel Di siplin Kurulu üyeleri: Mustafa Boz kurt, Abdullah Ozman, Aydın Yeş il yurt. Yedek üyeler: İbrahim Öyol, Hamdi Karaköse, Celalettin Kankılıç.

Öz Ağaç-İş Sendikası'nın Genel Kuruluna sunulan faaliyet raporunda ise çalışanların en büyük sorunu olan

emeklilik ile ilgili konularda geniş bir şekilde değerlendirmeler yapıldı. Ayrıca sosyal güvenlik yasanın kamuoyunda tartışıldığı günlerde hazırlanan faaliyet raporunda bu konu ile ilgili görüşler yer aldı. Ayrıca geçtiğimiz dört yıllık süre içerisinde ülke gündeminde yer alan işsizlik, enflasyon, hayat pahalılığı, çalışma hayatının problemleri, eğitim konuları üzerinde de duruldu. Ayrıca faaliyet raporunda büyük tartışmalara sebep olan kesintisiz 8 yıllık eğitim konusunda da ilmi verilere dayanarak bir araştırmaya

yer verildi. Ayrıca Faaliyet Raporunda Hak-İş eski genel sekreterlerinden ve Özçelik-İş Sendikası Genel Başkanı Metin Türker'in vefatı anısına da bir yazı bulunuyor.

Öz Ağaç-İş Sendikası mevcut imkanları en iyi şekilde değerlendirerek ortaya çıkarılan faaliyet raporunda gerek çalışma hayatının sorunları ile ilgili olarak gerek ülke meseleleri ile ilgili olarak hazırlanan yazılar özenle hazırlandı.

2000'li Yılların Yönetimi:

Genel Başkan

Üye

Üye

Eyüp Karadereli

Aydın İbrahimağaoğlu

Biyaz Türkyılmaz

Denetim Kurulu Üyeleri - Cemil Sertkaya

- Mahmut Bağcı

- Şinasi Şahin

Disiplin Kurulu Üyeleri

- Mustafa Bozkurt

- Abdullah Özman

- Aydın Yeşilyurt

24. Kuruluş Yıldönümünde 9. Olağan Genel Kurulu'nu yapan Öz Gıda-İş Sendikası 3. bin yıla hazır

2000'li Yıllara, Daha Güçlü

2000'li Yılların Yönetimi: Öz Gıda-İş Sendikası'nın 9. Olağan Genel Kurulu, 25-26 Eylül tarihlerinde Ankara Dedeman Otel'de yapıldı. Divan başkanlığını Konfederasyonumuz Genel Eğitim Sekreteri ve Öz İplik-İş Sendikası Genel Başkanı Yusuf Engin'in yaptığı genel kurulumuza siyaset, çalışma hayatı sivil toplum örgütleri ile birlikte yurtdışından çok sayıda sendikacının ilgi gösterdi. Genel Kurulda sendika yönetiminin dört yıllık çalışmalarına onay verirken, üçüncü bin yıla taşıyacak yeni yönetim kurulu seçildi. Genel Başkan Uslu yeniden aynı göreve seçildi. Sendikanın eski yönetimi yerlerini korurken, boş bulunan Genel Eğitim Sekreterliğine Mustafa İncoğlu seçildi.

Uslu, 'İlkelerimizden Taviz Vermedik':

Öz Gıda-İş Sendikası ve Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, genel kurulu açış konuşmasında sendikanın 24. kuruluş yıldönümünü ve genel kurulu kutladı. Öz Gıda-İş Sendikası'nın

24 yıl süreyle eğilmeden, bükülmeden, ilkeli, kararlı, demokratik, mücadeleci, bilimsel ve yenilikçi tavrımızdan hiç taviz verilmediğini belirtti. Uslu konuşmasında ülkemizde yaşanan, sendikal, ekonomik, sosyal ve siyasal yozlaşmaya dikkat çekti.

Uslu, Öz Gıda-İş Sendikası olarak, 24 yıllık mücadelesinde yozlaşmaya karşı direndiklerini, sendikal mücadele karşısındaki kısıtlamalar karşısında durduklarını, çalışanların talepleri doğrultusunda mücadele ettiklerini, sorumluluklarının her zaman bilincinde olduklarını, mücadele azimlerini hiç yitirmediklerini söyledi.

Demokrasi Sadaka Değil Kazanım: Türkiye'nin acilen gerçek demokrasiye geçmesi gerektiğini belirten Uslu, "Demokrasi, Cumhuriyet yurttaşları için bir kazanım ve yaşamsal bir ihtiyaç olduğu gibi, aynı zamanda Türkiye'ye sadaka yerine kredibilitesi yüksek bir ülke olmanın avantajını da kazandıracaktır" dedi.

"Eleştirmek Devleti Küçük Düşürmez": Türkiye'de büyük yaralar

açan 17 Ağustos 1999 depreminde halkın yanında devleti görmek istediğini belirten Salim Uslu, "Deprem sonrasında, yaraları sarmada, önlem ve çözüm üretmede beceriksiz ve mecalsiz, ancak hantal ve inatçı bir tavır sergileyen sistem, İlkel kurumları ile enkazın altında kalmıştır. Eleştiriler devleti küçültmez. Ancak başarısızlıklar devleti, dünyada ve yurttışı önünde küçük düşürür. Burada ayıplanması ve sorgulanması gerekenler, eksikleri görüp, yanlışları eleştirenler yada görünen acı gerçeği haykıranlar değil, devleti küçük düşüren olmalıdır. Her aklı selim sahibi kral çıplak diyenleri değil, çıplakım diye haykıran kralı tartışmalıdır" dedi.

ÖZ GIDA-İŞ

Yoğun İlgi: Öz Gıda-İş Sendikası'nın Genel Kuruluna siyaset, çalışma hayatı ve sivil toplum örgütlerinden çok sayıda davetli katıldı. FP Genel Başkanı Recai Kutun, CHP Genel Başkan Yardımcısı Cevdet Selvi ve Mazlum-Der Genel Başkanı Yılmaz Ensarioğlu, konuşmalarında, Öz Gıda-İş ve Hak-İş'in bilimsel yayınlarından, ilkeli duruşlarından ve mücadele azmini yakından takip ettiklerini, çalışmalarında bunlardan faydalandıklarını ifade ettiler. Genel Kurula ayrıca Azerbaycan ve Özbekistan gibi ülkelerden çok sayıda sendikacı katıldı.

Kafkas; "Çıtayı Yükseltiyoruz":

Öz Gıda-İş Sendikası Genel Sekreteri Agah Kafkas, faaliyet Raporu ile ilgili olarak yaptığı konuşmada, Öz Gıda-İş Sendikası olarak, ilkeli, kararlı, vizyonlu ve bilimsel çalışmalara devam edileceğini ifade etti. Önümüzdeki dönem için 20.000 yeni üye hedeflediklerini belirten Kafkas, "Bu konuda 'ben sendikacıyım' diyen hepimizin örgütlenme konusunda daha çok gayret etmesi lazımdır. Yeni dönem için hedefimizi ve çıtamızı yükseltiyoruz." dedi.

Sendika olarak klasik ücret sendikacılığı yapmadıklarını ifade eden, Kafkas, "Toplu iş sözleşmelerimizde ülkenin, işyerinin ve işçinin gerçeklerini gözönüne alıyoruz. Bu ilkeler doğrultusunda en yüksek ücret artışını temin ediyoruz. Bunlar yetmez, bunun yanında üyesini düşünen sendikamız, İstanbul Kurtköy'de yaptırdığı 368 dairelik Hak-İş Bloklarının tapularını bir hafta önce dağıttı" dedi.

Kafkas, Öz Gıda-İş Sendikası'nın eğitim çalışmaları ile ilgili olarak da şunları söyledi; "Eğitim çalışmalarımıza Silifke Yeşilovacık Beldesi'ndeki tesislerimize firesiz devam ediyoruz. Ülkemizin konularında önde gelen uzmanları ve bilim adamları üyelerimizi, ülke ekonomisi, çalışma hayatı, siyasal ve sosyal konulardaki bilgilerini bizlere aktarıyorlar."

Ülkemizi derinden üzen Marmara depremi konusunda üye işçilere yardım yapma gayretlerinin devlet tarafından engellendiğini savunan Kafkas, "Keşke bu vatandaşlarımıza sosyal devletimiz ulaşırdı. Bunu yapamazken, bizim ulaşmamız anlaşılmaz tavırlarla engelleniyor" bizleri bütün bunlar üzüyor" dedi.

Kutun; "Hayırlı Olsun": Fazilet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Recai Kutun, genel kuruldaki konuşmasında Öz Gıda-İş'i kutlarken, siyasal çalışmalarında Hak-İş ve Öz Gıda-İş'in bilimsel çalışmalarından önemli oranda istifade ettiklerini belirtti.

Sosyal Güvenlik Reformu yasanın halka ve sendikalara rağmen çıkarıldığını ifade eden Kutun, "Bizler anamuhalefet partisi olarak, TBMM komisyonlarında ve genel kurulda yasanın çalışanları zor durumda bırakacağını defalarca söyledik. Ancak yasa çıkarıldı. Bununla bitmiyor. Yasanın Anayasaya ayrılığı iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvuracağız. Bu konudaki çalışmalarımız son aşamasına geldi. Sendikalardan da bu konuda destek almaktayız" dedi.

Çelik; "Siyaset Dışı Güçler Etkili": Öz Gıda-İş Sendikası ve Hak-İş eski Genel Başkanlarından eski Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı ve FP Kocaeli milletvekili Necati Çelik, genel kurulu kutlama konuşmasında ülkemizde uygulanan demokarsilerde hakimiyetin kayıtsız şartsız halka olduğu bilincinin kaybolmakta olduğuna dikkat çekti. Seçimlerin, ve halk iradesinin üzerindeki güçler tarafından yönetilen Türkiye'de siyasetçi olmanın çok zor olduğunu belirten Çelik, 'Halk oyunu veriyor, siyasetçiyi seçiyor, birşey yapamayınca da yoğun bir şekilde eleştiriyor. Türkiye'de siyaseti siyasetin dışındakiler yönlendiriyor. Bu uygulanan sistemde değil milletvekili, bakan, başbakan ve hatta Cumhurbaşkanı olmanın irade kullanmak açısından bir önemi yoktur" şeklinde konuştu,

Selvi; "Devlet Güven Azalıyor":

CHP Genel Başkan Yardımcısı Cevdet Selvi de genel kurula katılarak bir selamlama konuşması yaptı. Parti çalışmalarında Öz Gıda-İş ve Hak-İş'in bilimsel çalışmaları ve raporlarından önemli oranda istifade ettiklerini belirten Selvi, "Bu ülkede artık devlete güven duyulmuyor. Çalışanla-

rın ücretlerinden zorunlu tasarruf fonu olarak kesilen ve miktarı 3.3 trilyon lirayı bulan paranın akibeti bilinmiyor. Konut edindirme fonundan ne işçi ve ne memur faydalanamıyor. Esnat, üretici kan ağlıyor, piyasada yaparak kıpırdamıyor" şeklinde konuştu.

Yazıcıoğlu "Gelir Dağılımı Uçurumu Artıyor" : BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, genel kuruldaki konuşmasında Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliğinin büyük uçurumlar oluşturduğunu belirtti. Türkiye'de nimet-külfet dengesinin sağlanması gereğine işaret eden Yazıcıoğlu, "Bugün dört kişilik bir ailenin

geçinebilmesi için aylık 350 milyon liraya ihtiyacı vardır. Buna karşın memur ve işçilerimizden 150 milyon lira maaşa çalışmak zorunda kalan vardır" dedi.

Erek; "İktidar Partileri Halkla Uzlaşmadı": Doğruyol Partisi Genel Başkan Yardımcısı Ali Şevki Erek, demokratik ve örgütlü mücadelede işçi kesiminin mücadelesini yakından takip ettiklerini ifade etti. Genel kurulda delegelerimize hitap eden Erek, "Türkiye'nin yönetebilen demokrasiye ihtiyacı vardır. Uzlaşma ve uyum ilkeleri ile yola çıkan iktidar partileri-

nin sosyal güvenlik yasasını çıkarırken halkla uzlaşmadığını ve uyum içerisinde olmadığına dikkat çekti.

Ensarioğlu; "Mücadelenizi Kut-

luyorum": Mazlum-Der Genel Başkanı Yılmaz Ensarioğlu, Genel Kuruldaki konuşmasında Türkiye'de muhalefet ve örgütlü gücün oluşumunun daha çok depeden inme ve devlet teşvikli olduğunu ileri sürerken, "Ülkemizde anamuhalefet partisi bile devlet eliyle kurulmuştur. Sendikaların bazılarını da devlet kurdurmuştur. Öz Gıda ve Hak-İş'in misyonu bundan farklıdır. Bu sendikal mücadele tabandan gelen ve mücadele eden bir sendikal harekettir." dedi. Ensarioğlu, devletin ideal demokrasilerde halka hizmet eden hizmetçi olmasına rağmen, ülkemizdeki devlet anlayışını ise halka tahakküm eden, hangi marka bisküvi yiyeceğini halka dikte eden bir anlayış gözlemlendiğini söyledi.

Genel Kurula Katılan Misafirler:

FP Genel Başkanı Recai KUTAN, BBP Genel Başkanı Muhsin YAZICIOĞLU, MHP Genel Başkan Yardımcısı Ş. Bülent YAHNİCİ, MHP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet ASLAN, DYP Genel Başkan Yardımcısı A. Şevki EREK, DYP Genel Başkan Yardımcısı Saffet Arıkan BEDÜK, FP Kocaeli Milletvekili ve Eski Genel Başkanımız Necati ÇELİK, CHP Genel Başkan Yardımcısı Cevdet SELVİ, DTP Genel Başkan Yardımcısı Yılmaz HASTÜRK, LDP Genel Yönetim Kurulu Üyesi Av. Ziya KIVANÇ, FP Genel Başkan Yardımcısı Ertan YÜLEK, FP Milletvekili Zeki ÇELİK, Kırkkale Eski Milletvekili Recep MIZRAK, Türkiye

Kamu Sen Genel Başkanı **Resül AKAY**, DOK Gemi İş Sendikası Genel Başkanı **Nazım TUR**, Mazlum Der Genel Başkanı **Yılmaz ENSARIOĞLU**, Hizmet İş Sendikası Genel Başkanı **Hüseyin TANRI-VERDİ**, Öz Çelik İş Sendikası Genel Başkanı **Recai BAŞKAN**, Öz İplik İş Sendikası Genel Başkanı **Yusuf ENGİN**, Öz Ağaç İş Sendikası Genel Başkanı **Eyüp KARADERELİ**, Öz Tarım-İş Sendikası Genel Başkanı **Şerif AKYOL**, Saray Holding Ynt. Krl. Bşk. **Salim ÖZ-**

DAĞ, Sincan Belediye Başkanı **Rüstem ALTUNBAŞ**, Konya Belediyesi Eski Başkanı **Halil ÜRÜN**, Alaca Belediyesi Eski Başkanı **Mahmut KÖKSAL**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürü **Aydın GÜLEÇ**, Türkiye Yazarlar Birliği Başkanı **M. Atilla MA-RAŞ**, Tüm İşçi Emeklileri Sendikası Genel Başkanı **İsmail ASLAN**, Moskova Gıda İşçileri Sendikası Genel Başkan Yardımcısı **Alexander KOZEVNIKOV**, Moskova Gıda İşçileri Sendikası Mali İş-

ler Sekreteri **Nikolai PRESYAKOV**, Moskova Gıda İşçileri Sendikası Yönetim Kurulu Üyesi **Ivan KOCHISH**,

Azerbaycan Gıda İşçileri Sendikası Genel Başkan Yardımcısı **Saidahmed AHMEDOKULOV**, Azerbaycan Gıda İşçileri Sendikası Yönetim Kurulu Üyesi **Feyzullah PAYAZOV**, ve Azerbaycan Gıda İşçileri Sendikası Mali İşler Bölüm Başkanı **Fahrettin AHMEDOV**.

2000'li Yılların Yönetimi:

Öz Gıda-İş Delegeleri yeni dönemde görev yapacak yönetim kurulu üyelerini de belirlediler. Yapılın oylamada;

Genel Başkanlığa

Salim Uslu

Genel Sekreterliğe

Agah Kafkas

Genel Teşkilat Sekreterliğine

A. Baki Gülbaba

Genel Mali Sekreterliğe

Settar Aslan

Genel Eğitim Sekreterliğe

Mustafa İnceoğlu

seçildi.

Sendikanın Genel Sekreter Yardımcılıklarına Mustafa Paçal ve Bünyamin Eren yeniden getirildiler.

Denetim Kurulu Üyeleri

- Sebahattin Özyurt
- M. Şirin Budak
- Halil Ayaz

Disiplin Kurulu Üyeleri

- Hikmet Bahadır
- Şamil Akgül
- Hayrettin Bayram

21. Kuruluş Yıldönümünde 8. Olağan Genel Kurulu'nu yapan Öz İplik-İş Sendikası 2000'li yıllara hazır

Öz İplik-İş Yönetimine

8. Olağan Genel Kurul: Öz İplik-İş Sendikası'nın 8. Olağan Genel Kurulu, 2-3 Ekim 1999 tarihlerinde Ankara Başkent Öğretmenevi'nde yapıldı. Siyaset, çalışma hayatı sivil toplum örgütleri ile birlikte yurtdışından çok sayıda sendikacının ilgi gösterdiği genel kurulda delegeler, sendika yönetiminin dört yıllık çalışmalarını ibra ederken, sendikayı ikibinli yıllara taşıyacak yönetim kurulunu seçti. 218 delegenin oy kullandığı seçimlerde yönetim kurulu üyeleri değişmedi.

Divan Başkanı, Başkan: Öz Çelik-İş Sendikası Genel Başkanı Recai Başkan'ın başkanlık yaptığı divanda, başkanvekliliği görevini Öz Gıda-İş Sendikası Genel Sekreteri Agah Kafkas ve Hizmet-İş Sendikası Genel Mali Sekreteri Metin Eser yaptı. Divan sekreterlikleri görevini Öz İplik-İş Sendikası Nigde Şube Başkanı Nusret Altunkaynak ve Gaziantep Şube Başkanı Mehmet Kaplan üstlendi.

Uslu, 'Çalışma Bakanı Kongrelere Katılamıyor': Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Öz İplik-İş Sendikası'nın Genel Kurulunda yaptığı konuşmasında Hak-İş'e bağlı sendikaların genel kurullarının tam bir bütünlük ve vakar içerisinde gerçekleştiğine dikkat çekti

Türkiye'de siyasetçiden beklenen etik davranışları bulamadıklarını ifade eden Genel Başkan Uslu, "Çalışma ve

Sosyal Güvenlik Bakanı Yaşar Okuyan işçi ve memur sendikaların genel kurullarına katılamıyor. Oysa aynı bakan geçen hafta Çimento İşverenlerinin toplantısını katılmıştır. Sayın bakan neden bizim toplantılarımıza katılmıyor. Ya icraatlarına güvenemiyor, ya da anlatamıyor yaptıklarını. Anap Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın Çalışma Bakanı Okayın'ın arkasında olduğunu ifade ediyor. Bunların önümüzdeki haftalarda yapacakları sağlı-

ğı özelleştirmek ve özel emeklilik sigortacılarına kolaylık sağlamak olacaktır" dedi.

"Yardım yapanlar demokrasinize bakar" :Siyasetin gündemi ile halkın gündeminin örtüşmediğini ileri süren Genel Başkan Uslu, sorunların çözen ülkelere bakıldığında, anılan ülkelerin yöneten demokrasiyi uyguladıklarına dikkat çekti. Uslu bu konuda şunları söyledi; "Demokrasi uygulamalarımızla ilgili eleştiriler ülke içerisinde susturuluyor, ancak yurtdışında uygulamalar savunulmuyor, bu aziz millet bunu haketmiyor. Türkiye'ye yardımda bulunacak ülkeler sadece bizim ekonomik durumuna değil, insan hakları ve demokrasi uygulamalarına bakıyorlar."

"Halk Tehlike Görülmemelidir" : Türk halkının deprem acılarına tahammül edebileceğine, ancak haysiyetine karşı yapılanları asla kabullenemeyeceğini ifade eden Konfederasyonumuz Genel Başkanı Uslu, "Sayın Cumhurbaşkanımız ülkemizde demokrasinin uygulandığını söylüyor. Ancak bu demokrasilerde birileri birilerinin haddini bildirmeye, bazıları da

2003 Vizesi

bazılarını bellemeye kalkıyor. Yönetenlerin halkı tehlike gibi görmeleri çok yanıltır. Ancak haksızlık karşısında susan da dilsiz şeytandır. 57. Hükümetin gündemi, halkın gündemi ile örtüşmüyor” dedi.

“ESK Göstermelidir”: Hükümetin çalışanlarla ve halkla uzlaşmadığını kaydeden Uslu, danışma kurulu gibi görülen Ekonomik ve Sosyal Konsey’i de yoğun bir şekilde eleştirdi. “ESK, göstermelik bir konseydir. Sivil ve demokratik bir niteliğe sahip değildir. Ülkemizde kurumların ve kavramların içleri boşaltılıyor. Ekonomik ve Sosyal Konsey’de memur temsilcileri bulunmamaktadır.

“Başbakan Uygulamadan Hangersiz”: Sendika olarak siyasal partilerin alternatifi olmadıklarını ifade eden Genel Başkan Uslu, “Hükümetin uygulamaya koyduğu İhtisas Gümrükleri iki gün sonra kaldırıldı. Olayın hatırlatıldığı Başbakan Bülent Ecevit, yardımcısı Hüsamettin Özkan’a dönüp, uygulamanın böyle olup olmadığını soruyor” şeklinde devam etti.

“Tekstilde Kayıtdışı Büyük Sorun” : Tekstil sektörünün en önemli sorunun kayıtdışılık olduğuna dikkat çeken Konfederasyonumuz Genel Başkanı Salim Uslu, “Uzak Doğu’dan gelen tekstil ürünlerine kotalar konulmalıdır. Bu sektörümüz toplam ihracatımızın % 38’ini, toplam istihdamın % 21’ini karşılamaktadır. Bütün bu önemine karşın bu sektör neden gözardı ediliyor. Tekstil krizinden dolayı yapılan yardım paketinden büyük tekstilciler faydalandı. Ülkemizde tekstil krizinden en fazla sözedenler bu krizden büyük oranda faydalananlardır.” dedi.

Sorunların çözülmesinde siyasi partiler kadar sivil toplum örgütleri-

nin de önemli olduğunu vurgulayan Uslu, Yusuf Has Hacıp’in Kutadgu Bilig adlı eserindeki hakan-vatandaş diyalogunu hazırlattı. Hakanın halktan kanunlarına uymasını, vergiyi vermesini, dostunu dost, düşmanını düşman bilmesini beklemesi karşısında halkın cevabı şu şekilde;

“- Kanunlarına uyarım, adaletli olsun.

- Vergimi veririm, altının ve paranın ayarı ile oynama,

- Dostunu dost, düşmanının düşman bilirim, güvenliğimi sağla”.

Engin; “Toplum tezlerinin diktığı elbiseyi giymek istemiyoruz”: Öz İplik-İş Sendikası Genel Başkanı Yusuf Engin, genel kuruldaki konuşmasında ülkemizin genel ekonomik sıkıntılarıyla birlikte tekstil sektörünün yaşadığı kriz ve çözüm önerileri konusunda sendikasının görüşlerini ifade etti.

Ülkemin genel sorunlarını sıralayan Engin, bu konudaki görüşlerini ‘istiyoruz’ ya da ‘istemiyoruz’ şeklinde sınıflandırdı.

Engin’in istedikleri;

“- Ülke sorunlarını konuşmak değil, sorunların çözümlerinde yarışmak istiyoruz.

- Yapay gündemler oluşturmak değil, herkesi ülkemizin gerçek gündeminde buluşturmak istiyoruz.

- Kendinizi, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, laiklik gibi dünyada yükselen değerlerin damak tadından kurtarıp bu yükselen değerleri yaşama biçimine dönüştürün istiyoruz.

- Oluşan sorunlar karşısında ben söylemiştim ucuz mantığından sıyrılıp, biz çözüyoruz hamme ve çabasını görmek **istiyoruz**.

- Yeni ve iştah kabartan rant alanları açmayı değil, atıl duran genç insan kaynakları için üretim ve iş alanları açmayı bekliyoruz.

- Toplumsal değerlere ve inançlara cephe alan, karşı çıkan değil, onları koruyan ve geliştiren bir merkezi yönetim **istiyoruz**.

- En üstten en alta kadar tüm toplum ve iktidar katmanlarında toplumu ve bireyleri rüşde ermemiş gören değil, mikro düzeyden en üst devlet örgütlenmelerinkadar birey ve toplum varoldukça ancak kendileri de varolacak toplumsal örgütlenmeler **istiyoruz**.

Engin'in istemedikleri;

“-Ülke sorunlarına karşı, muhalefette iken felaket ve sefalet çıkırtanlığı, iktidarda ise yapılmalıdır, çözülmelidir amigoluğu **istemiyoruz**.

- Toplumsal terzilerin biçtiği elbiseleri giymek **istemiyoruz**.

- Rant ve ideoloji sarmalında, dışındaki değişmeyi yakalayamayan, değişime karşı direnen bir devlet yapısı **istemiyoruz**.

- Sorunları çözmek için sorumlu örgütlenmeyi, sorumsuzluk'a dönüşüren örgütlenmeler **istemiyoruz**.

- Bir paranoya içerisinde değişimden korkan, ne değişimie karşı kör bir direnme, ne de rüzgarda savrulan yaparak örneği bir kimliksiz başkalaşma **istemiyoruz**.

Çelik; “Siyasetçi Çaresiz “: Öz Gıda-İş Sendikası ve Hak-İş eski Genel Başkanlarından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı ve FP Kocaeli milletvekili Necati Çelik, genel kurulumuzu kutlama konuşmasında ülkemizde uygulanan demokarsilerde hakimiyetin kayıtsız şartsız halka olduğu bilincinin kaybolmakta olduğuna dikkat çekti. Seçimlerin, ve halk iradesinin üzerindeki güçler tarafından yönetilen Türkiye’de siyasetçi olmanın çok zor olduğunu belirten Çelik, ‘Halk oyunu veriyor, siyasetçiyi seçiyor, birşey yapamayınca da yoğun bir şekilde eleştiriyor” dedi.

Yoğun Katılım: Öz İplik-İş Sendikası’nın 8. Olağan Genel Kurulu’na FP Genel Başkanı Recai Kutun, MHP Adıyaman Milletvekili Hasari Güler, FP Genel Başkan Yardımcısı Bülent Arınç, BBP Genel Başkan Yardımcısı Hasan Çağlayan, BBP Genel Başkan Yardımcısı Ökkeş Şendiller, LDP Merkez Yönetim Kurulu Üyesi Yusuf Ziya Kıvanç, Kamu-Sen Genel Başkanı Resül Akay, Hizmet-İş Sendikası Genel Başkanı Hüseyin Tanrıverdi, DİSK Tekstil Sendikası Genel Başkanı Süleyman Çelebi, Makedonya Tekstil, Deri ve Ayakkabı İşçileri Sendikası Genel Başkanı Angelko Anglikovski ve Genel Sekreteri Elizabeta Gelevska’nın yanısıra çok sayıda davetli katıldı.

2000'li Yılların Yönetimi:

Yönetim, Denetim ve Disiplin Kurulu Üyeleri: Öz İplik-İş Delegeleri yeni dönemde görev yapacak yönetim kurulu üyelerini de belirlediler.

Genel Başkanlığa

Yusuf Engin

Genel Sekreterliğe

Bayram Erdoğan

Genel Teşkilat Sekreterliğine

Musa İpekçi

Genel Mali Sekreterliğe

Murat İnanc

Genel Eğitim Sekreterliğe

Zekai İlkdoğan

seçildi.

Denetim Kurulu Üyeleri

- Mustafa Sarıgün

- Mehmet Kaplan

- Mustafa Baştürk

Disiplin Kurulu Üyeleri

- Sabriye Bereket

- Şaban Turgut

- İsmail Demirköparan

Hizmet-İş Sendikası'nın 8. Olağan Genel Kurulu, 9-10 EKİM 1999 tarihlerinde 'Önce Emek, Önce İnsan' sloganı ile yapıldı.

Hizmet-İş'ten Çoşkulu 8

Önce Emek, Önce İnsan: Konfederasyonumuza bağlı Hizmet-İş Sendikası'nın 8. Olağan Genel Kurulu 9-10 Ekim 1999 tarihlerinde Ankara Dedeman Hotel'de gerçekleştirildi. Önce İnsan Önce Emek sloganı ile simgeleştirilen Genel Kurula çok sayıda siyasi parti temsilcisi, Belediye Başkanı, bürokrat, akademisyenler yargı erkanı ve sivil toplum örgütlerinin temsilcileri katıldılar. Yapılan seçimlerde Genel Başkan Hüseyin TANRIVERDİ yeniden Genel Başkanlığa seçilirken, sendikanın Genel Eğitim Sekreterliğine Harun ASLAN getirildi.

Tanrıverdi, 'Sivil Toplum Yoksa Demokrasi de Yoktur': Ülke sorunlarının masaya yatırıldığı ilk gün konuşmalarında dünyanın siyasi ve ekonomik bir panoramasını çizdikten sonra ülkemizin içinde bulunduğu sorunların, kaynağının demokrasi boşluğu olduğunu belirten Genel Başkan Hüseyin Tanrıverdi kısaca şunları söyledi; "Türkiye'nin şu anki görünümü içler acısıdır. Bir milletvekili, üstelik de parti yöneticisi bir milletvekili "ben konuşmaktan korkuyorum, kendimi konuşabilecek kadar özgür hissetmiyorum" demektedir. Öte yandan, bir devlet memuru, akıl almaz bir üslupla, infial yaratacak konuşmalar

yapmakta, kimse "bu adam ne yapıyor" diye memektedir.

Siyasal kokuşmuşluk, ekonomik iflas, ahlaki ve kültürel dejenerasyon had safhadadır. Bütçenin faiz yükü de Türkiye'nin geleceğini ipotek altına almış durumdadır.

Yani, Türkiye tam anlamıyla batağa saplanmışır.

Bunların hepsini biliyorsunuz. Gündelik yaşamınızı burada tekrar edip durmak gereksiz. Çünkü sızlanmaktan başka bir anlam taşımıyor. Artık ağlayıp sızlanacak zaman da çoktan geçmiştir. "

Ben Çözüm İstiyorum: Genel Başkan Tanrıverdi konuşmasına şöyle devam etti, "Keskin ve net bir iddia ortaya atıyorum. Türkiye'nin en önemli, en amansız, diğer tüm sorunlarına kaynak olan ve ivedilikle çözüm bekleyen sorunu, DEMOKRASİ sorunudur.

Ülkemizi ve halkımızı, kasıp kavuran sorunların hepsine beşiklik eden sorunumuz demokrasidir.

Ayrıca diğer tüm sorunların nedeni de demokrasi sorunuyla ilişkilidir.

Birilerine ekonomik

hegemonya ayrıcalığı tanımak, demokrasi getirmez. Hepiniz biliyorsunuz; getirse getirse topluma, siyasi ve sosyo-kültürel yeni boyunduruklar getirir.

Nitekim batıya iyi bakılırsa öyle olduğu görülecektir.

Hüseyin Tanrıverdi, demokratik bir toplumun ve geleneğin oluşması için gerekli temelsartları sayarken sivil toplum örgütlerinin üzerlerine düşen görevleri zamanında ve cesurca yapması gerektiğini de belirterek ; Her sivil toplum örgütü mensuplarını görevlerini yaptığında, aktif bireylerden oluşan, rasyonel kararlar alabilen, sürü gibi her tarafa yönlendirilemeyen kişilerden kurulu bir toplum meydana gelecektir.

Bunun yanı sıra sivil oluşumlar, kurumsal ve yapısal değişimin temel lokomotifidir. Genelde tüm kurum ve yapılar, özellikle de resmi-kamusal kurum ve yapılar, değişime son derece dirençlidir. Dolayısıyla, ne siyasi iktidar, iktidarını bırakmak ne de bürokrat koltuğundan kalkmak ister.

Hemen belirtelim. SİVİL TOPLUM YOKSA, DEMOKRASİ YOKTUR. Yani demokratik rejimi kuran, işleten

Genel Kurul

ve koruyan, arz ettiğim sivil toplum oluşumlarıdır.

Devleti ve kurumlarına egemen cebberrüt zihniyetten bireyler olarak, ancak, bu yolla kurtabiliriz. Devlet ile toplum arasında onay ve işbirliğini gerçekleştirebiliriz. Bir arada olmanın, bir arada kardeşçe yaşamının yollarını gösterebiliriz. Bireylerin haklarını koruyarak, taleplerini dile getirerek sosyal bir hizmet kurumu olan devlet mekanizmasının bireyler nezdinde meşruiyet kazanmasını sağlayabiliriz.

Tanrıverdi, Ünlü Alman filozof Goethe'nin "çözümde görev almayanlar, sorunun bir parçası olurlar" sözünü hatırlatarak, konuşmasını üstad N. F. Kısakürek'in "Düşmandan kurtulmaktan daha mühim bir şey var: O da kurtarıcılardan kurtulmak" sözü ile noktaladı.

Yahnici: 'Yasama Görevini Yapamayan Meclis, Demokratikleşmeyi Yapamıyor': MHP Genel Başkan Yardımcısı Şevket Bülent YAHNİCİ konuşmasında Meclisin hantal bir yapıda olduğuna işaret ederek, "Yasama işlevini yerine getirmeyen bir Meclis'ten siz hangi demokratikleşmeyi sağlayabilirsiniz" dedi. Yahnici konuşmasına şöyle devam etti; "Herkese göre farklı bir demokrasi olamaz. Türkiyede gerçek anlamda bir de-

mokrazi, ancak uzlaşma ile sağlanabilir. Siyasiler başta olmak üzere herkes, Meclis bu hantal yapıdan kurtulsun diyoruz. Ancak şartlarda anlaşmıyoruz. Yasama işlevini yerine getirmeyen bir Meclis'ten siz hangi demokratikleşmeyi sağlayabilirsiniz ? Şapkamızı önümüze koyup düşünmüyoruz. Bunları demokrasinin önünün açılması için söylüyorum"

Arınç; 'Sivil Anayasa Yapalım'

Genel kurulda söz alan Fazilet Partisi Grup Başkan Vekili Bülent ARINÇ, "Genel Başkan Hüseyin TANRIVERDİ'nin konuşmalarına katılmamak mümkün değil. Elbette Türkiye'nin sivil bir Anayasa'ya ihtiyacı var. Gelin bu sorunu, Meclis'te çözüme kavuşturalım. Sivil bir Anayasa siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin ve halkın desteği ile çıkarılabilecektir. Ancak, 18 Nisan sonrasında ortaya çıkan Meclis aritmetiği de buna müsaittir" dedi.

Erek, "Merkezi Yönetim Belediyeleri Desteklemeli": DYP Genel Başkan Yardımcısı Ali Şevki EREK de yaptığı konuşmada belediyelerin hiç bir dönemde bu kadar ekonomik darboğaz içine düşmedine dikkat çekerek, "13 aydır maaş ödeyemeyen belediyeler var. Merkezi yönetim elindeki tüm imkanları kullanarak belediyelere yardımcı olmalıdır" dedi.

Şendiller, "Sosyal Güvenlik Yasasına Evet Diyenler Pişman": BBP Genel Başkan Yardımcısı Ökkeş ŞENDİLLER ise "Türkiye'de bir Hacıvat-Karagöz oyunu oynanmaktadır. Perde önünde farklı, perde arkasında farklı konuşmalar yapılmamaktadır. Meclis'te Sosyal Güvenlik için EVET oyu kullananlar şimdi, 'Bu yasaya iyi diyen delidir' diyor. Bu nasıl bir anlayıştır ? Benim Peygamberim, İstiklal Marşı şairi ile ileri geri konuşup hakaret eden ile değil, buna itiraz edenler ile dava açılacakmış. Açın. Biz Peygamberimiz hakkında olumsuz söz söyleyen kim olursa olsun, onunla ilgili konuşacağız. Biz bu memlekette köle değiliz. İnsanca yaşayıp okuma ve ibadet edebilmeyi talep ediyoruz" dedi.

Akay, "Türkiye'de İki Yüzlülük Var": Kamu-Sen Genel Başkanı Resul AKAY da Genel Kurulun hayırlara vesile olmasını temenni ederek başladığı konuşmasında, Türkiye'de siyasetin iki yüzlülük ile özdeşleştiğine dikkat çekerek, "Türkiye artık bu siyaset anlayışından sıyrılmalıdır. Muhalefette başka, iktidarda başka konuşan anlayışlara taviz verilmeme-

lidir. Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu durumdan tüm siyasi partiler sorumludur" dedi.

Candan, "Sivil Toplum Örgütlerinin Önü Açılmalıdır": FP Genel Başkan Yardımcısı Veysel CANDAN da siyasetin bir gerginlik ve çifte standartla yapıldığını belirterek, "Türkiye'de partilerin iktidar da veya muhalefette olması önemli değildir. Gerçek demokrasinin uygulanması için sivil toplum örgütlerinin önü açılmalıdır. Buna Sayın Hüseyin Tanrıverdi de gayet sarıh bir şekilde değindi. Tekrar girmek istemiyorum. Halk bunları talep ederken Hükümet Meclis'te halkın sesini kesmek için iç tüzük değişiklikleri yapmak istemektedir. Anamuhalefet partisi olarak FP Meclis'te üzerine düşen görevi yapacaktır" dedi. CANDAN sözlerinin sonunda genel kurulun hayırlara vesile olmasını diledi.

Bahçıvan, "Belediyeler İflasın Eşiğinde": Ş.Urfa Belediye Başkanı Ahmet BAHÇIVAN ise yaptığı konuşmada belediyelerin cumhuriyet tarihinin en ağır ve en kötü dönemini geçirdiğini belirterek, "Belediyeler bugün iflasın eşiğindedir. Yerel yönetimler ekonomik darboğaz nedeniyle bir çok yerde işçilerine maaşlarını ödeyememekte, halka hizmet götürememektedir. Belediyeler halkın ilk olarak sorununu anlattığı, çözüm aradığı kurumlardır. Ancak belediyeler yetki ve sorumlulukları kısıtlı olduğu için bunlara cevap verememektedir. Yerel yönetimler reformu TBMM'nin ilk sıraya alması gereken bir yasadır. Artık vakit geçirilmemelidir" dedi. BAHÇIVAN sözlerine Genel kurulun başarılı geçmesini temenni ederek son verdi.

Çelik, "Siyaseti Siyaset Dışı Güçler Etkiliyor": Hak-İş eski Genel Başkanı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı Necati ÇELİK'te "Türkiye'de Dünya bilgi üretiyor, yapıyor biz belleme. 'Böyle yaparsanız sizi belleriz' diyorlar. Beyler yanlış yapacaklar, kimse eleştirmeyecek" dedi. Çelik ayrıca genel kurulun başarılı geçmesini ve Türk işçi hareketi için yeni kazanımlar doğurmasını temenni ederek seçilecek yeni yönetime başarılar diledi.

Engin, "Söz Devri Kapandı": Hak-İş Genel Eğitim Sekreteri ve Öz İplik İş Sendikası Genel Başkanı Yusuf ENGİN Genel Kurulda yaptığı konuşmada artık söz devrinin kapanıp icraat devrinin başlaması gerektiğini vurgulayarak, "Siyasiler artık topluma gerçekçi proje ve planlarını ortaya koymalıdır. Silik, pısrık bir parlamento sorunlarımızı çözemez. Toplumda seçtiklerini denetlemesini bilmelidir. Toplumda, siyasette ve yönetimde kalite sağlanmalıdır" dedi. ENGİN sözlerinin sonunda Genel Kurulun çalışmalarında başarılar diledi.

Ensarioğlu, "Sorunun Çözümü Sivilleşmedir": Mazlum-Der Genel Başkanı Yılmaz ENSARIOĞLU'da Türkiye'de yaşanan insan hak ve özgürlükleri kısıtlamalarına ve yasaklarına dikkat çekerek, "Sivilleşme sağlanmadığı sürece bu ülkede sorunlar devam edecektir. Hizmet-İş Sendikası'nın bu yolda gösterdiği çabaları takdirle karşılıyoruz" dedi.

Yetik, "Siyasetçiler Şikayet Edemezler": Bem-Bir Sen Genel Başkanı Zübeyr YETİK herkesin herşeyden

şikayet ettiğini vurgulayarak, demokratik ülkelerde siyasilerin şikayet haklarının olmadığını belirtti. YETİK, "Siyasi partiler iktidar da olsa da muhalefette de olsa şikayet edemezler. Orası çözüm yeridir, şikayet yeri değildir." dedi. YETİK Hizmet-İş Sendikası'nın Genel Kurulunun ana teması olan Önce İnsan Önce Emek ilkesinin bütün hayatımıza yerleşmesi gerektiğini ifade ederek genel kurula başarı dileklerinde bulundu.

Ezgü, "Sorunlar Uzlaşmayla Çözülür": Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Başkanı Ethem EZGÜ ise Türkiye'de sendikal hareketin kan kaybettğine işaret ederek, "Şu an görevde bulunan sendika liderleri bir an evvel gereken uzlaşmayı sağlamalı ve çalışanların, emeklilerin haklarının geri gitmemesi için gereken önlemleri almalıdırlar" dedi. Ezgü, genel kurulun başarılı geçmesini temenni ederek sözlerini tamamladı.

Toplam 266 delegenin katıldığı Hizmet-İş Sendikası'nın 8. Olağan Genel Kuruluna, MHP Genel Başkan Yardımcısı Şevket Bülent Yahnici, Fazilet Partisi Grup Başkan Vekili Bülent ARINÇ, DYP Genel Başkan Yardımcısı Ali Şevki EREK, DYP Manisa Milletvekili Rıza AKÇALA, DYP Milletvekili Saffet Arkan BEDÜK, FP Milletvekili Abdulkadir AKSU, FP Genel Başkan Yardımcısı Veysel CANDAN, FP Milletvekili İsmail ALPTEKİN, Büyük Birlik Partisi Genel Başkan Yardımcısı Ökkeş ŞEN-DİLLER, Hak-İş Genel Başkanı Salim USLU, Ş.Urfa Belediye Başkanı Ahmet BAHÇIVAN, Gebze Belediye Başkanı Ahmet PENBEGÜL, Palu Belediye Başkanı Mehmet ATIKGÖ-

RÜR, Kamu-Sen Genel Başkanı Resul AKAY, Hak-İş Genel Sekreteri Recai BAŞKAN, Hak-İş Genel Eğitim Sekreteri Yusuf Engin, Hak-İş eski Genel Başkanı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik eski Bakanı Necati ÇELİK, Mazlum-Der Genel Başkanı Yılmaz ENSARIOĞLU, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Genel Başkanı Ethem EZGÜ, Başkan Yardımcısı İnci KOYUNCU, Tüm İşçi Emekliler Derneği Genel Başkanı İsmail ARSLAN ve bir çok davetli katıldı.

Genel kurula ayrıca Pakistan, Rusya ve Azerbaycan'dan sendikacılarda iştirak ettiler. Azerbaycan'dan Azer-

baycan Tüm Yerel ve Genel Hizmet İşçileri Sendikası Genel Başkanı Azer CAFEROV, Sumgeit Şube Başkanı Agasef NOV- RUZOV, Bakü Elektrik Şebekesi Sendikası Şube Başkanı Yaşar YAVABOV, Uluslararası İlişkiler Sekreteri İsmail İSMAYILOV ve Yönetim Kurulu Üyesi Amaliya BAYRAMOVA, Pakistan'dan Pakistan Milli Emek Federasyonu Uluslararası İliş-

kiler Sekreteri Refik AHMED, Rusya'dan Bağımsız Devletler Topluluğu Belediye ve Genel Hizmet İşçileri Uluslararası Birliği Genel Başkanı Yuri KORİTİN katıldılar.

2000'li Yılların Yönetimi:

Yeni Yönetim: 8. Olağan Genel Kurul'daki seçimler sonunda Hizmet -İş Sendikası'nın yeni yönetimi şu isimlerden oluştu;

Genel Başkan	Hüseyin Tanrıverdi
Genel Sekreter	Mahmut Arslan
Genel Teşkilat Sekreter	Halil Süngü
Genel Mali Sekreter	Metin Eser
Genel Eğitim Sekreter	Harun Arslan

Denetim Kurulu Üyeleri - Recep Özcan

- Mehmet Sert

- Nurettin Özdemir

Disiplin Kurulu Üyeleri - Mustafa Ödemiş

- Vacit Sır

- Hasan Koç

Deprem bölgesinde bir araya gelen HAK-İŞ, TÜRK-İŞ, DİSK ve KESK Genel Başkanları, depremzedelere yapılacak yardım konusunda işbirliği yapma kararı aldı. Bu karar çerçevesinde oluşturulan Teknik Komite, yardım etmek istediğini açıklayan GSEE (Yunanistan Genel İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ile bağlantıya geçerek, işbirliği çalışmalarını başlattı.

Bu amaçla ilk olarak GSEE heyetine deprem bölgesi gezdirildi. Daha sonra, Türkiye ve Yunanistan çalışanlarının örgütleri HAK-İŞ, TÜRK-İŞ, DİSK, KESK ve GSEE ortaklaşa olarak Türkiye'deki depremzedeler yararına Zülfü Livaneli, Mikis Teodorakis ve Marie Fasantouri tarafından verilecek bir konser organize edildi. Konserlerin ilki 7 Eylül'de Atina'da, ikincisinin de 8 Eylül'de İstanbul'da yapılması kararlaştırılmıştı.

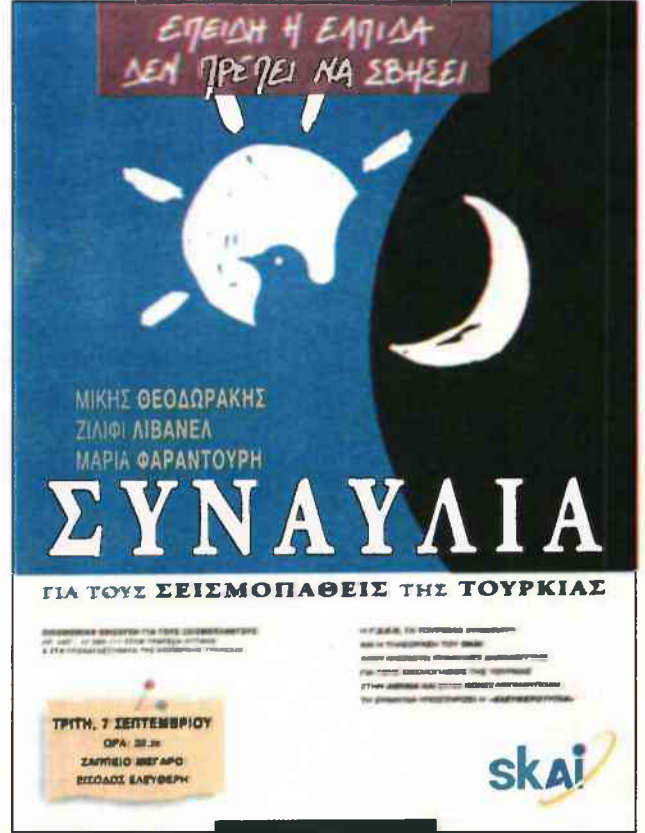

HAK-İŞ Konfederasyonu Genel Başkanı Salim Uslu, Dış İlişkiler Uzmanı Numan Özcan ve diğer konfederasyon genel başkanları, konseri izlemek ve GSEE (Yunanistan Genel İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ile Türkiye'deki depremzedeler yararına yapılacak faaliyetler üzerine görüş alışverişinde bulunmak üzere Atina'ya gittiler.

5 Konfederasyon arasında yapılan toplantıdan sonra bir basın toplantısı yapılarak depremzedelere yapılacak yardım konusunda alınan kararlar kamuoyuna duyuruldu. Bu arada Yunan SKAİ Televizyonunun haberlerine canlı bağlantıyla katılan Genel Başkan Salim Uslu, ortak faaliyetler hakkında bilgi verdi.

Ancak 7 Eylül günü, Türk heyetinin Atina'da bulunduğu sırada, konserden birkaç saat önce Atina'da 5.9 şiddetinde bir deprem meydana geldi. Halkta büyük bir şok yaratan ve 150'den fazla insanın ölümüne yol açan bu deprem üzerine konser ileri bir tarihe ertelendi.

Deprem üzerine Genel Başkan Salim Uslu, GSEE Konfederasyonu Genel Başkanı Polizogopoulos ve Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisine bir mesaj göndererek, depremten duyduğu üzüntüyü ve geçmiş olsun dileklerini ilet-ti.

Geliri Türk ve Yunan depremzedelere bağışlanmak üzere HAK-İŞ, TÜRK-İŞ, DİSK, KESK ve Yunanistan Genel İşçi Sendikaları Konfederasyonu GSEE tarafından ortaklaşa yeniden düzenlenen konser 12 Ekim 1999'da İstanbul'da, 13 Ekim 1999'da da Atina'da gerçekleştirildi.

İstanbul'daki konser "Dostluk Konseri" adı altında Harbiye Açık Hava Tiyatrosu'nda muhteşem bir atmosferde yapıldı. KONSERE, Genel Başkan Salim Uslu ve Genel Eğitim Sekreteri Yusuf Engin'in yanı sıra, diğer Konfederasyonların Genel Başkanları, Türkiye ve Yunanistan'dan bakanlar, milletvekilleri, sanatçılar ve çok sayıda misafir ve vatandaş katıldı. Açık Hava Tiyatrosu'nu dolduran yak-

Türk-Yunan Konfederasyonları İşbirliği

laşık 5000 kişi, Zulfü Livaneli, Mikis Theodorakis ve Maria Farandouri'nin şarkılarıyla coşarken Türk-Yunan dostluğunun temelleri kuvvetlendirilmiş oluyordu.

İkinci konser, ertesi gün, 13 Ekim'de Atina'da, Yunanistan'ın en büyük kapalı spor salonunda yapıldı. Konsere Hak-İş adına Genel Eğitim Sekreteri Yusuf Engin ve Dış İlişkiler Uzmanı Numan Özcan katıldılar. 20.000 kişilik salon yarı yarıya dolmuş, sahne Türk ve Yunan bayraklarıyla süslenmişti. Konser öncesi bir konuşma yapan GSEE (Yunanistan Genel İşçi Sendikaları Konfederasyonu) Başkanı Hristos Polizogopoulos şunları söyledi:

“Büyük bir sevinç duygusu içinde, birlikte düzenledi-

ğimiz bu konsere katılmak için bugün burada bulunan Türk-İşçi Konfederasyonları Hak-İş, DİSK ve KESK'in seçkin temsilcileri arkadaşlarımıza yürekten hoş geldiniz diyoruz... Çalışanlarımız, tüm Yunan toplumu ile birlikte, ilk andan itibaren deprem felaketinin açtığı derin yaraların sarılması çabasında, Türk halkına desteğini ifade etmek için büyük bir duyarlılık ve dayanışma duygusu içinde harekete geçti. GSEE olarak biz de bu çabaya katılara, Türk sendika kuruluşları ile elele, deprem felaketinden zarar görenler yararına maddi ve manevi bir destekleme kampanyasına öncü olduk ve bu yolda belirli insiyatifler aldık. Başış kampanyamız tamamlanmak üzere. Başarılı olduğunu görmekteyiz... Yunan Sendika hareketi olarak Türk arkadaşlarımızla her düzeyde, eskilere dayanan içten dostluk ve iş-

birliği ilişkileri geliştirdiğimizi özellikle vurgulamak isterim. Bizler savaşların en ağır pahasını ödeyenlerin daima çalışanlar, halklar olduğunu çok iyi bilmemiz açısından bu kardeşliğimizi korumaya ve sürdürmeye kararlıyız. Her düzeyde barış, dostluk, işbirliği ilişkilerinin gelişmesinden, bölgeye huzurun gelmesinden en büyükyarın görecektelerinde çalışanların olacağını biliyoruz. Dün İstanbul'da bugün ise Atina'da, Yunan ve Türk halklar büyük bestecimiz Mikis Theodorakis'in müziği, Zulfü Livaneli'nin eserleri, Maria Farandouri'nin sesi ile bir köprü kurup, yüreklerinin açık hattı içinden doğrudan iletişim kurabilmeyin mümkün olduğunu kanıtladılar... Sizleri birçok acı deneyden geçmiş bulunan bu topraklarımızda yanmaya başlamış bulunan ümit ve dostluk alevini hep birlikte canlı tutmaya çağırıyorum”

İstanbul'daki konserin geliri Türkiye'deki depremzedeler için ayrılırken, Atina'daki konserin geliri ise Yunanistan'daki depremzedeler için kullanılacak. Ayrıca, GSEE'nin başlattığı yardımlı kampanyası tamamlanınca, oradan elde edilen gelir de Türkiye'deki depremzedelere gönderilecek.

HAK-İŞ'ten Atina Büyükelçisi'ne Ziyaret

Türkiye'deki depremzedelere yardım konseri için Atina'da bulunan HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu ve Türk heyeti, Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Ali Tuygan'ı makamında ziyaret ederek, bir süre görüştü.

Depremden sonra yumuşayan Türk-Yunan ilişkileri üzerine bilgi alan ve Türk-Yunan Konfederasyonlarının ortak girişimleri üzerine bilgi veren Genel Başkan Salim Uslu ve bareberindeki heyet, bu gelişmelerin Türkiye-AB ilişkileri üzerindeki muhtemel etkileri üzerine Büyükelçi Ali Tuygan ile görüş alışverişinde bulundu.

20 Eylül 1999

IUF VE ECF-IUF GENEL SEKRETERLERİ İSTANBUL'DA

IUF (Uluslararası Gıda Birliği) Genel Sekreteri Ron Oswald ve ECF-IUF (Avrupa Gıda İşçileri Sendikaları Federasyonu) Genel Sekreteri Harold Wiedenhofer, Türkiye'deki gıda sendikalarıyla görüşmek üzere 20 Eylül 1999 günü İstanbul'a geldiler.

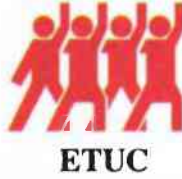
İki Genel Sekreterle akşam yemeğinde bir araya gelen Genel Başkan Salim Uslu ve Öz Gıda-İş Sendikası Genel Sekreteri Agah Kafkas geniş bir yelpazede yer alan bir çok konu hakkında görüş alışverişinde bulundu. Görüşmede Öz Gıda-İş Sendikası ve faaliyetleri hakkında bilgi alan IUF ve ECF-IUF Genel Sekreterleri, özellikle demokratik ve barışçıl endüstriyel ilişkilerde Öz Gıda-İş Sendikası'nın örnek bir tutum sergilediğini vurguladılar. Uluslararası platformda da Öz Gıda-İş ile işbirliği ve dayanışma içinde olmak istediklerini

belirten IUF Genel Sekreteri Ron Oswald, bu amaçla ilk İcra Kurulu toplantılarında Öz Gıda-İş Sendikasını, IUF (Uluslararası Gıda Birliği) üyeliğine alarak bu işbirliğini kurumsal düzeyde daha da ileri götürmekten mutluluk duyacaklarını belirtti. Genel Başkan Salim Uslu da sermayenin küreselleşmesi karşısında uluslararası

dayanışmanın önemini vurgulayarak, buna kayıtsız kalmanın mümkün olmadığını ve bu nedenle Öz Gıda-İş Sendikası'nın uluslararası alanda gereken yerini aldığını belirtti.

IUF ve ECF-IUF Genel Sekreterleri, Öz Gıda-İş Sendikası'nın kongresinin başarılı geçmesi dilekleriyle Türkiye'den ayrıldılar.

29 Eylül - 1 Ekim 1999

ETUC 1999 EĞİTİM KONSEYİ TOPLANDI

ETUC (Avrupa Sendikalar Konfederasyonu)'nun 10. Eğitim Konseyi, Belçika'nın Blankenberge kentinde 29 Eylül - 1 Ekim tarihleri arasında toplandı... 24 ülkeden 100'e yakın eğitimcinin katıldığı konseye Türkiye ve Hak-İş'i temsilen Dış İlişkiler uzmanı Numan Özcan katıldı.

Konseyde ilk olarak ETUCO (Avrupa Sendikalar Koleji) ve AFETT (Avrupa Yeni Teknolojilerin Etkisi Üzerine İşçilerin Eğitimi Derneği)'nin 1998 Faaliyet Raporları görüldü. Ardından, 2000 yılında uygulanacak kurslar üzerinde çalışma

grupları oluşturularak, kurs konuları üzerine çalışmalar yapıldı. Çalışma gruplarında ETUC'un bu seneki 9. kongresinde kabul ettiği önceliklerin, özellikle de AB genişlemesi, Parasal Birlik, Toplu Pazarlık ve Avrupa İş Konseyleri konularının kurslarda ağırlıklı olarak işlenmesi benimsendi.

Ayrıca, bu sene sona eren 1996-1999 Stratejik Gelişme Planı'nın yerine 2000-2003 yıllarını kapsayacak yeni bir Stratejik Gelişme Planı hazırlandı. Planın hazırlanması sırasında söz alan Numan Özcan, ETUC tarafından AB'ye aday ülke olarak kabu-

ledilen ve muhtemelen Helsinki Zirvesi'nde adaylığının resmîyet kazanacağı Türkiye'nin ETUCO ve AFETT'in kursların öncelikli olarak yararlanmasını istedi. ETUCO ve AFETT'in kursları genelde AB üyesi ülkelere hazırlanmakta, Türkiye, bu her iki grubunda da dışında kaldığı için kurslardan yeterince faydalanamamaktaydı. Bu hatırlatma üzerine Eğitim Konseyi, Türk sendikacıların da kurslardan aktif şekilde yararlanması için gerekli çalışmalarının yapılmasını kabul etti.

TANRIVERDİ , OATUU GENEL KURULU'NA KATILDI

Hak-İş Genel Başkan Yardımcısı ve Hizmet-İş Sendikası Genel Başkanı Hüseyin Tanrıverdi, Konfederasyonumuz Genel Başkan Danışmanı Osman Yıldız ile birlikte Afrika İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun Genel Kurulu'na katıldı. Güney Afrika'nın başkenti Johannesburg'da yapılan genel kurulda bir konuşma yapan Tanrıverdi, globalleşmenin getirdiği yeni durumlarla ilgili değerlendirmelerde bulundu.

Tanrıverdi, ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve temaslara daha sık yapılmasının gereğine işaret ederken, sendikaların daha etkin ve güçlü bir rol oynamasının önemine işaret etti. Tanrıverdi ko-

nuşmasında özetle şunları söyledi; "Dünya artık tartışmasız bir globalleşme sürecini yaşamaktadır. Anlıyoruz ki, globalleşme teneffüs ettiğimiz hava kadar gerçektir. Ancak globalleşme süreci, kesin bir tanım, takvim ve programdan kaynaklı olarak değil tanımlanarak ve şekillenerek devam etmektedir. Diğer taraftan globalleşme sürecinin kendisi de bu sürecin öğreticisi durumundadır. Bu nedenlerle sendikaların bu süreçteki rolü, fonksiyonları, uluslararası düzeyde gösterecekleri dayanışma ve işbirliği büyük önem arz etmektedir. Çünkü bu sayede sendikaların süreç üzerinde daha etkin ve belirleyici

olma imkanları artacaktır.

17 Ağustos 1999 tarihinde yaşadığımız büyük deprem sonrasında AO-TUU da dahil, bütün dünya sendikalar hareketi de büyük dayanışma içerisine girmiştir. Bizlere yardımda bulunan tüm ülke ve konfederasyonlara ülkem adına teşekkür ediyorum.

Konfederasyonumuz Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Tanrıverdi, Güney Afrika'daki temaslara sırasında G. Afrika Cumhurbaşkanı Nelson Mandela ile de görüşti. Tanrıverdi ve Yıldız, 1 Ekim 1999 tarihinde yurda döndüler.

FP'den "Emek Platformu"na Destek

15 sivil örgüt tarafından oluşturulan Emek Platformu'na FP'den tam destek geldi. FP Genel Başkanı Recai Kutan ve bir grup partili Emek Platformu'nun üyesi olan Konfederasyonumuz Genel Merkezi'ne gelerek, Genel Başkan Salim Uslu ve Yönetim Kurulu üyelerimizle Sosyal Güvenlik Yasa Tasarısı konusunda bir süre görüştüler.

FP Genel Başkanı Recai Kutan, ziyarette yaptığı konuşmada, Emek Platformu'nun haklı ve soylu bir mücadele içerisinde bulunduğunu, ana muhalefet partisi olarak da bu mücadelede sendikaların, sivil toplum kuruluşlarının yanında bulunduklarını söyledi. FP Genel Başkanı Recai Kutan, Sosyal Güvenlik Tasarısının "aceleyle getirildiğini" ifade ederek şöyle konuştu: "Bu yasa tasarısı hazırlanmadan önce ilgili kesimlerin temsilcileri ile görüş alış-verişi yapılmalıydı. Ondan sonra Parlamentodan geçirilmeye çalışılmalıydı. Parlamentodan bu yasanın, asgari zarar gösterecek şekilde çıkması için biz gerekli mücadeleyi vereceğiz". Kutan, Türkiye'de meselelerin devasa boyutlara ulaştığını ifade ederek, sorunların iktidarın, muhalefetin ve sivil toplum kuruluşlarının diyalogu ile çözülebileceğini söyledi.

Ziyarette, Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu ise Sosyal Güvenlik Yasa Tasarısı konusunda, bugün Meclis çalışmalarını ve hükümetin tavrını yakından izleyecekleri-

ni belirterek, "Politik manevra olmadığı konusunda içtenlik görürsek hükümete barış ve uzlaşma elimizi uzatmaya devam edeceğiz. Politik manevra ile günü kurtarma adına yapılmışsa, o zaman aldığımız karar yine bugün uygulamaya konulacaktır" dedi. Uslu, parlamentonun, kayıtsız şartsız egemenliği elinde bulunduranların, yani sokaktakilerin sesine kulak vermek durumunda olduğunu belirtti.

Sorunun sosyal güvenlikle sınırlı olmadığını kaydeden Uslu, ciddi bir demokrasi sorununun da bulunduğunu savundu. Uslu, Emek Platformu'nun, Türkiye'nin, "demokratik bir toplum ve Anayasa ile sivil bir yönetim" ihtiyacından hareketle, bu birlikteliğini sürdürmek zorunda olduğunu söyledi. Emek Platformu içerisinde bazı görüş ayrılıklarının yaşandığını, bunu da doğal karşıladıklarını ifade eden Uslu, bu farklılıkların, kendilerinin enerji kaynağı, sağlıklı işleyişin gerekçesi olduğunu belirtti.

Konfederasyonumuz Genel Başkanı Salim Uslu'yu ziyaret eden heyet, FP Genel Başkanı Recai Kutan başkanlığında FP Genel Sekreteri Turhan Alçelik, Grup Başkan Vekili Abdüllatif Şener, Genel Başkan Yardımcısı Lütfü Esengün'den oluşmuştur.

HAK-İŞ : Gün Yardımlaşma Günü

Hak-İş Yönetim Kurulu, Türkiye'nin, deprem felaketinden zarar görmüş her bireye sosyal devlet anlayışı ile elini uzatması gerektiğini bildirdi.

Hak-İş Yönetim Kurulu, deprem felaketiyle ilgili olarak yaptığı yazılı açıklamada, devletin, bütün imkanlarını seferber ederek afet bölgelerine acil ve yeterli yardımı götürmesinin beklediği ifade edildi. Açıklamayı, şöyle denildi:

"Zaman zaman benzeri felaketleri yaşıyan Türkiye, bu felaketlerden aldığı dersleri de gözönünde bulundurarak sosyal devlet anlayışla zarar görmüş her bireye yardım elini uzatmalıdır.

Hak-İş olarak depremde hayatını kaybedenlere Allah'tan rahmet, ailelerine, yakınlarına ve tüm ülkemize başsağlığı diliyor, yaralıları geçmiş olsun dileklerini iletiyor ve yaraların bir an önce sarılmasını temenni ediyoruz.

Öz Çelik-İş, Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nda Mutlu Sonda

Öz Çelik-İş Sendikası'nın Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu'ndaki yetki ve hukuk mücadelesi mutlu sonla tamamlandı. Yargıtay Nöbetçi Hukuk Dairesi, Makina Kimya Endüstrisi Kurumunda tek yetkili sendikanın Konfederasyonumuza bağlı Öz Çelik-İş Sendikası'nın olduğunu açıkladı.

Öz Çelik-İş Sendikası Genel Başkanı Recai Başkan, sendika Genel Sekreteri Mustafa Atlı, Genel Mali Sekreteri H. Feridun Tankut, Genel Teşkilatlandırma Sekreteri M. Kemal Can ve Genel Eğitim Sekreteri Mustafa Toruntay ile birlikte Kırıkkale'ye giterek MKE İşçileri ile yaptığı toplantıda mutlu haberi paylaştı.

Öz Çelik-İş Sendikası Genel Başkanı Recai Başkan, toplantıda yaptığı konuşmada, MKE işçisi ile kucaklaşmanın mutluluğunu yaşadıklarını belirterek, *"Bir yandan böyle bir mutluluk yaşarken,, diğer yandan deprem felaketi nedeniyle üzgünüz"* dedi. MKE'de yetkili olduklarına dair müjdeli haberi vermeye geldiklerini bildiren Başkan, uzun süredir verdikleri

hukuk mücadelesini kazanmalarından dolayı üyelerinin memnun olduğunu söyledi. Başkan toplantıda, *"İşçilere rağmen her türlü hareketi yapanlara, toplu sözleşme imzalayanlara rağbet etmeyin, aldığımız yetki ile MKE'de sizin adınıza Toplu Sözleşmeleri artık biz yapacağız"* şeklinde konuştu.

Yapılacak toplu sözleşmede ücret farklarının biran önce ödenmesi için çalışacaklarını belirten Öz Çelik-İş Sendikası Genel Başkanı Recai Başkan, işçisiyle, işvereniyle bütünleşmiş bir sendikal yapıyı el birliği ile gerçekleştireceklerini söyledi. Başkan, MKEK'deki yetki mücadelelerini ise şöyle anlattı: *"Türk-Metal Sendika-*

ası'nın Öz Çelik-İş Sendikası'na bağlı işçileri sahte üye fişleri kullanarak, keni üyesiymiş gibi gösterdi. Ancak Yargıtay doğruyu gördü, yetkiyi Sendikamıza verdi. MKEK'de yetkisini alması üzerine harekete geçen Öz Çelik Sendikamız 30 Ağustos 1999 tarihinde işçilerin seçtikleri komiteler aracılığı ile taslak çalışmasına

başladı. Genel Merkez Yönetim Kurulu ve komitelerce hazırlanan taslak 3 Eylül 1999 tarihinde TİS yetkililerine teslim edildi. Üyelerimizin mağdur edilmemesi ve toplu iş sözleşmesinin biran önce imzalanması için işveren ile masaya oturuldu. Üyelerimizin de evet dediği sözleşme imzalandı."

Öz Gıda-İş Başkanlar Kurulu Kızılcahamam'da Toplandı

Genel Başkan Salim Uslu başkanlığında Kızılcahamam'da toplanan Öz Gıda-İş Başkanlar Kurulu Marmara Depreminde hayatını kaybeden, evleri yıkılan, yaralanıp, ihtiyaç sahibi durumuna düşen üyelerin durumu ve sendikanın 9. Olağan Genel Kurulu öncesi yapılan çalışmalarını görüştü.

Genel Başkan Salim Uslu, Başkanlar Kurulu'nda, deprem bölgesindeki izlenimleri hakkında yaptığı değerlendirme toplantısında, depremlilerde şokun ilk günlerinde devleti yanlarında görememenin burukluğunu yaşadıklarını söyledi. Uslu, konuşmasında özetle şunları söyledi; *"Sözkonusu deprem felaketine 57. Hükümet ve devletimiz ancak iki gün sonra ulaşabilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. Maddesinde belirtilen sosyal devletin gerekleri layıkıyla yerine getirilememiştir. Bayındırlık Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Sivil Savunma Genel Müdürlüğü ve Kızılay gibi kamu veya*

kamu hizmeti veren kurum ve kuruluşlar, bu tür felaketlere hazırlıklı bulundurulmamıştır. Gereği gibi hızlı ve etkin bir şekilde koordine edilememiştir. Başbakanlık bünyesinde oluşturulan 'Kriz Masası' krizi çözmek yerine bizzat kendisi kriz kaynağı olmuştur."

Genel Başkan Uslu, Depremin hemen ertesinde Öz Gıda-İş Sendikası yönetiminin olay yerine ulaştığı belirtirken, İstanbul ve Marmara Bölge temsilcilikleriyle Bursa Şube yönetiminin olay yerinde üyelerimizin çalıştığı işyerlerinde inceleme

ve tespit çalışmalarını gerçekleştirdikleri belirtti.

Deprem bölgesinde hayatını kaybeden 5 üyemizin yanı sıra, 700'ün üzerinde üyemizin evlerinin yıkıldığı ve araçlarının hasar gördüğünü belirtildi.

Başkanlar Kurulu'nun ikinci gündem

maddesi, Sendikamızın 9. Olağan Genel Kurulu çalışmalarıydı. Genel Başkanımız Uslu, Genel Kurul'un Ankara'daki Dedeman Otel'de yapılacağını belirtirken, konaklama ve genel kurul çalışmalarının aynı mekanda olmasının faydalı olacağına dikkat çekti.

Öz Çelik-İş, Eti Holding ile TİS İmzaladı

Öz Çelik-İş Sendikası, örgütlü bulunduğu Eti Holding A.Ş.'ye bağlı Seydişehir Eti Alüminyum ve Antalya Ferrokrom işletmelerinde çalışan 2 bin 850 işçiyi ilgilendiren toplu iş sözleşmesi, 27 Ağustos 1999 tarihinde Sendika Genel Merkezi'nde düzenlenen bir törenle imzalandı.

Seydişehir Eti Alüminyum ve Antalya Ferrokrom işletmelerindeki törene, Öz Çelik-İş Genel Başkanı Recai Başkan, Genel Sekreteri Mustafa Atlı, Genel Mali Sekreteri H. Feridun Tankut, Genel Teşkilatlandırma Sekreteri M. Kemal Can ve Genel Eğitim Sekreteri Mustafa Toruntay ile birlikte Sendikanın Seydişehir Şube Yöneticileri, Kamu-İş ve Eti Holding yöneticileri katıldı. Recai Başkan törende yaptığı konuşmada, hukuk mücadelesi nedeniyle geciken sözleşmenin imzalanmasının işçiler tarafından se-

vinçle karşılandığını belirterek, Toplu İş Sözleşmesinin, Mahkeme ve Yargıtay'ın yetkiyi tekrar Öz Çelik-İş Sendikasına vermesi üzerine başlatılan görüşmeler neticesinde işçinin bizzat katılımı sağlanarak

tarihinde Seydişehir Eti Alüminyum ve 28 Ağustos 1999 tarihinde Antalya Ferrokrom işyerlerine giderek TİS hakkında işçilere bilgi verdiklerini açıkladı.

01.01.1999-31.12.2000 tarihleri arasında geçerli olacak toplu iş sözleşmesi ile işçilerin ücretlerine birinci altı ay yüzde 30 artı 15 milyon lira ikinci altı ay için de yüzde 31.7 oranında zam yapıldı. 100 ila 140 milyon lira arasında değişen ücretler, toplu iş sözleşmesinin imzalanmasından sonra 220 ila 280 milyon liraya yükseldi. Ayrıca Öz Çelik-İş Sendikası üyesi mağdur işçilere ulaştırılmak üzere Seydişehir ve Antalya işçisi 10'ar milyon lira yardımda bulundular. Daha sonra, Genel Başkan Recai Başkan 13 Eylül 1999 tarihinde Seydişehir'de işçilerle bir toplantı düzenledi.

ve kararı alınarak imzalandığını söyledi. Başkan, öte yandan Sendika Genel Sekreteri Mustafa Atlı ve Genel Eğitim Sekreteri Mustafa Toruntay'ın 27 Ağustos 1999

RECAİ BAŞKAN; "Depremde Organizasyon Yetersiz"

Öz Çelik-İş Sendikası yöneticileri, 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminde zarar gören depremzedeleri ziyaret ederek, geçmiş olsun ve başsağlığı dileklerinde bulundular.

Hak-İş Genel Sekreteri ve Öz Çelik-İş Sendikası Genel Başkanı Recai Başkan, deprem bölgesinde organizasyon eksikliğinin devam ettiğini belirterek, "Burada depremzedeler zamanla yarışıyor. Onlara en iyi şekilde sağlık hizmeti ile gelen yardımların ulaştırılması hayati önem arz etmektedir," dedi.

Hak-İş Genel Sekreteri ve Öz Çelik-İş Sendikası Genel Başkanı Recai Başkan, Genel Yönetim Kurulu Üyeleri ve Şube Başkanlarıyla deprem bölgesine giderek, bölgede Öz Çelik-İş Sendikası'nın örgütlü bulunduğu işyerlerini ve bölgeyi ziyaret ederek, Sendika'nın Sakarya ve Kocaeli'ndeki örgütlü olduğu işyerlerinde çalı-

şan üyelerine geçmiş olsun dileklerinde bulundu.

Deprem Bölgesinde çelik işçisinin yaptığı nakdi yardımların yanında, Öz Çelik-İş gezici sağlık aracının Sakarya Kriz Masası'nın emrinde verdiği sağlık hizmetinin takdirle karşılandığını ifade eden Recai Başkan, "Gezici sağlık aracı, bilhassa röntgen ihtiyacını karşılaması açısından sağlık ekibi ve vatandaşlarca takdirle karşılanmıştır. Öz Çelik-İş Sendikası olarak biz elimizden geleni yapmaktayız. Her kurum, kuruluş ve vatandaş da bu felaket karşısında üzerine düşen görevi eksiksiz yerine getirmelidir," şeklinde konuştu.

USLU: "Kamu Vicdanı Rahatladı"

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in toplumun ihtiyaçlarını ve Türkiye'nin gerçeklerini dikkate alarak, Af Yasası'nı veto etmesinin kamu vicdanını rahatlattığını söyledi.

"Af Yasası'nın veto edilmesi, halka rağmen politika yapılamayacağını, kanunlar hazırlanırken toplumun ihtiyaç, beklenti ve tepkilerinin mutlaka dikkate alınması gerektiğini açıkça göstermekteydi" diyen Uslu, şöyle konuştu: "Parlamento'nun, kanun yaparken ülkenin gerçeklerini dikkate

alması, demokratik açılımları sağlayacak adımları atması, toplumu karmaşa değil, motive etmeye yönelik parametreleri gözetmesi gerekir. Parlamento, bu toplumu kuşatan, toplumu geleceğe ve doğruya yönlendiren, umut ve ufuk veren bir Af Yasası hazırlamalıdır."

12 Eylül 1999

USLU'dan

Çalışma Bakanlığı'na Geçmiş Olsun Mesajı

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Çalışma Bakanlığı İstanbul Şube Müdürlüğü'ne 6 Ağustos ve 11 Eylül tarihlerinde yapılan bombalı saldırıyla ilgili olarak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Yaşar Okuyan ile İstanbul Çalışma Bölge Müdürü Ali Rıza Erol'a birer geçmiş olsun mesajı gönderdi. Sözkonusu eylemlerin kaos yaratmaya yönelik olduğunu dile getiren Salim Uslu mesajında şunları belirtti: "Sözkonusu eylemlerin, ülkemizde kaos yaratmak ve sağduyulu tartışma zeminlerinin oluşarak özgür düşüncenin daha yüksek sesle dile getirilmesini engellemekten başka bir amaca yönelik olmadığı düşüncesindeyim.

12 Eylül 1999

USLU: "12 Eylül'ün 19. Yıldönümünde Türkiye Artık Gerçeklerle Yüzleşmeli"

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, 12 Eylül Darbesi'nin Yıldönümü dolayısıyla bir açıklama yaparak, Türkiye'nin yeni bir yüzyıla demokratikleşmedeki atılımları sağlayamadan, Anayasası'ndaki antidemokratik unsurları kaldırmadan girmesinin ülkemiz için bir ayıp olacağını söyledi.

Artık toplumun bütün kesimlerinin, mevcut Anayasa'nın aksaklıklarını ve daha demokratik, eşitlikçi, özgürlükçü, çağdaş hukuk devletine yaraşır bir Anayasa özelemlerini yüksek sesle dile getirmeleri gerektiğini ifade eden Uslu, "bu seslere kulak verilmeli, sağduyulu ve sorumlu hareket ederek Türkiye'nin önü açılmalıdır", dedi.

Genel Başkan Salim Uslu, yaptığı yazılı açıklamada, 12 Eylül Anayasası'nın toplumu cendereye aldığını ve Cumhuriyet coşkumunu gölgelediğini kaydetti ve 12 Eylül darbesi 19 yılı geride bırakırken hala darbenin korkusunu ve gölgesini taşıyan bir anayasa sorunumuz olduğunu söyledi. Türkiye'nin çoğulcu bir demokrasiye, kültürel çeşitliliğe, kişisel hak ve özgürlüklere sahip çıkan bir Anayasa'ya ihtiyacı olduğunu belirten Uslu, "Türkiye, demokratik gelişme sürecini tamamlamış, ilkeli geleneklerini oluşturabilmiş, istikrar ve siyasi ahlakın kriterleri üzerinde konsensüsler sağlamış, demokratik, laik, sosyal, hukuk devletini işletebilen bir ülke olmalıdır", dedi.

Saldırıların, çalışanların sorunlarının çözümüne yönelik bir kurumu hedef almış olması ise kaygılarımızı daha da artırmaktadır. Toplumumuzu ve kurumlarımızı sindirmeye yönelik bu tür saldırıların bir an önce son bulması, ülkemizde yaşanan tedirginlik havasının yokolmasını ve eş zamanlı olarak demokratikleşme yönünde daha cesur adımların atılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda saldırılar ülkemizde İdemokarsının, evrensel insan haklarının, özgürlüklerin yerleşmesine yönelik ciddi tehditlerdir.

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, açıklamasına sözkonusu saldırıları nefretle kınadığını rumluların biran önce bulunması temennisiyle bulunarak son verdi.

USLU Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi'nde

Türkiye-Avrupa Birliği Karma İstişare Komitesi'nin 8. Toplantısı 17 Eylül 1999 tarihinde Trabzon'da yapıldı. Göç konusunun tartışıldığı Komite Toplantısı'nda Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Türkiye tarafı adına ve Komite'nin işçi üyesi olarak Avrupa'ya Türk Göçü konulu bir rapor hazırladı.

Trabzon Zorlu Grand Otel'de başlayan ve iki gün süren 8. Toplantı'ya Türkiye ve Avrupa ülkelerinden çok sayıda işçi, işveren ve meslek örgütlerinden temsilci katıldı. İki Oturum halinde yapılan toplantıda,

önce Komite'nin Avrupa kanadı işçi üyesi Giacomina Cassina Avrupa kanadı adına, Türk kanadı işçi üyesi Salim Uslu ise Türk kanadı adına "Göç" konulu raporlarını sundular.

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu'nun Göçün Kısa Tarihi, Göçün Nedenleri, Türk Göçünün Sonuçları, İstenmeyen Göçün Düzenlenmesi, Sert İdari ve Vize Yönetmeliklerinin Göç Üzerindeki Sonuçları, Avrupa Birliği'nin Göç Perspektifleri ve Göç Politikasının Oluşturulması İçin Öne-

riler gibi alt başlıkların bulunduğu "Avrupa'ya Türk Göçü" başlıklı raporunda, ağırlıklı olarak Avrupa Birliği ülkelerinin Türk vatandaşlarına uyguladıkları vizenin kaldırılması gerekçeleri sıralandı ve vize uygulamasına son verilmesi istendi. Bu durum, Komite'nin ortak kararı olarak da ortak raporda açıkça yer aldı.

Komite'nin 8. Toplantısı'nda ayrıca kadının konusu da işlenecek ve bu konudaki raporlar komiteye sunularak ortak bir karar metni oluşturuldu.

20-21 Eylül 1999

Öz İplik-İş Sendikası Başkanlar Kurulu Toplandı

Öz İplik-İş Sendikası Başkanlar Kurulu Sendika Genel Başkanı Yusuf Engin başkanlığında Yalova'da toplandı. Başkanlar Kurulu, Yalova'da yaptığı toplantı ve incelemelerde 17 Ağustos'ta meydana gelen ve 15 binin üzerinde insanımızın hayatının kaybetmesine, 20 binin üzerinde insanımızın da yaralanmasına neden olan Marmara Depreminin sonuçlarını yerinde görmek, depremde ölen ve yaralanan Sendika üyeleri ve diğer yapılması gerekenler konusunda yerinde incelemelerde bulunmuş-

tur. Başkanlar Kurulu, ayrıca ülkemizin içerisinde bulunduğu son sosyal, siyasal ve ekonomik şartları, çalışma hayatının genel ve bölgesel sorunlarını değerlendirmiş, ayrıca 2-3 Ekim 1999 tarihlerinde yapılacak olan Öz İplik-İş Sendikası'nın 8. Genel Kurul'u ile ilgili hazırlıkları, yapılan çalışmaları değerlendirmiş ve sonuçlar halinde şu tespitleri yapmıştır: Yalova ve çevresinde Sendika tarafından yapılan incelemelerde meydana gelen depremin gerek insan ve gerekse mekan ve çevre ola-

rak büyük tahribatları anlatılamaz boyutlardadır. Bu depremin öncelikle fay hattı üzerinde olan yerleşimlerde meydana getirdiği büyük yıkım, yapılan binaların sağlam olmaması ve deprem şartları gözönüne tesbit edilebilen üyelerden 5 kişi hayatını kaybetmiştir. 8 üye ise birinci derecede yakınlarını kaybetmiş ve yüzlerce üyenin evleri hasarlı ve oturulamayacak durumdadır.

21 Eylül 1999

Hizmet-İş'ten Depremzedelere Yardım

Hizmet-İş Genel Başkanı Hüseyin Tanrıverdi, Kayseri Büyükşehir, Melikgazi, Kocasinan ve KASKİ Genel Müdürlüğü'nde çalışan Sendika Üyelerinin aralarında topladıkları 21 milyar 430 milyon TL'lik çeki Marmara bölgesinde depremde zarar gören belediye işçilerine verilmek üzere Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı ve Kayseri Mahallesi Kurma Komitesi Baş-

kanı Mehmet Özhasseki'ye takdim etti. Hizmet-İş Sendikası Yönetim Kurulu üyelerinin de bulunduğu ziyarette konuşan Genel Başkan Hüseyin Tanrıverdi, hükümetin yardım etmek isteyen sivil toplum örgütlerine destek yerine köstek olmasını eleştirerek, " Sayın Başbakan depremden 5 saat sonra haberdar olmuştur. Devlet sivil kuruluşların getirdiği malzemelere,

topladığı paralara el koymakla, demokratik ve sosyal devlet anlayışına muhalif hareket etmektedir" diye konuştu. Tanrıverdi, her şeye rağmen yapılan güzel çalışmaların da var olduğunu kaydetti

Aylarca süren haklı mücadeleden mutlu son...

USLU: "Hükümet 100 Günde Bitti"

22 Eylül 1999

CHP Genel Başkanı Altan Öymen ve bir grup partili Hak-İş'e gelerek, Genel Başkan Salim Uslu ve Yönetim Kurulu Üyelerini Konfederasyon Genel Merkezi'nde ziyaret etti. CHP Genel Başkanı Altan Öymen ziyarette yaptığı konuşmada, hükümetin politikalarının işçi haklarını tahrip edecek biçimde geliştiğini kaydetti. CHP Başkanı Öymen, Hükümetin başarılı olmasını istediğini belirterek, Parti olarak gece gündüz hükümeti sallamak gibi bir kaygılarının olmadığını ifade etti ve şunları söyledi: "Hükümeti sallama mera-

kı bazen aksi sonuçlar doğurabilir. Hükümeti sallarken kendin düşebilirsin." Öymen, partideki yeniden yapılanma çalışmalarının da sonuna yaklaştıklarını vurguladı. Ziyaretinde Sosyal Güvenlik Yasası'nın alelacele çıkarılmasını da eleştiren Öymen, "depremin siyasi amaçla istismar edilmesi" olarak adlandırarak, hükümetin bir eliyle çalışanlardan daha çok aldığını diğer eliyle ise patronların vergi yükünü yüzde 40'tan yüzde 20'lere indirdiğini söyledi.

Genel Başkanımız Salim Uslu ise gö-

rüşmede, 18 Nisan seçimlerinin üzerinden birkaç ay geçmesine karşın, hükümetin kamuoyu desteğini yitirdiğini belirterek, parlamentodan çıkarılan yasaların hiçbirinin toplumun beklentilerine denk düşmediğini söyledi. Hükümetin halkın tepkisini anlayamadığını dile getiren Uslu, hükümetin sorun çözmek yerine, günü kurtarma anlayışıyla hareket ettiğini söyledi. Depremi üzerinden 38 gün geçmesine karşın hala yaraların sarılamadığına dikkat çeken Uslu, devleti temsil edenlerin devleti küçük düşürdüğünü açıkladı.

Kutan'dan Uslu'ya Kutlama Ziyareti

FP Lideri Recai Kutan ayrıca, 30 Eylül 1999 tarihinde, Genel Başkanımız Salim Uslu'ya Öz Gıda-İş Sendikası Genel Başkanlığına yeniden seçilmesi nedeniyle kutlama ziyaretinde bulundu. Kutan'la birlikte ziyarette FP Genel Başkan Yardımcılarından Veysel Candan, Lütfi Esengül ve Ertan Yülek ile birlikte Trabzon Milletvekili Şeref Malkoç da yer aldılar. Konfederasyonumuz Genel Eğitim Sekreteri Yusu Engin, Öz Gıda-İş Sendikası Genel Sekreteri Agah Kafkas ve Genel Mali Sekreteri Settar Aslan'ın yer aldığı ziyarette Kutan, Sosyal Güvenlik Yasası hakkında Anayasa Mahkemesine yapacakları başvurunun son şeklinin verildiğini söyledi.

Ziyarette basın mensuplarının bir sorusu üzerine Kutan, Türkiye'nin öncelikli olarak, insan haklarına, milletimizin yapısına uygun bir anayasa hazırlığı konusunda Hak-İş'in görüşlerini ve anayasa tekliflerini de almak istediklerini ifade etti.

Öz Gıda-İş Sendikası ve Konfederasyonumuz Genel Başkanı Uslu da ziyarette yaptığı konuşmada ülkeyi yakından ilgi-

lendiren ekonomik ve sosyal konularla ilgili olarak görüşlerini açıkladı. Uslu konuşmasında devletin halkın denetimine açılmasının en ivedi işlerden birisi olduğunu söyledi. Uslu konuşmasına şöyle devam etti; "Türkiye'nin içerde ve dışarıda

etkin ve saygın bir ülke olabilmesi için sivil toplum örgütlerinin gayretlerini artırarak devam etmektedir. Türk sendikal hareketi de bu noktada kendisini yeniden sorgulamalıdır. Sendikalar bürokrasinin bir pası olarak görülmemelidir" dedi.

USLU: "Refah ve Gelir Adil Bölüşülmeli"

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Kanal 7 Televizyonu'nda Arka Plan adlı haber programına katılarak, 3 Ekim Dünya Çalışma Günü ile ilgili görüşlerini açıkladı. Uslu, burada yaptığı konuşmada, 1980'lerin sonunda dünyada büyük bir gelişmenin yaşandığını belirterek, bu değişim, gelişme ve ilerlemeler karşısında minimum seviye kabul edilen insan hakları, sendika ve örgütlenme haklarına ilişkin temel göstergelerin adı olan İnsan Hakları Sözleşmesi, ILO Sözleşmeleri ve Avrupa Sosyal Şartı gibi hemen her ülkenin altına imza koyduğu belgelerdeki şartlar yerine getirilmemektedir, dedi. Dünyada 2,5 milyar çalışan insan olduğuna işaret eden Uslu,

buna rağmen aynı zamanda dünyadaki sendikalı sayısının 500 milyonu geçmediğini, dolayısıyla emek ile örgütlenme arasında açık bir çelişkinin olduğunu söyledi.

Dünyada çalışma hayatındaki gelişmelerin ilk ve en büyük kurbanının kadınlar ve çocuklar olduğuna dikkat çeken Uslu, Sömürünün birçok şekliyle devam ettiğini, birçok kişinin işinden çıkarılmasına devam ederek işsizliğin kronikleştirildiğini vurguladı.

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, programda yaptığı açıklamada, bugün sendikaların, böyle bir dünyada sendikal hareket bakımından gündemi takip ede-

bilmek ve gündemi belirleyebilmek, gelişmeleri takip edebilmek bakımından önemli bir görev ve role sahip olduğunu ifade etti.

Program'da ILO'nun 1944 yılında kabul ettiği Filadelfiya Bildirisi'nde yer alan "Fakirlik, görüldüğü her yerde refaha yönelmiş bir tehlikedir." gibi esaslara da değindi. Uslu, ayrıca Avrupa Birliği devlet başkanlarının, 97 yılında gerçekleştirdikleri İstihdam Zirvesi'nde sayıları 25 milyonu bulan işsizler için istihdam politikalarının üretildiğini ve uygulandığını belirterek, Türkiye'de bu konuda herhangi bir politikasının olmadığını kaydetti.

HAK-İŞ Bloklarında Tapu Dağıtım Sevinci

Konfederasyonumuza bağlı Öz Gıda-İş Sendikası tarafından kurulan Beyşap Yapı Kooperatifi'nin ürettiği 368 konutluk Hak-İş Bloklarındaki dairelerin tapuları, Pazar günü İstanbul'da düzenlenen görkemli bir törenle sahiplerine verildi. Törene İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Vekili Ümit Özerol, Pendik Belediye Başkanı Erol Kaya Genel Başkanımız Salim Uslu, ile birlikte Konfederasyonumuz Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Tanrıverdi ve konfederasyonumuza bağlı sendikaların Marmara ve İstanbul başkanları katıldılar.

17 Ağustos Marmara Depremi ile birlikte özellikle inşaat sektörünün ve kooperatifçiliğin sorgulandığı tapu dağıtım töreninde tapuları dağıtılan Hak-İş Blokları için İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesinde oluşturulan teknik ekibin, zemin gerilimi konusunda % 100 sağlam raporu verildi. En ucuz maliyetle, birinci sınıf malzeme ile ve rekor denilecek zamanda tamamlanan, 9 bloktan oluşan Hak-İş Konutları'nda 368 daire yer alıyor.

Konfederasyonumuz Genel Başkanı Salim Uslu, tapu dağıtım töreninde yaptığı konuşmada, 17 Ağustos Marmara depreminin ardından, devletin enkaz kaldırmadan, çadır dağıtımına, konut ihalelerindeki kayırmalardan sivil toplum örgütlerinin yardımlarında anlamsız önyargılar arandığına dikkat çekerken, 'Bu depremden sonra devlet ile toplum arasında güven sorunu doğmuştur. Üyelerinin denetimindeki şeffaf Beyşap Kooperatifi, devleti yönetenlerin önünde iyi bir örnek olmuştur. Bu kooperatifimizin her türlü faaliyetleri ve hesapları tüm üyelerimizin kontrolüne açık kalmıştır. Kooperatifimize başladığımız yönetimle bitirmemiz bizi sevindirmiştir.' dedi.

Klasik ücret sendikacılığı yerine merkeze insanı alan bir sendikal anlayışa sahip olduklarını ifade eden Uslu, Hak-İş'in üyelerini sosyal yönden rahatlatan, eğiten, sendikal mücadele bilinci veren bir anlayışa sahip olduğuna dikkat çekti.

Beyşap Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı ve Öz Gıda-İş Sendikası Genel

Teşkilatlanma Sekreteri A. Baki GÜLBA, Hak-İş Blokları tapu dağıtım töreninde yaptığı konuşmada şunları söyledi. 'Ülkemizde kooperatifçiliğin fırsatçılık, köşe dönmeçilik, suistimal ve haksız kazançla özdeşleştiği bir dönemde 93 yılında temelini attığımız Beyşap'la en kısa sürede, en iyi malzeme ve işçilik kullanarak ve en ucuza konut ürettik'.

Marmara depreminde evleri yıkılan üyelerimizden 70'e yakın aile, daire sahiplerinin onayı ile Hak-İş Bloklarına yerleştirildi.

Oryantalizm

Yazarı: Edward SAID

Yayınevi: Pınar Yayınları

Tercüme: Selahattin Ayaz

Yalın kelime anlamı 'Doğubilim' olan oryantalizmin sosyal bilim anlamı ise, 'Avrupaya göre doğu olan ülkelerdeki halkların kültürleri, ekonomileri, gelir kaynakları; sosyal yaşamlarıyla bir bütün olarak incelenmesi ve onlar hakkında bilgi edinilmesidir.

Kitabın adı hakkında bu açıklamalar Oryantalizm'in salt bir bilim olarak değerlendirilmesine rağmen yazar Edward Said, batılılara göre oryantalizmin yalın anlamından daha çok 'Doğu'ya hakim olmak, onu yeniden kurmak ve onun amiri olmak için batının bulduğu bir yol' olarak tanımlamaktadır.

Diğer bir ifade ile Batılıların anladığı üzere Oryantalizm 'Doğu'yu sömürmek için onu iyi tanımak' sanatıdır. Yazar Said de bu görüşte olan batılıların ağızlarından bu düşüncenin itirafını almaktadır.

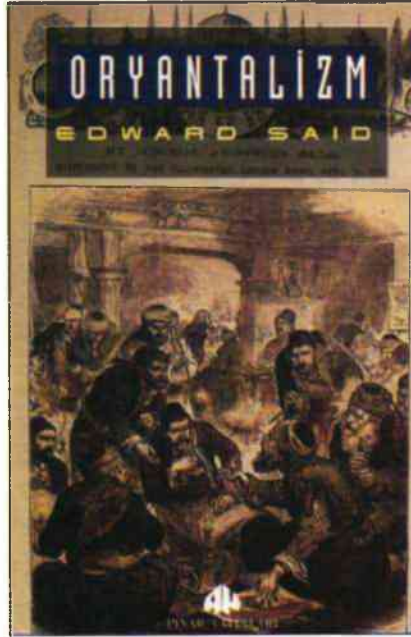
Kudüs'te doğan yazar Edward Said, kendisin şöyle tanımlamaktadır; iki İngiliz kolonisinde büyüdüm ve bir 'Doğulu' olduğumu öğrendim. Filistin ve Mısır olmak üzere bu kolonilerde ve daha sonra Birleşik Amerika'da aldığım kültür tamamı ile batılı oldum. Bununla birlikte eski duygularımı kalbimin derinliklerinde saklamaya devam ettim. Oryantalizmi incelerken biraz da gerilerde kalmış olan bu izleri hazırlamaya çalışıyorum'.

Özellikle Haçlı Seferleri sırasında Avrupa'da doğu ülkelerine gidip, maceraya kapılmak, işgal etmek duyguları çok yoğundu. Bu düşünce II. Dünya Savaşı'na kadar devam etti. Avrupa ülkeleri Haçlı Seferleri sırasında gördükleri Doğu'yu, devlet politikası ve sistemli olarak sömürmeye başladı. Batılılar sömürdükleri ülke halklarının yaşantılarını da bu şekilde öğrenmeye ve Batı'da bu konuda yazı yazmaya

başladılar. Oryantalizm, bu hareketlerle tez ve makale konusu olmaya başladı.

Yazar Said, batılı bilim adamlarının ifadelerine başvurduğu kitabında sözkonusu bilim adamlarının Batılı gibi düşüncelerinin itiraflarını aldığını ifade etmektedir.

Türk okuyucularının Doğu ülkelerinin Batı tarafından nasıl algılandığının birinci elden öğrenilmesi açısından kitabı tavsiye ediyoruz.

Kitapta görüşüne başvuru bilim adamlarından bazılarını Türk kamuoyu yakından tanıyor zaten. Bunlardan bazıları; Macdonald, Sylvain Levi, Paul Valery, John Buchan, George Orwell, Raymond Schwab, Valentine Chirol, Elie Faure vb.

Bugün Oryantalizm (Batının gözüyle Doğu'nun görünüşü) ile ilgili bir örneği vermek isteriz; Mısır'da bir sokak kadınına rastlayan bir Avrupalı, bu kadın ile aralarında geçen olayları

genel anlamda Doğu'nun kadınları hakkında rahatlıkla genelleyebilmiş ve doğunun kadınlarına Mısır'da gördüğü kadının vasıflarını eklemiştir. Batılı oryantalistler Doğu'yu ve Doğulu olan her şeyi bu perspektifle sunma eğilimindedirler.

Türkiye'de ve hatta Türk aydınlarının birçoğunda da görmekteyiz. Osmanlı Devleti'ndeki Harem konusu. Türkiye'de bir Batılı bakışıyla Türk sinemacılar tarafından filme konu edilmektedir.

Batılı. Oryantalizm kitabında Doğu'yu hep bir efsun, bir fantezi ve hep bir gönül eğleme, zevk, sefa yeri olarak görmektedir. Devlet politikası olarak da koloniler kurarak Doğu'yu sistemli olarak sömürmektedir.

Kitapta Avrupalıların Doğu hakkındaki uygulamalarının II. Dünya Savaşı'na kadar sürdüğünü, bu dönemden itibaren Avrupa'nın rolünü Amerika'nın üstlendiği belirtilmektedir. Özellikle bir Uzak Doğu, Çin ve Japon kadını için bir Amerikalı erkek, diğer erkeklerden daha zengin olduğu için daha tercih nedeni olarak görülmektedir.

Oryantalizm'in bir başka uygulaması, günümüzde Batı'da ve Amerika'da 'Globalleşme' kelimesi ile kendisini göstermektedir. Çok uluslu şirketler, II. Dünya Savaşı'ndaki Avrupa Devletlerinin görevlerini üstlenmektedir. Daha önce Doğu ülkelerinin tüm kaynakları sömürülürken, Globalleşme de bu sömürü yeni dünya düzeni ve yenilikçilik adına sunulmaktadır.

Oryantalizm kitabının bu açıdan okunmasının faydalı olacağına inanıyoruz.

İsteme Adresi: Beyazsaray, Zemin Kat No:31 Beyazsaray / İSTANBUL

Demokrasiye Doğru

Yazarı: Doç. Dr. Sami SELÇUK
Yayınevi: Yeni Türkiye Yayınları
Medya Hizmetleri

"Demokrasiye Doğru" adlı bu eserde, Devleti oluşturan üç erkten yargı erkinin en yüksek noktasındaki kişi Yargıtay Başkanı Doç. Dr. Sami Selçuk'un 1999-2000 Adli Yılı'nın Açılış Konuşması" ve "Yeni Türkiye'de yayınlanan son yazıları yer alıyordur.

Doç. Dr. Sami Selçuk, 1999 Adli Yılında yaptığı ve Türkiye'de geniş yankılar uyandıran konuşmasını da içine aldığı kitabında cesur ifadelerle yer vermektedir.

"Demokrasiye Doğru", yazarın "Yeni Türkiye Yayınları" arasında yayınlanan ikinci kitabı. Bundan önce yayınlanan "Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne" adlı kitabıyla tüm Türkiye'nin devlete, hukuka, ve demokrasiye bakış açısını değiştiren Doç. Dr. Sami Selçuk, "Demokrasiye Doğru" adlı bu eserinde de Türkiye'nin Anayasasını, sistemini ve hukukunu değiştirecek tespit ve değerlendirmelerde bulunuyor.

1999-2000 Adli Yılı'nın açılışında, tarihe geçecek bir konuşma yapan Yargıtay Başkanı Doç. Dr. Sami Selçuk'un bu eserinde, Selçuk'un "Demokrasi", "İnsan Hakları", "Atatürkçülük", "Laiklik", "Tartışma Kültürü" ve "Yargı Reformu" konularında en cesur, bilimsel ve yansız değerlendirmeleri bulunuyor.

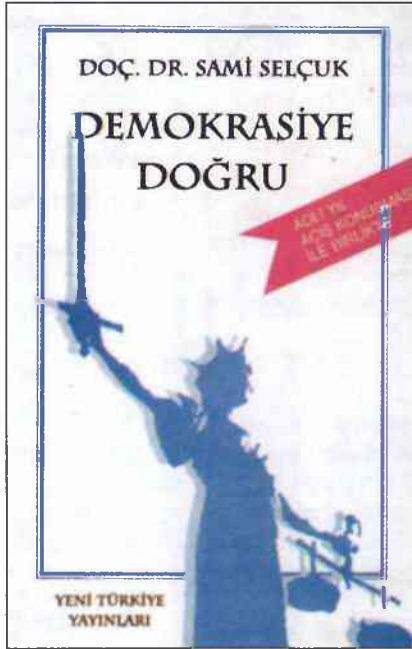
"Çıplak bir uyarıda bulunmak zorundayım. Türkiye meşruluk debisi neredeyse sıfıra yaklaşmış bir Anayasayla yeni yüzyıla giremez, girmemelidir."

"Türkiye, hukuk devleti değil, hukukun üstünlüğü temeline oturan, evrensel ilkelerin tezgahında yerel ipliklerle dokunan, ortak paydası insan hak ve özgürlükleri olan bir Anayasayla üçüncü bine girmeyi hak etmiştir."

"Düşük yoğunluklu, yozlaşmış, büyük ağabeylerin vesayetindeki icazetli demokrasiyi reddediyorum. Eşit bireylerden oluşmuş özgür halkın, özgür halk tarafından, özgür halk için yönetimi anlamında çitısı en yüksek demokrasiyi istiyorum." Şeklinde sözlerinin yer aldığı konuşmasında Doç.

Dr. Sami Selçuk'un, bu sözleri, üçüncü bin yılın başlangıcında tam anlamıyla "Bir Demokrasi Bildirgesi" niteliği taşıyor.

Son dönemlerde hukuk ve devlet felsefesi konularında tek isim olarak öne çıkan ve aynı zamanda temel hak ve özgürlükleri, demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü savunan hür düşünceli, demokrat aydın tipinin önde gelen temsilcisi olarak tanımlanan Yargıtay Başkanı Doç. Dr. Sami Selçuk, bu eserinde Demokrasi, İnsan Hakları, Atatürkçülük, Laiklik, Tartışma Kültürü ve Yargı Reformu konularını bilimsel ve tarafsız olarak işliyor ve hu-

kuk, anayasa ve bunun çok ötesinde bir demokrasi dersi veriyor.

Akıcı ve yalın bir dil kullanılan "Demokrasiye Doğru" adlı eserde, pek çok bilim, düşünce ve hukuk adamının sözlerine ve özdeyişlere yer veriliyor. Yazar Sami Selçuk, kitabında İnsan Hakları ile ilgili görüşlerini şöyle aktarıyor; Her toplum layık olduğu suçluyu üretir. Hem o suçluyu üretmede en büyük paya sahip olacaksın, hem de onu yok etme hakkını kendine

tanıyacaksın. Bu nasıl bir mantıktır? İnsan Hakları çağını yaşıyoruz. Yaşam

hakkı her zaman dorukta, öbür hakların her zaman önünde, onların olmazsa olmaz koşulu. Yaşam hakkının, yalnız bütün insanlara değil, bütün canlılara tanınmasını istemenin hala ütöpik olduğu bir evreni sevebilmek için, basmızı kuma gömmek, düşünce ufkumuzu darlaştırmak zorunda kalmak, 'İyi ki dar düşünüyoruz, dar düşündüğümüz için de tükettiğimiz meyveler, kuşlar ve balıklarla mutlu olabiliyoruz' demek ne büyük bir zavallılık, ne aşılmaz bir çelişkidir.

"Uygar bir toplumda kimse hakkını kendi gücüyle alamaz, yalnızca yargı gücüyle alır. Ama yargıya ulaşma hakkınızı gerçekleştirmek öyle kolay mı? Dava açmanın bir sürü yükü var. Kimilerinin hakkından gelemeyeceği bu yükü aşmanın çarelerini buldunuz diyelim. Böyle bir durumda kendiliğinden hak alanları cezalandırmak acaba ne denli hukuka uygundur. Görevini yapamayan bir devletin, bir yargının bunda hiç kusuru ve payı yok mu?

Selçuk'un kitabı hakkında 'Üçüncü bin yılın başlangıcında bir demokrasi bildirgesi niteliğinde olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Demokrasiye Doğru adlı kitapta başta insan hakları olmak üzere, Atatürkçülük, Laiklik, Yargı Reformu, Tartışma Kültürü ve Demokrasi gibi alt bölümlerde sözkonusu kavramların sosyal yorumları ve günümüzdeki algılanmalarına dikkat çekiliyor.

Yönetimden kaynaklanan yanlışların sisteme yükletilmeye çalışıldığı günümüzde Doç. Dr. Sami Selçuk, kitabında memurların idari mahkemelerde yargılanmalarına karşı çıkarak suç işleyen devlet memurlarının adli yargıda yargılanmasının önemine de dikkat çekmektedir.

İsteme Adresi; Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Abdullah Cevdet Sok. 33/7 Çankaya/ANKARA

3 Eylül 1999

Hak-İş Yönetim Kurulu Genel Başkan Salim Uslu başkanlığında Genel Merkez'de yapıldı.

5 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e bir mektup göndererek Hak-İş'in Sosyal Güvenlik Yasası ile ilgili görüş, endişe ve beklentilerini içeren bir rapor sundu.

6 Eylül 1999

Genel Başkanı Salim Uslu ve Dış İlişkiler Uzmanı Numan Özcan, Türkiye'deki ETUC üyesi diğer konfederasyonlar ve Yunanistan Genel İşçi Sendikaları Konfederasyonu (GSEE) ile ortaklaşa olarak, Türkiye'deki deprem felaketinden mağdur olanlar yararına düzenlenen konsere katılmak ve yapılacak işbirliği konularını görüşmek üzere Yunanistan'ın başkenti Atina'ya gitti. Ancak Atina'da meydana gelen deprem nedeniyle programlanan konser ertelendi.

6 Eylül 1999

Genel Başkan Salim Uslu ve Dış İlişkiler Uzmanı Numan Özcan, Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Ali Tuysan'ı makamında ziyaret ederek, deprem sonrası iki ülke arasında gelişen ilişkiler üzerine görüş alışverişinde bulundu.

6 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Tanrıverdi, önce ÇSGB'de Çalışma Bakanı Sn. Yaşar Okuyan ile ILO Genel Müdürü Yardımcısı ve ILO Türkiye Temsilcisi Sn. Gülay Aslantepe'nin bulunduğu toplantıya katıldı. Daha sonra da OR-AN şehrinde, ÇSGB'nin ILO için yaptıracağı Enformasyon Merkezi Binasının temel atma törenine katıldı.

7 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Radyo D'de ve 9. Kanal'da canlı yayına katılarak, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in onayladığı Sosyal Güvenlik Yasasıyla ilgili görüşlerini açıkladı.

7 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Tanrıverdi, Kale Washington Restaurant'ta ILO Genel Müdür Yardımcısı, ILO Türkiye temsilcisi Gülay Aslantepe ve ÇSGB Müsteşarı Fikri Şahin'in iştirak ettiği öğle yemeğine katıldı.

8 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, TGRT ve Kanal

7 Televizyonu Haber Bültenlerine katılarak, Marmara Depremi ve Türkiye ve Yunanistan Sendikaları tarafından depremzedeler yararına Atina'da verilecek yardım konseriyle ilgili görüşlerini açıkladı.

9 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, NTV'de canlı yayına katılarak, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in onayladığı Sosyal Güvenlik Yasası hakkında bilgiler verdi.

9 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkan Yardımcısı ve Hizmet-İş Genel Başkanı Hüseyin Tanrıverdi, Radyo Birlik'te Fatih Doğan'ın sunduğu Gündem programı ve Kanal 7 televizyonunda yayınlanan Gündem 13 haber programına katılarak, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in onayından geçen Sosyal Güvenlik Yasası hakkında bilgiler verdi.

10 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Kanal A Televizyonunda Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in veto ettiği Sosyal Güvenlik Yasası ile ilgili görüşlerini açıkladı.

12 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkan Yardımcısı ve Hizmet-İş Genel Başkanı Hüseyin Tanrıverdi, Altındağ Belediyesi'nin her yıl geleneksel olarak düzenlediği Karapürçek Yağlı Güreşlerine katıldı.

9 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkan Yardımcısı ve Hizmet-İş Genel Başkanı Hüseyin Tanrıverdi, Radyo Birlik'te Fatih Doğan'ın sunduğu Gündem programına katılarak, Anayasa değişikliği ve Türk-İş'in parti kurma çalışmaları hakkında görüşlerini açıkladı.

15 Eylül 1999

Irak Büyükelçisi Faruk Abdullah Yahya Konfederasyonumuza gelerek, Genel Başkan Salim Uslu ve Yönetim Kurulu Üyelerimizle Irak'taki son siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelere ilişkin görüşmelerde bulundular.

15 -17 Eylül 1999

Hak-İş Araştırma Uzmanı Şahin Serim, ATO'da yapılan Endüstride ve Diğer İşyerlerinde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminin Geliştirilmesi konulu semine-re katıldı.

17 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu ve Genel Başkan Danışmanı Osman Yıldız, Trabzon'da yapılan ve 8. Türkiye-AB Karma İstisare Toplantısı'na katıldı. Göç konusunun tartışıldığı Komite Toplantısı'nda Uslu, Türkiye tarafı adına ve Komite'nin işçi üyesi olarak Avrupa'ya Türk Göçü konulu bir rapor sundu.

18 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Tanrıver-

di, TRT- INT'de yayınlanan Türk İslam Medeniyeti adlı programa katılarak. çalışma hayatı ve kültürel hayatımıza ilişkin bilgiler verdi.

18-19 Eylül 1999

Konfederasyonumuza bağlı Öz Ağaç-İş Sendikası'nın 7. Olağan Genel Kurulu Hak-İş Binasında yapıldı. Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu Genel Kurulun açılışında bir konuşma yaparak son siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeleri değerlendirdi. Kurula, Hak-İş Yönetim Kurulu Üyeleri, Sendika temsilcileri ve çok sayıda davetli katıldı. Kurul'da Genel Başkanlığa Eyüp Karadereli seçildi.

18 Eylül 1999

Öz Gıda-İş Sendikası öncülüğünde kurulan BEYŞAP Konut Yapı Kooperatifi tarafından yaptırılan 368 adet daire İstanbul'da düzenlenen bir törenle sahiplerine teslim edildi. Törene, Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu ve Yönetim Kurulu Üyeleri, Sendika Yönetimi ile çok sayıda davetli katıldı.

20 Eylül 1999

Hak-İş Araştırma Uzmanı Şahin Serim, KİGEM'de düzenlenen Kamu Yönetimi ve Deprem Konulu toplantıya katıldı.

21 Eylül 1999

Hizmet-İş Sendikası Genel Başkanı Hüseyin Tanrıverdi, Kayseri Büyükşehir, Melikgazi, Kocasinan ve KASKİ Genel Müdürlüğü'nde çalışan Hizmet-İş Sendikası üyelerinin aralarında topladığı 22 milyar TL'lik çeki Marmara bölgesindeki depremde zarar gören belediye işçilerine verilmek üzere Kayseri Büyükşehir Belediyesi Başkanı Mehmet Özhaskeki'ye verdi.

22 Eylül 1999

CHP Genel Başkanı Altan Öymen ve bir grup partili ile birlikte Hak-İş'i ziyaret ederek, Genel Başkan Salim Uslu ve Yönetim Kurulu üeleriyle görüşüler.

22 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Flash TV'de yayınlanan Ankara Gündemi programına katıldı. Uslu, programda İşsizlik Sigortası hakkında bilgiler verdi.

22 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, ETV'de Sosyal Güvenlik Reformu ve İşsizlik Sigortası ile ilgili görüşlerini açıkladı.

24 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu ve Yönetim Kurulu Üyelerimiz yeniden seçilen Toplu Konut İdaresi Başkanı Dr. Kamil Uğurlu'ya nezaket ziyaretinde bulunarak tebrik ettiler.

25-26 Eylül 1999

Öz Gıda-İş Sendikası 9. Olağan Genel Kurulu Ankara Dedeman Otel'de yapıldı. Hak-İş ve Öz Gıda-İş

Genel Başkanı Salim Uslu'nun açış konuşmasıyla başlayan Kurul'da, siyasi parti liderleri ve temsilcileri birer konuşma yaptılar. Ayrıca bazı ülkelerin Konfederasyonlar ve sendikalarından katılan delegasyon temsilcileri ile yerli konuklar da Kurul'da konuşma yaptılar. Kurul'da Genel Başkanlığa yeniden Salim Uslu katıldı.

29 Eylül-1 Ekim 1999

Dış İlişkiler Uzmanı Numan Özcan, Belçika'nın Blankeberg kentinde yapılan ETUC Eğitim Konseyine katıldı.

30 Eylül 1999

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, Tek-Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Orhan Balta'nın İstanbul'da yapılan cenaze törenine katıldı.

3 Ekim 1999

Genel Başkan Salim Uslu, Kanal 7 Televizyonu'nda Arka Plan adlı haber programına katılarak, 3 Ekim Dünya Çalışma Günü ile ilgili olarak görüşlerini açıkladı.

2-3 Ekim 1999

Öz İplik-İş Sendikası Genel Kurulu Başkent Öğretmenevi'nde yapıldı.

8-14 Ekim 1999

Öz İplik-İş Genel Başkanı Yusuf Engin, Almanya'ya giderek, Almanya Tekstil Sanayi ve Türk Tekstilinin ortak işbirliği toplantılarına katıldı. Engin ayrıca, Sendika Genel Mali Sekreteri Murat İnanç ve Kayseri Şube Başkanı Bünyamin Kahveci ile birlikte Almanya'daki ortak işbirliği toplantılarına katıldı.

14-18 Ekim 1999

Öz İplik-İş Genel Başkanı Yusuf Engin üyesi bulundukları Avrupa Tekstil Federasyonu (ETUF TCL)'in Brüksel'de yapılan icra kurulu toplantısına katıldı.

9-10 Ekim 1999

Hizmet-İş Sendikası Genel Kurulu

16-17 Ekim 1999

Öz Tarım-İş Sendikası Genel Kurulu

28-30 Ekim 1999

Hak-İş Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Tanrıverdi ve Genel Başkan Danışmanı Osman Yıldız, G. Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg kentinde yapılan Afrika Sendikaları Konfederasyonu (OATUU)'nin genel kuruluna katıldılar. Tanrıverdi kurulda bir de konuşma yaptı.

"Hak-İş Magazine" is one of the periodicals of the Hak-İş Confederation

A BRIEF LOOK AT THIS ISSUE

Editorial

Hak-İş President Salim Uslu has focused on "identity" in this issue. He emphasized the ongoing problem of identity crisis in our society. According to Uslu, Hak-İş considers identity as the most important value that is sensitively protected. Such a sensitivity distinguished Hak-İş from among the other civil organizations. Throughout its history, Hak-İş always respected universal accumulation of knowledge. In this respect, Hak-İş is following a stable and direct path in labor life, he concluded.

Agenda of Hak-İş

Aydın Ünal has drawn a panorama of the labor life throughout history. He has given a short history of the developments since Industrial Revolution in Europe, and then briefly touched upon the consequences of that revolution. According to Ünal, emergence of trade unions are normal result for the struggle against the employers. At the brink of a new millenium, he claimed, the struggle and the priorities in labor life is somewhat different. But, he continued, in equality, oppression, apartheid, wars and massacres still go on. In the last part, Aydın Ünal mentioned the developments in Turkey since the Ottoman Empire. He indicated that the state has made attempts to create its own bourgeoisie in Turkey. In 21st century, Turkey has to follow a path in consistence with the global tendencies. Hak-İş ready to follow this path, he concluded.

Interview With Şahin UÇAR

İsmail İlmi KIDEYŞ interviewed with Şahin Uçar on the Ottoman history. Prof. Dr. Uçar perceived Ottoman State as another version of Roman Civilization. According to Uçar, the Ottoman institutions and land regime was influenced by the Byzantine State. He also touched upon the distinction between empire and nation-state, and the freedoms provided by the empires to the subjects.

He concluded that after Tanzimat, reformation and changes shaped the Republican period, and most of the Ottoman traditions disappeared today.

In the interview with Prof. İLBER ORTAYLI, the focus of the talk was 700th anniversary of Ottoman State and its impacts on the Turkish Republic. He emphasized the importance of Ottoman political and

cultural practices and its heritage in the region. According to ORTAYLI, most of the Ottoman tradition were inherited to modern Turkey. Regarding the perception of "history", he mentioned that an historian should be in a process of continuous reading and improving himself. In the meantime, historian's opinion on evaluating the historical events always changes, he claimed. Furthermore, the perspective and the area of interest of an historian should be extremely wide. He also explained the religious and national identity of the different classes in Ottoman times.

Interview With Prof. C. Fleisher

Mustafa Armağan has made an interview with Prof. Dr. Cornell Fleisher on his preception of Ottoman history and historiography. Fleischer emphasized the contemporary historians and chronicles of the 17th century were uncounsciously repeated by the forthcoming orientalist and perceived as absolute truth. Fleischer also talked about his book on historian and bureaucrat Mustafa Ali. According to Fleischer, the periodization on Ottoman history should be analitically rewritten.

TURGUT CANSEVER

described the basic features of the Ottoman city. In introductory part, Cansever made a comparison between European and Ottoman cities. And then he has given information about the natural and architectural aspects of Ottoman cities. In this respect, the structure of an Ottoman district, the social life among the inhabitants were given. The lifestyle in an Ottoman house and the family life is also among his description. The historical perspective in development of an Ottoman city and the protection of nature in those cities are also given in his article.

MEHMET NİYAZİ ÖZDEMİR has focused on the corrections of misunderstandings over Ottoman history and its institutions. According to Özdemir, the Ottoman rulers and its institutions are underestimated in many respects. During the rise of the Ottoman State, the early Sultans have given importance to the legitimacy of sovereignty. Moreover, both the Muslim and non-Muslim subjects of the state were ruled with a great tolerance. As compared to the contemporary practices of the other states, the Ottoman rule was perceived with a great sympathy. Özdemir advocated. Especially, the notion of equity, and justice was the basic element of the Ottoman State structure.

YILMAZ ÖZTUNA has given a short summary of the environment in which Ottoman State has emerged, and rise and fall of the Ottoman State. At first, he described the advantages of the early Ottoman rulers and the disadvantages of the late Ottoman period. In his article, we can find out the social, economic, political and military chronology of the Ottoman State in the Middle East. Finally, he concluded that the Ottoman State is continued today in many respects.

MUSTAFA ARMAĞAN considered the Ottoman State as a "continent still under discovery". Armağan claimed that the Ottoman history, bureaucracy, state structure, and social institutions is a complex phenomenon. He also mentioned that the majority of the people underestimate the decline period of Ottoman history in many respects. He concluded that further research is needed on late Ottoman period to understand the contemporary developments.

ALİ ŞAFAK has examined the Ottoman law and its two aspects; religious and political. According to ŞAFAK, the Ottoman rulers have practiced the law with a great tolerance.

Complete freedom was granted to the non-Muslim subjects of the Sultan. Furthermore, they had an autonomy regarding the private law. After Tanzimat and Islahat period in the 19th Century, a wide-scale reforms were carried out and special courts were established. In conclusions, Şafak has given examples from the Penal Codes of different centuries. In these examples, the environment of freedom for different ethnic and religious groups can be easily seen.

AHMET AKGÜNDÜZ has taken into account the elements of a state as: sovereignty, country, and nation. In Islamic law the world has been divided into two sections: the land of Islam, and the land of war. In the land of Islam, the people is classified as Muslims, non-Muslims, and subjects of a non-Muslim country who were provided temporary residence.

After describing the Islamic approach on the status of different groups, Akgündüz mentioned the basic rights and freedom of the Ottoman subjects.

VEYSİ ERKEN emphasized the civil structure of the Ahi organization in the Ottoman society. He has given an historical background of the foundation of Ahi organization and the principal aims of Ahis. The forerfather of this structure is Ahi Evran who migrated from the city of Hoy in today's Iran.

The lifestyle that Ahi members have adopted was functional in Turkification and Islamization of Anatolia in 13th Century. On the other hand, they have provided a specific education, an autonomous administration, and control among the artisans to develop a perfect man in the society.

HAKAN ALKAN's main focus of attention is the rights and liberties of the minorities under the Ottoman administration. He has given us an explanation of the religious and personnel rights of various groups. In this respect, the status of each "nation" vis a vis the Ottoman State was described.

The various religious ethnic groups were classified. They had the right to establish their own educational, religious and social institutions. After the Tanzimat reorganization, certain equalities were brought to the non-Muslim communities.

ALTAN UNALTAY has given a chronological development of religious class in Ottoman State. The institutionalization of ulema and their relationship with the rulers are described. Apparently, the status of ulema did not have a linear character. Inherited from Selçuk Empire, the Ottomans have developed the structure of the religious class. However, there has been a certain control and a central intervention over the local branches of this class. In the Republican era, the characters of the religious class has been rearranged together with the wide-scale reforms of Atatürk, he concluded.

ABDULLAH DEMİR evaluated a few documents on tax-farming in the Ottoman State. He clarified the historical development of tax-farming first in land taxes, and then in other areas. The land tenure and its taxation system was described, and then supported by certain selected documents. In conclusion, a brief explanation is given on taxation, tax collection and sub-contractors in the Ottoman practice.

FETHİ GEDİKLİ dealt with "money foundations" in the Ottoman times which are based on capital, rather than real estates. He has first given a brief history of pious foundations, and then introduced the money foundations. There has been intensive discussions on these foundations among the religious scholars for many countries. He described the operational methods of such foundations, and their various practices. The religious sensitivity of the Ottoman scholars created long lasting discussions on the issue.

He also provided documents to give an idea to the readers on the contemporary practices of the authorities.

AZİM ÖZTÜRK, in his article on the "Ottoman Local Administrative Practices", evaluated the topic in 4 chapters. The basis of the second chapter following introduction is the general characters of the Ottoman local administrative system. In this respect, the unique and Islamic nature of the Ot-

toman land system is introduced. In the third chapter ÖZTÜRK evaluated the Ottoman State Structure and its main pillars, such as Centralized Administration, Unity of Powers, Local Administrative Policy, Relationship Between Authorities and People, and Voluntary Contribution of People in Local Services. He concluded with the superiority of Ottoman administration as compared to the contemporary and modern ruling systems.

MUSTAFA ŞENTOP, in his article on the perception of Court of Cassation after the Tanzimat Period, has given the identification and historical background of cassation. In this chapter, examples from different countries with its historical development has been mentioned. In the second chapter, the re-organization of the Ottoman judicial system, together with its legal and technical aspects was clarified.

CONGRESSES

Öz Çelik-İş : A Hak-İş member trade union, Öz Çelik-İş has completed its 9th General Congress on 5-7 March 1999 in Ankara. In his speech, Öz Çelik-İş president Recai Başkan has emphasized the political and technological developments all over the world. As a result of these developments, the public opinion is globalized, he went on. The existing international institutions are unable to rule and direct the new world, he claimed. Chairman of the congress, and Hak-İş President Salim Uslu also made a speech and praised both members and president of Öz Çelik-İş. Representatives of political parties attained the congress and Muhsin Yazıcıoğlu, Ali Coşkun, Bülent Akarcalı and Ali Helvacı addressed to the audience. General Secretary for Education Keramet Arslan was not a candidate again. After the election the new executive board of Öz Çelik-İş is constituted by, Recai Başkan, Mustafa Atlı, M. Kemal Can, H. Feridun Tankut, Mustafa Toruntay.

Öz Ağaç-İş: General Congress of Öz Ağaç-İş was convened on 18-19 September 1999 in Ankara. Opening address was made by president Abidin Özkaraaslan. He talked about the short history of Öz Ağaç-İş, and reminded the difficulties that they were confronted throughout 19 years. He also said good-by to his colleagues and has ended active work in trade union. He wished success to the new president. Hak-İş President Salim Uslu also made a speech and praised the efforts of Karaaslan in the part. Uslu criticised the recent performance of government both on earthquake and the social security bill that has been adopted immediately after the earthquake. In the 7th Congress, Eyüp Karadereli was elected as the new president of Öz Ağaç-İş. The new executive board was constituted by Eyüp Karadereli, Aydın İbrahimioğlu, Beyaz Türkyılmaz, Necip Erhan, Şemsettin Çakır, Ömer Bostanoğlu.

Öz Gıda-İş: General Congress of Öz Gıda-İş was convened on 25-26 September 1999 in Ankara. President of both Öz Gıda-İş and Hak-İş Salim Uslu made an opening address. Uslu has indicated that since 24 years, Öz gıda-İş has followed a stable path based on the principles of scientific, innovative and insistent behaviors on democratic struggle. He mentioned that they never forget their responsibilities for labor life. Uslu also indicated that the critics on the performance of the government especially after the 17 August earthquake should not be perceived as an humiliation of the state. The list of participants to the congress was very long. Representatives of political parties, civil organizations, and labour life were there. In his speech, General Secretary Agah Kafkas focused on the annual report. He targeted 20 thousand new members in the next term. Kafkas reminded the educational seminars in social security bill which was adopted by the parliament recently. Necati Çelik, Cevdet Selvi, Muhsin Yazıcıoğlu, Ali Şevki Ereğ and Yılmaz Ensarioğlu also made speeches in the congress. Salim Uslu, Agah Kafkas, A. Baki Gülbaba, Settar Aslan, Mustafa İncoğlu were reelected to the new executive board.

Öz İplik-İş: 8 th General Congress of Öz İplik-İş was convened on 2-3 Oct. 1999 in Ankara. In the congress, Salim Uslu, made a speech and first criticized the absence of Minister of Labor and Social Security, Yaşar Okuyan. He also criticized democratic practices in Turkey. According to Uslu, the government is reluctant in bringing a solution to the problems of textile sector in Turkey. Öz İplik-İş president Yusuf Engin also made a speech and focused on the crisis of textile sector in our country. Engin classified the topics that they want to discuss, and not to discuss. He wished a national administration, a democratic rule, based on superiority of law and expected stability. Necati Çelik, ex-president of Hak-İş and ex-Minister of Labor and Social Security, emphasized the anti-democratic practices in Turkey. Çelik indicated that in present system, politicians are unable to create any solution to the ongoing problems. The new executive board to Öz İplik-İş was elected as follows: Yusuf Engin, Bayram Erdoğan, Musa İpekçi, Murat İnanc, Zekai İlkdogan.

Hizmet-İş: 8th General Congress of Hizmet-İş was realized on 9-10 October 1999 in Ankara. A wide group composed of political party representatives, mayors, academicians and civil organizations members participated in the congress. President of Hizmet-İş, Hüseyin Tanrıverdi made an opening address and harshly criticized the existing political situation in Turkey. According to him, Turkey is urgently in need of real democracy. He also indicated that civil society is the basis of democracy. Şevket Bülent Yahnici, Bülent Arınç, Ali Şevki Ereğ, Ökkeş Şendiller, Resul Akay, Veysel Candan and representatives of civil organizations made speeches in the congress. The new executive board is formed as follows: Hüseyin Tanrıverdi, Mahmut Arslan, Halil Süngü, Metin Eser, Harun Arslan.

SENDİKALARIN YOL HARİTALARI

Hayatın değişmez yasası: Değişim.. Bir sonraki an, bir önceki anın aynı değil.. Her nefes alışta değişimi ve yenilenmeyi doğal olarak yaşıyoruz.. Yani değişim, canlı varlıkların doğasında mevcut.. Heraklit bunu: "Değişmeyen tek şey değişimdir" diye ifade ediyordu.

Türkiye'deki 'değişim' söylemlerine baktığımızda bir 'fetişizm'den yani bir tapınma biçiminden öte geçmiyor. Niçin?

Çünkü; herkes değişimden bahsediyor ama, "kendini hariç tutarak" değişim istiyor. Ayrıca Niçin ve Nasıl değişim? Sorusunu da cevaplandıramıyor. istediği değişimin koordinatları belli değil. Herkes değişimi bekliyor, ancak birşeyleri değiştirmeye kimse yanaşmıyor..

Değişim, öncelikle insanın sonra kurumun sonra da çevrenin 'hal'ine bağlı bir devinimdir.. Sanık kimsenin değişmek istemediği, 'karanlıkta ısıklık' kaldığı'na tanık oluyoruz..

Bu bağlamda Endüstriyel ilişkilere baktığımızda..

Yüzyılımıza egemen olan insan-emek-üretim ilişkileri kuşku yok ki Sanayi çağının 'gerekleri'ne göre şekillenmiş, bu şekilleniş de "endüstriyel ilişkilerin karakterini" belirlemiştir.

Sanayi çağına egemen endüstriyel ilişkilerin karakteri: Emek-yoğun, Kitlesele. Mekanla sınırlı bir süreç arz ediyordu.

Bilgi Çağı'nda ise: (Aslında 21. Yüzyıla 'Bilgi Çağı' adını koymak ne derece doğru bilemiyoruz ama madem ki böyle tanımlanıyor, bu tanıma uygun düşecek çizgide söylem ve eylem üretmek durumundayız.) Bilgi-yoğun, Bireysel, Mekanla sınırlı olmayan bir süreçle karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz.

Sendikaların da yüzyıla egemen olan "dünya tasarımı" ve "endüstriyel anlayış"a uygun biçimleniyor olması, kuşkusuz, "Sendikal karakter"de emek-yoğun, kitlesele ve mekanla sınırlı bir süreçten. Bilgi-yoğun, bireysel ve mekanla sınırlı olmayan bir süreç "geçiş"i gerekli kılmaktadır.

Bu konuda, Bilgi Çağı'nın "mürşit"lerinden P.Drucker önemli uyarılarda bulunuyor: "Yeni bilgi devrimini işletmelerde başlatmıştır. Ancak toplu-

mun T.C.M kurumlarını da girdabına çekeceği kuşkusuzdur... Bilgi devrimini iş alanında başladı ve en ileri gittiği alan da bu oldu..." Aslında: "...bilginin araç olarak nasıl kullanılacağını anlamaya yeni başlıyoruz.... Hem kurumlar hem de bireyler hangi bilgiye ihtiyaçlarının olduğunu ve bunu nasıl elde edeceklerini öğrenmek zorunda kalacaklardır..."

Bilgi Çağının veya bilgi devriminin öncelikle işletmelerde başlamış olması demek, öncelikle Endüstriyel ilişkilerin, dolayısıyla Sendikaların herkes ve her şeyden önce bu devrimin öncülüğünü yapması, gerekli donanımlarını oluşturmalarını zorunlu kılmaktadır.

Eğer Sendikalar, Bilgi Çağı'nın Bilgi İşçisi'nin örgütü olunmak isteniyorsa:

Drucker'in ifadesiyle: "20. yüzyıl kurumlarının en değerli varlığı üretim donanımıydı. 21. Yüzyıl kurumunun en değerli varlığı bilgi işçileri ve verimlilikleri olacaktır."

Yani:

- Kendisini yönelebilen: 'Maliyetten önce kendisine ve çevresine Varlık' olarak bakabilen, özerk birey olabilen ve davranabilen,

- Sürekli yenilenmeyi görevinin bir parçası bilen, 'lokalize olmamış birey' olabilen,

- Sadece 'çıktı miktarı'nı değil, kaliteyi 'çıktının özü' bilen, her adımda 'kalitesini' kontrol edebilen,

- Kurum için çalışma'yı 'tüm fırsatlara tercih eden' bir 'kurum kültürü'nü içselleştirmiş,

- Sanayi çağının 'başka işe taşınmaz' deneyimleri yerine, bilgi çağının 'her işe taşınabilir' nitelik ve yeteneklerine sahip;

"Bilgi Çağı Çalışanları".. Ve bu çalışanların örgütü: Sendikalar..

Birbir gece masallarından mı bahsediyoruz acaba?

Bunlar; Türkiye için bir 'düş', 'fantezi' ve 'ütopya' da olsa Türkiye'nin (özelde Sendikaların) 'öncelikli hedefi'nde olması gerekenler ve 'iskalanmaması gerekenler' dir.

Kuşkusuz: 'Kas İşçiliği'nin olduğu yerde 'Kas Sendikacılığı', "BİLGİ İŞÇİLERİ"nin olduğu yerde de "BİLGİ SENDİKACILIĞI" vardır. Bilgi Sendikacılığı'nın olduğu yerde de

'malumatfuruşluklar' yoktur.

Türkiye'de ise 'bilgi çağı'yla ilgili tüm söylem ve eylemler: salon protokollerinde kullanılacak bir kokart veya rozet gibi taşınma ya da 'bal kavanozunu dışından yalama' lüksünün yani 'garnitür' olmanın ötesine geçilebilmiş değil. Halbuki hızla üzerimize gelen bu çağın enstrümanlarına, argümanlarına, sorunlarına, yapılanmalarına karşı 'her alanda' ciddi cevaplar, birikimler ve donanımlar oluşturmak gerekiyor. Yani bu çağda var olunmak isteniyorsa gerçek bir aidiyetin gereklerini yerine getirmek, mutlaka ödenmesi gereken bir borç olarak görülmesi gerekir.

Ayrıca: "Elektronik devrim sonucu herkese kolayca ulaşan bilgi, maledesef işlenmiş bilgidir ve her işlenmiş bilgi, işleyenin irade, amaç ve çıkarına göre mutlaka manipülasyon içerir.."

Bu manipülasyonun da farkında olarak endüstriyel alanda Sendikalar için "işlenmiş bilgi-rafine bilgi"nin bizzat üretilmesi de kaçınılmaz bir zorunluluk olarak karşımıza çıkıyor.

Sanayi Çağı batı endüstriyel ilişkiler bütünü içerisinde doğal, işlevsel ve devingen bir karaktere bürünen Sendikacılığı; Türkiye gibi "transfer" kurumlarla "bünye" oluşturan ülkelerde görmek mümkün olabiliyor mu?

Elbette olamıyor. Niçin olamıyor?

Belli bir ilişkiler bütününden veya ihtiyaçtan değil de "toplama organlarla vücut oluşturma" hedefine kilitlenmenin sonuçta bu organların doğal işlevini de körleştireceği kaçınılmazdır.

Türkiye, kurumsal olarak bu kör- lüğün içerisinde.

"Sanayi Çağı" Endüstriyel ilişkilerinin yerini giderek "Bilgi Çağı" Endüstriyel ilişkilerine bırakmakta olduğu günümüzde; Türkiye, nasıl ki 'sanayileşmeden' sanayi çağını 'iskalamışsa; Bilgi çağının enstrümanlarını, kurumlarını ve kurumlarını anlamadan, bunları oluşturmadan; bilgiye egemen olanların sadece "artçı"lığını yapacağını söylemek de kehanet sayılmaz herhalde.

Değişen dünya şartları Sendikaların da artık "sınıf bilinci"nden "toplumsal bilinç"e doğru bir süreçte yer almaları gerektiğini "ihtiyaç" ediyor. Bu ihtiya karşı kabadayılık yapmak da bir

VAR MI?

yol tabii. Ancak, Küresel Köy'de kabadayılığın yolu "hiyak burmaktan" değil; "rekabet"ten, "markaları yarıştırma"tan, tek cümleyle: "ihtiyaç olup olmamak"tan geçiyor..

Açılan "Bilgi Çağı"nın kavram ve yönelimleri olan: Küreselleşme, Bilgi, İletişim, İnternet, Değişim ve Süreklilik, Dönüşüm, Toplam Kalite, İnsan Kaynakları, Global Rekabet, Zaman Ekonomisi, Desantralizasyon, Değişim Mühendisliği, Farklılık, Genleri kopyalama, Post-Modernizm, Zihinsel Emek, Dijital Ekonomi, Sivil Toplum, İnsan Hakları.. vs.'nin *Türkiye versiyonu*'nu üretmek mümkün olabilecek mi?

Hayır!

Çünkü: Okullara, cvlere, bürolara, bakkal dükkanlarına konulan bilgisayarların sayısı adedince 'bilgi çağı'ndaki yerinin de artacağına, ya da kitapçı vitrinlerindeki kitapların sayısal çokluğu oranında bilgi çağına girildiğine 'her düzeyde' inanan bir ülke için artık "çekirge sıçraması" bitti !

P. Senge'nin şu önemli tesbiti çok şey anlatmalı:

"... Bir kurbağayı kaynar suyun içine koysanız kendini hemen dışarı atmaya çalışacaktır. Ama eğer bir kurbağayı oda sıcaklığında suyun içine koyarsanız ve korkutmazsanız, öylece kimildamadan duracaktır. Bu arada su sıcaklığını yavaş yavaş artırırsanız, çok ilginç bir şey olur. Sıcaklık yükselirken kurbağa hiçbir şey yapmaz. Tersine, halinden keyfi çok yerinde gibi görünmektedir. Sıcaklık yavaş yavaş arttıkça, kurbağa gittikçe daha çok sersemleyecektir. ta ki kaptan dışarı çıkacak hali kalmayana kadar. Onu dışarı fırlamaktan alıkoyacak hiçbir şey olmamasına rağmen, kurbağa orada oturup haşlanmayı bekleyecektir.. Niye? Çünkü kurbağanın hayatına yönelik tehditleri algılayan dahili aygıtı onun çevresindeki ani değişimlere programlanmıştır. yavaş, tedrici değişimlere değil.."

Rüzgar bütün hızıyla üzerimize geliyor. Yelken açmaktan başka çare yok.

Yeni Dünya'da var olmak isteyenlerin; bu kavramların içini varlıklarıyla doldurabilecek bir rafinelğe kavuşmaları gerekiyor.

'Yeni dünya'da; besinleri hazmederek kendi bünyesine dönüştürmeyi değil de 'krema yalamayı' alışkanlık

haline getirmiş organizmaların işlevine de yer kalmayacak görünüyor.

Bu bağlamda; "Sendikaların Bilgi Çağında nasıl varolacağı?" sorusunun da şablonlardan uzak, 'arazi şartlarından kopmadan' cevaplandırılması gerekiyor.

Türkiye gibi, dışındaki değişimlere kapalı, *çağı yakalamayı* değil de (bunun dilsel konforunu yaşama keyifçiliğiyle) *ıskalamayı hedef* haline getirmiş ülkelerin işi zor görünüyor.

Artık Uluslararası değil Uluslarötesi kurumlar, şirketler geliyor..

Ulusötesi-transnasyonal kurumlar ve şirketlerin varlığına paralel Ulusötesi-transnasyonal Sendikal yapılar nasıl oluşturulabilir?

Değişen endüstri ilişkileri kompozisyonları içerisinde Sendikal kompozisyonlar nasıl oluşturulabilir?

Canlı varlıkların yaşadığı en tehlikeli "an"lar olan "değişim ve geçiş" süreçlerinde ('derisini değiştiremeyen yılan ölür' bakışıyla) Sendikalar bu geçiş sürecinde kendilerini nasıl "check-up" etmelidir?

Kurumları işlevsel ve farklı kılmamanın temel kuralı 'insanı işlevsel ve farklı kılmak' olduğunu bilerek, Sendikalar; 'kurumları farklılaştıracak farklı insan kaynakları'na sahip mi? Veya bu önceliğin farkındalar mı?

Sendikalar Endüstriyel ilişkilerdeki 'hızlı ve yavaş değişkenler'i farkdebiliyorlar mı?

Tepe Yönetimleri, Sendikal bürokrasi'nin "üst düzey bilinçaltı kompleksleri"nden arınarak "her düzeyde takım çalışması"na katılabilirler mi?

Her yüzyılın her alanda öne çıkan bir karakteri var. 21. Yüzyılın endüstriyel ilişkilerde de şimdiden belirmeye başlayan yüzünün farkında olabilmemiz için bu temel soruları sorma ihtiyacında değil miyiz?

İnsan ve kurum olarak 'kendisiyle savaşmayan-barışık', dünyanın varoşları olmayı yaşama biçimi haline getirmemiş bir Türkiye ve (özel alana indirgersek) Sendikal yapı ancak bu soruları cevaplandırabilir diye düşünüyoruz.

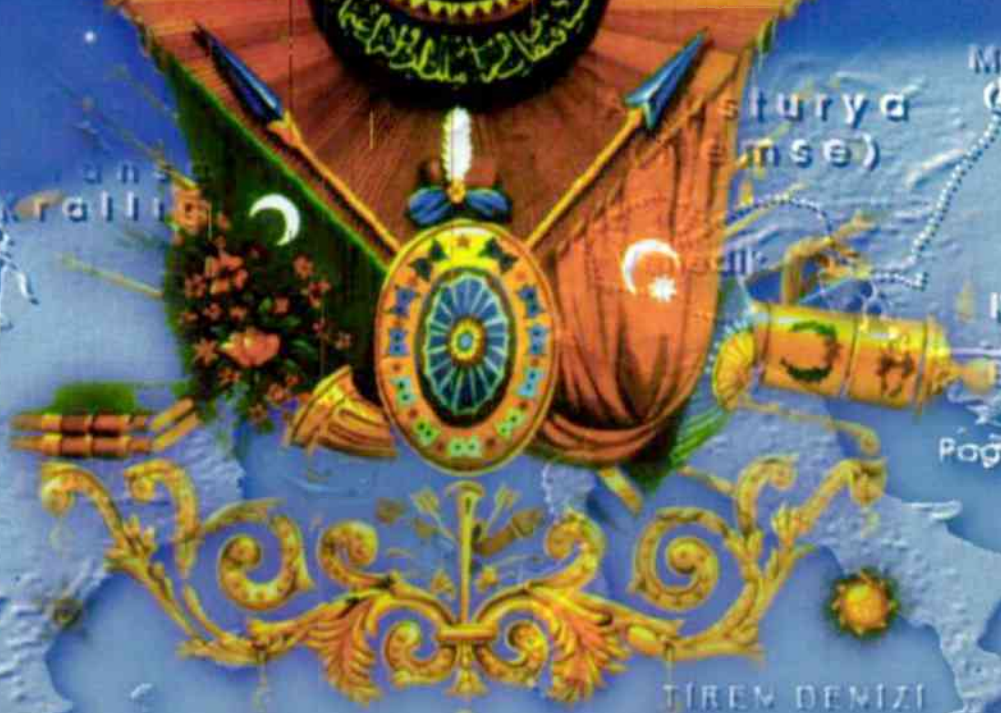
Sorumuzu tek cümleyle indirgeyelim: *Sendikalar gelecek yüzyıla doğru yol haritalarını hazırlıyorlar mı?*

A LİNERİYLE

Yusuf ENGİN

"Büyük değişimler; farkında olunan milyonlarca küçük değişimlerin sonucudur"

Cezayir-i Garb

Tunus

TİREM DENİZİ

Macaristan
(Ungürüs)

Budin

Kanije

Bosna

Paguta I

A R

Trablusgarp